

ANA HATLARIYLA
TÜRKİYE'NİN YAKIN TARİHİ
1789-1997

YRD. DOÇ. DR. BEDRETTİN KOLAÇ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
DERS NOTLARI

ANA HATLARIYLA

TÜRKİYE'NİN YAKIN TARİHİ
1789-1997
YRD. DOÇ. DR. BEDRETTİN KOLAÇ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
DERS NOTLARI

Yayın Yönetmeni
Ece Nur Kolaç

Düzeltili
Öğr. Gör. Ahmet Taşır

Editör
Abdulsamet Özer

Kapak Tasarım
Elif Su Kolaç

Baskı Hazırlık
Abdulsamet Özer

Baskı / Cilt
Elif Matbaası
0414 314 14 68
Sertifika No:

© Bu kitabın bütün hakları Bedrettin Kolaç'a aittir.
5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre
fotokopi yoluyla çoğaltılamaz.

ÖNSÖZ

Bu kitap, Yükseköğretim Kurumlarında okutulan Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersi için yardımcı ders kitabı olarak hazırlanmış olup Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'nin yakın tarihinin kırılma noktalarına dair öz bilgilere yer vermektedir.

Bu bağlamda:

Avrupa'da Dünya tarihini şekillendiren coğrafi keşifler, Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilali ve Sanayi Devriminin getirdiği siyasi, iktisadi ve sosyal gelişmeleri,

Osmanlı İmparatorluğu'nda III. Ahmet, III. Selim ve II. Mahmut dönemlerindeki yenilenme çabalarını, Abdulmecit Dönemi'nde Tanzimat, Islahat hareketlerini ve Abdulaziz dönemlerinde yapılan İdari, İktisadi ve Hukuki reformları,

II. Abdulhamit Dönemi I. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi'nin ilanı, Meclis-i Mebusan'ın açılması, II. Meşrutiyet'in ilanı ve Kanun-i Esasi'de yapılan köklü değişiklikleri,

I. Dünya Savaşı öncesinde taraf ülkelerin politikalarını, savaşta Osmanlı cepheleri, Mondros Mütarekesi ve Sevr projesini,

Anadolu'nun işgal edilmesini, Amasya Genelgesi ile Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleyi, Müdafa-i Hukuk ve Kuva-i Milliye'yi, Erzurum -Sivas Kongresi, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı ve Misak-ı Milli kararlarını,

Doğu, Batı, Güney ve El Cezire Cephelerinde başlayan Askeri Direniş'in Büyük Taarruz'la sonuçlanmasını,

Lozan Barış Antlaşması'nı,

Cumhuriyet'in ilanı, Atatürk devrimlerini, İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı'nı,

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi, 1961 Anayasasını, Adalet Partisi ve 12 Mart Muhtırası, 12 Eylül Darbesi, Turgut Özal Dönemi ve Kıbrıs Sorununu ve 28 Şubat Post-Modern Darbesini anlatır.

Bu kitap, Türkiye'de iki yüz yıldır devam eden modernleşme sürecinin kırılma noktalarını takip etmek için hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM

A. AVRUPA’NIN SİYASİ VE İKTİSADİ GELİŞİMİ	1
1. Feodalite.....	1
2. Coğrafi Keşifler.	1
3. Rönesans.	2
4. Reform	2
5. Aydınlanma.	3
6. Fransız İhtilali.	3
7. Sanayi Devrimi.	4
8. Sömürgecilik.....	5
B. OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA REFORM HAREKETLERİ ...	5
1. Klasik Dönem	5
2. Sosyal Yapı.....	7
3. Toprak.....	7
4. Ekonomi.....	8
5. Reform Hareketleri	9
a. III. Ahmet Dönemi.	9
b. I. Mahmut Dönemi.....	10
c. III. Mustafa Dönemi.	10
d. I. Abdülhamit Dönemi.	10
e. III. Selim Dönemi.....	11
f. II. Mahmut Dönemi.	12
3. Şark Meselesi /Doğu Sorunu.....	15
C. ABDULMECİT /TANZİMAT DÖNEMİ	16
D. ISLAHAT FERMANI.....	21
E. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ.....	23
F. SULTAN II. ABDULHAMİT /MEŞRUTİYET DÖNEMİ	25
1. II. Abdulhamit Dönemi	25
2. I. Meşrutiyet.....	27

a. Kanun-i Esasi'nin Kabulü	28
b. Kanun-i Esasi'nin önemli maddeleri.....	28
c. Osmanlı Meclis-i Mebusanı.	29
d. Osmanlı Rus-Savaşı/Doksanüç Harbi	30
f. Berlin Antlaşması	31
g. Duyun-u Umumiye.	32
h. II. Meşrutiyet	32
i. Jön Türkler.....	33
j. Kanun-i Esasi'de Yapılan Değişiklikler.	33
3. II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce Akımları.....	35
a. Osmanlıcılık.	35
b. İslamcılık.	35
c. Türkçülük.	36
d. Batıcılık.....	37
4. II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Partileri	37
a. İttihat ve Terakki Cemiyeti.	37
b. Hürriyet ve İtilaf Fırkası.	39
c. Diğer Partiler.	39
5. İttihat ve Terakki Dönemi Siyasi Olayları	39
a. 31 Mart Olayı	39
b. Trablusgarp Savaşı.....	41
c. I. Balkan Savaşı.....	41
d. II. Balkan Savaşı.	42

II.BÖLÜM

A.I.DÜNYA SAVAŞI	44
1. I. Dünya Savaşı Genel Nedenleri	44
2. Savaş Öncesi Devlet Politikaları	44
a. İngiltere:	44
b. Rusya	45
c. Fransa	45
d. Almanya.....	45
e. Avusturya-Macaristan	46

f. İtalya	46
B. I.DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE YAPILAN GİZLİ ANT.....	46
a. İstanbul Antlaşması	46
b. Londra Sözleşmesi	47
d. Sykes-Picot Antlaşması.....	48
e. St. Jean De Maurienne Antlaşması.....	49
f. Balfour/Filistin Deklarasyonu	49
1. I.Dünya Savaşının Başlaması.....	49
a. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girme Nedenleri.	50
b. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi	50
c. Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu İttifakı.....	51
C. I.DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLI CEPHELERİ.....	51
1. Osmanlı Cephesi	51
a. Şark Cephesi /Kafkas Cephesi.	51
b. Kanal Cephesi	52
c. Irak Cephesi/Kut-Ul-Amara Zaferi	53
d. Çanakkale Cephesi/Zaferi	53
e. Galiçya Cephesi.	55
f. Yemen-Hicaz/Arabistan Cephesi.....	55
g. Filistin / Suriye Cephesi	55
2. I. Dünya Savaşının Sonuçları	56
3. I. Dünya Savaşı Sürecinde Ermeni İsyanları	56
4. Savaşta Osmanlı Ordusu ve Esirler	58
5. Wilson İlkeleri.	59
6. Mondros Mütarekesi / Ateşkes Anlaşması	60
7. Paris Barış Konferansı	64
8. I. Dünya Savaşı Sonrasında Yapılan Antlaşmalar	65
a. Sovyetler Birliği ile Brest-Litovsk Antlaşması	65
b. Almanya ile Versailles / Versay Antlaşması	66
c. Avusturya ile Saint Germain / Sen Jermen Antlaşması.....	66
d. Bulgaristan ile Neuilly / Nöyi Antlaşması	66
e. Macaristan ile Trianon / Triyanon Antlaşması	67

9. Sevr Projesi/ Barış Antlaşması Süreci.....	67
a. Birinci Londra Konferansı.	67
b. San Remo Konferansı	67
c. Sevr Barış Antlaşması	68
10. İtilaf Devletleri İşgalleri.....	69
a. İngiliz İşgalleri	69
b. Fransız İşgalleri.....	70
c. İtalyan İşgalleri.....	70
d. Yunan İşgalleri.....	70
11. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi.....	70

III.BÖLÜM

A- MÜDAFA-İ HUKUK CEMİYETLERİ	72
a. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniye Cemiyeti	72
b. Kars Milli İslam Şurası	73
c. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti	73
d. Denizli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	73
e. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Cemiyeti	73
f. Adana Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti / Kilikyalılar	74
g. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	74
h. Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	75
i. Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	75
j. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti	75
k. Milli Kongre Cemiyeti	76
l. Karakol Cemiyeti	76
B- MİLLÎ MÜCADELEYE KARŞI CEMİYETLER	77
a. Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası	77
b. Kürt Teali Cemiyeti.	77
c. İngiliz Muhipler Cemiyeti	77
d. Teali İslam Cemiyeti.....	77
e. Wilson Prensipleri Cemiyeti.	77
f. Mavri Mira Cemiyeti.	77
g. Pontus Rum Cemiyeti.	78

VIII

C- YUNANİSTAN'IN İZMİR'İ İŞGALİ	78
D- M. KEMAL PAŞA'NIN 3. ORDU MÜFETTİŞLİĞİNE TAYİNİ ...	79
E-MİLLÎ MÜCADELE'NİN BAŞLAMASI VE KONGRELER.....	81
a. Havza Genelgesi.....	81
b. Amasya Bildirgesi/Genelgesi.....	81
c. Mustafa Kemal Paşa'nın Görevden Alınması	83
d. Yerel direniş örgütleri Kongreler	83
e. Erzurum Kongresi	83
f. Sivas Kongresi	85
g. Anadolu Ve Trakya'da Toplanan Diğer Kongreler.....	87
h. Amasya Görüşmeleri/Mülakatı	88
F. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ANKARA'YA GELİŞİ	89
G. OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANI	90
a. Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri	90
b. Misâk-ı Milli	92
c. İngiltere'nin İstanbul'u Resmen İşgali	92
H.TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASI	93
a. Büyük Millet Meclisi'nin Toplanması	93
b. Büyük Millet Meclisi'nde Siyasi Gruplar	96
c. TBMM Açılmadan Önce Meydana Gelen İsyanlar.....	97
1. Ali Batı Olayı.....	97
2. Şeyh Eşref İsyanı	97
3. Bozkır Ayaklanması.....	97
4. Birinci Ahmet Anzavur İsyanı	97
5. İkinci Ahmet Anzavur İsyanı	97
d. TBMM'ye Karşı İsyanlar.....	98
İsyanların Genel Nedenleri	98
1.Kuva-i İnzibatiye İsyanı.....	98
2.Birinci-İkinci Düzce-Adapazarı İsyancı	98
3. Birinci ve İkinci Yozgat/Çapanoğlu İsyanı	99
4. Konya/Delibas İsyancı	99
5. Çerkez Ethem İsyanı:	99

6. Demirci Mehmet Efe İsyanı	100
7. Ermeni İsyanı	100
8. Pontus-Rum İsyanı.....	100
9. Koçkiri Ayaklanması	100
10. İsyanların Sonuçları.	101
I. İSTİKLAL MAHKEMELERİ'NİN KURULMASI.....	101
İ. MİLLİ MÜCADELEDE CEPHELER.....	102
a. Şark/Doğu Cephesi.....	102
1. Gümrü Antlaşması	103
2. Gürcistan ile Antlaşma.....	103
3.Kars Antlaşması	104
b. Güney/Güneydoğu Cephesi	104
1. Maraş Savunması	105
2. Urfa Savunması.....	105
3. Antep Savunması	106
4. Adana Savunması.....	106
c. Garb/Batı Cephesi	107
1. Kuva-i Milliye.....	107
2. Batı Cephesi	108
3. Milne Hattı/Çizgisi.....	108
4. Amiral Bristol Raporu.....	109
5. Düzenli Orduların Kurulması.....	110
6. I. İnönü Savaşı	110
7. II. Londra Konferansı.....	110
8. II. İnönü Savaşı	111
9. İtalyan Birliklerinin Anadolu'dan Çıkarılması	112
10. Kütahya-Eskişehir Savaşları.	112
11. Başkomutanlık Kanunu.	113
12. Sakarya Savaşı.	113
13. Büyük Taarruz/Başkomutanlık Meydan Muharebesi.....	114
d. El-Cezire Revandiz /Kuzey Irak Cephesi.....	115
e. Moskova Antlaşması	117

f. Ankara Antlaşması	118
g. Mudanya Ateşkes Antlaşması	118
J. 1921 TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU ANAYASASI	120
K. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN	121
a. Anadolu Basını	121
b. İstanbul Basını	121
c. Anadolu Ajansı	122
d. Ceride-i Resmiye	122
e. Basın Yayın Genel Müdürlüğü.	122
L. MİLLÎ MÜCADELENİN İKTİSADÎ KAYNAKLARI	123
a. Vergi Kanunları	123
b. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yardımları.	123
c. Hindistan/Pakistan Müslümanlarının Yardımları	124
d. Tekâlif-i Milliye Kanunu/Emirleri	124

IV.BÖLÜM

A. SALTANATIN KALDIRILMASI	125
B. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI	126
1. Sınırlar	128
2. Kapitülasyonlar	129
3. Boğazlar	129
4. Dış Borçlar	129
5. Gayrimüslimler/Azınlıklar	129
6. Savaş Tazminatı	130
7. Diğer Konular	130
C. CUMHURİYET'İN İLANI	130
D. HALİFELİĞİN KALDIRILMASI	132
E. 1924 TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU	134
F. CUMHURİYET DÖNEMİ İÇ SİYASAL GELİŞMELER	134
1. Şeyh Said İsyanı ve Tahrir-i Sükûn Kanunu.	134
2. İzmir Suikastı/ Girişimi	135
3. Menemen Olayı	136
G. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ PARTİLERİ	137

1.Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi.	137
2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.....	138
3. Serbest Cumhuriyet Fırkası.....	138
H. ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI	139
1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi	139
2. Hatay Sorunu	139
3. Türkiye-İngiltere İlişkileri.....	140
4. Türkiye-İtalya İlişkileri.....	141
5. Türkiye-Fransa İlişkileri	141
6. Türkiye-Yunanistan İlişkileri.....	142
7. Türkiye-Sovyetler Birliği/SSCB İlişkileri.....	144
8. Türkiye-Afganistan İlişkileri.....	145
9. Türkiye-İran İlişkileri.....	145
10. Türkiye-Arap Ülkeleri İlişkileri.	145
11. Balkan Paktı	145
12. Sadabat Paktı:.....	146
13.Türkiye’nin Cemiyet-i Akvam’a Girişi.....	146

V.BÖLÜM

A. ATATÜRK DÖNEMİNDE İKTİSADİ GELİŞMELER.....	147
1.Türkiye/İzmir İktisat Kongresi.....	147
2. Âli İktisat Meclisi	148
3. Dünya İktisat Bunalımı	148
4. Devletçilik Politikası.....	149
5. Zirai /Tarım Alanında Yapılan Düzenlemeler	149
a. Köy Kanunu.	149
b. Aşar’ın/ Öşür Kaldırılması.....	149
c.Arazi Dağıtım Politikaları.	150
d. Zirai Kredi Politikaları	150
e. Zirai Makineleşme.	151
f. Zirai Eğitim	151
g. Tohum Politikaları	151
h.Buğdayın Korunması	151

i. Ziraat Kongreleri.....	152
j. Yol Vergisi Kanunu	152
6. Ticari Alanda Yapılan Düzenlemeler.....	153
a. Ticarete Düzenlemeler.	153
b. Milli Üretimi Koruma Politikası	153
c. Tekellerinin Kurulması	153
d. Yerli Ürünlerin Tüketimini Teşvik Politikası	153
7.Sanayi Alanında Yapılan Düzenlemeler:	154
B. SOSYAL ALANDA YAPILAN DÜZENLEMELER	156
1. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması.....	156
2. Uluslararası Takvimin Kabulü.	156
3. Soyadı Kanunu.....	156
4. Kıyafet Kanunu.	157
5. Hukuk Alanında Yapılan Düzenlemeler:	157
C. EĞİTİM ALANINDA DÜZENLEMELER	158
1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.	158
2. Üniversite Reformu.....	158
3. Latin Alfabesinin Kabulü.....	159
4. Millet Mektepleri	159
5. Halk Evleri.....	160
6. Türk Dil Kurumu	160
7. Türk Tarih Kurumu	160
D. ATATÜRK İLKELERİ.....	160
1. Halkçılık.....	161
2. Devletçilik	161
3. İnkılâpçılık.	161
4. Cumhuriyetçilik	162
5. Milliyetçilik.	162
6. Laiklik.....	162
VI.BÖLÜM	
A.İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ VE II. DÜNYA SAVAŞI	163
1- İnönü /Milli Şef Dönemi.....	163

2. II. Dünya Savaşı'nın Başlaması	166
3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dünya Siyaseti.....	167
4. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye	168
a. Siyasi Süreç.....	168
b.İktisadi Hayat	170
b.1. Milli Korunma Kanunu	170
b.2. Ziraî Ürüne El Konulması.....	170
b.3. Varlık Vergisi.....	171
b.4. Toprak Mahsulleri Vergisi.	171
5. II. Dünya Savaşı Sürecinde Görüşme ve Antlaşmalar	172
a. Kazablanka Konferansı	172
b. Washington Konferansı.....	172
c. Quebec Konferansı.....	172
d. Moskova Konferansı.....	172
e. Kahire Konferansı	172
f. Tahran Konferansı	172
g. Yalta Konferansı	173
h. San Francisco Konferansı	173
i. Potsdam Konferansı	173

VII.BÖLÜM

A. DEMOKRAT PARTİ /MENDERES DÖNEMİ	174
B. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ.....	179
C. ALBAY TALAT AYDEMİR'İN DARBE GİRİŞİMLERİ	185
D. ADALET PARTİSİ / DEMİREL DÖNEMİ.....	186
E. 12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASI/DARBESİ	187
F. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ.....	189
G. TURGUT ÖZAL DÖNEMİ.....	190
H. KIBRIS SORUNU	192
İ. 28 ŞUBAT 1997 POST-MODERN DARBESİ.....	194
KAYNAKÇA.....	202

I. BÖLÜM

A. AVRUPA'NIN SİYASİ VE İKTİSADİ GELİŞİMİ

1. Feodalite: Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile başlayan güvensizlik ortamında, köylüler, kendilerini koruyacak bir Senyör'e sığınmak durumunda kalmışlardır.

Bunun sonucu olarak; Ortaçağ Batı Avrupasında egemen olan feodalizm, siyasi, hukuki, iktisadi ve sosyal bir rejim olarak ortaya çıkmıştır.

Feodalizmin temel özelliği, devlet iktidarının parçalanmış olması ve halkın merkezi otoriteye değil, doğrudan malikânenin ve toprakların sahibi Senyör'e bağlı bulunmasıdır.

Yeniçağda merkezi monarşilerin oluşması ile kral, parlamento, Kilise ve Feodal Beyler arasında siyasi etkinlik mücadelesi başlamıştır. Yakınçağ'da ise feodalitenin çözülmeye başlaması ile yaşanan ekonomik serbestlik piyasa için meta üretiminin yapılmasını, ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Avrupa'da, ticaret ve sanayi inkılabı burjuvanın oluşmasını başlatarak, beraberinde siyasi, sosyal değişimi getirmiştir.

Buna paralel olarak sermaye birikiminin meydana gelmesini sağlamış ve orta sınıfın güçlenmesine, Kentli Toplumun / Burjuva sınıfının ortaya çıkmasına ve burjuva ideolojisinin oluşmasına yol açmıştır.

2. Coğrafi Keşifler: Avrupa'da 15. ve 16. yüzyılda Pazar, Hammadde ve Ekonomik büyümeyi amaçlayan keşiflerle, yeni ticaret yollarının bulunması ve kıtalararası keşifle sonuçlanan bu gelişmeye Coğrafi Keşifler denilmektedir.

Dünyada yeni kurulacak düzenin temelini oluşturan bu girişim, Atlantik Okyanusu'nun ötesine ulaşmış, Afrika kıyılarını ve Ümit Burnunu keşfetmiştir.

Coğrafi keşifler ile birlikte deniz aşırı ticaretin desteklediği yeni bir güç odağı haline gelen burjuvaların kral ile yaptığı işbirliği, Avrupa'daki siyasi yapının değişime uğramasına sebep olmuş, rejimin iki önemli unsuru olan Aristokrasi ve Kilisenin etkinliğini azaltmıştır.

Bu dönemde Kral, Feodal Beyleri ve Kiliseden bağımsız hareket etme imkânı bulmuş ve Avrupa'da ulusal monarşilerin oluşması sürecini başlatmıştır.

Amerika'nın keşfi ve Avrupalıların Amerika'ya yerleşmeye başlaması ile kurulan Çiftlikleri/Toprakları işletmek için ihtiyaç duyulan insan gücünü karşılamak için Afrika'dan satın alınan insanlar/köleler Amerka'ya taşınmıştır.

Deniz aşırı ülkelerin Avrupa Endüstri ürünlerine karşı artan talebi Avrupa'da büyük bir üretim artışına yol açmıştır. Uluslararası ticaretin artması ile kredi ihtiyacı ortaya çıkmış, bankacılık sektöründe büyük gelişmeler başlamıştır.

Amerika'dan Avrupa'ya akan değerli madenler, ucuz gümüş Osmanlı İmparatorluğu'nda 1480-1520 yılları arasında piyasaları etkileyerek, %67 oranında ilk enflasyonun yaşanmasını sağlamıştır.

Kara taşımacılığına dayanan İpek yolu, Ümit burnunun keşfedilmesi ile önemini kaybetmiş, bu gelişmeden Doğu-Batı ticaretini sağlayan Osmanlı İmparatorluğu ekonomisi büyük oranda etkilenmiştir.

Coğrafi keşiflerin sonucunda siyasi, iktisadi, ilmi, dini sonuçlar ortaya çıkmış, sömürgecilik sistemi dünyaya hakim olmaya başlamıştır.

3. Rönesans: Antik Çağ ile Avrupa arasındaki bağlantıyı ifade eden ve yeniden uyanış-doğuş anlamına gelen Rönesans 14. ve 15. yüzyıllarda İtalya'da başlamıştır.

Rönesansta eski Yunan ve Arap Klasik Metinlerini keşfederek, sanatta ve bilimde bir diriliş gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme Avrupa Kültürünü geliştirmiş, insan hayatını ön plana çıkarmış, Sanatta, Edebiyatta ve Mimaride meydana gelen yeni bilgi ve anlayışlar Avrupa'da radikal bir değişime yol açmıştır.

Avrupa Rönesans ile birlikte başlayan aydın tepkisi Hümanist ve Seküler fikirlerin gelişmesini sağlamış, kilisenin siyasal sistem ve toplum üzerindeki Skolâstik ve Dogmatik Egemenliği çözülmeye başlamıştır.

4. Reform: Avrupa'da 17. yüzyılda Katolik kilisesinin itikadi ve düzenine karşı yapılan dini bir harekettir. 1517'de Alman Rahip Martin Luther İncil'i Latince'den Almancaya tercüme etmesi, Wittenberg Kilisesinin kapısına astığı 95 maddelik bir bildiri ile başlayan Protestan hareketi, Avrupa'da kilisenin siyasi ve iktisadi hakimiyetini etkilerken Hristiyanlıkta özgür ve rasyonel düşüncenin de başlangıcı olmuştur.

Avrupa'da Rönesans ile başlayan hümanist akım reform ile gelişerek din dışı/Seküler düşünce ve değerler sisteminin doğmasını sağlamıştır.

5. Aydınlanma: Avrupa'da 18.yüzyılda dini düşüncenin yerine Akılcı/Rasyonalist Laik/Seküler ve akıllı hayat merkezi olarak alan düşünceye aydınlanma denir.

Akıl önderliğinde insan düşüncesinin yeniden biçimlendiği yeni sentezlerle yeni felsefi akımlara yol açtığı bu süreç aydınlanma akımının temel özelliğidir.

Avrupa'da Rönesansla başlayan insanı ön plana çıkarma süreci, reformla birlikte kilisenin etkinliğini kırmış düşünceler akıl süzgecinden geçirilerek sistemli hale getirilmiştir.

Rene, Descartes, Gottfried W.Leibniz gibi öncülerle başlayan aydınlanma felsefesinin önemli temsilcileri ise Kant, Diderot, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Hume ve Locke'dur.

Aydınlanma çağına dayanan sanayi inkılabının getirdiği kâr, rekabet ve pazar arayışı düşüncesi ilk merkantilist anlayış üretim artışı ve teknolojik yenilikleri ortaya koyarak Avrupa'nın maddi açıdan zenginleşmesini sağlamıştır.

6. Fransız İhtilali: Aydınlanma çağı Fransız İhtilali'nin meydana gelmesinde etkili olmuş ve bütün Avrupa'yı düşünce olarak etkilemiştir.

Bu dönemde Fransa'da İmtiyazlılar, Burjuvalar, Köylülerden oluşan üç toplumsal sınıf mevcuttu. Bu sınıflar arasındaki gelir dağılımı ile vergi yükü arasındaki eşitsizlik, sosyal ve siyasi çatışmalara sebep olmuştur.

Ekonomik ve kültürel bakımdan güçlenmiş olan burjuva sınıfı siyasal sistemde etkili olmuştur. Kendini halkın temsilcisi sayan burjuvalar imtiyazlı gurubunu oluşturan soylular ve kilise üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır.

Devlet üzerinde egemen durumda bulunan kilise 17. yüzyılın sonuna kadar bütün düşünceleri sınırlandırmış, aydınlanma çağıının öncülüğünde toplum ve aydınlar kiliseyi ve devlet sistemini sorgulamaya başlamışlardır.

İhtilal, İnsan Ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile 14 Temmuz 1789'da başlamış, bütün insanlara Özgür ve Eşit olduklarını bildirmiş, bütün dünyaya Yasallık, Eşitlik, Ulusçuluk/Milliyetçilik, Milli Egemenlik, Laiklik/Sekülerizm, Mülkiyet Hakkı ilkelerini getirmiştir.

İhtilal komitesi 27 Ağustos 1789'da yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi önemli maddeleri şunlardır;

İnsanlar, hakları bakımından hür ve eşit doğarlar ve öyle kalırlar. Bu haklar; hürriyet, mülkiyet, güvenlidir. Her türlü egemenlik esas olarak millettir. Ayrıcalıklı sınıfın imtiyazı kaldırmıştır.

Kanun yalnız toplum için zararlı eylemleri yasaklayabilir. Kanun genel iradenin açıklanmasıdır. Kanunun yapılmasında her yurttaşın kendisinin veya temsilcisinin katılması bir haktır. Kanunun gösterdiği durumlar dışında hiç kimse suçlanamaz, tutuklanamaz ve gözaltına alınamaz.

Fransız İhtilali'nin dayandığı temel felsefe Montesquieu'nun Kuvvetler Ayrılığı 1689–1755, Jean-Jack Rousseau'nun Genel İrade Egemenliği 1712–1755, Voltaire'in Laisizm/Sekülerizm 1694–1778, Diderot 1713-1784, Özgürlük Eşitlik anlayışıdır.

Fransız İhtilali'nin dayandığı temel ilkeler ise Akılcılık, Özgürlük, Eşitlik ve Milliyetçiliktir. Bu ilkeler Demokrasi ve Laiklik düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

Böylece Fransız İhtilali Krallığa karşı Milli Devlet düşüncesi kavramını getirmiştir.

İhtilalin sonuçları 1815'ten itibaren önce Avrupa'yı, sonra diğer kıtalardaki toplulukları etkiledi. Dünyada yeni toplumsal yapıların ve siyasal anlayış ve sistemlerin ortaya çıkmasına neden oldu.

İhtilal Osmanlı İmparatorluğu'nda zaman içinde Gayrimüslim topluluklar arasında Milliyetçilik hareketlerinin gelişmesini sağlamış, Müslim topluluklarda ise Ümmet Bilinci yerine, Ulus Bilinci görülmeye başlamıştır.

7. Sanayi Devrimi: İngiltere'de 18. Yüzyılın ikinci yarısında 1750–1830 yılları arasında başlayan ve diğer Avrupa ülkelerini de etkisi altına alan sanayi devrimi, seyyar mekiğin pamuklu tekstil sektöründe kullanılmasıyla başlamıştır.

Buhar kuvvetinin kullanılması ile büyük aşamalar kaydetmiştir. üretim süreçlerine yeni enerji kaynaklarının girişi ile üretimde hızlı artış düşük maliyetlerle büyük miktarlarda mamüller üretebilen fabrikalar sistemini tanımlayan kavramdır.

Sanayi Devriminin oluşması; Sermaye Birikimi, Ucuz Hammade, Teknolojik Gelişme, Hür Teşebbüs, Sürekli Kâr ve Rekabet Düşüncesini doğurmuştur, Liberal/Kapitalist, Küresel Ekonomi, sistemin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Girişimciliğin ve sanayileşmenin ön plana çıkması ile yeni iki sosyal sınıf olan burjuva ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır.

İşçi sınıfının burjuvaziye tepkisi ise Sosyalizm Hareketini doğurmuştur. Bütün dünyada Sosyalist/Marksist düşünce ve hareketlerin gelişmesi ise Ekim 1917'de Rusya'da meydana gelen Bolşevik/ Komünist Devrim ile sonuçlanmıştır.

8. Sömürgecilik: Sanayi Devrimi sürekli üretim yapan endüstri tesisleri ham madde ve enerji ihtiyacı, pazar arayışı, biriken sermayenin yeni yatırım alanlarına yönelmesiyle 19. Yüzyıldan itibaren ticaret hacminin büyümesi sömürgecilik ideolojisini doğurmuştur.

Avrupa’da sanayileşme ile başlayan hızlı şehirleşme ve büyük nüfus artışı, yeni yaşam alanı arayışı, sömürgeciliğin gelişmesini hızlandırmıştır.

1870’den itibaren sanayileşmesini tamamlayan ve siyasi birliklerini kuran devletlerin arasında başlayan rekabet, gelişen savaş teknolojileri sömürgecilik faaliyetleri, çatışmaya/savaşa dönüşmüştür.

B. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDA REFORM HAREKETLERİ

1. Klasik Dönem: Osmanlı Devleti 1453’te İstanbul’un fethinden sonra Avrupa siyasetinin belirleyici aktörlerinden biridir. Balkan coğrafyasındaki başarıların ardından Osmanlı, iki asır içerisinde güç ve teşkilat bakımından büyük imparatorluklardan biri haline gelmiştir.

Kanuni Saltanatı ardından II. Selim (1566-1574) döneminde 1571’de Haçlı güçleri karşısında İnebahtı Deniz savaşı kaybedilmiştir. Bu mağlubiyet Sokullu Mehmet Paşa’nın girişimi ile Akdeniz’in stratejik adası Kıbrıs’ın fethi tamamlanarak telafi edilmiştir.

Devletin toprak kazanımları 1574’te Tunus’un, 1578’de Fas’ta kazanılan el-Kasrûl-Kebir zaferiyle sürmüştü ve Osmanlı egemenliği Kuzey Afrika’nın en batı ucuna kadar ulaşmıştır.

Doğu sınırında ise İran/Safevi Devleti ile mücadele devam etmiştir. 1578’de başlayan Osmanlı-İran savaşı 12 yıl devam etmiş ve bu dönemde Osmanlı’nın Doğu sınırı Hazar Denizi’ne kadar ulaşmıştır.

Rusya ile önce Karadeniz ardından da Balkanlar ve Kafkasya’daki mücadeleler son üç asır boyunca Osmanlı İmparatorluğu için en önemli siyasi süreç oldu.

Osmanlı İmparatorluğu’nun, Avrupa’daki en önemli rakiplerinden olan Avusturya ile 1593 yılından itibaren savaş halindeydi. Bu savaşlar 1606’da imzalanan Zıttorok Antlaşması ile son buldu.

Bu süreçte Avrupa'da yeni dengeler oluşmaktaydı. 1618'de Protestan ve Katolik pek çok devlet arasında başlayan Otuz Yıl Savaşları, 1648'de imzalanan Vestfalya/Westphalia Antlaşması ile sona erdi.

Osmanlı İmparatorluğu dış siyasette Batı'da Avusturya, Kuzeyde Rusya, Doğuda İran'la, Akdeniz'de Venedik ve Cenevizlerle mücadele ederken, iç siyasette Celali isyanları ile büyük mücadelesi oldu.

Devlet gücünün ve otoritesinin zayıflamasıyla oraytaya çıkan bu isyanların, bütün Anadolu'ya yayılması üzerine Kuyucu Murat Paşa 1606-1609 yılları arasında Anadolu'yu isyancılara karşı büyük bir mücadele verdi. Bu süreçte Yeniçerilerin itaatsizliği başlamıştır. 1622'de ortaya çıkan bir Yeniçeri isyanında Sultan II. Osman (1618-1622) tahttan indirilerek katledilmiştir.

Akabinde tahta geçen IV. Murat 1623-1639 otoriteyi sağlamak için şiddetli tedbirler almayı sürdürmüştür.

Klasik dönemin en önemli dinamizm kaynağı olan Osmanlı Toprak Sistemi/Tımar Sisteminin çözülmesi ile iç siyasi ve sosyal sorunlar büyümüştür.

Bu ortamda ortaya çıkan Kadızadeliler hareketi devleti tehdit eder duruma gelmiştir. Yeni padişah IV. Mehmet 1648-1688, 1656'da Köprülü Mehmet Paşa'yı Sadrazam atamış, Sadrazam Kadızadeliler hareketini ortadan kaldırmıştır.

Osmanlı Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'yla oluşan karmaşadan yararlanarak Kıbrıs'tan sonra Doğu Akdeniz'in stratejik adası Girit'i 1669'da ele geçirmiştir. Bu süreçte Osmanlı ordusu 1662'de Erdel/Romanya'ya girdi; 1663'te Uyvar/Slovakya'nın fethiyle de Avrupa'daki en geniş sınırlara ulaşmıştır. Uzun süren savaşlar esnasında Osmanlı ordu ve donanmasının Avrupa teknolojisinin gerisinde kaldığı da ortaya çıkmıştır.

1672'de Sadrazam olan Kara Mustafa Paşa'nın başlattığı yeni siyasetle Akdeniz ve Karadeniz'de fetih siyasetine dönülmüştür. Mustafa Paşa Viyana'yı ele geçirerek Batı'yı da bir tehdit olmaktan çıkartmak istiyordu. Bu süreçte 1682'de Protestan Macarlar Katolik Avusturya/Habsburg yönetimine karşı ayaklandılar ve Osmanlı'dan yardım istediler. Bunun üzerine Osmanlı ordusu 1683 baharında

Avusturya seferine çıktı. Ancak II. Viyana kuşatması başarısız oldu ve ağır bir mağlubiyet alındı.

Viyana hezimetini Osmanlı için 16 yıl sürecek bir yenilgiler sürecini başlattı. Nitekim Avusturya, Lehistan ve Venedik aralarında Kutsal İttifak'ı kurdular. Kutsal İttifakla savaş 1699'a kadar sürdü. Osmanlı İmparatorluğu, bu savaşlarda başarı gösteremedi.

1697'deki Zenta bozgunundan sonra Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olan 1699 Karlofça/ Karlowitz Antlaşması yapıldı. Balkanlar'da ve Ukrayna'da toprak kayıpları yaşandı; Macaristan kaybedildi. Bu bakımdan Karlofça Antlaşması, klasik Osmanlı muhteşem çağının sona erdiğini göstergesidir.

2. Sosyal Yapı: Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan itibaren bir İslam Devleti olarak örgütlenmiş. İslam'ın sosyal ve kültürel ilkelerine göre kendini düzenlemiştir.

İslam dininin sosyal denge, adalet, eşitlik, sosyal dayanışma, yardımlaşma anlayışı ve devletin ekonomide etkinliği, toplumsal yapının oluşumunu düzenlemiştir.

İmarethane, Darülaceze, Han, Hamam, Kervansaray, Medrese, Vakıflar, Hastaneler/Darüşşifa gibi kuruluşlar toplumsal yardımlaşmayı ve kaynaşmayı, fakir ve düşkünlerin korunmasını sağlıyordu.

Osmanlı'nın toplumsal sınıflar/ tabakalar arasında uyum sağlamaya yönelik devlet politikası, cemiyyetçi, ferdi ve maddi yönü ağır basmayan, eşitlikçi insan tipi yetiştirmeye dayanmaktaydı.

İmparatorlukta yaşayan her dini cemaat bir millet birimi olarak kabul edilmiş, Hristiyan topluluklar ise İslam dininin gayri Müslimlere tanıdığı haklar doğrultusunda kilise etrafında örgütlenmiş, geniş bir özgürlüğe ve özerkliğe sahip olmuşlardır.

Zaman içinde, Müslim ve gayri müslim orta sınıfı birbirine yaklaşmış bir Osmanlı kültürü/kimliği ortaya çıkmıştır. Ancak yeni Avrupa kültüründen etkilenen gayri müslimler, etnik ve dini milliyetçilik nedeniyle etkilenmeleri üzerine siyasi ve kültürel olarak birbirinden uzaklaşmışlardır.

3. Toprak: Osmanlı İmparatorluğu'nda toprağın esas sahibi devlettir. Miri Arazi olarak sistemleştirilen bu topraklar, belli kişilere hizmet ve görev karşılığında verilmekteydi ve bu arazilere Tımar denilmekteydi.

Tımar arazilerinin yöneticisi, devlet tarafından kendisine verilen toprağı verimli olarak işletmekle ve vergisini toplamakla yükümlüydü.

Tımar yöneticisi ve köylü arasındaki ilişkiler Ortaçağ Avrupa'sındaki gibi feodal ilişkiler şeklinde olmayıp Osmanlı Köylüsü özgürdür.

Tımar ve Tımar'da yaşayan ve çalışan köylülerin hukuki yükümlülükleri Osmanlı Kanunnameleri'nde ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Tımar yöneticisi ile üretici köylü arasında meydana gelen anlaşmazlıklar, yargı yoluyla çözümlenmekteydi.

Ancak bu sistem zaman içinde Osmanlı iktisadi yapısını toprağa bağlı, kâra ve rekabete kapalı bir ziraat ekonomisi haline getirmiş, bu durum pazar ekonomisi ve sermaye birikimini engelleyerek sanayileşme sürecini sekteye uğratmıştır.

Feodal bir sisteme dayanmayan Osmanlı köy ve ziraat düzeni, kapitalizme geçiş için kâr, rekabet, sermaye ve teknik birikime yol açmadığı gibi, ticaret burjuvazisinin ortaya çıkmasına da engel teşkil etmiştir.

1858 Arazi Kanunnamesi ile Toprak rejimi değişmiş, devlete ait olan Miri arazilerin özel mülkiyete dönüşme süreci başlamıştır.

4. Ekonomi: Klasik Osmanlı Ekonomisi, tarıma dayalı bir İhtiyaç Ekonomisi olarak ürettiğini tüketen devletin iktisadi hayata sürekli müdahale ettiği, Dünya Pazarları için üretime dayalı politikaları olmayan, Kapalı Ekonomi özelliğini taşımaktadır.

Osmanlı Ekonomisi, eşitsizlik ve israfı önlemeye yönelik toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak için kaliteli ve ucuz mal üretme esasına dayanmaktadır.

İktisadi kaynakların eşit dağılımının yapıldığı kendi içinde tutarlı ve sosyal istikrarı sağlayan bu düzen, yeniçağ Avrupa'sında yaşanan ekonomik gelişmelerle birlikte geçerliliğini yitirmiştir.

Avrupa'da Sanayi İnkılâbından sonra hızla gelişen ucuz ve kaliteli üretim mallarının kendi milli sınırlarını aşarak dış pazar arama faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu topraklarına ulaşmıştır.

Kapitalizmin getirdiği bu mekanizmalar karşısında üretemeyen rekabet edemeyen Osmanlı ekonomisi kamu giderlerinin artması ile ortaya çıkan para ihtiyacı iktisadi gelişmeyi hızlandırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kentli Nüfus 16. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Osmanlı şehirlerinde Ulema, Eşraf, Esnaf kentli sınıfı oluşturmuştur. Milli arazilerin özelleştirilmesi ile iktisadi hayata Liberalizm başlamış, yeni bir müslim orta sınıf doğmuştur. Bu sınıf tarım alanlarında yoğunlaşırken şehirlerde yaşayan gayri müslim orta sınıf Osmanlı ülkesinde ticaret ve sanayiye hakim olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılı anlamda bir Burjuva sınıfı olmamakla birlikte Osmanlı şehirlerinde yaşayan Gayrimüslim Tüccarlar, Batı ile ticaret yapan Hayriye Tüccarları ile Yerli Osmanlı Tüccarları, Osmanlı şehirlerinde yaşayan Ayan / Eşraf Şehirli / Burjuva Sınıfını meydana getirmişlerdir.

5. Reform Hareketleri:

a. III. Ahmet Dönemi 1703–1730: III. Ahmet döneminde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın girişimiyle başlayan ve literatürümüzde Lale Devri olarak isimlendirilen bu Modernleşme/ Batılılaşma süreci, Osmanlı İmparatorluğu'nda Memur/ Kapıkulu bürokratların öncülüğünde, Batı kültürünün etkisi ile başlayan bir yenileşme hareketidir.

Bu süreçte Askeri yenilikler yapılmakla birlikte, Avrupa ile ticari ilişkilerin başlaması, Avrupanın sanayi mallarının Osmanlı ülkesine girmesi ile kendisini daha çok kültürel alanlarda hissettirdi.

Osmanlı kültürü önemli bir iç değişim yaşayarak Edebiyat, Müzik, Resim ve Mimaride Batı etkisi görülmeye başlamıştır.

Pasarofça antlaşması ile başlayan Patrona Halil şehir isyanı ile 28 Eylül 1830'da sona eren bu 12 yıllık dönem Osmanlı Batılılaşma hareketlerinin ilk safhasıdır.

Bu dönemde yapılan yenilikler: Osmanlı İmparatorluğu ilk kez 1721'de Yirmi sekiz Çelebi Mehmet'i Paris'e, 1719'da Mahmut Efendi'yi Viyana'ya, 1730'da Mehmet Efendi'yi Lehistan'a, 1722'de Nişli Mehmet Ağa'yı Moskova'ya elçi olarak görevlendirdiler.

Bu elçiler görevlendirildikleri ülkeler ile ilgili rapor hazırlayarak Sadrazam'a sundular. Bu girişim ile Osmanlı İmparatorluğu'nda dışa açılma süreci başlamıştır.

Bu süreçte Damat İbrahim Paşa, Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'ye "Batı'da yeni teknolojik gelişmeleri tespit et, yaz bildir" talimatı vermiştir. Bu talimat Osmanlı Modernleşmesinin/ Batılılaşmasının ilk Manifestosu olarak kabul edilir.

Yirmi sekiz Çelebi Mehmet'in oğlu Said Efendi'nin girişimi ile 14-16 Temmuz 1727'de Şeyh-ül İslam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvasıyla İbrahim Müteferrika öncülüğünde ilk resmi devlet matbaası olan Matbaa-i Amire İstanbul'da kuruldu. İlk Türkçe kitap olan Vankulu Lugatı 1729 yılında basıldı. Tercüme heyetleri oluşturularak Doğu ve Batı klasikleri Türkçeye çevrildi.

İstanbul'da çini ve kumaş, Yalova'da kâğıt fabrikaları, ilk düzenli itfaiye teşkilatı olan Tulumbacı Ocağı kuruldu. İstanbul başta olmak üzere batı tarzı mimari yeni saraylar, çeşmeler ve kütüphaneler inşa edildi.

b. I. Mahmut Dönemi 1730-1754: Osmanlı ordularının batılı ordular karşısında başarısız olması sonucu imzalanan 1699 Karlofça antlaşması ile Osmanlı Devletinde ilk kez batı dünyasının askeri bakımdan üstün olduğunu kabul edilmiştir.

Savaş meydanlarındaki başarısızlıklar nedeniyle ordunun batılı ordular gibi eğitilmesi ve modernleştirilmesi zorunluluk haline gelmiştir.

Bu dönemde bir Osmanlı Aydını olan İbrahim Müteferrika'nın 1731'de I. Mahmut'a sunduğu "Milletlerin düzeninde tutulacak ilmi usuller" adını taşıyan raporunda Batılı Devletlerin askeri teşkilatlanması ve eğitim yöntemleri hakkında bilgi verilerek, ilk defa Nizam-ı Cedid/Yeni Düzen kavramından söz etmiştir.

Fransız Asilzadelerinden Claude Alexandre Comte de Bonneval/Ahmet Paşa 1729 yılında Osmanlı İmparatorluğuna sığınıp, orduyu modernize etme çalışmalarına başladı.

Avrupa tarzı ilk Osmanlı Askeri Kurumu olan Humbaracı Ocağı'nın başına getirilen Ahmet Paşa (1731), Topçu ve Humbaracı Ocakları'nda önemli düzenlemeler yaparak Topçu subayı yetiştirilmesi için (1736) Hendesehane/ Geometri Okulu'nu kurdu.

Ayrıca bu dönemde, Ayasofya, Fatih ve Süleymaniye külliyelerinde kütüphaneler açılmıştır.

c. III. Mustafa Dönemi 1757-1774: Batı tarzı modernleşmenin devamını sağlayan III. Mustafa izlediği ekonomik politikalar ile hazine gelirlerini arttırmış, ticaretin gelişmesi sağlanmış, tımar sistemine sıkı bir denetim getirmiştir.

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra 21 Temmuz 1774'te yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusyanın bir dünya gücü olarak doğuşunu ve Osmanlı askeri gücünün geri kalışına işaret ediyordu.

Bu antlaşmayla ilk kez Osmanlı Padişahı/Halifesi Müslümanların koruyucusu olarak kabul edilirken, Rusya da Osmanlı ülkesindeki Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmiştir.

Yaşanan bu süreç Balkanlarda Ortodoks/Slav milliyetçiliğinin başlangıcıdır. Rus ticaret gemilerine boğazlardan serbest geçme hakkı tanınmış, Kırım Yarımadası bağımsız bir statü kazanarak Rusya'ya bırakılmıştır.

d. I. Abdülhamit Dönemi 1774-1789: Bu dönemde Macar Baron François de Tott yönetiminde 1755'te yeni istihkâm ve topçu kıtaları

oluşturuldu. Topçu eğitimi ve yeni top döküm teknikleri uygulanmaya başlandı.

Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na tahkimat/ kaleler yapılması için çalışmalar başlatıldı. Denizcilik Mühendishanesi/ Mühendishane-i Bahr-i Hümayun 1773 ve Kara Mühendishanesi/ Mühendishane-i Berr-i Hümayunu 1774 kuruldu.

Bu dönemde kütüphanecilik faaliyetleri artmış Medine'de yazma eserlerden oluşan büyük bir kütüphane yapılmış, Avrupalı malların karşısında yerli pazarın korunması için yerli malı kullanımı zorunlu hale getirilmiştir.

e. III. Selim Dönemi 1789–1807: Fransız İhtilali ile çağdaş olan III. Selim, Avrupa'nın askeri, teknik ve kültürel gelişmesi karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gelişmelere yetişebilmesi için ilk sistemli batılılaşma/moderenleşme hareketini başlatmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1787'de başlayan savaş 1792'de Yaş Antlaşması ile, Avusturya ile 1788 yılında yapılan savaşlar ise 1791'de Zıstovi Antlaşması ile sona erdi. Bu savaşlar neticesinde Osmanlı İmparatorluğu Kırım başta olmak üzere, büyük oranda toprak kaybetti. Askeri alanda yaşanan bu başarısızlıklar, Yeniçeri Ocağı'nda yaşanan bozulma III. Selim'i öncelikle bu alanda yenilikler yapmaya sevk etti.

Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı Ordusu İngilizlerin desteğinin alarak 1801'de Fransızları Mısır'dan çıkardı. Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu valisi Mehmet Ali Paşa Mısır'da siyasi hakimiyet kurmaya başladı.

Bir reform hareketi olan Nizam-ı Cedit, devlete verilen yeni iç düzen için kullanılmış, ayrıca Avrupa sisteminde yetiştirilmek istenen eğitilmiş askeri birliği ve Bilim, Sanat, Ticaret ve Ziraatta yapılan yenilik hareketlerini ifade eder.

III. Selim'in isteği üzerine dönemin devlet adamı ve aydınları padişaha 1791 yılında 22 Layiha /rapor sunmuşlardır. Bu layihaların ağırlık noktası askeri alanda yapılacak yenilikleri içermekteydi.

Layihalarda önerilen başlıca tekliflerde - Yeniçeri Ocağı yeniden yapılandırılarak çağdaşlaştırılması, - Ocağın tamamen ortadan kaldırılması ve - Batı sistemine göre yeni bir askeri düzenin kurulması önerilmiştir.

Bu layihalar doğrultusunda askeri, idari, mali ve siyasi alanlarda yapılacak reformaları içeren 72 maddelik Nizam-ı Cedit programı hazırlanmıştır. Bu programda önerilen; Nizam-ı Cedit askeri birliği 18 Eylül 1794'te kurulmuştur.

Tophane, Baruthane ve Tersaneler işlevsel hale getirildi. Nizam-ı Cedit Birliğinin giderlerini karşılamak üzere İrad-ı Cedit hazinesi kuruldu. Askeri eğitim için 1793'te Fransa'ya piyade, süvari, topçu subaylarından oluşan askeri bir heyet gönderildi.

III. Selim dönemi, Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin düzenli yürütebilmesi bu ülkelerde meydana gelen siyasi ve iktisadi olayların gözlenmesi için daimi elçilikler açılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu süreçte 1791/1793'de Londra, 1797'de Paris, 1791'de Viyana ve Berlin'de daimi ikamet elçilikleri açıldı.

Viyana'ya tayin edilen Ebubekir Ratıp Efendi, 1791'de hazırladığı Sefaretname'yi III. Selime takdim etmiştir. Bu dönemde çeviri heyetlerinin oluşturulması başlamış, batı dillerinden çeviriler yapılmıştır.

III. Selim döneminde ekonomik anlamda tasarruf tedbirlerinin alınmış ve yerli malının kullanılması teşvik edilmiştir.

Bütün girişimlere rağmen yeniçeri ayaklanması yenilik hareketlerinin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. 1807 yılında çıkan Kabakçı Mustafa İsyanı ile III. Selim şehit edilerek tahttan indirilmiştir.

f. II. Mahmut Dönemi Yenilikleri 1808-1839: III.Selim'in şehid edilmesi ve yerine geçen IV.Mustafa'nın Rusçuk Ayanı / Alemdar Mustafa Paşa'nın girişimi üzerine tahttan indirilmiştir. 28 Temmuz 1808'de II. Mahmut'un padişah olması ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yeniden Nizam-ı Cedit taraftarları iktidara gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun klasik yapısını değiştiren, İmparatorluğu yeniden tanzim eden yenilikler, Şeyhülislamdan /Meşihat Makamından alınan fetva ile yapılmıştır.

f.1. Askeri: Sekban-ı Cedit Ocağı'nın kurulması ile askeri yenilik hareketleri başladı. Bütün reform hareketinin önünde engel olan özerk bir güce sahip Yeniçeri Ocağı 17 Haziran 1826 yılında kaldırıldı. Yeniçerilerin mensubu oldukları Bektaşî tarikatı yasaklanmış, tekkeler kapatılmıştır.

Vaka-i Hayriye olarak isimlendirilen bu hareketten sonra yeni kurulan Seraskerlik makamına bağlı Asakir-i Mansure-i Muhammediye/Hz. Muhammed'in muzaffer askerleri adı verilen gönüllülük esasına göre oluşturulan ve süresi oniki yıl olan yeni bir ordu 07 Temmuz 1826'da kuruldu. Bu ordunun gelir ve giderini idare etmek üzere Şubat 1827'de Mukaata Nezareti kuruldu.

Yeni kurulan bu ordunun subay ihtiyacını karşılamak için Batı tarzı/Prusya- Alman askeri eğitim verecek olan Mekteb-i Harbiye 1834 yılında açıldı.

f.2. İdari: Bu dönemde İmparatorluk topraklarında merkezi bir yönetim sistemi uygulamaya başlamıştır. Merkezi Yönetim, yeni bir bürokratik yapıya kavuşarak batılı devlet teşkilatına göre yetki ve yönetim Nazırlıklara/Bakanlıklara verilerek yeniden yapılandırılmıştır.

Musadere/Kamulaştırma ve angarya usulü 1826 yılında kaldırıldı. Belediye hizmetlerini görmek üzere 1826'da İhtisab Nezareti kuruldu. Sadrazamlık Makamı 1838'de Başvekâlete, Kethüdalık, Umur-ı Dâhiliye Nezareti'ne, Reisülküttaplık, Umur-ı Hariciye Nezareti'ne, Hazine-i Amire, 1836'da Umur-ı Maliye Nezareti'ne, Bab-ı Ali, Çavuşbaşılık, Adliye Nezareti'ne dönüştürüldü.

Askeri idareler Harbiye Nezareti'ne bağlandı ve Vakıf Gelirlerini tek elde toplamak için 1838'de Evkaf Nezareti kuruldu. Ticaret Nezareti, Meclis-i Umur-u Nafia /Bayındırlık, Meclis-i Umur-u Sıhhiye meclisleri kuruldu. 1838'de memur ve yargı mensupları için Tarik-i İlmiye'ye dair Ceza Kanunname-i Humayun'u/Memurlara mahsus caza kanunları kabul edildi.

II. Mahmut siyasi iktisadi ve sosyal alanlarda yapımını tasarladığı yenilikler için 1838'de İhtisas/Uzmanlık Meclisleri/kurulları oluşturmuştur.

Klasik Osmanlı merkezi yönetiminde Divan-ı Hümayun'un ifa ettiği yürütme ve yargı görevini birbirinden ayırarak üç önemli yüksek kurula dönüştürüldü.

Bu kurullar/meclisler; Meclis-i Vukala, Meclis-i Has, Dar-ı Şura-yı Askeriye /Askeri İşler Danışma Kurulu, Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye /Adli İşler Yüksek Kurulu, Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali /İdari İşleri Danışma Kurulu'na dönüştürüldü.

Bu kurullara ülke idaresinde ihtiyaç duyulan Kanun ve Nizamnameleri hazırlama, Devlet Memurları ile ilgili sorunları çözme, devlet ve halk arasındaki ilişkileri düzenleme ve yargılama görevleri verilmiştir.

Klasik Osmanlı yönetim sisteminde kadılar Yönetim, Beledi ve yargı görevi yaparlardı. Yeni düzenleme ile idare ve yargı birbirinden ayrılarak kadılara yalnız Mahkemelerde/Yargı görevi yapmaya başlamışlardır.

Bu dönemin yenilikleri Osmanlı Devlet yapısını Reorganize ederek batılı anlamda yeni bir devlet yapısı meydana getirmiştir.

f.3. Toplumsal: Vergi kaynaklarının ve askere alınacak nüfusu tespit için modern anlamda ilk nüfus ve mali sayım 1831 yılında yapılmıştır.

Posta teşkilatı 1834'te kurulmuş, Pasaport ve Yurtiçi seyahatlerde Mürur Tezkeresi/İç pasaport uygulaması ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için Karantina Sistemi getirilmiştir.

Yeni kurulan Ordunun ve Memurların kıyafetini düzenleyen 1828-1829 kıyafet nizamnamesi yayımlandı. Askerler streç pantolon, devlet memurlarının ise fes giyilmesi zorunlu hale getirildi.

Modern, ziraat, bayındırlık, sanayi ve bütün fen ve teknik konularla ilgilenmek üzere 1838 yılında Meclis-i Umur-u Nafia Meclisi'ni/Ziraat ve Sanayi Meclisi kurulmuştur.

Avrupa tipi devlet törenlerinin yapılması, hükümdarların doğum yıldönümlerinin kutlanması, padişahın devlet dairelerine suret-i hümayun/portrelerinin asılması, padişahın yurtiçi gezilerine çıkması bu dönemin yeniliklerindendir.

Yapılan yenilikleri devlet görevlilerine ve halka duyurmak için ilk Resmi Gazete olan Takvim-i Vakayı 1831'de çıkarılmıştır.

f.4. Eğitim - Kültür: Sübyan/İlkokul eğitimi, mecburi hale getirildi. Bürokrasinin ihtiyaç duyduğu memurları yetiştirmek üzere 1839'da orta dereceli Mekteb-i Ulum-u Edebiye, Mekteb-i Maarif-i Adli açıldı.

Yüksek Dereceli 14 Mart 1827'de Tıphane-i Amire, Mekteb-i Ulum-u Harbiye ve Yeniçeri Ocağının bir parçası Mehter Hane-i Humayun 1834'te kaldırılarak batılı müzik eğitiminin verildiği başında İtalyan Giuseppe Donizetti Paşanın bulunduğu Mızıka-i Hümayun mektebi açılmıştır. İlk askeri bando takımı ve Milli Marş Mahmudiye Marşı bu süreçte kurulmuştur.

Batılı devletlerle resmi yazışmaları yürütmek ve yabancı dil öğrenmek için Bab-ı Ali'de Tercüme Odası 1821'de kurulmuştur. Avrupa'daki siyasi, iktisadi ve eğitim alanlarındaki gelişmeleri takip etmek için 1830'da Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir.

f.5. Sened-i İttifak: Devletin merkezi otoritesini bütün İmparatorluk topraklarında hakim kılmak, otoritesini güçlendirmek, yapılacak yenilik hareketlerinde Anadolu ve Rumeli Ayanlarının/Derebeylerinin desteğini almak için Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa ve Ayanlar 17 Şaban 1223/7 Ekim 1808'de Meşveret-i Amme/Kamu toplantısında Sened-i İttifak düzenlenmiştir.

Ayanlara yasal bir nitelik kazandıran Sened-i İttifak, Ayanlar ile merkezi otorite arasındaki hak ve görevler şu şekilde düzenlenmiştir.

Padişah ve vekili olan Sadrazamın buyruklarına hiçbir şekilde karşı çıkılmayacak, Ayanlar söz sahibi oldukları bölgelerde devletçe asker ve vergi toplanmasında yardım edecekler, İstanbul'da bir ayaklanma olur ise Ayanlar çağrı beklemeden askeri güçleri ile gelerek isyanı bastıracaklar,

Bu sözleşme ve yasa dışında herhangi bir şey buyrulmayacak, bu Akit'e/Sözleşmeye karşı duran Ayanlara hep birlikte karşı konulacaktır.

Osmanlı İmparatorluğunda siyasi tarihinde ilk defa Sivil Bir Taşra Gurubunun görüşleri Merkezi İdareye/Devlet İdaresinde istişare edilerek kabul görmüştür.

Sened-i İttifak, Merkezi İdarenin üzerinde Bir Hukuk Oluşturma Girişimi, İlk Kamu Hukuku Belgesi ve Devlet İdaresinde Derebeylerin/Ayan ve Eşraf hâkimiyetinin meşrulaştırılması girişimi olarak yorumlanmıştır.

Sened-i İttifak 1215'te İngiltere'de feodal beyler ile İngiltere Kral'ı John /Yurtsuz Kral John'ın yetkilerini sınırlayan zaman içerisinde demokrasinin başlangıcı olarak kabul edilen Magna Carta Libertatum'un Osmanlı İmparatorluğundaki karşılığı olduğu ileri sürülmektedir.

Ancak uzun zaman aralığı İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Sosyal ve Tarihi gelişimleri bu iki olayın karşılaştırılmasını anlamsız kılmaktadır.

3. Şark Meselesi /Doğu Sorunu: Batılı Devletlerce 1815'te Napolyon Bonaparte'ın altüst ettiği Avrupa'nın siyasi haritasını düzeltmek, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu görüşmek için toplanan Viyana Kongresi'nde Rus Çarı I. Aleksandr, ilk kez Şark Meselesi terimini kullanmıştır.

Bu terim Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki beklentileri doğrultusunda zaman içerisinde anlam ve amaç farklılığı göstermekle birlikte, kavram genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun 1683 Viyana bozgunundan sonra Türklerin Avrupa ve Balkanlar'dan tasfiyesini ifade eder.

Bu politika batılı devletlerin Osmanlı pazarını kaybetmemek ve Rusyanın yayılcılığını önlemek için 19. yy. ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünün korunması, ikinci yarısında bir kısım topraklarının paylaşılmasına dayanırken, 20. Yüzyılda ise Osmanlı İmparatorluğunun bütün topraklarının paylaşılması anlamında kullanılmıştır.

I. Dünya Savaşı sürecinde bu politika Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan toprakları Rusya, Kuzey Afrika ve Orta Doğu topraklarının

İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılarak varlığına son verilmesini ifade etmektedir.

I. Dünya Savaşına kadar Avrupa Devletleri ve Rusya'yı memnun edecek bir paylaşım gerçekleşmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zaman içerisinde siyasi ve askeri bakımdan zayıflaması paylaşımı kolaylaştırmakla birlikte jeopolitik konumu emperyalist devletlerin çıkarları açısından bu paylaşımı zorlaştırmıştır.

C. ABDULMECİT / TANZİMAT DÖNEMİ

a. Gülhane Hatt-ı Hümayunu/Fermanı: Abdülmecit Döneminde 26 Şaban 1255/3 Kasım 1839'da Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa tarafından Topkapı Sarayı/Gülhane Bahçesinde Elçiler, Devlet Adamları, Müslim, Gayri Müslim Cemaat temsilcileri ile Esnaf Teşkilatı mensuplarının katıldığı bir törende okunan Ferman ile ilan edilmiştir.

Fermanın gerekçesinde/giriş bölümünde "Herkese malum olduğu üzere Devlet-i Aliyye'miz kuruluşundan itibaren Yüce Kur'an hükümlerine ve Şer'i kanunlara en güzel bir şekilde uyulduğundan devletimiz güç ve kuvvet sahibi olmuş, bütün Teba refaha kavuşmuştur. Devletin her tarafı gayet mükemmel imar edilmiş bir durumda iken yüzelli yıldan beri şeriat ve faydalı kanunlara uyulmadığı için devlet eski kuvvetini kaybederek zayıflamıştır. Bu nedenle Allah'ın izni Peygamberin yardımı ile devletin iyi idare edilebilmesini sağlamak için yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir" ifadesi yer almıştır.

Sultan iradesi ile ilan edilen Ferman, bir Osmanlı İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi niteliğindedir.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Osmanlı vatandaşlık üst kimliği altında Din, Mezhep ve Etnik farklılıkları aşarak Osmanlı Milliyetçiliğini, içeren siyasi ve sosyal bir yapıyı öngörmektedir.

Hatt-ı Hümayuna göre kanunların dayanacağı ilkeler şunlardır:

Müslüman ve Hristiyan bütün Tebanın, hayat, mülkiyet şeref, namus ve can güvenliğinin sağlanması,

Mahkemelerin açık olması, Mahkeme kararı olmadan tutuklama yapılmaması, suç ve cezalarda şahsilik ilkesinin kabul edilmesi, Mal ve Miras hukukunun yasalarla düzenleneceği, kanun gücünün her türlü gücün üstünde olduğu, Vergilerin düzenli ve eşit olarak toplanması, Askerlik görevinin sisteme bağlanması, Kamu gelirlerinin yeniden düzenlenmesi,

Padişahın Fermana uyacağı ve aykırı karar almayacağına dair yemin edeceği, kanunlara muhalefet edecek her kim olursa olsun yargılanması için özel bir ceza kanunu çıkarılacağı kabul edilmiştir.

II.Mahmut Dönemi ile başlayan düzenlemeler Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile Tanzimat-ı Hayriye olarak isimlendirilmiştir. Bu ferman Osmanlı hukuki, siyasi, sosyal ve kültürel değişiminde bir dönüm noktası olmuştur.

Gülhane Hattı Humayunu, Osmanlı İmparatorluğu'nda modern anlamda vatandaşlık haklarının güvence altına alınmasını, kanun önünde eşitliği öngörmektedir.

Bu anlamda Tanzimat Modern hukuk anlayışının ve hukuk devleti olma Anayasal bir düzene geçme sürecinin başlangıcıdır.

Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğu için batılılaşmak, çağdaşlaşmak demektir ve kaçınılmaz bir yoldur. Osmanlı İmparatorluğu, bu yolda ilerlemek için İdari, İktisadi - Askeri alanlar başta olmak üzere her alanda yenilikler yapmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sistemli bir şekilde Batılılaşma/Çağdaşlaşma, bu hareketle başlamış ve ulaşılması gereken bir ideale dönüşmüştür.

Geleneksel Osmanlı İslam Toplumu ve Aydını Tanzimatı Hristiyan Batı dünyasına açılma/yaranma hareketi olarak görürken, Merkezi Devlet Bürokrasisi/Aydını Tanzimat Dönemini Batı'yı yakalamak ve aşmak mücadelesi olarak görmüştür.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu Hukuk ve Yönetim ilkelerinin yer aldığı bir haklar belgesi, Tanzimat ise idari siyasi ekonomik ve Eğitimi kapsayan bir uygulama alanıdır.

b. Hukuk: Osmanlı Hukuku İctihada dayalı Şer'i/İslam Hukuku ile hükümdarın koyduğu Kanunlar/Fermanlar Örfi Hukuku/Kamu Hukukunu oluşturur.Kur'an, Sünnet, İçma ve Kıyas içtihatları/yorumları İslam Hukuku'nun kaynağını oluşturur.

Osmanlı İmparatorluğunda 15-16. YY'da yetişen Ebusuud Efendi ve Zembilli Ali Efendi'nin vermiş oldukları fetvalar İslam ve Osmanlı medeni hukuk alanında önemli bir birikim sağlamıştır.

Ancak bir İctihat Hukuku olan İslam Hukukunun bu birikimi bir Kanun/Code şekline getirilmemiş, başlayan hukuk yenileşmesi yeni bir medeni hukuk ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Tanzimat, Hukukun üstünlüğü Adalet ve Eşitlik ilkelerinin kabul edilmesiyle Osmanlı adalet sisteminde radikal değişiklikler getirmiştir.

Batı Hukuk sistemi doğrultusunda yeni yasaların kabul edildiği bu süreç bir Kanunlaşma Dönemi olarak kabul edilir.

Hukuk alanında bütün yurttaşları kapsayan ilk kanuni düzenleme 3 Mayıs 1840'da Fransız Ceza Kanunu esas alınarak İslam Hukuku Hükümlerine göre hazırlanan Ceza Kanunname-i Hümayunu'dur.

Bu kanun Padişah tarafından Tebaya/Vatandaşa verilen hakları ve tebanın kanun önünde eşitliğinin ilk ve en temel güvencesi olmuştur.

Meclis-i Ali-i Tanzimat /Tanzimat Yüksek Meclisi 24 Eylül 1854'te kurularak bu kuruma yeni düzen için hazırlanacak, kanun ve yönetmelikleri hazırlanması görevi verilmiştir. 6 Haziran 1858'de Arazi Kanunnamesi ile Osmanlı Arazi Rejimini yeniden düzenleyerek Tımar/Rakabe ve İltizam sistemi tasfiye edilmiş, toprakta özel mülkiyet dönemi başlamıştır.

Sanayi Devrimi ile oluşan yeni dünya sistemine entegre olmak için Fransız Ticaret Kanunundan adapte edilen Kanunname-i Ticaret 1850'de Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi ise 1863'te kabul edildi.

Yüksek Yargıda yapılan düzenleme ile adliye/ yerel mahkemelerinin üst mahkemesi olan Divan-ı Ahkâm-ı Adliye/Yargıtay İdari Hukuk alanında danışma Kanun ve tüzüklerin hazırlanması ve memurların yargılanması için ise Şuray-ı Devlet/ Danıştay 1868'de kurulmuştur.

Müslim ve Gayri Müslimlerin bütün davalarına bakmak üzere 1869'da Nizamiye Mahkemeleri ve 1870'te Ticaret Mahkemeleri kurulmuştur.

Medeni Kanun hazırlanması için 1869 Mecelle Cemiyeti adı resmi bir kurul oluşturulmuştur. Büyük Hukuk Adamı Ahmet Cevdet Paşa tarafından Batı Hukuk sistemine göre hazırlanan ve 16 kitap 1851 maddeden oluşan ilk İslam-Osmanlı Medeni Kanunu Mecelle/Mecelle-i Ahkam-ı Adliye 1876'da kabul edilmiştir.

Bu dönemde Batı hukuku ve kurumları alınırken geleneksel Osmanlı Hukuku da varlığını sürdürmüş, Şerr'i ve Nizami mahkemelerde adalet dağıtılması ile ikili bir hukuk sistemi oluşmuştur.

c. Yönetim: Devletin Otorite ve Hizmetlerinin Bütün Osmanlı Memleketine ulaşması için Osmanlı Merkez ve Taşra Teşkilatı yeniden düzenlenmiştir.

Eyalet Meclislerinin kuruluş görev ve yetkilerine ilişkin yönetmelik 1845'te yayınlanmış, yerel anlamda Taşra eşrafını Devlet yönetimine dahil etmek için ilk demokrasi girişimi olarak kabul edilen Meclis-i Nevvap kurulmuştur.

10 Nisan 1945'te Zaptiye/Polis teşkilatı, 1856'da ise Şehrmaneti/ Belediye Teşkilatı kuruldu.

Vilayet yönetimlerinde Müslim ve gayrimüslim tebanın seçimi ile oluşturulan “Muhassıllık Meclisi” kurulmuştur.

Vilayetlerde Büyük Meclis/Vilayet İdare Meclisleri kuruldu. Sancaklar Liva’ya dönüştürüldü. 1864’te Vilayet Nizamnamesi ile Vilayet, Liva, Sancak, Kaza ve Köy birimleri ve Şehremaneti/Belediye Teşkilatı kuruldu. Mali işler, merkezden atanan defterdar tarafından yürütüldü.

d. Kültür - Eğitim: Tanzimatın, Hukuk, İdari ve İktisadi alanlarda getirdiği değişiklikler ve reformların uygulanabilmesi için bu ilkelere uygun bir eğitim sistemi kurulmasına ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Eğitim alanındaki ilk girişim 1845’te Geçici Meclis-i Maarif kurulması ile başladı. 1846 yılında ise Meclis-i Maarif-i Umumiye ve Mekteb-i Umumiye Nezaretleri kuruldu. 1847’de ise Küçüklerin Eğitimine İlişkin Yönetmelik yayınlandı.

Batı tarzı eğitim kurumlarının açılması ile klasik Osmanlı Eğitim Sistemi yeniden düzenlenmiştir.

Okullar Sübyan/İlkokul, Rüştîye/Ortaokul, İdadi/Sultani/ Lise ve Dar-ül Fünun/Üniversite şeklinde düzenlendi.

Eğitimdeki idari düzenlemeler ise 1857’de Maarif Nezaretinin kurulması ve 1869’da Maarif Nizamnamesi çıkarılması ile sürdürüldü.

Tanzimat Sürecinde 1844-1871 Batı Tarzı Açılan Okullar:

Fener Rum Mektebi (1844), Askeri İdadiler (1846), Dar-ül Muallim (1847), Ziraat Mektebi (1847), Dar-ül Maarif (1849), Encümen-i Daniş/Osmanlı Bilimler Akademisi (1851), Orman Mektebi (1857), Mülkiye Mektebi (1859), Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye/Doğa Bilimleri Akademisi (1862), Dar-ül Muallimin-Sübyan Mektebi (1862), Robert Koleji (1863), Dar-ül Fünun (1863), Darüşşafaka (1865), Galatasaray Sultanisi (1867), Sanayi-Maden Mektebi (1868), Öğretmen/Muallim Okulları (1868), Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (1869), Kız Sanayi Mektebi (1870), Amerikan Kız Koleji (1871), Aşiret Mekteb-i Hümayunu (1891).

Tanzimat’ın Osmanlı toplum yapısında getirdiği en önemli değişikliklerden biri de kadınlara eğitim imkanı sağlanmasıdır.

Tanzimat, bir okullaşma dönemidir. Batı tarzı okulların açılması, kültür ve düşünce hayatında bir canlılığı beraberinde getirmiştir. Laik ve modern eğitim veren okullar ile dini eğitim veren okulların varlığı eğitim alanında ikili bir sistem doğurmuştur.

Bu sürecin en önemli gelişmesi batılı anlamda bir “Aydın Sınıfı”nın yetişmeye başlamasıdır. Bununla birlikte Tanzimat dönemi, Osmanlı toplumunda bir Batı-Doğu kültür ikilemi ve çatışmasını beraberinde getirmiş ve bir karma kültürü doğurmuştur.

Tanzimat, üretime dayalı bir Şehirli/Burjuva sınıfı yerine asker ve sivil bürokrattan oluşan yeni bir sosyal sınıf yetiştirdi. Bu sınıf son 150 yılda Türkiye siyasi ve sosyal tarihini şekillendirecekti.

e. Basın - Yayın: Matbuat Nizamnamesi/Basın Kanunu 1864'te yürürlüğe girdi. Bu süreçte büyük vilayetlerde Vilayet Matbaaları kuruldu ve gelişmiş Osmanlı şehirlerinde gazete ve yıllıklar basılmaya başlandı.

İlk gazete olan Ceride-i Havadis William Churchill tarafından 3 Temmuz 1840'da, ilk özel Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahval ise Agâh Efendi tarafından 21 Ekim 1860'da yayımlandı.

Osmanlı aydınları arasında siyasi bilincin oluşmasında ve Osmanlı Türkçesinin sadeleştirilmesinde büyük rol oynayan Şinasi'nin Tasvir-i Efkar gazetesi 27 Haziran 1862'de yayımlanmaya başladı.

Alexander In Sarrafyan 1870'te İbret'i, Filip Efendi ile Ali Raşit 1868'de Terakki ve 1875'te Vakıf, Papadopulus Efendi 1875'te Sabah gazetelerini çıkarmışlardır.

Teodor Kasap 1870'de Diyojen'i, 1873'te Çingiraklı Tatar'ı ve 1874'te Hayat adlı mizah dergilerini yayınlamıştır.

Yabancı dille yayınlanan gazeteler ise Times'ın İstanbul muhabiri Edgar Wittaker'in 1873'te İstanbul'da İngilizce yayınladığı Levant Herald gazetesi ile 1875'te Fransızca çıkarılan İstanbul gazeteleri olmuştur.

İlk bilimsel yayınlar olan Vaka-i Tıbbiye-yi ve Mecmua-i Fünun 1862'de yayımlanmıştır.

f. Ticaret - Maliye: Osmanlı-İngiliz Balta Limanı Ticaret Antlaşması 16 Ağustos 1838'de imzalanmış, bu antlaşma ile Osmanlı İktisadi Sistemi Liberal Batı ekonomisine entegre olmaya başlamıştır.

Bu anlaşmaya göre İngiliz tüccarlara Osmanlı ülkesinin her yerinde imtiyaz/ayrıcalık tanınacak, yerli tüccarlar gibi eşit haklardan yararlanacaktır. Gümrükler, İngiliz malları için ithalatta % 5 ihracatta ise yüzde % 9-12 oranlarında uygulanacaktır.

Osmanlı Tüccarı için uygulanan Yed-i Vahit Sisteminin/ Ticari Tekel kaldırılması sonucunda Lonca sistemine dayalı atölye düzeyinde üretim ve pazarlama yapan Osmanlı esnaf ve tüccarı, Avrupa'nın sanayi ürünleriyle rekabet edemez hale gelmiştir.

Bir sanayi altyapısı olmadığı için bu antlaşma Osmanlı İmparatorluğunun aleyhine işlemiştir. Anlaşmanın Batılılara sağladığı gümrük kolaylığı ve ticari serbestlik dış ve iç ticarete yabancı tüccarı imtiyazlı hale getirmiştir. Osmanlı ekonomisi İngiliz malları için açık Pazar haline gelmiştir.

Islahat Fermanı ile yerli ve yabancı kökenli gayrimüslimlere sağlanan ticari imtiyazlar bu kesimlerin büyük sermaye birikimine sahip olması sonucu Osmanlı ülkesinde bir gayrimüslim ticaret burjuvası sınıfı doğmuştur.

g. Haberleşme-Ulaşım: Ticaret Nezareti bünyesinde faaliyet gösteren Posta İşleri, 23 Ekim 1840'ta Posta Nezaretine dönüştürülmüştür. Mayıs 1849'dan itibaren bütün eyalet merkezlerinde postaneler açılmış, posta müdürleri tayin edilmiştir.

Haberleşme alanında bir devrim olan telgraf, Kırım Savaşı sürecinde İngiltere'nin hat döşemesiyle İstanbul, Kırım ve Avrupa arasında kullanılmaya başlanmıştır. 1855'te Telgraf Müdürlüğü kurulmuş, 21 Eylül 1871'de ise Posta Nezareti ile birleştirilerek Posta ve Telgraf Nezareti adı altında yeniden düzenlenmiştir. 13 Ocak 1860'tan itibaren Osmanlı postalarında pul kullanılmaya başlanmıştır.

Köprüler Yönetmeliği yayınlanmıştır 1869. Demiryolu yapımına hız verilerek Anadolu'da ilk demiryolu hattı İngiliz demiryolu şirketine imtiyazlar verilerek 1860-1866'da İzmir-Aydın, İzmir-Kasaba hatları 1888'de ise İstanbul –Vienna hattı döşenmiştir.

D. ISLAHAT FERMANI

Rusya'nın Akdeniz'e/Dünya'ya açılma düşüncesi, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın çıkarlarını tehdit ettiği için bu devletler Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak arayışına girmişlerdir.

Kırım Harbi sürecinde Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı destekleyen İngiltere ve Fransa, savaştan sonra toplanacak olan Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu Rus müdahalesine karşı korumak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalı Devletler ailesine kabul edilmesinin ön şartı olarak Hristiyan Tebaya sağlanacak imtiyazlarına dair yeni bir Islahat Fermanı çıkartılmasını istemişlerdir.

Osmanlı Yüksek Memurlarının, Şeyhülislam, Patrik ve Hristiyan Cemaat temsilcilerinin önünde okunan Ferman, Paris Barış Konferansı toplanmadan önce 28 Şubat 1856'da ilan edilmiştir.

Islahat Fermanı'nı hazırlayan kurulda İngiltere, Fransa ve Avusturya elçilerinin yer alması, fermanın dış baskılar sonucunda hazırlanmış siyasi bir belge olduğu algısına yol açmıştır.

30 Mart 1856'da toplanan Paris Barış Konferansı ile İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak

bütünlüğünü ve egemenlik haklarının ortak güvence altına alınmasını kabul etmişlerdir.

Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu Avrupa Devletler Topluluğu'nun bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Islahat Fermanı'nın içeriği özet olarak şu şekildedir;

Bireyin hayat, mülk, şeref ve haysiyetinin dokunulmazlığı, Gayrimüslim milletlere bağışlanmış olan ayrıcalıkların sürdürülmesi, Kiliseler lehine alınan vergilerin devam etmesi, Cemaat liderlerinin göreve başlarken Osmanlı İmparatorluğu'na sadakat yemini etmeleri, Bütün Osmanlı yurttaşlarının dini törenlerinin serbestçe yapılabilmesi, Din ve dil dolayısıyla bir toplumun diğerinden düşük kabul edilmemesi, Din farkı gözetilmeden her Osmanlı yurttaşının sivil ve askeri memuriyetlere atanabilmesi, Bütün yargılamaların açık yapılması, Yeni ceza kanunlarının yapılması ve ceza sisteminin ıslah edilmesi, ticaret davaları için yeni karma mahkemelerin kurulması, Hapishane nizamlarının adalete uygun olarak yeniden düzenlenmesi, Maliye alanında yeni düzenlemelerin yapılması, vergilerin eşit olarak alınması, iltizam usulünün kaldırılarak vergilerin doğrudan alınması, Rüşvet, irtikâp ve iltimasın kaldırılması, Askerlik hizmetine bütün tebaanın kabul edilmesi.

Tanzimat Fermanını teyit eden ve güçlendiren Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyan teb'a/Yurttaşlara yeni hak ve imtiyazlar getirmesi bakımından bir Osmanlı Gayrimüslim İmtiyaz/Ayrıcalık Hakları Beyannamesi niteliğindedir.

Bu süreçte 1862'de Rum ve Ermeni Patrikhanesi Nizamâtı ile 1865'de Hahamhane/Yahudi Nizamâtı kabul edilmiştir.

Ferman ile Müslüman yurttaşlarla ilgili açık bir düzenleme yapılmadığı gibi hristiyanlar ile eşit duruma getirilmesi hoş karşılanmamış, Millet-i İslam, Millet-i Hakime iken bu haktan mahrum kaldıkları algısı oluşmuş, bu durum özellikle Arap Müslümanların yoğun yaşadığı Suriye ve Lübnan'da Müslümanların tepkisine yol açmıştır.

İlk tepki Hac mevsiminde Cidde'de Hristiyan-Müslüman çatışması ile başlamış, olaylara müdahale eden İngiliz ve Fransız konsolosları öldürülmüştür.

Bu gelişmeler üzerine İngiliz ve Fransız deniz filosu Cidde'yi topa tutmuşlardır. İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla olaylara karışan on Müslüman idam edilmiştir.

İkinci tepki ise Lübnan ve Suriye'de yine Müslüman Hristiyan çatışması şeklinde ortaya çıkmış, 5 Eylül 1860'ta Avrupalı devletler Lübnan ve Suriye'ye müdahale etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupalı ülkeler arasında 9 Haziran 1861'de Beyoğlu Protokolü imzalanarak Lübnan imtiyazlı/özel bir sancak haline getirilmiş, yönetimine de Hristiyan mutasarrıf/vali atanmıştır.

E. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ

Sultan Abdulmecid'in ölümü ile Sultan Abdülaziz 25 Haziran 1861'de tahta geçmiştir. Onbeş yıllık saltanatı döneminde Eğitim, Bayındırlık, Ulaşım ve Askeri alanda önemli yatırımlar yapmıştır.

İlk Osmanlı Fuarı olan Sergi-i Umumi-i Osmanî düzenlemiş, iktisadi bunalımın önüne geçmek için 1841'de Abdulmecit döneminde tedavüle çıkarılan ancak büyük bir değer kaybına uğrayan Kaime/Kâğıt parayı piyasadan çekilmiş, yerli üretimi arttırmak için Islah-ı Sanayi Komisyonu'nu kurmuş, Galata Köprüsü, Taksim, Taşkışla, Gümüş Suyu Kışlaları ve Çırağan, Beylerbeyi Sarayları inşa edilmiş, demiryolları, tramvay, tünel ve denizcilik işletmeleri açılarak bayındırlık yatırımları yapılmıştır.

Abdülaziz, 3 Nisan 1863'te Mısır'ı, 21 Haziran 1867'de Fransa İmparatoru III. Napolyon'un daveti üzerine Uluslararası Paris sergisinin açılışına katılmış, İngiltere Kraliçesi Victoria'nın daveti üzerine Londra'yı ve Berlin'i ziyaret etmiştir. 7 Ağustos 1867'ye kadar devam eden seyahat süresinde Avrupa ve Balkanlar'da birçok şehri ziyaret etmiştir.

Mithat Paşa ve Serasker Hüseyin Avni Paşa, Karadağ, Sırbistan, Romanya, Girit ve Bulgaristan'da yaşanan isyanlar ve iktisadi bunalımı gerekçe göstererek ülkenin felakete sürüklenmesinin önüne geçmek için Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmeyi planlıyorlardı.

Bu konjüktörde Balkanlarda Müslümanların Hristiyanlar tarafından katledildiğini ileri süren medrese öğrencileri 12 Mayıs 1876'da İstanbul'da Fatih ve Beyazıt meydanlarında, Saray ve Hükümete karşı gösteriler yapmışlardır.

Olayların büyümesi üzerine aynı gün Sadrazam Mahmut Nedim Paşa azledilerek, yerine mütercim Rüştü Paşa atanmış, olayları organize eden Mithat Paşa Meclis-i Ali üyeliğine, Hüseyin Avni Paşa ise Seraskerlik'e getirilmiştir.

Harp Okulları Nazırı Süleyman Paşa iki tabur askerle padişahın yaşadığı Dolmabahçe sarayını denizden ve karadan kuşattı. Sultan Abdülaziz 30 Mayıs 1876'da liderliğini sadrazam Mütercim Rüştü Paşa'nın yaptığı, Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Adliye Nazırı Mithat

Paşa'dan oluşan üçlü cunta tarafından Şeyhülislam Hayri Efendi'nin verdiği Hal Fetvası ile 30 Mayıs 1876'da Türk Siyasi Tarihinde Asker ve Siyasetçilerin yaptığı ilk darbe ile Tahttan indirilmiştir.

Sultan Abdülaziz darbeden beş gün sonra 4 Haziran 1876 Feriye Sarayı'nda bilekleri kesilmiş bir halde intihar etmiş izlenimi verilerek katledilmiştir.

Yeni Osmanlılar: II. Mahmut ve Tanzimat dönemi ile birlikte batı tarzı eğitim kurumlarında yetişen bürokratlar, Bab-ı Ali tercüme odasında görev alan ve Avrupa'ya giden öğrencilerden Batılı/Avrupalı bir aydın sınıfı oluşmuş ve ilk örgütlü muhalefet hareketi olan Genç Osmanlılar bu kaynaktan yetişmiştir.

Yeni Osmanlılar, Tanzimat reformlarının ve bürokrasinin Osmanlı İmparatorluğunda beklenen siyasi ve iktisadi gelişmeyi sağlayamadığını ileri sürerek 7 Haziran 1865'ten itibaren hükümeti eleştirerek Türk siyasi hayatına ilk siyasi ve entellektüel muhalefet hareketini başlattılar.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Namık Kemal önderliğinde Mekteb-i Harbiye Nazırı Süleyman Paşa, Zabtiye Nazırı Muavini Mustafa Asım Paşa ve Mısır lideri Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın yer aldığı cemiyet, 1865'de İstanbul'da gizli olarak kurulan yeni Osmanlılar, İttifak-ı Hamiyet çatısı altında İtalya'daki Carbonari Cemiyeti örnek alınarak örgütlendi.

Cemiyetin temel hedefi; Ülkeyi Mutlakıyet idaresinden kurtarmak, Meşrutiyet idaresinin kurulmasını sağlamaktır.

Modernleşmeci-İslamcı Namık Kemal (1840-1888), Batıcı- Türkçü Ziya Paşa (1825-1880), Batıcı-Türkçü İbrahim Şinasi (1826-1871) ve İslamcı-Osmanlı-Türkçü Ali Suavi (1838-1878) Yeni Osmanlıların düşünce öncülerindendir.

Herhangi bir somut örgütlenmeleri ve merkezleri olmamasına karşılık, bir program, ilke ve metotlarının olması, Yeni Osmanlıların vatanseverlik, hürriyet ve meşrutiyet düşüncelerinin bürokrasi ve subaylar arasında kısa sürede yayılmasını sağladı.

Yeni Osmanlıların siyasi düşüncelerinin ana ilkeleri şöyledir;

Hukuk ve Hürriyetlerinin güvence altına alınması, Halkı zulümden kurtararak adalete kavuşturulması, Osmanlı halkının vatan sevgisiyle birleştirilmesi, Osmanlı Mutlak İdaresinin Meşrutiyete Dönüştürülmesi, Siyasi faaliyetlerde şiddete başvurulmaması, Propaganda ve ikna usulünün benimsenmesi,

Genç Osmanlılar siyasi görüşlerini Türkiye'de Akılcılığın öncüsü sayılan İbrahim Şinasi Efendinin 1862'de çıkardığı Namık Kemal'in

yazılarının yayınlandığı Tasvir-i Efkâr ve Tercüman-ı Ahval gazetelerinde ifade ettiler.

Genç Osmanlılar 1867'den sonra yurt dışında örgütlenerek Ali Suavi 1867'de Londra'da Muhbir, Paris'te Ulum gazetesini, Ziya Paşa ve Namık Kemal ise 1868'de Hürriyet ve 1872'de İbret gazetelerini yayınladılar.

Genç Osmanlılar, Türk-İslam geleneğine bağlı, muhafazakâr, gelenekçi düşünce kalıplarına sahiptirler.

Yeni Osmanlılar parlamentoyu bir tür şura meclisi olarak görüyor. Bu İslam kurumundan hareketle meşrutiyet rejimini savunuyorlardı.

Yeni Osmanlılar hareketinin önemi gelecekte ikinci kuşak Jöntürk/İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurulmasına, ihtilalci düşüncenin oluşmasına öncülük etmeleridir.

F. SULTAN II. ABDULHAMİT /MEŞRUTİYET DÖNEMİ

1. II. Abdulhamit Dönemi: Sadrazam Mehmet Nuri Paşa başkanlığında toplanan Heyet-i Vükela/Bakanlar Kurulu Padişah V. Murat'ı sağlık nedenleriyle tahttan indirdi. Meşrutiyet Yönetiminin ilan edilmesini kabul eden Veliaht Abdulhamit Efendiyi ise 31 Ağustos 1876'da tahta çıkardılar.

II. Abdulhamit, 1876-1909'da Balkanlarda Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan ve Girit isyanlarının devam ettiği, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının/Doksan Üç Harbi çıktığı, Fransa'nın 1881'de Tunus'u, İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı, Bulgaristan'ın 1885'te Doğu Rumeli'yi işgal ettiği 1897'de Osmanlı-Yunan Savaşının başladığı bir süreçte tahta çıkmıştır.

II. Abdulhamit, 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi kabul ederek Meşrutiyet'i ilan etmiş, 19 Mart 1877'de Meclis-i Mebusan'ı açmış, 14 Şubat 1878'de ise tatil etmiştir. II. Meşrutiyet'i ilan ettiği 23 Temmuz 1908'e kadar olan bu süreç Osmanlı İmparatorluğu'nun en bunalımlı yıllarıdır.

Batı Hristiyan Dünyasının yükselişi, Doğu İslam dünyasının gerilemeye başlaması süreci İslam toplumları ve ülkelerinde Hilafet merkezi olan Osmanlı İmparatorluğu bir umut ve beklenti haline gelmiştir.

Bu konjonktürde II. Abdulhamit Halifelik Makamı ve Müslümanların Halifesi imajını öne çıkararak İslamcılık politikasını takip etmiştir. Bu politikalar ile Osmanlı İmparatorluğu Dünya kamuoyu ve Müslüman Ülkeler üzerinde siyasi güç ve saygınlık kazanmıştır.

Tanzimat döneminde başlayan Batıcılık düşüncesi ve uygulamaları hız kazanırken İslamcılık Düşüncesi ve Politikası da öne çıkmıştır.

II. Abdulhamit'in Panislamizm/İslam Birliği Politikası sömürgeleri alanları İslam coğrafyasında olan İngiltere, Fransa'yı endişelendirmiştir.

II. Abdulhamit dış politikada İngiltere'yi Osmanlı İmparatorluğu için tehlikeli gördüğü için Almanya ile iş birliğine gitmiş, bu ittifak sonucu dünya siyasetinin güçlü bir devleti olan Almanya, Osmanlı İmparatorluğu yanında yer almıştır.

Almanya; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Ermeni konusundaki politikalarının karşısında yer almıştır.

İngiltere Başbakanı Lord Salisbury'in 5 Ağustos 1895'te II. William'e Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması teklifini sunmuştur. Ancak Alman İmparatoru bu teklifi red etmiştir.

II. Abdulhamit'in politikalarına şiddetli muhalefet eden İttihat ve Terakki Cemiyeti / Enver, Talat, Cemal Paşalar I. Dünya Savaşı sürecinde Abdülhamit'in Alman politikalarını devam ettirmişlerdir.

Bu dönemde İktidar, Bab-ı Ali'den/Saray'a/II. Abdulhamit'e geçmiş, bir nevi merkezi idarenin güçlü olduğu başkanlık sistemini uygulamıştır. Anadolu ve Arap Eyaletleri önem kazanmış.

II. Abdulhamit kapitülasyonları kaldırmak için en gerçekçi yolun Avrupalı devletlere olan borçların ödenmesinde gördüğü için borçların tahsilini sağlamak için 20 Aralık 1881'de Duyunu Umumiye idaresini kurmuştur.

Siyonist hareketlerin gelişmesi, Ermeni Milliyetçiliği eyleme geçmesi, Arap Arnavut milliyetçiliği hareketlenmesi ve Türk milliyetçiliği gündeme geldiği bu süreçte, iç ve dış politikada bilgi akışını sağlamak için kurumsal olmayan bir haberleşme, istihbarat birimi/Yıldız İstihbaratı'nı kurmuştur.

Hınçak ve Taşnak Ermeni örgütlerinin Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ermeni Devleti kurulmasına yönelik eylemleri engellemek amacıyla 1891 yılında Kürt aşiret mensuplarının oluşturduğu Hamidiye Alayları kurulmuştur.

Yahudilerin Filistin'e göçünü engellemek için 17 Mayıs 1880'de yayınladığı İrade-i Seniye ile göçü yasaklamıştır. 16 Mayıs 1901'de ise Yahudi liderlerinden Theodore Herz ile görüşmüş, görüşmede Herz, II. Abdulhamit'in itimatını kazanmak için, güven verici bir yaklaşımda bulunmuştur.

Basına sıkı bir sansür getirmiş, 1876'da Mithat Paşa'nın başında bulunduğu Sansür Heyeti kurulmuştur.

Merkezi Devlet gücünün tesisinde önemli olan ulaşım ve haberleşmeye büyük önem vermiş, telgraf ve demiryolu hatlarının döşenmesini bir politika haline getirmiştir.

Bu dönemde takriben 30 bin kilometre telgraf hattı çekilmiştir. Hindistan'dan Hicaz'a, Yemen'den Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bu hatlar ile İslam dünyası ile iletişim sağlanmıştır.

Sultan'ın özel ilgisiyle 1900'de yapımına başlanan İstanbul-Bağdat, Yafa-Kudüs, Beyrut-Şam'a ulaşan Anadolu Hicaz demiryolu 1914 yılında Mekke ve Medine'ye ulaşmıştır.

Şehirlerin imarına önem vererek büyük Osmanlı şehirlerine saat kuleleri inşaa ettirmiş, bütün Osmanlı ülkesinin fotoğraflarını çektirip tanıtım ve propaganda amaçlı bütün dünyaya göndermiştir.

Alman mühendislerle bütün ülkenin petrol ve maden haritasını çıkartmıştır.

Petrol yataklarının işletme iznini padişaha başvurarak almalarını sağlamak için petrol bölgelerini Hazine-i Hassa'ya/Özel mülkiyet haline getirmiş ve idaresini Hazine-i Hassa nezareti bünyesine almıştır.

Büyük bir eğitim seferberliği başlatılarak, Batılı/Modern/Laik pozitif eğitim yapan okulların açılması öncelikli hale gelmiştir.

Sübyan okullarının yeni usul ile eğitime başlaması, ilköğretim mecburiyetinin getirilmesi, idadi ve sultanilerin sayısının artırılması, Darülmualim/Öğretmen okullarının ve Askeri Rüştiyeler açılmıştır.

Rüştiyelerin sayısı, 1888'de 435'e, idadi sayısı 1898'de 98'e ulaşmıştır. Bu dönemde kız okullarının açılmış, Yüksek öğrenimde İstanbul'da Sanayi-i Nefise, Ticaret, Hukuk ve Mülkiye Mektepleri, Şam'da Tıbbiye, Selanik, Konya ve Bağdat'ta Hukuk Mektepleri açılmıştır.

Abdulhamit'in açtığı Batı tarzı okullarda Batılı anlamda entellektüel bir kuşağın yetişmesi sağlanmıştır.

2. I. Meşrutiyet: Meşrutiyet kavramı Arapça şart kökünden kaynaklanan meşrut kelimesinden türetilmiş Meşveret/Danışma anlamına gelmektedir.

Meşrutiyet/Meşruti Monarşi Egemenlik toplumun seçtiği Temsilcilerden oluşan Parlamento İradesi ile Padişah İradesinin birleştiği yönetim biçimidir.

Avrupalı Devletler Balkan Devletlerinde yapılacak yeni düzenlemeleri ve Osmanlı ülkesinde yaşayan Hristiyanların durumunu görüşmek üzere 23 Aralık 1876'da İstanbul'da Tersane Konferansı'nı düzenlediler.

Osmanlı Hükümeti Avrupalı Devletlerin Reform isteklerini temelsiz bırakmak ve müdahalelerini önlemek için aynı gün 23 Aralık 1876'da Meşrutiyeti ilan etti.

Konferans sonunda Avrupalı temsilciler Meşrutiyetin ilanını dikkate almadan Bosna-Hersek ve Bulgaristan'ın özerkliği için yapılacak referandumu kabul ettiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Mutlakiyet/Padişahlık Rejiminin değiştiği bu süreç, 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ile başlamakta, 14 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ın tatil edildiği dönemle sınırlanmaktadır.

Ancak Kanun-i Esasi'nin resmen yürürlükte olduğu için bu dönem II. Meşrutiyetin ilan edildiği 23 Temmuz 1908'e kadar olan zamanı da kapsamaktadır.

a. Kanun-i Esasi'nin Kabulü:

II. Abdülhamit'in 30 Eylül 1876'da İrade-i Seniye'si ile Kanun-i Esasi yapmak üzere Meclis-i Mahsusa kurulmuştur. Başkanlığını Sadrazam Mithat Paşa'nın yaptığı bu mecliste Namık Kemal, Ziya Paşa gibi yenilikçilerin yanında Ahmet Cevdet Paşa ve Mütercim Rüştü Paşa gibi muhafazakârlar da yer almıştır.

Meclis-i Mahsusa'nın hazırladığı Kanun-i Esasi, Padişah Fermanı ile 23 Aralık 1876'da yürürlüğe girmiştir.

Kanun-i Esasi 12 Kısım, 119 Maddeden oluşmuş, 1859 Prusya ve 1831 Belçika anayasalarından etkilenecek şekilde hazırlanmıştır.

Kanun-i Esasi'ye göre Padişah Yürütmenin/ Hükümetin başıdır. Sadrazam, Vekiller / Bakanlar Padişaha karşı sorumludur. Padişah, Heyet-i Vükela'yı/Hükümeti tayin ve değiştirme, Meclis-i Mebusan'ı ise feshetme yetkisine sahipti.

Kanun-i Esasi, hukuk kurallarına bağlı devlet yönetiminin ilk kez anayasa ile belirlenmesini, hükümdar karşısında yasama meclisinin bulunması ilkelerini getirmiştir.

Kanun-i Esasi, ilk haliyle "Mutlak Monarşi" Yönetimini yeterince sınırlamadığı gibi, Padişahın yetkilerini koruyarak, Padişah iradesinin üstünlüğünü kabul etmiştir.

Türk Hukuk tarihinde ilk anayasa deneyimi olan Kanun-i Esasi, Osmanlı İmparatorluğunda Eşitlik, Özgürlük, Yönetime Katılma, Parlamentonun Kurulması, Padişahın Yetkilerinin belirlenmesi bakımından Siyasi bir İnkılâptır.

b. Kanun-i Esasi'nin önemli maddeleri; Osmanlı Devleti Çok Yapılı, Çok Uluslu Bir Devlet Olup, Hiçbir Ayrılığı Kabul Etmez. (Md.1).

Padişahlık ve Halifelik Osmanlı Hanedanından Gelen En Büyük Evlada Aittir (Md. 3,4). Padişah Meclise Karşı Mukaddes ve Sorumsuzdur. (Md.5,10). Din Özgürlüğü (Md. 8), Kişi Özgürlüğü (Md. 9), Basın Özgürlüğü (Md. 12), Ticaret Serbestliği (Md. 13), Dilekçe Hakkı (Md. 14), Öğretim Özgürlüğü (Md. 15, Md. 16), Osmanlı Yurttaşlarının Kanun Önünde Eşitliği (Md. 17), Mülkiyet Hakkı (Md. 21), Konut Dokunulmazlığı (Md. 22), Vergi Eşitliği (Md. 20, Md. 25), İşkence Yasağı (Md. 26). Padişahın Sıkıyönetim İlan Etme Hakkı (Md. 113). Meclis-i Mebusan'ın Yeniden Seçime Gidilmesi Kaydıyla Toplanmasına Ve Feshine Karar Verme Yetkisi(Md. 7). Osmanlı İmparatorluğu'nun Resmi Dili Türkçedir. Mecliste Görüşmeler Türkçe Yapılacaktır (Md. 18-57). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dini İslam'dır. Diğer Din Ve Mezhepler Devletin Koruması Altındadır (Md. 11). Osmanlı Yurttaşları Din ve Mezhep Farkı Gözetilmeksizin Tümü Osmanlıdır (Md. 8). Meclis Üyeleri Görüş Ve Oylarında Serbest Olup Sorumlu Tutulamazlar (Md. 47). Padişah Yürütmenin Başıdır, Sadrazam, Şeyhülislam ve Heyet-i Vükela'nın Tayin ve Azli Padişaha Aittir. (Md. 27). Kanun Teklifi Vekiller Heyeti Meclis-i Umumi'ye Ait Tekliflerin Görüşülmesi ve Kanunların Yürürlüğe Girmesi için Padişahın Onayı Gereklidir. (Md.29)

c. Osmanlı Meclis-i Mebusanı: Osmanlı İmparatorluğu'nun modern anlamda ilk parlamentosu olan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, Halk tarafından iki dereceli seçimle seçilen 130 temsilciden oluşan Mebuslar Meclisi ve Padişah tarafından Meclis-i Mebusan'ın 1/3'ünü geçmeyecek şekilde atanan Ayan Meclisinden oluşmaktadır.

Etnik ve Dini yönden çeşitliliğe sahip Meclis-i Mebusan 69 Müslüman, 46 Gayri Müslim olmak üzere 115 mebusun katılımı ile 19 Mart 1877'de Dolmabahçe Sarayında törenle açıldı. Meclis-i Mebusan ilk toplantısını 20 Mart 1877'de Sultanahmet'teki Darul Fünun binasında yaptı.

Göreceli olarak bir Osmanlı Kimliği/Bilinci oluşmasına rağmen Meclis-i Mebusan'a seçilen Mebuslar Osmanlı Milletini temsil etmekten çok mensubu oldukları millet, din ve mezhebi temsil etme mücadelesini vererek Osmanlı Meclisini, Milletlerin Mücadelesi Platformu haline getirmişlerdir.

İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı 14 Şubat 1878'de Padişah II. Abdülhamit tarafından Kanun-i Esasinin 7. maddesine dayanılarak ve Osmanlı-Rus Savaşı gerekçe gösterilerek tatil edilmesi ile 31 yıl sürecek olan yeni Mutlakiyet/ İstibdat dönemi başlamıştır.

Üyeleri doğrudan padişah tarafından atanan Meclis-i Ayan ise görevine devam etmiştir.

Osmanlı Meclis Mebusanının Yasama Faaliyetlerinin Birinci Dönemi 19-20 Mart 1877-28 Haziran 1877, İkinci Dönemi 13 Aralık 1877-14 Şubat 1878, Üçüncü dönemi 17 Aralık 1908-21 Aralık 1918, Dördüncü ve Son Dönem 12 Ocak 1920-11 Nisan 1920'dir.

d. Osmanlı Rus-Savaşı/Doksanüç Harbi: Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Balkanlarda ortaya çıkan Milliyetçilik hareketlerini desteklemiştir. Kırım savaşıdan sonra ortaya koyduğu Panslavist politikalar doğrultusunda olarak Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ isyanlarını desteklemiştir.

İngiltere, Hristiyan Ortodoksların yaşadığı Balkanlarda Rusya'nın etkinliğinin artmasını ve Osmanlı toprakları Rusya'nın egemenliğine girmesini istemiyordu.

İngiltere, Almanya'nın desteğini de alarak Balkanlarda yapılacak düzenlemeleri görüşmek üzere 23 Aralık 1876'da İstanbul'da Uluslararası tersane konferansını düzenledi.

Konferansta Osmanlı toprakları için yapılan reform önerilerini Osmanlı İmparatorluğu kendi İçişlerine Müdahale Olarak Algıladı ve toprak kaybına sebep olacak konular içerdiği için teklifleri reddetti.

Aynı gün II.Abdulhamit Kanun-i Esasiyi kabul ederek I. Meşrutiyeti ilan etti.

Konferans sonunda Osmanlı hükümetine Bosna Hersek ve Bulgaristan'ın özerkliğini öngören geniş bir Islahat planı sundular. Plan kabul edilmez ise Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna savaş açacağını ilan etti.

Bu gelişme üzerine başlayan 1877-1878/24 Nisan 1293 Doksan üç Osmanlı-Rus Harbi Balkanlar, Tuna ve Doğu Anadolu olmak üzere iki cepheye başlamıştır.

Rus Birlikleri Balkanlar ve Kafkasya üzerinden harekete geçerek İstanbul Yeşilköy'e kadar ilerlemişlerdir. Kafkaslarda/Doğu da ise Erzurum ve çevresi Rus işgaline uğramıştır.

Bulgaristan-Plevne'de Gazi Osman Paşa, Erzurum'da Aziziye Tabyalarında Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın yaptığı tarihi kahramanlık ve savunmalarına rağmen Osmanlı ordusu Rus ordusu karşısında ağır bir yenilgi almıştır.

e. Yeşilköy/Ayastefanos Antlaşması: Doksan Üç Harbi'nin büyük yenilgisi üzerine 3 Mart 1878'de Ayastefanos-Yeşilköy Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre; Kars, Ardahan, Batum ve Doğubeyazıt Rusya'ya bırakılıyor, Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsız devlet oluyordu.

Bu süreçte Bulgaristan üç kat genişleyerek muhtar prenslik oluyor, Bosna-Hersek'in durumu ise Avusturya ile Rusya arasında alınacak karara bırakılıyordu.

Ayastefanos antlaşması ile Osmanlı Devleti Balkanlar'da büyük oranda toprak kaybına uğradığı için, Türkler tarafından Doksan Üç Felaketi olarak tanımlanan bu dönemde, Balkanlarda ve Kafkaslarda 1 milyona yakın sivil Türk katliama maruz kaldı.

Balkanlardan Anadolu'ya ilk kitlesel büyük Türk Müslüman Göçü/Müslüman taffyesi bu süreçte başladı.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile yaşanan yenilgi Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'dan ve Balkanlardan çıkarılma süreci başlattı. Rusya Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğuna karşı Ortodoks ve Slav topluluklarını sürekli isyana teşvik etme sürecini başlatmıştır.

f. Berlin Antlaşması: Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan çekilmesi ve Rusya'nın Bulgaristan üzerinden Akdeniz'e açılması üzerine İngiltere, Hindistan Yolu ve Doğu ticaretini tehdit edebileceği endişesi ile Rusya'ya Ayastefanos Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi teklifini sundu.

Bu teklifi kabul eden Rusya, İngiltere ve Avusturya ile 31 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması'nı imzaladılar.

Berlin Antlaşmasının önemli maddeleri şunlardır;

Osmanlı Devleti Ermeniler lehine ıslahat yapacak, Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde Ermenileri Çerkez ve Kürtlere karşı güvenliklerini sağlayacaklarını taahhüt edecek, alınacak tedbirleri ilgili devletlere bildirecek, bu devletler alınan tedbirlerin yerine getirilmesini denetleyecek (Md.61). Bulgaristan özerk bir prenslik olarak kalacak, Doğu Rumeli Özerk Bir Eyalet olacak. Hristiyan vali yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalacak, Makedonya Osmanlı İmparatorluğu'na iade edilecek, Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız devletler olacak, Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya verilecek, Doğubeyazıt Osmanlı İmparatorluğu'na iade edildi, Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş tazminatı ödeyecek, Bosna-Hersek Osmanlı toprağı olarak kalacak ancak Avusturya tarafından fiilen idare edilecektir.

Berlin Antlaşması sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Balkanlardaki topraklarının yaklaşık 2/5'sini, nüfusunun ise 1/5'ini kaybettirmiştir.

Avrupalı devletler 1856 Paris Antlaşması ile toprak bütünlüğünü garanti etmiş olmalarına rağmen Berlin Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü garanti etme politikalarından

vazgeçerek, Balkanlardaki Milliyetçilik isyanlarını destekleyerek Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma sürecini başlattılar.

Fransa ve İngiltere'nin ikili Antlaşması ile Fransızlar 12 Mayıs 1881'de Tunus'u İngilizler ise 13 Eylül 1882'de Mısır'ı işgal ettiler.

Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere arasında 24 Eylül 1885'te yapılan antlaşmaya göre Mısır'ı Osmanlı İmparatorluğu'nun tayin ettiği Hidiv Ünvanı taşıyan yöneticiler tarafından idare edilecek, ancak Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'na yıllık vergisini vermeye devam edecek.

Buna karşı İngiltere'nin Temel Politikası, Osmanlı İmparatorluğuna karşı Rus ileri hareketini önlemektir.

İngiltere, Ayastefanos Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemesi karşılığında Kıbrıs Adası'nın yönetimini 6 Nisan 1878'den itibaren devralmıştır. I.Dünya Savaşı sürecinde 1914'te ise ilhak etmiştir.

g. Duyun-u Umumiye: Osmanlı İmparatorluğu ilk dış borç Kırım Savaşı sırasında 1854'te alınmıştır. Yüksek faizle alınan borçlar 30 yıl içerisinde artarak devam etmiş 6 Ekim 1875'e gelindiğinde borçların faizlerini ödeyemeyen Osmanlı İmparatorluğu mali açıdan iflasa sürüklenmiştir. Osmanlının iflası Avrupa kamuoyunda büyük bir etki yapmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu siyasi bir müdahaleye imkan vermemek için İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Galata Bankerleri ve Osmanlı İmparatorluğu Temsilcilerinin yer aldığı 7 üyeden oluşan ve özerk bir yapıya sahip olan Duyun-u Umumiye/Genel Borçlar İdaresi'ni 20 Aralık 1881'de/20 Muharrem 1299 ilan ettiği kararname ile kurmuştur.

Duyun-u Umumiye İdaresi Osmanlı Mali Sisteminin en önemli vergi kaynakları olan Rusum-u Sitte/Altı Vergi Dilimi'ne tuz, tütün, ipek, ispirto, damga pulu, Bulgaristan, Kıbrıs ve Doğu Rumeli vergi gelirlerine el koyarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda maliyesine müdahale etmiştir.

Alacakların düzenli ödenmesi üzerine Avrupa'nın siyasi müdahalesi de azalmıştır. Duyun-u Umumiye Lozan Antlaşması ile kaldırılmıştır.

h. II. Meşrutiyet: İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğini ve Boğazlar'ın statüsünü belirlemek için 7 Haziran 1908'de Estonya'nın Reval şehrinde görüşmelere başladılar.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri, bu görüşmeleri İmparatorluğun parçalanmasına yönelik bir komplonun başlangıcı olarak algıladılar.

Bu gelişme üzerine meydana gelebilecek dış müdahaleleri önlemek ve devletin içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için Kanun-i Esasi'nin

yürürlüğe konmasını ve Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi için harekete geçtiler.

Bu konjonktürde, İttihat ve Terakkinin ileri gelenleri Manastır'daki konsolosluklarda dağıttıkları bildiride amaçlarının Meşrutiyeti yeniden ilan etmek olduğunu açıkladılar.

III. Ordu subayları arasında oluşan örgütlenme, Kolağası Niyazi Bey, yaklaşık iki yüz sivil ve askerden oluşan grubuyla 3 Temmuz 1908'de Resne'de dağa çıkarak Kanun-i Esasi'nin yeniden uygulanmaya konmasını istediler.

Balkanlarda başlayan ayaklanmaların büyümesi üzerine II. Abdulhamit, 23 Temmuz 1908'de Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koydu.

Böylece Türk siyasi hayatında Hürriyetin İlanı/İnkılab-ı Azim/Jön Türk Devrimi olarak isimlendirilen II. Meşrutiyet Dönemi başlamış, Enver Bey/Paşa Hürriyet kahramanı ilan edilmiş, II.Meşrutiyet'in ilan edildiği gün 1909'dan itibaren Hürriyet Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Bu hareket, Osmanlı ülkesinde Müslüman ve Gayrimüslim Halklar tarafından İttihat/Birlik, Uhuvvet/Kardeşlik ve Hürriyet/Özgürlük sloganları ve gösterileriyle abartılı bir şekilde kutlanmıştır.

Türk siyasi hayatının çok partili döneminin başlangıcı olan bu dönemde, Meclis-i Mebusan 17 Aralık 1908'de yeniden açılmasıyla demokratik hayat başlamıştır.

II. Meşrutiyet, Türkiye tarihinde hiyerarşi dışında ordu içerisindeki ittihatçı askerlerin oluşturdukları cuntanın ve Sivil Aydınların rol aldıkları, ilk Askeri Müdahale/Askeri Darbe hareketidir.

Ayrıca bu müdahale Ülke Yönetimine Askeri Bürokrasi/ Askeri Vesayet'in Hâkim olmaya başladığı Tarihi sürecin de başlangıcı olmuştur.

i. Jön Türkler: Jön Türklerin siyasi amaçları, II.Abdulhamit rejimine son vermek, Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe konmasını sağlayarak yeniden meşrutiyeti ilan etmektir.

Jön Türklerin düşünceleri Akılcılık, Eşitlik, Hürriyet ilkelerine dayanmakla birlikte; İslami ve gelenekçi izler de taşımaktaydı.

Jön Türklerin esas hedefleri ise Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan bütün milletleri, kardeşliğe dayanan Osmanlı Milleti, Osmanlı Vatandaşı ve Osmanlılık ideali/düşüncesi etrafında birleştirmektir.

j. Kanun-i Esasi'de Yapılan Değişiklikler: Meclis-i Mebusan'ın 21 Ağustos 1909'da yaptığı ve II. Abdulhamit'in onayladığı Kanun-i

Esasi değişikliğindeki temel hedef Hakimiyet-i Milliye'yi sağlamak, Millet'in iradesi ile seçilen Meclis-i Mebusan-ı etkin kılmaktır.

30 yıl kağıt üzerinde yürürlükte kalan 1876 Kanun-i Esasi'nin Yirmibir Maddesinin değiştirilmesi, yeni üç maddenin eklenmesi ve bir maddenin de kaldırılması ile 1909 değişikliği yapılmıştır.

Bu değişiklikler ile Osmanlı Devlet yönetimi "Mutlak Monarşi" rejiminden "Meşrutî/Sınırlı Monarşi" rejimine dönüşmüş, temel haklar ve özgürlükler alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Bu değişiklikler Kanun-i Esasi'ye, yeni bir anayasa niteliği kazandırmış ve "1909 Kanun-i Esasisi" deyimini ile anılmaya başlanmıştır.

Kanun-i Esasi değişikliği başlıca şu maddeleri içermektedir:

Padişahın Sürgün Etme Yetkisi Kaldırıldı (Md. 113). Toplanma, Cemiyet Kurma Hakları Genişletildi (Md. 120). Padişah Tahta Çıktığında Yemin Edecek (Md. 3). Hükümet Meclise Karşı Sorumlu Olacak (Md. 30). Bakanlar Kurulu Görüşeceği Konular Hakkında Padişah'tan İzin Alma Şartı Kaldırıldı (Md. 57). Ayan ve Mebusan Meclisi Padişah'tan İzin Almadan Yasa Teklif Etme Hakkına Sahip Kılındı (Md. 53). Yasaların İslam Fıkıhına Uygunluğu Şartı Getirildi (Md. 118). Devletin İrsi Monarşi Yapısı Korunacak (Md. 5). Padişah Sadece Sadrazam ve Şeyhülislam Atayacak. (Md. 7). Bakanlar Kurulu Sadrazam Tarafından Belirlenecek Ve Padişah Tarafından Atanacak. (Md. 7). Yürütme Yetkisi Meclis Tarafından Seçilen ve Meclise Karşı Sorumlu Olan Hükümete Verildi (Md. 7). Sadrazam ve Bakanlar Padişaha Karşı Sorumlu Olup, Padişah Tarafından Azledilebilecek. (Md. 7, 27). Uluslararası Antlaşmalar Yapabilmek İçin Meclis-i Umumi'nin Onay Şartı Getirildi (Md. 71). Meclis-i Ayan Görüşmeleri Açık Olarak Yapılacaktı. (Md. 121)

Bu değişikliklerde Hakimiyet-i Milliye ilkesi sıklıkla vurgulanmış, Meclis-i Mebusan'ın etkinliği arttırılmış, Padişahın yetkilerini sınırlandırmış, Padişahın tahta çıkışında Meclisi Mebusan'da Şer-i Şerif ve Kanun-i Esasiye hükümlerine uyacağına dair yemin etmesi hükümleri getirilmiştir.

II.Meşrutiyet ile ilk defa çok partili parlamenter rejim başlamış, seçim, hakimiyeti milliye/milli irade, meclis, iktidar, muhalefet ve anayasa gibi demokrasinin temel kavramları siyasi literatürümüze girmiş, toplum siyasetle tanışmış, siyasete ilgi başlamıştır.

Sürgünü öngören, anaysanın 113. maddesi kaldırılmış, basın-yayın haklarında ilerlemeler sağlanmış, cemiyet/dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğüne ve meşrutî yönetimine başkaldırma ve Kanun-i Esasi'ye aykırı hareket etme ve ayrılıkçı siyaset

gütme amaçlarına yönelik cemiyetlere ise yasak getirilmiş, Padişaha gerekli gördüğü halde sıkıyönetim ilan etme yetkisi verilmiştir.

3. II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce Akımları

a. Osmanlılık: Osmanlı vatandaşlarını vatan fikri ve Osmanlı hanedanı etrafında birleştirmeyi, Osmanlı toplumunu Irk, Din ve Mezhep farkı gözetmeden haklar bakımından eşit duruma getirmeyi bir Osmanlı Milleti/Osmanlı Milliyetçiliğini oluşturmayı amaçlayan siyasi fikirdir.

Osmanlılık, siyasi bir hareket olarak Tanzimat ile birlikte gündeme gelmiştir. Tanzimat'ın hukuki eşitlik prensibi bu amaca yöneliktir. I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde canlandırılmaya çalışılan Osmanlılıkta, Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik fikirlerini rafine ederek kullanma düşüncesi hâkimdir.

Her dil, din, kültür ve ırka mensup Osmanlı vatandaşlarının temsilcilerini meclise göndermelerinin, sorunlarına milletin meclisinde çözüm aramalarının Osmanlı birliğini pekiştireceği öngörülmüştür.

b. İslamcılık: İslam düşüncesi Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren belirleyici bir etkiye sahip olmakla birlikte, İslamcılık adıyla bir düşünce akımının ortaya çıkması, ancak II. Meşrutiyet/II. Abdulhamit dönemi ile başlamıştır.

İslamcılık Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün korunmasını İslam Birliğinde/İttihat-ı İslam'da gören, Bütün Dünya Müslümanlarının siyasi birlik oluşturmasını amaçlayan bir fikir akımıdır.

Dünyada İslam Milletlerinin geri kalmışlığı Osmanlı İmparatorluğunda Hristiyan unsurlarının bağımsız devletler haline gelmesi, Batılı Devletlerin Hristiyan unsurları müdahale gerekçesi olarak görmeleri, İslamcılık düşüncesinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Panslavist Politika ve Avrupa Devletleri'nin Hristiyan Osmanlı vatandaşlarını hedef alan politikaları ve Balkanlardaki milliyetçilik hareketleri ve buna bağlı olarak topraklarının elden çıkması İslamcılık politikasını güçlendirmiştir.

Bu süreçte II. Abdulhamit, İslamcılık fikrini iç ve dış politikada öne çıkarmış, Halifelik olgusunu dünya siyasi platformlarında bir güç kaynağı olarak siyasi bir kurum haline getirmek suretiyle İslamcılık akımının gelişmesini sağlamıştır.

İslamcılar batı taklitçiliğine ve batı tipi aydınlara karşı muhalefet yaptılar. Meşrutiyet döneminde İttihat-i Muhammedi fıkрасını kurdular. 1911 yılında ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası içerisinde yer aldılar. Sırat El Müstakim, Beyn'ül Hakk, Volkan, Seda-yi Hakk ve Sebil-ül Reşat dergilerini çıkardılar.

İslamcılık politikası, özellikle sömürge yönetimlerinde Müslüman toplulukların bulunduğu İngiltere, Fransa, Hollanda yönetimlerinde tedirginlik yaratmıştır.

İslamcılık düşüncesinin önde gelen aydınları Said Ali Paşa, İsmail Hakkı İzmirli, Ahmet Hamdi Akseki, Mehmet Ali Ayni, Mustafa Sabri, Said-i Nursi ve Mehmet Akif Ersoy'dur.

c. Türkçülük: Çok Uluslu, Çok Dinli ve Kültürlü Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Kültürel Yapısı Türk unsurunun öne çıkmasına izin vermediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun da Türkçülük ile ilgili bir politikası olmamıştır.

Türkçülük düşüncesinin oluşmasını sağlayan temel etken; Fransız İhtilali'nin yaydığı Milliyetçilik düşüncesidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarını kaybetmesi, Balkanlarda Türklerin tasfiye edilmesi ve milliyete dayanan devletlerin kurulması, Osmanlı'daki Hristiyan vatandaşlar arasında milliyetçilik ideolojisinin yayılması ve Rusya'nın Türk yurdu olan Orta Asya'yı istilaya başlaması Türkçülük düşüncesinin gelişmesini sağlamıştır.

Türkçülük akımı 1904'te ilk defa Yusuf Akçura tarafından Üç Tarz-ı Siyaset makalesinde gündeme getirilmiştir. Önde gelen Türkçü Aydınlar Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemseddin Sami, Necip Asım, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Gaspralı İsmail'dir.

Türkçü aydınlar siyasi düşünce alanında İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde etkin rol oynamışlardır. Genç kalemler ve Türk Yurdu dergileri Türkçü aydınlar tarafından yayınlanmıştır.

Türkçülerin Programında Türklere Ulus/Milliyet bilincini kazandırma Batı Taklitçiliğini reddetme, Çağdaş Dünyayı takip etme ve İslam düşüncesini kabul etme ilkelerine dayanıyordu.

Türkçülük düşüncesinde Büyük Türk Birliği, Türk Kültürü, Türk Medeniyeti, Türk İktisadi Hayatının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye'de Türkçülük Hareketi 1903-1904'te Türk Gazetesinin yayımı ile başlamış, Balkan Savaşı sonunda yaşanan, Balkan faciası ile ivme kazanarak Türk Milliyetçiliği ideolojisi haline gelmiştir.

Bütün Türkleri kültürel ve siyasi anlamda birleştirmeyi amaçlayan bu düşüncenin siyasal boyutu ise Pantürkizm'dir.

d. Batıcılık: Batı'nın kurum ve kuruluşlarıyla düşünce ve uygulamalarını esas alarak, Osmanlı toplumunu geliştirmeyi ve modern dünyaya kazandırmayı amaçlayan düşüncedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketinin sistemli olarak III. Selim dönemi ile başlamış, Tanzimat, Islahat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Batılılaşma sürecindeki önemli aşamalardır.

Osmanlı aydınları Batı medeniyeti konusunda sistemli bir sonuca ulaşamamakla birlikte, genel olarak batı medeniyetinin sosyal ve teknik hayatının örnek alınması konusunda uzlaşmışlardır.

Batıcılık düşüncesini savunan Osmanlı aydınları Mustafa Reşit Paşa, Mithat Paşa, Ahmet Rıza, Said Halim Paşa, Dr. Abdullah Cevdet'dir.

4. II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Partileri

a. İttihat ve Terakki Cemiyeti: İttihat-ı Osmanî Cemiyeti adı ile 3 Haziran 1889'da Ohrili İbrahim Temo, Diyarbakırlı İshak Sükuti, Arapkirli Abdullah Cevdet, Bakülü Hüseyinzade Ali'nin içinde bulunduğu Askeri Tıp Mektebi öğrencileri tarafından gizli bir örgüt olarak kurulmuştur. Cemiyet 1894'te İttihat/Birlik ve Terakki/İlerleme Cemiyeti/İTC ismini almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak amacı ile Namık Kemal'in Hürriyet fikri doğrultusunda II. Abdulhamit yönetimine karşı kısa sürede Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye gibi okullarda örgütlenmeye başlamıştır. İTC'nin 1905 kongresinden sonra disiplinli bir metodla çalışan Doktor Bahaddin Şakir ve Doktor Nazım'ın hakim olduğu bir örgüt haline gelmiştir.

İTC'nin gayesi 1876 Anayasasını yürürlüğe koymak, Hürriyet, Eşitlik isteği ile Abdulhamit yönetimne karşı, Müslüman ve gayrimüslimleri birleştirmektir. Ancak 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'ten aldıkları güç ile Gayrimüslim toplulukların Hürriyet ve eşitlik kavramından Milliyetçilik beklentilerinin olduğu görülmüştür.

Asker ve sivil bürokratlardan oluşan İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasette; Gizli, Komitacı, Despot, Askeri Vesayetçi ilke ve Yöntemleri benimsemiştir.

Düşüncede ise Batıcı, Osmanlıcı, Türkçü, Devletçi gibi değişik ideolojileri benimseyen siyasi bir örgüttür.

Ermenilerin 30 Eylül 1895'te İstanbul'da gerçekleştirdikleri Bab-ı Ali Ayaklanması, İttihatçıları harekete geçiren en önemli siyasi gelişmedir.

Bu süreçte faaliyetlerinin gizliliğini sorgulayan İttihat ve Terakki, Ekim 1895'te Cemiyetin Nizamnamesini İlan ederek ikinci devre kuruluşunu tamamlamıştır. Cemiyet öncelikle Ordu içinde örgütlenmeye başlamıştır.

Cemiyet 23 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı siyasi hayatını yönlendirmeye başlamış, 1913 yılında ise Fırka/Parti haline gelmiştir.

İttihat ve Terakki, Bab-ı Ali Baskını ile 23 Ocak 1913 iktidarı ele geçirmiş ve Tek Partili Dikta Yönetimi olarak 30 Ekim 1918'e kadar Türkiye'de iktidarda kalmıştır.

Cemiyet İzmir'de Hizmet, İstanbul'da Şura-yı Ümmet, Tanin, Tercüman-ı Ahval, Mizan, İktam gazetelerini, Cenevre'de ise Osmanlı İttihat Mizan dergilerini, Paris'te Meşveret gazetelerini yayınlamıştır.

İttihatçılar Osmanlı Toplum ve Ekonomisinin gelişmesi için Milliyetçilik düşüncesine koşut olarak Milli İktisat düşüncesini benimsemiş, Milli Girişimci, Milli Sanayi, Milli Tüccar sınıfının oluşturulması hedeflemişlerdir.

Bu doğrultuda İttihat ve Terakki'nin temel iktisat politikası devlet desteği ile Osmanlı ülkesinde bir Burjuva Sınıfı / Girişimci Sınıfı meydana getirmektir.

İttihat Ve Terakki Partisi'nin Programında yer alan ilkeler:

Osmanlı İmparatorluğu'nun Bütünlüğünü Yabancı Müdahalelere Karşı Korumak, Kurtuluş'un Osmanlı'nın Birliğinde Olduğunu Anlatmak, Meşrutiyeti Kurarak, Kanun-i Esasi'yi Yürürlüğe Koymak, Osmanlı İmparatorluğu'nu Yönetenlerin Çağdaş Gelişmelerden Haberdar Edilmesini Sağlamak, Islahat Fikrini Bütün Osmanlı Ülkesine Yaymak, Hanedan ve Hilafeti Vatana Millete Yararlı Hale Getirmeyi Öngörmüştür.

İttihat ve Terakki Partisi 10 kişiden oluşan merkez-i umumi tarafından "gizlilik" esasına göre yönetilmiştir.

Kıbrıslı Kamil Paşa, İttihatçıların desteğinde ilk Hükümeti 13 Ocak 1909'da kurdu. Ancak İttihat ve Terakki'nin muhalefeti sonucu 13 Şubat 1909'da istifa etti.

Yeni hükümeti İttihat Terakki taraftarlığı ile bilinen Hüseyin Hilmi Paşa kurdu. İktidara hazır olmadığına inanan İttihat ve Terakki Partisi, hükümet kurma görevini üzerine almamış ancak, kurulan hükümetleri desteklemiş ve müdahale etmiştir.

Bu süreçte ülke yönetiminde Hükümet, İttihat Terakki Partisi ve Saray olmak üzere üçlü iktidar mücadelesi yaşanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti izlediği politikalarla Osmanlı İmparatorluğu'nun I.Dünya Savaşına girmesine sebep olmuştur. Ancak

diğer taraftan Anadolu’da başlayan Milli Mücadelenin örgütlenmesini sağladı ve düşünceleri ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ideolojisinin temelini oluşturdu.

Tarık Zafer Tunaya İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır.

“Türkiye’nin yakın tarihinde ilk olarak yaygın, disiplinli, coşkulu, hırçın, acımasız ve de tecrübesiz bir kitle örgütü ve partisi modelini İttihat ve Terakki yaratmıştır... İttihatçılar, yukardan aşağıya-cı/Halka rağmen devrim yöntemine inanmış, vesayetçi, kendi karizmasına iman eden muhalifliği vatan hainliği sayabilen tutumları, İttihatçılığın simgeleri sayılabilir. İttihatçılık, Komitacılık, Partizanlık karışımı bir olgudur. Bu durum tüm bir kuşağı bir kültürü ve bir kafayı simgeler.”

b. Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet döneminin en önemli muhalefet partisi ve İttihat ve Terakki Partisi’nin en güçlü rakibi olarak 21 Kasım 1911’de kurulmuştur.

İttihat ve Terakki’nin Türkçülük politikasına karşı çıkan Rum, Ermeni, Arap ve Arnavut milletvekilleri bu partiye katılmışlardır.

Osmanlı Meclis-i Mebusanında 1912’de yapılan seçimde Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın onbeş üyesi seçilebildi.

Türk basın hayatında ilk siyasi tartışmaların yaşandığı bu dönemin gazeteleri İkdam, Takdirat, İfham; gazeteciler ise Rıza Tevfik, Rıza Nur, Refi Cevdet’tir.

Mahmut Şevket Paşa suikastından sonra parti üyelerinin önemli bölümü Anadolu’nun çeşitli şehirlerine sürgüne gönderilmiştir. İttihatçıların yoğun baskıları sonucunda Hürriyet ve İtilaf Fırkası, siyasi etkinliğini yitirmiştir.

c. Diğer Partiler: Osmanlı Ahrar Fırkası 14 Eylül 1908, İttihad-ı Muhammediye Fırkası 05 Nisan 1909, Osmanlı Demokrat Fırkası 06 Şubat 1909, Osmanlı Sosyalist Fırkası Eylül 1910, Ahali Fırkası 21 Şubat 1910, Milli Meşrutiyet Fırkası 05 Temmuz 1912.

5. İttihat ve Terakki Dönemi Siyasi Olayları 1909-1918:

a. 31 Mart Olayı: İttihatçılara karşı sert muhalefet yapan Serbesti Gazetesi başyazarı Hasan Fehmi’nin 6 Nisan/24 Mart 1909 gecesi Galata Köprüsü üzerinde öldürülmesi ve cinayeti İttihatçıların işlediği ileri süren Dar’ül Fünun öğrencileri eylem yaparak katilin bulunmasını istemişlerdir.

Eylemler medrese öğrencileri ve askerlerin katılımı ile kısa süre içerisinde isyan dönüştü. İsyancılar şeriat isteriz, adalet isteriz, Yaşasın asker, padişahım çok yaşa sloganları ile Meşrutiyet’e karşı olmadıklarını vurgulayarak Osmanlı Meclis-i Mebusanı’n önünde toplandılar.

Bu süreçte İstanbul Taşkışla'da bulunan 4. Avcı Taburunun, ordunun siyasileştiğini ileri sürerek 13 Nisan 1909'da Rumi Takvime göre 31 Mart 1325'te askeri ayaklanma başlattılar.

Biriken siyasi nedenlerden kaynaklanan bu ayaklanma, Osmanlı askerinin kadim kültüründen kaynaklanan Padişahım Çok Yaşa, Şeriat isteriz, sloganları ayaklanmanın dini olduğu ve Abdulhamit tarafından kışkırtıldığı algısını oluşturmuştur.

Harbiye Nezaretini işgal eden isyancılar, hükümetin istifa etmesini, Harbiye Nazır'ı Ali Rıza Paşa ve Meclis-i Mebusan Başkanı Ahmet Rıza, Hüseyin Cahit, Bahattin Şakir ve Talat Paşa'nın istifa etmesini, 1. Ordu komutanı Mahmut Muhtar Paşa'nın azledilmesini istemişlerdir.

Ayrıca görevlerine son verilen Alaylı subayların görevlerine dönmelerinin sağlanmasını, Ahkâm-ı Şer'îye'nin/Dini kuralların uygulanmasını ve bu harekete katılanların affedilmesini istediler.

İsyancılar, Adliye Nazırı Nazım Paşa, Ahmet Rıza Bey'e benzerliğinden, Lazkiye Mebusu Aslan Bey de Hüseyin Cahit Bey sanılarak öldürdüler.

Bu gelişmeler üzerine 14 Nisan'da seferberlik ilan edildi ve Selanik'te Mahmut Şevket Paşa komutasında, kurmay başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı Hareket Ordusu teşkil edildi. Hareket Ordusu ile Dördüncü Avcı taburları arasında sokak çatışmalarının yaşandığı isyana katılanlar meydan ve sokaklarda idam edildiler.

II. Abdulhamit Devlet Güçlerinin birbirleri ile çatışmaları engellemek ve kardeş kanının dökülmesini önlemek için Hareket Ordusuna direnilmemesini emretmiştir. Hareket Ordusu 22 Nisan 1909'da İstanbul'a hakim olmuş isyan bastırılmıştır.

II. Abdülhamit 31 Mart ayaklanmasındaki rolü ve siyasi sorumluluğundan dolayı, 26 Nisan'da Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi'nin Hal Fetvası ile Meclis-i Umumi'nin tasdiki sonucu tahttan indirilmiştir. Yerine veliaht V. Mehmet Reşat Osmanlı tahtına çıkmıştır.

Bir gün süren 31 Mart Olayı Meşrutiyet rejiminden çok, İttihat ve Terakki yönetimine karşı bir ayaklanmadır.

İttihat ve Terakki, 31 Mart olayından sonra ideolojik yapısını Türk Milliyetçiliği olarak netleştirmiş sivil ve Osmanlı bürokrasisine/yönetimine hâkim olmuş, muhalefeti fiilen bastırmıştır. askeri kurumlarda örgütlenerek ülke çapında büyük bir güce sahip olmuştur.

31 Mart ile ilgili olarak yapılan yorumlarda II. Abdulhamit'i tahtan indirmek ve iktidara gelmek için İTC tarafından yapılan bir komplo.

Askerler arasına meydana gelen siyasi ve sosyal /Alaylı Mektepli çatışmaları bir askeri darbe girişimi olarak yorumlanmaktadır.

Ülkeyi Sivil, Askeri ve Otoriter bir Yönetim ile 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar yönetmiştir.

b. Trablusgarp Savaşı: Siyasi Birliğini ve Sanayileşmesini geç tamamlayan İtalya, sömürge arayışına girdi. Coğrafi yakınlığı nedeniyle 19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı toprağı olan Kuzey Afrika'daki Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal etme girişiminde bulundu.

İtalya, İngiltere ve Fransa ile yaptığı gizli ve açık antlaşmalarla Batılı devletlerin desteğini alarak, Bingazi ve Trablusgarp'taki İtalyan vatandaşlarına kötü muamele edildiğı iddiasıyla 29 Eylül 1911'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti. 20 Ekim 1911'e gelindiğinde Tobruk, Derne ve Bingazi İtalya işgaline uğradı.

Balkanlar'daki siyasi durum ve ulaşım zorlukları nedeniyle Osmanlı Devleti bölgeye yeterli kuvvet gönderemediğı için doğrudan müdahale edemedi.

Binbaşı Enver Bey ve Kolağası Mustafa Kemal, Nuri Conker, Fethi Okyar ve Eşref Kuşçubaşı Trablusgarp'taki mevcut Osmanlı askerleri ve gönüllü milis birliklerle İtalyan işgaline karşı savaştılar.

Trablusgarp direnişi Şehzade Osman Fuat Efendi ve Şeyh Ahmet Şerif Sunisi önderliğinde 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar devam etmiştir.

İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için Mayıs 1912'de Rodos ve çevresindeki 12 adayı işgal etti.

Bu gelişme üzerine Osmanlı Devleti ile İtalya arasında 18 Ekim 1912'de İsviçre'nin Ouchy/Uşi şehrinde anlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre;

Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp'ı İtalya'ya bırakıyordu.

Oniki Ada, Yunan işgalini önlemek amacıyla "geçici" olarak İtalya'ya verildi. Böylece Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'daki son topraklarını da kaybetti.

c. I. Balkan Savaşı: 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Osmanlı ile Rusya arasında 3 Mart 1878 imzalanan Ayastefanos Barış Antlaşması ile Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Makedonya, Berlin Antlaşması ile Bulgaristan'dan alınarak Osmanlı İmparatorluğu'na verilmiştir.

Bunun üzerine Bulgaristan'ın bu toprakları geri alma planı ve Yunanistan'ın Makedonya'yı alarak sınırlarını kuzeye doğru istemesi, Sırbistan ve Karadağ'ın sınırlarını genişletme düşüncesi, Rusya'nın

Balkanlar'daki Slavları birleştirmek ve Boğazlara hâkim olma isteği I. Balkan Savaşı'nın başlamasının temel nedenleridir.

Bu süreçte Rusya'nın desteğiyle Balkan devletleri arasında ittifak kuruldu. 8 Ekim 1912'de Karadağ, 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekim'de Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti.

Osmanlı birlikleri, Yunan, Sırp ve Bulgar taarruzları karşısında büyük kayıplar vererek Çatalca önlerine kadar çekilmek zorunda kaldılar.

Yunanistan 8 Kasım 1912'de Selanik'i, Bulgaristan 26 Mart 1913'te Edirne'yi işgal etti. Osmanlı İmparatorluğu Balkan devletlerine karşı beklenmedik bir şekilde başarısız oldu.

Bu başarısızlığın nedeni, ülkedeki siyasi çekişmeler, ordunun siyasallaşması, ittihatçı-italafçı, alaylı-mektepli tartışmalardır.

Londra Antlaşmasıyla 30 Mayıs 1913 I. Balkan savaşı sona erdi.

Bu antlaşmaya göre;

Güney Makedonya, Selanik ve Girit Yunanistan'a, Kuzey ve Orta Makedonya Sırbistan'a, Silistre ve çevresi Romanya'ya bırakıldı.

Arnavutluk'un bağımsızlığı kabul edildi. Ege Adaları'nın geleceğinin tayini batılı devletlere bırakıldı. Osmanlı-Bulgar sınırı Midye-Enez hattı olarak kabul edildi.

Bu antlaşma sonunda Osmanlı İmparatorluğu Edirne ve Kırklareli dâhil olmak üzere Balkan topraklarının büyük bölümünü kaybetti.

d. II. Balkan Savaşı: I. Balkan savaşında Balkan ülkeleri Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldıkları toprakları paylaşamamaları üzerine II. Balkan savaşı başlamıştır.

I. Balkan savaşından Bulgaristan'ın güçlü çıkması Balkanlar'daki rekabeti artırarak Sırp-Yunan ittifakına sebep oldu. 30 Haziran 1913'te Yunan ve Sırp birliklerinin Bulgaristan'a saldırmasıyla savaş yeniden başladı.

Bulgaristan'ın Sırp-Yunan ittifakına karşı başarılı olamaması üzerine Osmanlı İmparatorluğu bu durumu değerlendirerek, Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanı olduğu Bolayır Kolordusu 15-21 Temmuz 1912'de Keşan, Enez, İpsala, Uzunköprü, Karaağaç ve Dimetoka'yı alarak, Edirne'ye girdi. II. Balkan savaşı 10 Ağustos 1913 Bükreş Antlaşması ile sona erdi.

Osmanlı İmparatorluğu, 29 Eylül 1913 Bulgaristan ile İstanbul, 14 Kasım 1913 Yunanistan ile Atina, 31 Mart 1914 Sırbistan ile İstanbul antlaşmalarını imzaladı.

Bu antlaşmalarla birlikte Balkan savaşları sona erdi. Osmanlı İmparatorluğu büyük toprak kaybına uğradı:

Balkan Antlaşmalarına göre;

Yunanistan sınırı Meriç Nehri olarak kabul edildi. Edirne ve Kırklareli Osmanlı İmparatorluğunda kaldı. İmroz, Bozcaada ve Meis dışındaki adalar Yunanistan'a bırakıldı. Batılı devletler tarafından Oniki Adalar'ın İtalya'ya verilmesi kararlaştırıldı.

Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan Balkan Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun terk ettiği bölgelerde sivil Müslüman halkı katletmişlerdir.

Balkan Savaşları sürecinde Avrupalı aydın ve diplomatlar, hıristiyanlığa özgürlük isterken; Türklerin Balkanlardan atılmasına yönelik söylemlerde bulunmuşlardır.

Balkan faciası olarak adlandırılan bu süreçte, Türk ve Müslüman unsur, Balkanlarda büyük bir etnik temizliğe uğramış, baskı ve şiddete maruz kalarak yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır.

Bu antlaşmadan sonra Balkan ülkelerinden Osmanlı topraklarına yönelik büyük ve Trajik Türk Müslüman Göçü/Tehcir başlamıştır.

II.BÖLÜM

A. I.DÜNYA SAVAŞI

1. I. Dünya Savaşı Genel Nedenleri: Fransız Devrimi ile Avrupa'da yayılan Milliyetçilik Akımı İmparatorluk sınırlarının değişmesi ve yeni ulus devletlerin kurulmasına yol açmış, Avrupa'da siyasi ve iktisadi dengeleri değiştiren Sanayi Devrimi I.Dünya Savaşı'na giden süreci başlatmıştır.

Napolyon savaşlarından sonra 1815'te Viyana Kongresi'nde oluşturulan Güçler Dengesi/Avrupa Uyum Sistemi Avrupa'yı yüzyıl boyunca büyük bir savaştan korumuştur.

Sanayi Devriminin sonucu artan endüstri üretimi, yüksek hayat standardı, nüfus artışı, şehirleşme, sermayenin yatırım alanlarına yönelmesi, sürekli üretim yapan fabrikaların pazar ve hammadde arayışı sömürgecilik faaliyetini hızlandırmıştır.

Avrupa'yı etkisi altına alan Milliyetçilik akımı Almanya'da Bismark, İtalya'da Garibaldi önderliğinde 1870-1871'de Alman ve İtalya Milli Birliklerinin kurulmasını sağlamıştır.

Almanya'nın Ekonomik ve Askeri gücünü geliştirmesi ve 1870'de Sedan Savaşı'nda Alsace Lorraine'i alarak Fransa'yı yenmesiyle Avrupa'da kurulan yüz yıllık güç dengesi bozulmuştur.

Almanya Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında 1882'de üçlü ittifak, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 1904-1907'de üçlü itilaf kurularak Avrupa'da bloklaşma başlamıştır.

I. Dünya Savaşı bir Avrupa iç ve çıkar savaşı olmakla birlikte, daha çok İslam Devleti olan, Osmanlı İmparatorluğunu yıkmaya yönelik bir kumpası olarak kabul edilmektedir.

2. Savaş Öncesi Devlet Politikaları:

a. İngiltere: İngiliz politikası, Britanya adaları ve sömürge imparatorluğunun güvenliği için açık denizlerin İngiliz donanması tarafından denetlenmesini sağlamak, İngiltere'nin lehine olan Avrupa'daki kuvvet dengesinin devamını sağlamak, Hindistan'daki İngiliz çıkarlarını korumak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Müslümanları üzerindeki etkinliğini ortadan kaldırma ve Ortadoğu petrollerine hakim olma ilkelerine dayanıyordu.

Cebelitarık, Akdeniz'deki Adalar, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Mısır ve Süveyş kanalı, Güney Afrika ve Hindistan Yolu, Basra Körfezi'nin hâkimiyeti İngiliz politikasının temellerini oluşturuyordu.

Alman donanmasının hızla büyümesi, Almanya'nın Avrupa'da, özellikle Ortadoğu'da etkin olması, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğuyla işbirliği, Bağdat-Berlin Demiryolu projesinin tamamlanması, İngiltere'nin Ortadoğu'daki çıkarları için kabul edilemez gelişmelerdi.

b. Rusya: Rusya'nın politikası, Balkanlar'da Slav Ortodoks birliğini kurmak, Boğazlar'ı kontrol etmek suretiyle Akdeniz/Açık Denizlere geçişini sağlayarak, Dünya Ticaret Sistemine dâhil olmak, Orta Asya'da hâkimiyet kurmak, Balkanlarda Hristiyan Ortodoksların, Anadolu'da Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenme politikalarına dayanmaktaydı.

c. Fransa: Fransa Politikası, İngiltere ile birlikte kurdukları sömürge imparatorluklarını korumak, Almanya'nın Avrupa'daki egemenliğini önlemek, Akdeniz'de etkili olmak/Avrupa'da ve Ortadoğu'daki Katoliklerin koruyuculuğunu üstlenmek Ortadoğu'daki ve Asya'daki Ticari ilişkilerini korumaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kapitülasyonlar ile başlayan ayrıcalıklarının devamını sağlamak. Frankfurt antlaşması ile Almanya'yı terk etmek zorunda kaldığı Alsace-Lorraine'ni, geri almayı amaçlıyordu.

Fransa Akdeniz politikaları ile Fas, Tunus, Cezayir'in hâkimiyetini devam ettirmek, Süveyş Kanalı, Suriye ve Kudüs'ün Statüsünün tayini ile Ortadoğu'da hâkimiyeti sağlamaktı.

d. Almanya: Almanya 1866'da, Avusturya ise 1870'te Fransa ile yaptığı savaşlarda başarılı oldu. Frankfurt antlaşması ile Alsace-Lorraine'i topraklarına kattı. Böylece 1871'de birliğini sağlayarak Avrupa'da büyük bir siyasi ve askeri güç haline geldi.

Almanya kısa sürede dünya pazarına sürdüğü sanayi ürünleri ile İngiltere'nin rakibi durumuna geldi.

Bu gelişme, Dünya ve Avrupa'daki siyasi ve ekonomik güç dengesini İngiltere ve Fransa aleyhine değiştirmeye başladı.

Almanya geç kaldığı sömürgecilik politikasını uygulamak ve Uzakdoğu'ya açılma Ortadoğu'da Petrol /Enerjiye egemen olmak için Osmanlı imparatorluğu, İran ve Çin ile siyasi ve iktisadi işbirliği arayışlarına başladı.

Bu bağlamda Alman İmparatoru II. Wilhelm'in, II. Abdulhamit ile kurduğu yakın diyalog İmparatorun İstanbul'u ve Kudüs'ü 1889 ve 1898'de ziyaret etmesi, Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik alanda ilişkilerin gelişmesini sağladı.

Almanya I.Dünya savaşı sürecinde müttefiki Osmanlı İmparatorluğundaki Halifelik makamından yararlanarak Hindistan ve

Ortadoğu'daki İngiltere'ye karşı bir Ortadoğu Politikası oluşturmak istiyordu.

Osmanlı Ordusunda Kasım 1914'te Albay Bronsart ve Schelendorf Genel Kurmay birinci yardımcılıklarına, Liman Von Sanders ise birinci ordu komutanlığına atanmıştır. Ağustos 1916'da Osmanlı topraklarında değişik rütbede 640 Alman subayı, 5 bin 900 Alman askeri bulunuyordu.

Dönemin en büyük projelerinden biri olan Berlin-Bağdat ve Hicaz demiryolu hattı inşasının imtiyaz hakkı Alman şirketlere verilmiştir.

e. Avusturya-Macaristan: Avusturya, Alman etnisitesine dayanan ve önemli bir Slav nüfusu barındırmaktaydı.

Rusya'nın desteğiyle Sırbistan Krallığı'nın Balkan savaşlarından güçlenerek çıkması ve Rusya'nın Panslavist politikaları Avusturya-Macaristan'ı önemli bir tehdit altına girmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu konjonktürde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için Alman Milliyetçiliği/Pangermenizm düşüncesi Almanya ile ittifak yapmak zorunluluğunu doğurmuştur.

f. İtalya: İtalya savaşın başladığı ilk dönemlerde tarafsızlığını ilan etmekle birlikte, geç kaldığı sömürgecilik faaliyetlerine katılmak, Kuzey Afrika ve Akdeniz'de etkili olmak için İngiltere ve Fransa ile ittifak yapmıştır.

B. İDÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE YAPILAN GİZLİ ANTLAŞMALAR

İtilaf Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını kendi aralarında paylaşmak üzere Rusya ile İngiltere Mart 1915'te, Rusya ile Fransa Nisan 1915'te İstanbul Antlaşmasını, İngiltere,Fransa ve Rusya Nisan 1915'te Londra Sözleşmesi, İngiltere,Fransa ve Rusya Şubat 1916'da, Nisan 1916'da ve Mayıs 1916'da Sykes-Picot antlaşmasını, İngiltere,Fransa ve İtalya Nisan 1917'de St.Jean De Maurienne antlaşmalarını yapmışlardır.

Ocak 1916'da İngiltere ile Şerif Hüseyin arasında yapılan Mc Mahon antlaşması ve İngiltere'nin Kasım 1919'da yayınladığı Balfour deklarasyonu ile bu paylaşım tamamlanmıştır.

a. İstanbul Antlaşması: Esas olarak bir antlaşma metnine dayanmamakla birlikte, Rusya, İngiltere ve Fransa arasındaki diplomatik görüşmeler ve yazışmalar/notalar sonucunda meydana gelen bir antlaşmalar bütünüdür.

I. Dünya Savaşının başlamasından hemen sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız olduğu bir dönemde Rusya, bu durumdan yararlanarak, İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki klasik isteklerini gündeme getirmiştir.

Rusya bu istekleri doğrultusunda müttefiki olan İngiltere ve Fransa nezdinde girişimlerde bulundu. İngiltere Rusya'nın isteklerine olumlu baktığını ancak kesin çözümün savaş sonrası/ Almanya'nın yenilgisine bağlı olduğunu bildirdi.

Rusya, İngiliz ve Fransız donanmalarının Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'na saldırımları üzerine Rusya, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına bu iki ülkenin yerleşeceği endişesiyle 4 Mart 1915'te İngiltere ve Fransa'ya nota vererek, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını, Marmara Denizi'nin batı kıyılarını, Midye-Enez'e kadar olan bölgenin, Trakya'nın güneyini, İstanbul Boğazı'nın doğusu ile Sakarya ile İzmit arasındaki bölgenin Rusya'ya bırakılmasını öngören bir antlaşmanın yapılmasını istemiştir.

Fransa Suriye, Lübnan ve Filistin üzerindeki isteklerine karşılık Rus isteklerini kabul edebileceğini bildirmiştir.

Rusya'nın Boğazlar konusunda yaptığı baskılar sonucunda İngiltere, 12 Mart 1915'te Fransa 10 Nisan 1915'de Rusya'nın isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Rusya bu isteklerinin kabulü üzerine, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgeleri olan Ortadoğu ve Asya üzerindeki çıkarlarını kabul etmiştir.

b. Londra Sözleşmesi: I. Dünya Savaşı başladığında tarafsızlığını ilan eden İtalya, itilaf devletlerince Çanakkale Cephesi'nde savaşın başladığı dönemde, İngiltere ve Fransa'nın İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını Rusya'ya bırakacakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşılacağı sürece katılmak için itilaf devletleriyle müttefik olmak istedi.

Londra'da 26 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan sözleşmeye göre İtalya'nın bir ay içerisinde savaşa katılma sına karşılık Antalya ve çevresi, Oniki Ada'nın tamamı ile Trablusgarp İtalya'ya verilecekti.

Bu gelişme üzerine İtalya önce, Mayıs 1915'te, Avusturya-Macaristan'a, Ağustos 1915'te ise Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir.

c. McMahon Antlaşması: I.Dünya Savaşı'nın başlaması ile İngiltere Arap topluluklarını Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayaklandırmayı planlıyordu.

İngiltere'nin Mısır Valisi Mac Mahon ile Hicaz Emiri Hüseyin bin Ali/Şerif Hüseyin arasında yapılan Mektuplaşmalar olarak bilinen bu temaslar Şerif Hüseyin İngiltere'den Hilafetin Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınmasını ve Arap Yarımadasını tamamen içine alacak Bağımsız Bir Arap Krallığı kurulmasını istiyordu.

İngiltere ile Şerif Hüseyin arasında yapılan müzakereler sonucunda 30 Ocak 1916'da McMahon antlaşması yapıldı.

Bu antlaşmaya göre İngiltere Lübnan hariç Arap Yarımadasının Şerif Hüseyin/İbn-i Suud ailesine bırakılıyordu. Şerif Hüseyin 1916'da Osmanlı İmparatorluğuna karşı savaş ilan etti. Ekim 1916'a ise kendisini Arap Kralı ilan etti.

d. Sykes-Picot Antlaşması: Yazılı bir Metin ile İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını Rusya'ya bırakılması üzerine harekete geçen Fransa, İngiltere'ye başvurarak Osmanlı topraklarının paylaşılması ile ilgili bir antlaşma yapılmasını önerdi.

Fransa, Ortadoğu'da yer almak için İngiltere'den Çukurova ve Suriye bölgesini istemekteydi.

İngiltere ile Fransa ve Rusya, Fransa ve İngiltere arasında ikili ve üçlü antlaşmalar Osmanlı topraklarının paylaşımı üzerine 23 Kasım 1915'te başlayan görüşmeler diplomat François Georges Picot ile Albay Sir Mark, Ortadoğu'nun paylaşılması ile ilgili teklifler önerdiler.

Sykes-Picot görüşmeleri ile hazırlanan öneri Şubat 1916'da İngiltere ve Fransa hükümetleri tarafından 26 Nisan 1916'da ise Fransa ile Rusya arasında onaylanmıştır.

Bu antlaşmada şu kararlar alınmıştır; İngiltere ile Fransa arasında Çukurova, Suriye ve Mezopotamya topraklarının paylaşılması,

Rusya'ya Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Muş ve Siirt vilayetlerinin verilmesi, Fransa'ya Kayseri, Aladağ, Akdağ, Yıldızdağ, Zara, Erzincan ve Elaziz topraklarının verilmesi

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 30 Mayıs 1916'da yaptıkları bir diğer gizli antlaşma hükümlerine göre ise; Arap topraklarında, Şam/Suriye bölgesinde kurulacak devlet Fransız mandasına, Bağdat'tan/Irak Akabe'ye kadar olan alanda kurulacak devlet İngiliz mandasına verilecek. Filistin milletlerarası bir bölge olarak idare olunacaktır.

Ortadoğu'yu şekillendiren bu antlaşma Ortadoğu'nun, İngiltere ve Fransa arasında paylaşımını öngörmüştür.

I. Dünya Savaşı sonrasındaki toprak bölüşümü Sykes-Picot Antlaşması esas alınarak yapılmıştır.

e. St. Jean De Maurienne Antlaşması: İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Sykes-Picot Antlaşması'na İtalya dâhil edilmemiştir. İtalya Anadolu'daki isteklerini yerine getirecek olan yeni bir antlaşma istedi. İngiltere Fransa ve İtalya arasında 17 Nisan 1917'de St. Jean De Maurienne Antlaşması yapılmıştır.

Bu antlaşmaya göre; İtalya İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Sykes-Picot Antlaşmasını kabul ediyor, İtalya'ya Mersin hariç, Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bölgeleri veriliyor, İngiltere, Fransa İzmir'de, İtalya ise Mersin, İskenderun, Yafa ve Akka'da serbest liman kurabiliyordu.

I. Dünya Savaşı devam ederken Rusya'da Ekim 1917'de Bolşevik/ Komünist ihtilali çıkmış, Çarlık Rusya'sı yıkılmıştı. Yeni kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Çarlık Rusya ile yapılan bütün gizli antlaşmaları açıklamıştır.

f. Balfour/Filistin Deklarasyonu: Osmanlı İmparatorluğunun Ortadoğu'dan tamamen çıkarılıp bölgeyi İngiltere'nin kontrol altına alınmasına yönelik bir deklarasyondur.

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour, 2 Kasım 1917'de Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild'e, bir mektup göndererek Filistin'de Yahudilere bir ülke kurulması girişiminin İngiliz hükümeti tarafından destekleneceğini bildirmiştir.

Şubat 1918'de Fransa ve İtalya, Ekim 1918'de ise ABD Başkanı Wilson'un da deklarasyonu desteklemesi üzerine siyonizmin I. Dünya savaşı sonrasında İtilaf Devletleri tarafından korunacağı belirleniyordu.

McMahon ve Sykes Pikot Antlaşmaları ile tamamen zıt olan bu deklarasyon üzerine Şerif Hüseyin İngiltere'den açıklama istemiş, İngiltere; deklarasyonun anlatımında ve anlamında bölgede bir Yahudi devletinden söz edilmediği bildirilmiştir.

Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin desteği ile Filistin'de Yahudi göçü ve siyasi hareketi başlamıştır.

1. I.Dünya Savaşının Başlaması: Avusturya-Macaristan Veliht'ı Franz Ferdinand ve eşi Sofia'nın 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da bir Sırp Milliyetçi tarafından öldürülmesi üzerine Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ile I. Dünya Savaşı başlamış oldu.

Rusya, Panslavist politikasının gereği olarak, Sırbistan'ı destekledi ve Avusturya-Macaristan'a savaş ilan etti.

Bu gelişmeler üzerine, Fransa Alsace-Lorraine'i geri almak için Almanya'ya savaş ilan etti. Fransa'nın savaşa girmesi ile müttefiki olan İngiltere de Almanya'ya savaş ilan etti.

Sırbistan, Karadağ, Romanya, Yunanistan, Portekiz gibi Avrupa devletleri ile Japonya ve ABD'nin katılımıyla savaşılan ülke sayısı on ikiye çıkmıştır.

Böylece Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan savaş giderek bir Dünya savaşı haline geldi.

Savaş sürecinde üçlü İtilafı/Anlaşma oluşturan İngiltere, Fransa, Rusya ile İttifak/Birleşme devletleri olan Almanya, Avusturya-Macaristan devletleri karşılıklı olarak savaşa girdiler.

Döneminde Dünya Savaşı, Cihan Harbi ve Harbi Umumi olarak isimlendirilen I. Dünya Savaşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a karşı saldırıya geçtiği 28 Temmuz 1914'ten Almanya'nın silahlarını bıraktığı 11 Kasım 1918'e kadar 4 yıl 3 ay kesintisiz olarak devam etmiştir.

a. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girme Nedenleri; Osmanlı-Alman ilişkilerinin askeri, siyasi ve ekonomik alanda gelişmiş olması, İttihat ve Terakki Partisinin Almanya ile birlikte savaşı kazanarak Orta Asya'ya kadar uzanan büyük bir Türk-İslam İmparatorluğu kurma ideali.

İstanbul ve Çanakkale boğazlarını olası Rus işgalinden koruma, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın savaşı kazanması halinde Osmanlı İmparatorluğunu parçalanacağı endişesi, Rusya'dan gelen tehditler ve Ermenileri destekleme politikası,

Balkanlarda kaybedilen toprakların geri alınması düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu toprak bütünlüğünün korunması taleplerinin İngiltere, Fransa ve Rusya'nın reddetmesi. Ortadoğu'nun İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmasına engel olmak. Osmanlı İmparatorluğu Dünya İslam İmparatorluğu haline getirmek, Dünyadaki Müslümanların koruyuculuğunu üstlenmek

b. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi: Osmanlı Devleti, savaşın başladığı ilk günlerde tarafsızlığını ilan etmiş ancak 2 Ağustos 1914'de Türk-Alman ittifak antlaşması imzalanmıştır.

Antlaşmanın önemli maddeleri;

Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumak zorundadır. Rusya savaşa katılır ve Almanya da Rusya'ya savaş açarsa Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa katılacaktır. Savaş çıktığında Osmanlı imparatorluğunda bulunan Alman askeri heyeti Osmanlı ordusunun sevk ve idaresinde fiili olarak görev alacaklardır.

Alman Amiral Souchon komutasındaki gemiler, Goben/Yavuz Sultan Selim ve Breslaw/Midilli, 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'nı

geçti. Osmanlı Devleti gemileri satın aldığını duyurdu. Gemiler Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emriyle 23 Ekim'de Karadeniz'e açılarak 29 Ekim'de Rusya'nın Odessa ve Sivastopol limanlarını bombaladılar.

Bu gelişme üzerine 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti.

Müslümanların Halifesi sıfatıyla V. Mehmet Reşat 11 Kasım 1914'te "Hükümeti İslamiye ve müttefikleri ile savaşmak farz-ı ayn'dır" ifadesiyle Cihad-ı Ekber/Büyük Cihad ve Umumi seferberlik ilan etmiştir.

İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi ve Hükümetin kararı ile 13 Kasım 1914'te İngiltere, Fransa ve Rusya'ya savaş ilan eden Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'na resmen katılmış oldu.

c. Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu İttifakı; Alman'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik konumu, Boğazlardan Rusya'ya yardımı engelleme, Doğuda yeni bir cephe açarak, Rus ordusunu ikiye bölmek ve batı cephesinin yükünü azaltma, İslam coğrafyasında Halifelik makamının gücünden faydalanmak için Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak yapmıştır.

C. I. DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLI CEPHELERİ

1. Osmanlı Cepheleri:

a. Şark Cephesi /Kafkas Cephesi: 1 Kasım 1914'te Rus Ordularının Kars'a saldırısı ile Kafkas Cephesi açılmıştır. Başkomutan vekili ve Genelkurmay Başkanı Enver Paşa Kafkasları alarak, Orta Asya ve Türk Dünyası ile iletişime geçmek, hatta Hindistan'a inerek, bir İslam İmparatorluğu kurmak gibi stratejik ancak ütopyik bir düşünce ile diğer cephelerde bulundurulması gereken birlikleri bu cepheye kaydırmıştır.

Enver Paşa'nın 22 Aralık 1914'te taarruz emri ile başlayan Sarıkamış hareketi, Şark Cephesi açılmıştır. Enver Paşa, ağır kış şartlarından dolayı ilkbaharın beklenmesini öneren III. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'yı emekliye sevk etmiş, Alman Komutan Liman Von Sanders'in önerdiği bir plana uygun olarak 90 bin kişilik büyük bir orduyla taarruza geçti.

Ağır kış şartlarına karşı önemli bir hazırlığı olmayan Osmanlı ordusu, 30 Aralık 1914'te Rus ordusu tarafından durduruldu. Bu cephede kış şartlarının etkisiyle Osmanlı ordusu takriben 60 bin şehit vermiştir.

Ermeni örgütlerinin Milis ve lojistik desteğiyle 19 Ocak 1915'te harekete başlayan Rus ordusu Van, Muş ve Bitlis'i, Ocak 1916'da Doğu

Karadeniz'e çıkardıkları kolordu ile 16 Şubat'ta Erzurum ve Trabzon'u işgal etmişlerdir.

Edirne'den Diyarbekir'e sevk edilen Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 16. Kolordu Birlikleri, 8 Ağustos 1916'da Bitlis ve Muş'u Rus işgalinden kurtarmıştır.

Rusya, Ekim 1917'de çıkan Bolşevik İhtilali üzerine savaştan çekilmiştir. Rusların bıraktığı silah ve cephane ile Ermeniler sivil Müslüman Osmanlı yurttaşlarına karşı Kars, Erzurum, Van ve Bitlis'te katliamlar yapmışlardır.

Kazım Karabekir Paşa komutasındaki 15. Kolordu / Kafkas Kolordusu tarafından 12 Mart 1918'de Erzincan ve Erzurum Ermeni katliamından kurtarılmıştır.

13 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu 93 Harbinden / 1878 Osmanlı-Rus Savaşından beri Rus işgalinde bulunan Kars, Ardahan ve Batum'u geri almıştır.

Bu süreçte Mehmet Emin Resulzade liderliğinde 28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti. 4 Haziran 1918'de Azerbaycan Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında dostluk antlaşması imzalandı.

Osmanlı İmparatorluğu, müttefiki Almanların karşı çıkmasına rağmen Nuri Paşa komutasında Kafkas İslam Ordusu adıyla yeni bir ordu kurdu. Bu ordu 10 Haziran 1918'de Gence'ye girdi.

Karabekir Paşa komutasındaki 15. Kolordu ise Kafkasya içlerine kadar ilerleyerek, 15 Eylül 1918'de Azerbaycan'ın başkenti Bakü'yü Rus ve Ermeni işgalinden kurtardı.

Mondros Ateşkes Antlaşması gereği Osmanlı Ordusu Aralık 1918'de Bakü'den ayrıldı.

b. Kanal Cephesi: Kanal Taarruzu, Almanlarla birlikte planlandı ve uygulandı. Amaç, İslam topraklarını İngiliz işgalinden kurtarmak ve İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını kesmekti.

Aralık 1914'te İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'na yakınlığı ile bilinen Mısır Hıdiv'i Abbas Halim Paşa'yı yönetimden uzaklaştırarak Mısır ve Süveyş Kanalı'nı işgale başladı.

Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, 14 Ocak 1915'te Süveyş Kanalı'na yaptığı I. Kanal Harekâtı'nda başarılı olamayarak 4 Şubat 1915'te Gazze'ye çekildi.

Cemal Paşa 1916'da II. Kanal Harekâtı'nı düzenleyerek Süveyş kanalını kontrol altına almak istedi. Mekke Şerifi Hüseyin, İngilizlerin desteği ve kışkırtması ile ayaklandı. Ayaklanmayı bastırmak için Kanal

Cephesi'ndeki 4. Ordunun bir kısım birlikleri Hicaz Bölgesi'ne sevk edildi. Kalan birlikler ise Gazze ve Şeria Hattında savunmaya çekildi.

İngilizler'in 1917'de Gazze'ye saldırısı ile I. II. ve II. Gazze Savaşları gerçekleşti. Cemal Paşa komutasındaki Osmanlı 4. Ordusu, Süveyş Kanalı ve Mısır'ı İngilizlerden kurtarmak için harekete geçti. İngilizler Osmanlı 4. Ordusu birlikleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Cemal Paşa'nın teklifi ile Yıldırım Orduları Irak Cephesi'nden çekilerek Suriye Filistin Cephesi'nde konuşlandırılmıştır.

7. Ordu Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'ne Yıldırım Orduları Komutanı General Falkenhayn'ı eleştiren iki rapor yazarak 6 Ekim 1917'de komutanlıktan istifa etti. İngilizler 24 Ekim 1917'de yaptıkları taarruzla Gazze Savaşı'nda başarılı olarak 9 Kasım 1917'de 401 yıl Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde kalan Kudüs'ü teslim aldılar.

c. Irak Cephesi/Kut-Ul-Amara Zaferi: Basra bölgesine çıkarma yapan İngiltere bu cepheyi, Hint Deniz yolunun güvenliğini sağlamak, Abadan petrollerini korumak, kuzeye ilerleyip Rus birlikleri ile birleşmek ve Osmanlı Ordusu'nun İran'a girerek Hindistan'ı tehdit etmesini engellemek için açmıştır.

İngiltere 25 Temmuz 1915'te Nasıriye ve 28 Eylül'de de Kut-Ul-Amara'ya girmişlerdir. Nurettin Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri 22 Kasım'da Selman-ı Pak muharebelerinde büyük bir başarı göstererek İngiliz birliklerine ağır kayıplar verdirdiler.

Albay Halil Bey/Kut komutasındaki Osmanlı Birlikleri General Townshend komutasındaki 18.000 kişilik İngiliz Tümenini 29 Nisan 1916'da teslim alarak Kut-Ul-Amara zaferini kazanmıştır.

Ancak İngilizler Bağdat'ı almak için bölgeye sürekli asker ve mühimmat yığınağı yaparak, Şat-ul Arap üzerinden 11 Mart 1917'de Bağdat'ı işgal etmişlerdir.

İngilizler 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes antlaşmasından sonra 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal ettiler

d. Çanakkale Cephesi/Zaferi: Çanakkale cephesi İngiliz ve Fransız donanmasının 19 Şubat 1915'te Kumkale ve Sedd-ül Bahir tabyalarına top atışları ile başladı

İngiltere ve Fransa başkent sonra Osmanlı İmparatorluğu'na barışı kabul ettirerek savaştan çekilmesini sağlamak için İstanbul'u ve Boğazları ele geçirmeyi planlıyordu.

Bunun yanında Rusya'ya askeri yardımda bulunarak Balkan devletlerinin İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesini sağlamak istiyordu.

19 Şubat, 18 Mart 1915 tarihinde başlayan Deniz Savaşları ile Çanakkale'yi geçemeyeceğini anlayan İtilaf devletleri, denizden başlattığı çıkarma harekâtı ile kara savaşını da başlatarak Gelibolu Yarımadası'na asker çıkardılar.

25 Nisan 1915'de başlayan kara savaşları Sedd-ül Bahir, Kumkale, Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar'da 19 Aralık 1915'e kadar sekiz ay devam etti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Çanakkale Cephesi Başkomutan Enver Paşa önderliğinde cephe komutanları Selahaddin Adil Paşa ve Cevat Çobanlı Paşa'dan oluşmuştur.

Kara savaşlarında 19. Tümen komutanı Yarbay Mustafa Kemal Conkbayırı mevkiinde Anzak Kolordusu'nun geri çekilmesini sağladı. Çanakkale'yi geçemeyeceklerini anlayan İtilaf devletleri tamamen geri çekildiler.

İngiltere ve Fransa, Çanakkale cephesini, I. Dünya Savaşı'nı en kısa zamanda bitirmek için uygun bir yol olarak görüyorlardı.

Çanakkale cephesinde Türk tarihinin en büyük zaferlerinden bir yaşanmıştır. Türk askeri ve subayı bu cephede vatanını savunmak için büyük bir inançla savaştı.

Bu inanç Milli Mücadele ruhunun ve bilincinin doğuşu olurken, sömürge ülkeler arasında milli kurtuluş düşüncesinin uyanışında da etkili olmuştur.

Çanakkale savunması, yenilmez olarak kabul edilen İngiliz İmparatorluğu'nun inançlı ve bilinçli bir mücadele ile yenilebileceğini tüm dünyaya göstermiştir.

Anafartalar, Conkbayırı ve Kocaçimen savaşlarında gösterdiği üstün başarı ile Yarbay Mustafa Kemal Çanakkale Kahramanı unvanını alarak Türk ve dünya kamuoyu tarafından tanınmıştır.

Mustafa Kemal, Çanakkale cephesinde, silah arkadaşı subaylar ve Türk Milleti nezdinde Milli Mücadele'nin önderi olma sıfatını kazanmıştır.

Çanakkale Savunması, Çarlık Rusya'nın yaşamakta olduğu siyasi sıkıntıları artırarak, Çarlık Rejiminin yıkılması ve Bolşevik / Komünist ihtilalin başarılı olmasında etkili olmuştur.

İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale başarısızlığı Balkan devletlerinin politikalarını da etkilemiş, Bulgaristan Almanya yanında yer almış, Romanya ve Yunanistan bir süre savaşın dışında kalmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu bu cephede yaklaşık 190.000-218.000 şehit vermiştir. İngiltere ve Fransa'nın kayıpları ise 130.000-146.000 kişi arasındadır.

e. Galiçya Cephesi: Romanya 19 Ağustos 1916'da İtilaf devletleri ile bir antlaşma imzalayarak, I. Dünya Savaşı'na girdi. 28 Ağustos'ta Avusturya'ya saldırdı.

Bu gelişme üzerine İttifak devletleri Romanya'ya savaş ilan etti. İttifak devletleri 23 tümenlik bir kuvvetle Romanya'ya saldırıda bulundu. Bu kuvvetler içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kolordusuna mensup 15. 25. ve 26. tümenler de bulunuyordu.

İttifak orduları Ocak 1917'de Romanya'nın büyük bölümünü işgal etti.

f. Yemen-Hicaz/Arabistan Cephesi: I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı İmparatorluğu 4 tümenlik bir güçle kutsal sayılan İslam şehirlerini korumaya çalıştı. 7. Kolordu'nun tümenleri Mekke-Medine, Asir ve Hudeybe'de konuşlandırıldı. Ulaşım imkânsızlıkları, silah, asker ve malzeme sevkiyatını zorlaştırıyordu.

İngilizlerin destek ve kışkırtmaları ile Arap liderler Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklandılar. İngilizler 6 Temmuz 1917'de Akabe'yi ele geçirdiler. İngiliz ajanı Lawrence idaresinde Medine demiryoluna saldırılar yapıldı. Medine Komutanı Fahreddin Paşa Medine'yi 2 yıl 7 ay boyunca az sayıda Osmanlı askeri ile müdafaa etti.

Mondros Mütarekesi gereğince Fahreddin Paşa'nın Medine direnişini bırakması gerekiyordu. Ancak Fahreddin Paşa 22 gün daha Medine'yi savunmaya devam etti. Osmanlı Birlikleri 13 Ocak 1919'da Medine'den ayrıldı.

Mekke Şerifi Hüseyin İngilizlerin desteğiyle bağımsızlığını ilan ederken Yemen'de İmam Yahya İngilizlerin bütün tekliflerini rededip Osmanlı İmparatorluğuna bağlı kaldı.

g. Filistin / Suriye Cephesi: 1917 yılında Halep'te Bağdat'ı geri almak için Almanya'nın sağladığı askeri malzeme ile 7. Ordu kuruldu, komutanlığına Mustafa Kemal Paşa atandı. Daha sonra 6. ve 7. Ordu birliklerinden oluşan Yıldırım Orduları Grubu kurularak, komutanlığına Alman General Falkenhayn atandı. Liman Von Sanders Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atandı.

Kanal Harekâtı başarılı olamayınca, İngilizler 19 Eylül 1918'de Filistin'e doğru ilerlediler. Osmanlı kuvvetleri Halep'i bir süre savundular ancak 1918'de Halep ve Şam'ın düşmesiyle Suriye toprakları İngilizlerin kontrolüne geçti. Osmanlı birlikleri geri çekildi.

Otto Liman Von Sanders, savunma düzenini Mustafa Kemal Paşa'ya bırakmıştır. Mustafa Kemal Paşa İngiliz askeri birlikleri ve Arap çeteleri ile savaştı. Halep'in kuzeyinde bir savunma hattı oluşturarak

İngilizleri durdurmayı başardı ve Mondros Mütarekesi'nden bir gün sonra 31 Ekim 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atandı.

2. I. Dünya Savaşının Sonuçları: Türkiye'de Osmanlı, Avusturya'da Habsburg, Almanya'da Hohen Zollern, Rusya'da Romanof gibi geleneksel hanedanlıklar ve imparatorluklar yıkıldı.

Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Polonya gibi yeni devlet ve rejimler kuruldu.

Almanya, Bulgaristan, Avusturya, Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri güçleri sınırlandırıldı.

Avrupa'da yeni bir ekonomik ve siyasi düzenin oluşumunu sağlayarak II. Dünya Savaşı'nın gerekçeleri hazırlandı.

Savaşı önlemek ve barışı korumak amacıyla Milletler Cemiyeti kuruldu.

Savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri dünya siyasetinde büyük bir güç olarak öne çıktı.

İngiltere, dünya siyasetini süper güç olarak tek başına yönlendirmeye başladı.

Batı Kapitalist İdeolojisi ile Doğu Komünist İdeoloji arasında çatışma başladı.

İslam Coğrafyası / Ülkelerinde Batılı Sömürge Yönetimleri kuruldu.

Ortadoğu'da sürekli çatışma ve kaos düzeni kuruldu.

Güç dengelerinin korunması için İngiltere'nin öncülüğünde /Kontrolünde Cemiyet-i Akvam/Milletler Cemiyeti kurulmuştur.

İngiltere, Ortadoğu/Petrol Bölgesi'ne hakim olmuştur. Sömürge /Diktatörlük sürdürülebilen bir kaos düzeni kurmuştur.

3. I. Dünya Savaşı Sürecinde Ermeni İsyanları: Osmanlı İmparatorluğunda Ermeniler ve Müslüman olmayan diğer topluluklar millet sistemi içerisinde kendi kimliklerini ve kültürel varlıklarını özgürce sürdürmüşlerdir. Daha çok Osmanlı şehir ve kasabalarında zanaat ve ticaretle iştigal ederek sermaye birikimine sahip olmuşlardır.

Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Ermenilere yeni hak ve imtiyaz getirilmiştir. 29 Mart 1863'te Ermeni Patrikliği Nizamı'nın kabul edilmesi ile Ermeniler seçtikleri Ruhani/Dini ve Laik/Seküler bir Meclis tarafından temsil edileceği kabul edilmiştir.

Ermeni toplumu, Osmanlı-Hristiyan unsurları içerisinde Osmanlı kimliğini/Kültürünü özümsemiş ve Millet-i Sadıka olarak isimlendirilen tek Gayri Müslim toplum olmuştur.

Fransız Devrimi ile birlikte gelişen Milliyetçilik/ Ulusçuluk akımları özellikle Avrupa ve Balkanlar'da ulus devletlerin kurulması, çok uluslu Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenileri de etkilemiştir. Ayrıca Avrupalı devletlerin sağladığı iktisadi ve siyasi ayrıcalıklar da Ermeni milliyetçiliği için önemli bir destek olmuştur.

Ermeniler ilk olarak 1293/1877-1878 Osmanlı Rus savaşında Rus ordusunda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaştıkları görülmüştür. Savaş sonrasında yapılan Ayastefanos Antlaşmasında Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermeniler için referandum istekleri yer almıştır. Yine bu süreçte Ermeni Patriği Nerses Efendi Ayastefanos'a giderek Rusya'dan Doğu Anadolu'da Bağımsız bir Ermeni Devleti kurulması için talepte bulunmuştur.

3 Mart 1878'de Ayastefanos antlaşması ile ilk defa gündeme gelen Ermeni meselesi, 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması'ndan ile Uluslararası bir sorun haline geldi. Ruslar bu tarihten itibaren Osmanlı ülkesinde Ermeni faaliyetlerini desteklemeye başlamıştır.

Avrupalı devletlerin desteği ile 1890'da kurulan Ermeni Hınçak ve Taşnak Örgütleri Doğu ve Güney Anadolu Bölgesi'nde bir Ermeni devleti kurulması için örgütlenmeye başlamıştır.

Anadolu'daki ilk Ermeni isyanı 1894'te Sason ayaklanması ile başlamıştır. 19 Eylül 1895'te İstanbul'da Bab-ı Ali Eylemi ile 16 Eylül 1895'te Zeytun Ayaklanması, 1 Haziran 1896'da Van Ayaklanması, 14 Ağustos 1896'da Osmanlı Bankası Baskını, 13 Nisan 1904'te İkinci Sason Ayaklanması, 21 Temmuz 1905'te Sultan II. Abdülhamit'e Bombalı Suikast Girişimi ve 14 Nisan 1909'da Adana Ayaklanması ile devam etmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve 1 Kasım 1914'de Rus Ordusunun Osmanlı topraklarına girmesi üzerine Ermeniler Büyük Ermenistan'ın kurulması için beklenen zamanın geldiğine inandılar.

Bu konjüktörde Ermeni Komitaları Rus birliklerinin desteğiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki şehir ve kasabalarda askeri ve sivil hedeflere karşı Şiddet/Terör hareketlerine başlamışlardır.

Ayaklanmalar 2 Kasım 1914'te Erzurum'da, 25 Şubat 1915'te Zeytun-Maraş'ta, 30 Mart'ta Bitlis'te, 6-14 Mayıs'ta Van ve Bitlis'te, 5 Haziran'da Şebinkarahisar'da, 22 Temmuz'da Yozgat'ta, 9 Ağustos'ta Urfa'da devam etmiştir. Osmanlı Hükümeti 1914'te başlayan bu isyanları 1915 Nisan ve Mayıs aylarına kadar Mahalli Güvenlik Tedbirleri alarak önlemeye çalışmıştır.

İttihat ve Terakki Hükümeti, Ermeni-Rus işbirliğinin daha büyük boyutlara ulaşmasını engellemek, Şiddet/Terör olaylarını önlemek ve

Ermeni Çetelerine karşı Osmanlı Halkını korumak için Ermenileri savaş bölgesinin dışına çıkarma kararı aldı.

Hükümet ilk olarak 24 Nisan 1915'te İstanbul ve diğer kentlerde yaşayan Ermeni Aydınlarını tutuklamış 27 Mayıs 1915'te ise Sevk ve İskân Kanunu'nu kabul ederek yürürlüğe koymuştur.

Bu Kanuna göre Seferberlik Döneminde Ordu, Kolordu ve Tümen komutanları;

Asayişin Korunması için Silahlı bir saldırı olursa karşılık verecek, Askeri sebeplerden dolayı veya casusluk ve ihanetlerini tespit ettikleri Köy ve Kasaba Halkını tek tek veya toplu olarak diğer bölgelere sevk ve iskân ettirebilecekti. Göç ettirilen Ermeni Osmanlı Yurttaşların tespit edilen yerlere yerleştirilmesi, Sevk işlemlerinin yerel idarelerce sağlanması, can ve mallarının korunması, beslenmeleri için her türlü tedbirin alınması, taşınabilir mallarının götürülmesine izin verilmesini kabul etmiştir.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nden sonra ABD ve Batılı Devletlerin desteği ile Ermeni istekleri etkin bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye Ermenilerinin önderi olarak tanınan Bağıos Nubar Paşa itilaf devletlerine başvurarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir Ermeni Devleti kurulması gerektiğini ifade etti.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşacak yenedünya düzenini belirlemek için otuz iki devletin katılımı ile 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda da bağımsız Ermenistan istekleri gündeme gelmiştir.

ABD başkanı Woodrow Wilson senatonun onaylaması şartıyla ABD'nin Anadolu'da kurulacak Ermenistan'ın mandasını kabul edebileceğini belirtmiştir.

Temmuz 1919'da Doğu Anadolu Bölgesinde bir inceleme gezisi yapan ABD heyetinin başkanı General Harbord, hazırladığı raporda ise Ermenilerin Anadolu'nun hiçbir bölgesinde hiçbir dönemde nüfus olarak çoğunluk olmadıklarını belirtmiştir.

4. Savaşta Osmanlı Ordusu ve Esirler:

Savaşta Osmanlı Ordusu mevcudu, 1914-1918 yıllarında Kafkas, Çanakkale, Filistin, Hicaz, Irak, Kanal ve Galiçya cephelerinde şehit ve kayıp sayısı takriben 305.085, hastalıktan şehit olan 466.760, yaralı ve sakat 303.150, kayıp 61.490, firari 381.600, savaş esiri ise takriben 202.000 olmak üzere toplam 1.720.085 asker ve subay savaşa katılmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Ordusu'nda silah altındaki toplam asker sayısı takriben 1.095.000 kadardır.

Savaşta Osmanlı esirleri Şark/Kafkas, Kanal, Irak, Yemen/Arabistan, Filistin/Suriye ve Çanakkale Cephesi'nde takriben İngiltere'ye 134.447, Rusya'ya 65.000, Fransa'ya 2.000, Romanya'ya 605, İtalya'ya 100 olmak üzere toplam 202.152 Osmanlı askeri esir düşmüştür.

İngilizler, Osmanlı esirlerini Man Adası'nda Marsilya, Mısır, Kıbrıs, Nagrin Adası Hindistan ve Myanmar'daki esir kamplarında tutmuşlardır. Rusya ise başta Sibiryaya olmak üzere çeşitli Rus kentlerindeki esir kamplarında tutulmuşlardır.

Osmanlı esirlerinin bir bölümü savaş yıllarında karşılıklı esir değişimi ile esaretten kurtulurken, diğer bir bölümü ise diplomatik temaslar Kızılhaç ve Kızılay'ın organizasyonu ile 1921 -1922 -1923'te yurda dönmüşlerdir.

5. Wilson İlkeleri: I.Dünya savaşının başlaması ile ABD savaşa katılmamıştır. Ancak İngiltere'nin Almanya'nın karşısında zor duruma düşmesi Amerika Birleşik Devletleri'nde İngiltere lehinde bir kamuoyu oluşması üzerine, 1916'da Atlas Okyanusunda bir ABD yolcu gemisinin Alman denizaltıları tarafından batırılması ile ABD, 5 Nisan 1917'de İtilaf devletlerinin yanında savaşa girmiştir.

ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918'de kongrenin birleşik oturumunda yaptığı konuşmada, I. Dünya Savaşı sonrası yapılacak barışa temel olacak kuralları On Dört İlkede açıkladı;

Bütün barış antlaşmalarında gizlilik prensipleri kaldırılıp, açık yapılacak, Karasular dışındaki denizlerde gerek barış gerekse savaş zamanında deniz taşımacılığında tam bir serbestlik olacak, Barışı kabul eden ve onun sürdürülmesi için birleşen tüm milletlerin arasındaki ekonomik engeller kaldırılacak, ticaret antlaşmaları eşit haklar oluşturacak, Silahlanmalar en aza indirilecek, Sömürgeler üzerinde talepler konusunda Milli Hâkimiyet iddiaları dikkate alınacak, Rusya toprakları yabancı kuvvetlerden boşaltılarak, Prusya'nın 1871 harbine sebep olduğu haksızlıklar giderilecek, İtalya'nın sınırları milli esaslara göre yeniden düzenlenecek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda yer alan milletler serbest ve özerk bir idareye kavuşturulacak, Balkan Devletleri bağımsızlıklarına kavuşmalı, Sırbistan'a denizlerden faydalanma hakkı verilmeli, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerin çoğunluk oldukları bölgelerde tam egemenlik sağlanacak, egemenliği altında tuttuğu diğer uluslara tam bir yaşama güvenliği sağlayacak, Boğazlar ise uluslararası bir güvence altında bütün ulusların gemilerine ve ticaretine daimi olarak açık tutulacak, Büyük küçük bütün devletlere

siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü sağlamak amacıyla genel bir birlik ve örgüt kurulacak, Bağımsız bir Polonya kurulmalıdır.

Bu prensipler tam olarak uygulanmamakla birlikte ABD'nin dünya siyasetine yön vermeye başladığı dönemin başlangıcı olması bakımından önemlidir.

6. Mondros Mütarekesi / Ateşkes Anlaşması: Birinci Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri Bloğunda yer alan ülkeler Bulgaristan 29 Eylül 1918'de Sofya, Avustralya 3 Kasım 1918'de Villa Gusti, Macaristan 4 Kasım 1918'de Belgrad, Almanya 11 Kasım 1918'de Rethondes Ateşkes Antlaşmalarını İtilaf Devletleri ile imzalamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş gücünün kalmaması ve Almanya ile irtibatın kesilmesi nedeniyle, İttihat ve Terakki hükümeti 6 Ekim 1918'de İspanya'nın aracılığı ile ABD Başkanı Wilson'a müracaat ederek Ateşkes istediğini bildirdi.

Ancak itilaf devletlerinin İttihat ve Terakki/Talat Paşa hükümetinin ateşkes isteğine olumlu cevap vermeyeceğinin anlaşılması üzerine Sadrazam/Başbakan Talat Paşa'nın 8 Ekim 1918'de istifa etmesi ile 10 yıllık İttihat ve Terakki hükümeti sona ermiştir.

Yeni hükümeti 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa kurdu. Hükümet Kut-ul-Amara'da esir alınan İngiliz General Townsend aracılığı ile İngiltere'ye 20 Ekim 1918'de ateşkes teklifinde bulundu.

Ahmet İzzet Paşa Hükümetinin Bahriye Nazırı Rauf Orbay'ın başkanlığını yaptığı Osmanlı heyeti ile İngiliz Amiral Calthorp'un başkanı olduğu İtilaf devletleri heyeti arasında 30 Ekim 1918'de Limni Adasının Mondros Limanı'nda imzalanan ateşkes antlaşmasıyla I. Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu için sona ermiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması 30 Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğu Ordusunun/Askeri kontrolünde olan toprakların Osmanlı vatani olarak kabul edilmesi ilkesi üzerine yapılmıştır.

Mondros Mütarekesinin / Ateşkesinin Maddeleri;

Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini, Çanakkale ve Karadeniz istihkamlarının İtilaf devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.(Md. 1) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün torpil tarlaları ile torpido mevzilerinin yerleri gösterilecek ve bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecektir. (Md. 2) Karadeniz' deki torpiller hakkında bilgi verilecektir. (Md. 3) İtilaf devletlerinin bütün esirleri ile Ermeni esirleri kayıtsız şartsız İstanbul'da teslim olunacaktır. (Md. 4) Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir. (Md. 5) Osmanlı harp gemileri teslim olup gösterilecek Osmanlı Limanlarında gözetiminde

bulundurulacaktır. (Md. 6) İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına haiz olacaktır. (Md. 7) Osmanlı demiryollarına, itilaf devletleri istifade edecek ve Osmanlı ticaret gemileri müttefiklerin hizmetinde bulundurulacaktır. (Md. 8) İtilaf devletleri Osmanlı tersane ve limanlarındaki vasıtalar dan istifade sağlayacaktır. (Md. 9) Toros tünelleri itilaf devletleri tarafından işgal edilecektir. (Md.10) İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri işgal ettikleri yerlerden geri çekileceklerdir. (Md. 11) Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi, itilaf devletlerine geçecektir. (Md. 12) Askeri, ticari ve deniz ile ilgili madde ve malzemelerin tahribi önlenecektir. (Md. 13) İtilaf devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edecektir. Bu maddelerden hiçbirini ihraç edilmeyecektir. (Md. 14) Bütün demiryolları, İtilaf devletleri tarafından kontrol altına alınacaktır. (Md. 15) Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtalyan Garnizonu'na teslim edilecektir. (Md. 16) Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan Garnizonu'na teslim edilecektir. (Md. 17) Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı işgali altında bulunan limanlar İtalyanlara teslim edilecektir. (Md. 18) Asker ve sivil Alman ve Avusturya uyruğu olanlar bir ay zarfında Osmanlı topraklarını terk edeceklerdir. (Md. 19) Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanlı ordusunun terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının itilaf devletlerine teslimine dair verilecek herhangi bir emir derhal uygulanacaktır. (Md. 20) İtilaf Devletleri'nin menfaatlerini korumak için, iâşe nezaretinde İtilaf Devletleri temsilcileri bulunacak, temsilciler bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her türlü bilgi kendilerine verilecektir. (Md. 21) Osmanlı harp esirleri İtilaf devletleri denetiminde kalacaktır. (Md.22) Osmanlı hükümeti, İttifak Devletleri ile bütün ilişkilerini kesecektir. (Md. 23) Altı vilayet/Vilayat-ı sitte/Ermeni vilayetleri olarak isimlendirilen Erzurum, Sivas, Bitlis, Van, Elaziz, Diyarbakir vilayetlerinde bir kargaşalık çıkarsa bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkına itilaf devletleri haiz bulunacaktır. (Md. 24) Müttefikler ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş 1918 yılı Ekim ayının 31. Perşembe günü mahalli saat ile öğle zamanından itibaren sona erecektir. (Md. 25) Mütareke-Ateşkesantlaşmaları, savaşta çatışmaları durduran, savaşa son veren geçici antlaşmalardır. Kesin durum barış antlaşmasının imzalanmasıyla açıklığa kavuşur ve yürürlüğe girer. Ancak itilaf devletleri yapılacak barış antlaşmasını beklemeden Osmanlı topraklarını işgale başladılar.

Mütareke Sonrası Askeri ve Siyasi Gelişmeler:

I. Dünya Savaşı'nın imparatorluk rejimlerinin sonunu getirmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Savaş sonunda imzalanan Mondros Mütareke'si, sadece bir silah bırakışması olmasına rağmen, bir barış antlaşması kadar ağır hükümler ihtiva etmektedir.

İtilaf Devletleri Mütareke hükümlerine dayanarak, 13 Kasım 1918'de başkent İstanbul'u ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinin işgale girişmişlerdir. Mütareke gereği Osmanlı birlikleri geri çekilmiş ve terhis edilmiştir. Bu süreçte kimi komutanlar terhis ve silahların teslimini geciktirerek direnmeye çalışmıştır.

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, 30 Ekim 1918'de mütareke şartları Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclislerinin gizli oturumunda açıklanmış, Hükümetin ağır şartlar ihtiva eden bu mütarekeyi imzalaması, her iki mecliste de tartışılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu için savaşın sonucu bakımından başarı ihtimalini imkânsız hale getirmişti. Osmanlı ordusu mütarekenin imzalanmasından önce, Suriye ve Filistin cephelerindeki başarısızlık, Halep'in kuzeyinde alınan tedbirlerle durdurmuştu. Irak cephesindeki mütareke görüşmelerine tesir edecek kadar kötü değildi. Osmanlı kuvvetlerinin Kafkaslardaki üstün bir duruma sahipti.

Mütarekeden sonra, İstanbul basını, ülkenin ihtiyacının barış ve asayiş olduğunu belirterek süreci ihtiyatla karşıladı. Ancak, bu durum kısa bir süre sonra işgallerin başlaması, Azınlıkların davranışları, İtilâf kuvvetlerinin mütareke hükümlerini keyfî olarak uygulaması tepkilerin doğmasına yol açmıştır.

Suriye Cephesinde Mustafa Kemal Paşa, mütarekeden sonra komutası altındaki 2. ve 7. Kolordulara gönderdiği bir emirle Suriye hududunun, Osmanlı Devleti'nin Suriye vilâyetinin kuzey hududu olduğunu, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin esas hat olarak kabul edilmesi gerektiği, mütareke şartlarının yeterince açık olmadığını, işgal hareketlerine karşı, Toros tünellerini işgal edilmesini istedi.

Irak cephesinde 6. Ordu kumandanı Ali İhsan Paşa İngiliz Generali Marshall'a iki ordu arasındaki arazinin tarafsız bölge kabul edilmesini istedi. General Marshall mütarekenin 7. Maddesine göre Musul'u işgal etmeye hakkı olduğunu, Osmanlı Birliklerinin Musul'u boşaltması gerektiğini bildirdi. Hükümet Ali İhsan Paşa'ya, 8 Kasım'da Musul'un boşaltılması için emir verdi. Ali İhsan Paşa, Mart 1919'da İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgün edildi.

Diğer taraftan Azerbaycan ve Kafkasya bölgelerinde bulunan 9. Osmanlı ordusu ile Azerbaycan ve Dağıstan'daki Kafkas İslam Ordusu

1918'de Sovyet Rusya ve Kafkas hükümetleriyle yapılan anlaşmaların sağladığı üstün bir durumda idiler.

Bu bölge özellikle İngilizler açısından büyük önem taşıyordu. Zira, Rusya'da çıkan Bolşevik ihtilalinin önlenmesi ve Bolşevikliğin yayılmasını önlemek için tedbirler alınması, Kafkasların kontrolünü önemli hale getirmişti.

Azerbaycan'da bulunan Osmanlı kuvvetleri ancak Ocak 1919'da Batum'a girdi. Yakup Şevki Paşa, mütareke gereği İtilaf Devletlerine teslim edilmesi gereken silahları, sivil Müslüman halka yönelik saldırılarda bulunan Ermeni çetelerine karşı kullanılmak üzere Kafkas İslam Şura'larına dağıttı. İngilizler, bölgeye hâkimiyetlerini geciktiren Yakup Şevki Paşa'yı, Mart 1919'da tutuklayarak Malta'ya sürgüne gönderdiler.

Mütarekeyi imzalayan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, 1 Kasım'da İttihat ve Terakki'nin yöneticileri Sait Halim, Enver, Talat ve Cemal Paşalarla ve diğer İttihatçıların yurt dışına kaçışlarına, sorumlu tutulması üzerine 8 Kasım 1918'de istifa etti.

İmparatorluğun en buhranlı günlerinde hükümetin istifa etmesi büyük bir iktidar boşluğu oluşması, Mütareke'nin uygulanmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhinde gelişmelere neden oldu.

Bu süreçte İngilizler, mütarekenin yedinci maddesine dayanarak 3-9 Kasım 1918'de Musul'u işgal ettiler. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, ilk iş olarak, kurulmasına karar verilmiş olan Tevfik Paşa hükümetinin güvenoyu almasını engellemeye çalıştı.

Ancak, Tevfik Paşa hükümeti güvenoyu aldı. Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesi, ülkeyi siyasî yoldan, siyasî tedbirlerle kurtarmak olduğu için kendisinin de yer alacağı yeni bir hükümetin kurulması için siyasî girişimlerini sürdürdü.

Bu konjonktürde, Padişah da, İttihat ve Terakki mensuplarının çoğunlukta olduğu Meclis-i Mebusan'ı 21 Aralık 1918'de feshetti. Bu ortamda, Tevfik Paşa Hükümeti'nin 3 Mart 1919'da istifa etmesi üzerine, 4 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumdan kurtarılması için ileri sürülen düşünce Osmanlı Devleti kesin olarak yenilmiş ve hiçbir karşı koymada bulunamayacak duruma düşmüştür.

Bu düşüncenin yanı sıra, ordu komutanları, ordunun mümkün olduğu kadar güçlü tutulmasına karar verdiler. Bu dönemde, Harbiye Nezareti ile Erkân-ı Harbiye'deki görevli komutanlar, kendi kanaatleri doğrultusunda faaliyette bulunmak üzere çeşitli parti ve cemiyetler kurdular.

Osmanlı İmpara torluğu'nun I. Dünya Savaşına girmesinin ve yenilgisinin sorumluluğunu kabul eden İttihat ve Terakki yönetimi, 1-5 Kasım 1918'de yapılan son kongre ile partinin kapatılmasına karar verdi. 5 Kasım 1918'de partinin ılımlı kanadı Teceddüt / Yenilik Fırkası isimli yeni bir parti kurdu.

İttihat ve Terakki Partisinin üst düzey yöneticileri Enver, Talat ve Cemal Paşa'lar Alman torpidosu ile yurt dışına çıktılar. Bu durum Osmanlı siyasi ve askeri kadrolarında büyük bir boşluk oluşturdu.

İttihat ve Terakki kökenli, 144 asker ve sivil üst düzey yönetici savaş suçlusu olarak Divan-ı Harp'te / Savaş Mahkemesinde yargılandı. Önce Bekir Ağa Bölüğünde tutuklandıktan sonra İngilizler tarafından Malta Adası'na sürgün edildiler.

Padişah Vahdettin, 13 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki Partisi üyelerinin çoğunlukta bulunduğu Meclis-i Mebusan'ı, Kanun-i Esasi'nin 7.maddesine dayanarak 21 Aralık 1918'de feshetti.

Bu süreçte siyaset adamları ve aydınlar arasında imparatorluğu kurtarmak için arayışlara başlamış öyle ki İngiltere, Fransa ve Yunanistan'ın işgallerinden kurtulmak için ABD mandasını ister hale gelmişlerdi.

Mütarekenin kabul edilmesini izleyen günlerde Anadolu ve Trakya'nın birçok il ve ilçesinde sivil bir direniş göstergesi olan Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmaya başlamıştır.

Ülkenin içinde bulunduğu durum yapılacak mücadele yöntemini silah arkadaşları, siyasi hayatın önde gelen kişileri ve padişah Vahdettin ile 15-29 Kasım 1918'de ve 12 Mayıs 1919'da olmak üzere üç defa görüştü.

7. Paris Barış Konferansı: Savaş sonrası gelişmeleri görüşmek, Yeni Dünya Düzenini belirlemek için ABD başkanı Woodrow Wilson, İngiltere başbakanı David Llyod George, Fransız başbakanı Georges Clemenceau, İtalyan başbakanı Vittorio Orlando tarafından temsil edilen 32 Devletin katılımı ile 18 Ocak 1919'da Paris'te toplandılar.

Konferansta karar sahibi devletler ABD, İngiltere, Fransa ve olmuştur. ABD başkanı Woodrow Wilson kısa bir süre önce ilan ettiği 14 nokta / ilke çerçevesinde kalıcı bir barış için Milletler Cemiyeti'nin kurulması için çalışmalar yaparken, İngiltere ve Fransa Almanya'nın gelecekte yeniden büyük bir güç haline gelmesini önlemek için gerekli kararları almaya başladılar.

Konferansta görüşülen birinci sorun savaştan sonra Avrupa'nın durumu, ikinci sorun Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşılmasıydı.

Bu konularda kesin karar yetkisi ise beş büyük devletin hükümet başkanı ve dışişleri bakanlarının katıldığı ve ikişer temsilcisinden oluşan On'lar Konseyi'ne aitti.

Konferansın başlangıcından bir süre sonra İngiltere, Fransa, ABD ve İtalya'nın devlet başkanları ve başbakanlar düzeyinde oluşturulan 4'ler Konseyi tek yetkili organ olmuştur.

Versay Barış Antlaşması ile Almanya'ya çok ağır savaş tazminatı ve yükümlükler kabul etmiş. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise bölünerek bağımsız iki ayrı devlet olmuşlardır. Bulgaristan ise savaştan en az etkilenen devlet olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu toprakları, I. Dünya savaşı sürecinde yapılan gizli antlaşmalarla paylaşılmıştır. Paris Barış Konferansı'nda ise Rum ve Ermeni iddiaları gündeme getirilmiştir.

Bu iddialara göre Batı Trakya, İstanbul'u içine alacak şekilde, Doğu Trakya ve Batı Anadolu, İmroz, Bozcaada ve Meis adaları ile İtalya'nın elinde bulunan Rodos, 12 Adalar, eski Pontus toprakları olarak isimlendirilen Doğu Karadeniz bölgesinin bir bölümü Yunanistan'a veriliyordu.

Van, Bitlis, Diyarbakir, Elaziz, Sivas, Erzurum illeri ile Maraş, İskenderun ve Adana'yı içine alan topraklar Ermenilere bırakılmıyordu.

Barış Konferansı'nda Manda Yönetimi olarak isimlendirilen yeni bir yönetim sistemi de ortaya konulmuştur. Bu sisteme göre kendilerini yönetmekten yetersiz milletlerin yönetimi gelişmiş ülkeler tarafından üstlenecektir. Böylece İngiltere ve Fransa, petrol bölgesi olan Ortadoğu'yu yönetmeye başlayacaktı.

Barış Konferansı sonucunda alınan kararlar gereğince I. Dünya Savaşı sonunda mağlup olan Almanya Varsaille/Versay, Avusturalya Saint Germain/Sen Jermen, Bulgaristan Neuilly/Nöyi, Macaristan Trianon/Triyanon ve Osmanlı İmparatorluğu Sevres/Sevr antlaşmalarını imzalamıştır.

Barış Konferansı'nda kararlaştırılan ve Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'na kabul ettirilen kararlar Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da başlayan milli mücadele ile geçersiz kılınmıştır.

8. I. Dünya Savaşı Sonrasında Yapılan Antlaşmalar:

a. Sovyetler Birliği ile Brest-Litovsk Antlaşması: I. Dünya savaşı sonunda Rusya, Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devletiyle Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalayarak savaştan çekilmiştir. 24 Kasım 1917'de Bolşevik/Komünist Yönetim, Çarlık Rusya'sının yapmış olduğu gizli antlaşmaları Dünya Kamuoyuna açıklamıştır.

Sovyetler Birliği, Almanya ile 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşmaya göre; Sovyetler Birliği Polonya, Litvanya ve Estonya'dan çekilecek. Sovyetler Birliği Kars, Ardahan ve Batum'u da Osmanlı İmparatorluğu'na geri vermiştir.

b. Almanya ile Versaille / Versay Antlaşması: I. Dünya Savaşı, Almanya ve müttefiklerinin teslim olmasıyla sona ermiştir. I. Dünya Savaşı'nın galibi İtilaf devletleri savaşın sonuçlarını görüşmek üzere Paris Barış Konferansı'nı düzenlemişlerdir. Konferansta ilk olarak Almanya ile yapılacak barış antlaşması görüşülmüştür.

Almanya'ya sunulan antlaşma, Almanya açısından siyasi ve iktisadi anlamda çok ağır şartlar içeriyordu. Almanya itirazlarından sonuç alamayınca antlaşmayı imzalamak zorunda kaldı. 28 Haziran 1919'da imzalanan Versaille antlaşmasına göre;

Alsace-Lorraine Fransa'ya bırakılıyor, Almanya'da zorunlu askerlik kaldırılıyor, Denizaltı ve uçak imal edilmesi yasaklanıyor, Alman donanması ise İttifak Devletleri'ne teslim ediliyor, Avusturya ile birleşme çabası göstermeyeceğini kabul ediyor, İtilaf devletlerince oluşturulan komisyon Almanya'ya 33 milyon dolarlık bir borç tespit ediyordu. Almanya Ren Nehrinin doğu ve batı yakasında yaklaşık 50 km.lik bir şeridi silahsızlandırıyor, Almanya bütün sömürgelerinden vazgeçiyor, bu bölgelerde Milletler Cemiyeti'nin denetimi altında manda rejimleri oluşturuluyor

c. Avusturya ile Saint Germain / Sen Jermen Antlaşması: İtilaf devletleriyle Avusturya arasında 10 Eylül 1919'da imzalanan Saint Germain antlaşmasına göre;

Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın bağımsızlığı tanınıyor, Polonya'ya Galiciya'yı, Yugoslavya'ya Hırvatistan'ı, İtalya'ya Tirol ile Trieste'i, Romanya'ya Bukovina'yı bırakıyordu. Avusturya'da zorunlu askerlik kaldırılarak ordu mevcudu 30.000'e indiriliyordu.

Bu antlaşma sonucunda Avusturya'nın toprakları ve nüfusu ortalama olarak 7 kat azalmış oluyordu.

d. Bulgaristan ile Neuilly / Nöyi Antlaşması: Paris Barış Konferansı sonucunda kararlaştırılan ilkeler doğrultusunda, İtilaf devletleri ile Bulgaristan arasında 27 Kasım 1919'da imzalanan bu antlaşmaya göre; Romanya'ya Güney Dobruca'yı, Yunanistan'a Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç bırakılıyor, Zorunlu askerlik kaldırılarak ordu mevcudu 25.000 ile sınırlandırılıyordu.

e. Macaristan ile Trianon / Triyanon Antlaşması: İtilaf Devletleri ile Macaristan arasında 6 Haziran 1920'de imzalanan bu antlaşmaya göre;

Çekoslovakya'ya Presburg bölgesini, Yugoslavya'ya Bosna-Hersek'i, Romanya'ya Transilvanya'yı, Avusturya'ya Burgerland'ı bırakıyor, Deniz ve Hava Kuvvetleri bulunduramıyor, Zorunlu askerlik kaldırılarak ordu mevcudunu 35.000 ile sınırlandırıyor.

Bu antlaşma sonucunda Macaristan'ın toprakları dört kat küçülürken nüfusu da üç kat azalmış oluyordu.

9. Sevr Projesi/ Barış Antlaşması Süreci

a. Birinci Londra Konferansı: I.Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış şartlarını görüşmek üzere İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Millerand, İtalya Başbakanı Nitti katılımı ile 12 Şubat 1920'de Londra'da toplandı.

Osmanlı İmparatorluğu barışın temel konuları olan Batı Anadolu'nun Geleceği, Ermenilerin Durumu, Boğazların Statüsü konularında çözüm beklentisi içerisindeydi.

Konferansta 18 Nisan 1920'de toplanacak San Remo Konferansı öncesi çözülemeyen konu başlıkları görüşülmüş, Anadolu direnişinin gittikçe güçlendiği ifade edilmiştir.

Konferansta İngiltere, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılmasını isterken, Fransa ve İtalya bu karara karşı çıkmıştır.

Kuvayi Milliye'nin Güney Cephesi'nde Fransızlara karşı kazandığı zafer üzerine konferans 16 Mat 1920'de İstanbul'un geçici olarak işgalini kararlaştırdı.

b. San Remo Konferansı: 1.Londra Konferansında çözülmeyen konular, İngiltere, Fransa ve İtalya Başbakanlarının San Remo'da tekrar görüşülmesine devam edilmiştir.

San Remo kararlarına göre:

Irak ve Filistin'de İngiliz, Suriye'de Fransız mandasını kurulması. Güney ve Güneydoğu Anadolu ve Anadolu'nun içlerine kadar uzanan toprakların Fransız ve İtalyan nüfus bölgelerine ayrılmasını kabul ediyor.

Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurulması. Batı Anadolu ve İzmir ile Trakya bölgesinin büyük bir kısmının Yunanistan'a bırakılması. Boğazların Milletlerarası bir komisyona verilmesi.

Konferansa katılan eski Sadrazam Tevfik Paşa, ileri sürülen barış şartlarını bağımsız bir devletin kabul edebilmesinin imkânsız olduğunu bildirdi.

Tevfik Paşa'nın bu tutumuna karşı, İngilizler ileri sürülen şartların görüşülmesi için Osmanlı Heyeti'ne iki defa süre verdiler. Osmanlı Heyeti bu durumda bir sonuç alınamayacağını anlaşılmaya üzerine İstanbul'a dönmüştür.

c. Sevr Barış Antlaşması: I. Dünya Savaşından sonra bütün barış antlaşmaları savaşın bitimi olan 1918–1919 yıllarında yapılmasına rağmen topraklarının paylaşılmasını sağlamak ve savaşın bütün sonuçlarını kesinleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan antlaşma 1 yıl sonra 10 Ağustos 1920'de imzalanmıştır.

Tevfik Paşa'nın istifası ile yeni hükümeti Damat Ferit Paşa kurmuştur. Sadrazam Damat Ferit Paşa Paris'e giderek Osmanlı Devleti adına yeni barış şartları önerdi. İtilaf Devletleri Damat Ferit Paşa'nın önerdiği şartlara cevap vermeyince, Osmanlı Heyeti geri dönmek zorunda kaldı.

İtilaf Devletleri Osmanlı Hükümeti'ne 17 Temmuz 1920'de verdikleri muhtıra ile Osmanlı Barış Şartlarını reddederek yeni bir barış görüşmesi için 10 gün süre tanıdılar.

İtilaf Devletleri'nin baskısının İstanbul Hükümeti üzerinde beklenen etkiyi sağlaması üzerine, İngilizlerin ve müttefiklerin kararlaştırdıkları barış şartları İstanbul'da toplanan Meşveret Meclisi tarafından kabul edildi.

İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya başta olmak üzere Yunanistan, Polonya ve Belçika'dan oluşan itilaf devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Osmanlı Devleti adına Maarif Nazırı Bağdatlı Hadi Paşa, Şura-yı Devlet Reisi Rıza Tevfik ve Bern Büyükelçisi Reşat Halis'ten oluşan üç kişilik heyet tarafından 13 bölüm 433 maddeden oluşan antlaşma metni, Paris'in banliyösü olan Sevr'de imzalanmıştır.

Sevr Antlaşmasının Önemli Maddeleri:

İzmir ve çevresi Osmanlı devletinde kalacak. Ancak bu topraklar üzerindeki egemenlik hakları üzerindeki kullanımı Yunanistan'a devredilecektir (Md. 69).

Batı Anadolu bölgesinin büyük bir kısmı ve Doğu Trakya'nın tamamı on iki ada hariç Ege Denizinde yer alan bütün adalar Yunanistan'a bırakılacaktır. (Md. 84-87).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde sınırları ABD devleti tarafından belirlenen bir Ermeni devleti kurulacaktır. (Md. 88-93)

Kurulacak olan Ermenistan devletinden geriye kalan Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarında özerk bir Kürt bölgesinin oluşturulmasına imkân sağlanacaktır (Md. 62-64).

Boğazlar ile Marmara Denizi savaş ve barış zamanlarında bütün ticaret ve savaş gemilerine açık olacaktır (Md. 37).

Boğazlar'ın yönetimi kurulacak olan uluslar arası komisyon tarafından yönetilecektir (Md. 38).

İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak kalacak, Türkiye bu hükümlere aykırı davranırsa Müttefik devletler belirlenen hükümleri değiştirebilecektir (Md. 36).

Kapitülasyonlar Birinci Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi uygulanacaktır (Md. 261–267).

Osmanlı İmparatorluğu Mısır, Sudan ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye Fas ve Tunus'un ise Fransa'ya bağlandığı kabul edilecektir (Md. 101-120)

Osmanlı İmparatorluğu Libya ve Oniki Ada üzerindeki bütün haklarının İtalya'ya devredecektir. (Md. 121–122)

Osmanlı Kanun-i Esasi'sine göre barış antlaşmalarının Meclis-i Mebusan tarafından onaylanması gerekliydi. Osmanlı Meclisi açık olmadığı için Sevr Antlaşması onaylanamamış ve hukuki nitelik kazanmamıştır.

BMM 19 Ağustos 1920 tarihli toplantısında Sevr Barış Antlaşması'nı tanımadığını belirtmiştir.

Sevr Barış Antlaşması Batılı devletlerin Ortadoğu ve Türkiye politikalarını göstermesi bakımından en önemli belgelerden birisidir.

10. İtilaf Devletleri İşgalleri

İngiltere Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Ekim 1914'te Irak, Körfez Bölgesine askeri yığınak yapmaya başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesi ile İngiltere askeri kuvvetlerini körfez bölgesine sevk ederek fiilen Irak işgaline başlamıştır. Mütareke hükümlerine aykırı olarak İngiltere ilk olarak 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal etmiştir.

İskenderun'dan Trabzon'a kadar bütün Anadolu sahilleri Stratejik konumundan dolayı İtilaf Devletleri /İngiltere, Fransa, İtalya tarafından işgal edilmiştir.

a. İngiliz İşgalleri: Çanakkale Boğazı (Fransızlarla birlikte) 6–12 Kasım 1918, İskenderun 9 Kasım 1918, İstanbul 13 Kasım 1918, Antakya 7 Aralık 1918, Batum 24 Aralık 1918, Kilis 27 Aralık 1918, Ankara İstasyonu Aralık 1918, Antep 1 Ocak 1919, Cerablus 3 Ocak 1919, Haydarpaşa İstasyonu 15 Ocak 1919, Konya İstasyonu 22 Ocak 1919, Turgutlu, Aydın Demiryolu (Fransızlarla birlikte) 1 Şubat 1919, Maraş 22 Şubat 1919, Birecik 27 Şubat 1919, Samsun 9 Mart 1919, Urfa 24 Mart

1919, Merzifon 30 Mart 1919, Kars 13 Nisan 1919 tarihlerinde işgal edildi.

b. Fransız İşgalleri: Doğu Trakya Demiryolları 9 Kasım 1918, Çanakkale Boğazı (İngilizlerle birlikte) 6–12 Kasım 1918, Dörtyol 11 Aralık 1918, Mersin–17 Aralık 1918, Toros Tünelleri, Adana ve Pozantı 27 Aralık 1918, Doğu (Şark) Demiryolları 15 Ocak 1919, Kasaba, Aydın Demiryolu (İngilizlerle birlikte) 1 Şubat 1919, Çiftehan, Akköprü 3 Şubat 1919, Afyon İstasyonu–16 Nisan 1919 tarihinde işgal edildi.

c. İtalyan İşgalleri: Antalya 8 Mart 1919, Konya İstasyonu 26 Nisan 1919, Kuşadası 4 Mayıs 1919, Fethiye, Bodrum, Marmaris 11 Mayıs 1919, Akşehir (kısmen) 14 Mayıs 1919, Afyon 21 Mayıs 1919, Malkara 27 Mayıs 1919, Burdur 28 Haziran 1919 tarihinde işgal edildi.

d. Yunan İşgalleri: Uzunköprü, Hadımköy Demiryolu 9 Ocak 1919, İzmir 15 Mayıs 1919, bazı bölgeler ise, resmen işgal altında olmamakla birlikte İtilaf devletleri askerlerinin fiili kontrolü altındaydı.

11. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi: Mütareke imzalandığında Suriye/Filistin cephesinde yıldırım orduları komutanlığı görevinde bulunan Mustafa Kemal Paşa bu ordunun 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile lağvedilmesiyle Harbiye Nezareti emrine alınarak 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldi.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldikten sonra 22 Kasım, 29 Kasım, 20 Aralık 1918'te, 15 Mayıs ve 16 Mayıs 1919'da Padişah Vahdettin ile görüşmüştür.

Mustafa Kemal ülkenin içinde bulunduğu duruma çözüm bulabilmek için üç yol bulunduğunu, bunların:

Hükümette Harbiye Nazırı olarak görev almak, İstanbul'da ihtilalci yöntemlerle çalışmak, Anadolu'ya geçip İtilaf devletlerinin işgal etmedikleri bölgelerde halkın ve ordunun desteği ile direniş başlatmak olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa'nın kurduğu Hükümetin güvenoyu alması için çalışmış, Hükümeti yeniden İzzet Paşa'nın kurması üzerine kurulacak Hükümette Harbiye Nazırı olarak görev almak için siyasi girişimlerde bulunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul Şişli'deki evinde Ali Fuat Cebesoy, Ali Fethi Okyar, İsmail Canbulat, Rauf Orbay, İsmet İnönü ve Kazım Karabekir ile ülkenin içinde bulunduğu durumu görüşmüş, Anadolu'da izlenecek politikaları şu şekilde tespit etmişlerdir.

Orduda terhis işlemleri durdurulacak, Ordunun Silahları İtilaf devletlerine teslim edilmeyecek, Genç komutanların göreve gelmesi ve

Milli Mücadele'yi destekleyen idarecilerin görevde kalmaları sağlanacaktır.

Bu konjöktürde işgal altındaki İstanbul'da siyasi faaliyetler de zorluğunun ortaya çıkması, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Anadolu'ya geçerek, Milli Birliği sağlamak için halkın iradesine dayanan "Milli Bir Direnişin" başlatılmasına karar verdiler. Nisan 1919'da 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ve Kazım Karabekir Paşa resmi görevle Anadolu'ya geçtiler.

III. BÖLÜM

A- MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETLERİ

Mütareke hükümlerine göre işgal olasılığı yüksek olan bölgeleri savunmak amacıyla, Anadolu'nun birçok il ve ilçesinde resmi izinle direniş cemiyetleri olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştur.

Bu cemiyetlere, partiler üstü bir nitelik verilmesine rağmen daha çok İttihat ve Terakki Cemiyeti geleneğinden gelen eski ittihatçılar tarafından kurulmuştur. Ancak bu süreçte İttihatçılık ideolojisi ve amacı gütmediklerini ısrarla beyan etmişlerdir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin amacı, İşgalleri Türk ve dünya kamuoyuna duyurmak, işgallere karşı Anadolu halkını örgütlü hale getirerek, direniş gösterilmesini sağlamaktır.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin faaliyet alanları askeri mühimmat temini, işgal bölgelerini terk eden yurttaşları yerleştirilmesini sağlamak, iaşelerini/yiyeceklerinin temin etmektir.

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinin imzalanması ile 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışına kadar yaklaşık 17 ay Anadolu'da başlayan mücadele Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri tarafından yürütülmüştür.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Anadolu'nun büyük bir bölümünde kısa sürede örgütlenmesi Sivil tepki/Sivil Refleks'in bir göstergesidir.

a. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniye Cemiyeti: Batı Trakya'yı işgalden kurtarmak amacıyla, 10 Kasım 1918'de kurulan Cemiyet kuruluş amacını ilim, irfan ve tarihi hakikatların varlığını ispat etmek şeklinde açıklamıştır.

Batı Trakya Komitesi ile 27 Mayıs 1920'de Doğu Trakya'nın işgaline kadar birlikte çalışmışlardır.

I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Eğilmez'in yardım ve desteği ile çalışmalarını sürdüren cemiyet, Doğu Trakya Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Gelibolu'yu temsilen 10 Temmuz 1919 ile 9 Mayıs 1920 tarihleri arasında 5 kongre toplamıştır. Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgalinden sonra dağılmıştır.

b. Kars Milli İslam Şurası: Ermeniler Mondros Mütarekesi'nden sonra Kars ve çevresinde ayaklanmalara başlayarak saldırılar düzenlemişlerdir. Bunun üzerine bölgedeki Türkler Kasım 1918'de Milli İslam Şurası adını taşıyan cemiyetler kurarak şehir ve kasabalarda şubeler açmışlardır.

Bu cemiyetler 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın desteği ile Cenubi-i Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkat-i Milliye'si adı altında toplanarak 17 Ocak 1919'da Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti'ni kurmuş ve bölgeye hâkim olmuştur.

c. İzmir Müdafa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti: Bu cemiyet İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini engellemek amacıyla 2 Aralık 1918 tarihinde tüccar Moralzade Halit ve Nail Beyler tarafından Manisa, Denizli sancaklarından oluşan Aydın Vilayetinin merkezi olan İzmir'de kurulmuştur.

13 Mart 1919'da yaptığı ilk toplantıda İzmir'in Türk olduğu ve Türk olarak kalacağı kararını almıştır. Bu konuda kabul edilen 3 maddelik muhtıra, İngiliz, Fransız ve Amerikan temsilciliklerine bir bildiri şeklinde verilmiştir.

Cemiyet Ege bölgesinin 30'u aşkın il ve ilçelerinin belediye başkanlarının ve müftülerin katılımı ile 17-19 Mart 1919'da İzmir'de büyük bir Müdafa-i Hukuk Kongresi'nin toplanmasını sağladı. Toplantıda, Türk Milleti'nin parçalanıp azınlıkların boyunduruğu altına girmesine izin verilmeyeceği açık bir şekilde dile getirilmiştir.

d. Denizli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti: İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesi üzerine 16 Mayıs 1919'da Müftü Ahmet Hulusi Efendi önderliğinde Denizli'de protesto mitingleri düzenlenmiş ve bütün halk adına Sadarete/Başbakanlığa telgraf çekilerek Yunan çetelerine karşı direnişin başladığını ve işgalin kesinlikle kabul edilmeyeceğini ve hükümetin emirlerine hazır olduklarını bildirmişlerdir.

Denizli Müdafa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti Müftü Ahmet Efendinin girişimi ile 29 Mayıs 1919'da kurulmuştur. Cemiyet 12 Temmuz 1919'da Denizli Heyet-i Milliyesi adıyla 6 şube şeklinde yeniden teşkilatlandı. 7-8 Ağustos 1919'da Nazilli kongresini topladı.

e. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Cemiyeti: Mondros Antlaşması'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da yayınlanan önemli gazeteler Doğu Anadolu'yu içine alan ve Akdeniz'e kadar büyük Ermenistan'ın kurulması gündeme gelmiştir.

Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulması sürecinin başlaması üzerine eski Bağdat Valisi ve Gazeteci Diyarbakirli Süleyman

Nazif, eski Bitlis Valisi Harputlu Nedim önderliğinde, 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuştur.

Cemiyet İstanbul'da yaptığı ilk toplantıda, Doğu vilayetlerinin Müslüman memleketleri olduğu, Ermenilerin bu bölgede sürekli azınlık olarak yaşadıkları, Ermenilerin Doğu vilayetlerinde yaklaşık otuz yıldır Müslüman Türk ve Kürt nüfusa karşı siyasi cinayetler işlediği, komitacılık faaliyetlerinde bulundukları, bu saldırılara karşı Müslümanların kendilerini savunmak zorunda bırakıldıkları ifade edilmiştir.

Cemiyet 20 Mart 1919'da İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilciliklerine Türk Milletinin varlığı ve haklarını korumaya kararlı olduklarını belirten bir Muhtıra /Uyarı telgrafi göndermiştir.

Cemiyet 19 Mart 1919'da Erzurum şubelerini açtı. Şube yayınladığı bildiride Ermenilerin doğu vilayetleri üzerine hak iddia etmelerinin tarih, coğrafya, nüfus ve kültür bakımından kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.

Cemiyet "Hiçbir şekilde göç etmemek, vakit geçirmeksizin ilim, iktisat ve din alanlarında teşkilat kurmak, doğu illerinin saldırıya uğrayacak herhangi bir beldesinin savunmasında birleşmek" kararını almıştır.

Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağlayan cemiyet, İstanbul'da Hadisat, Erzurum'da Albayrak gazetelerini yayınlamıştır.

f. Adana Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti / Kilikyalılar: İstanbul'da yaşayan Menemencizade Rıfat, eski Dışişleri Bakanı Menemencizade Nabi ve diğer Çukurovalılar tarafından 21 Aralık 1918'de eski Meclis-i Ayan/Senato başkanı tarafından İstanbul'da kuruldu. Cemiyet hazırladığı tüzükte kurulma gerekçesini şu şekilde açıklamıştır;

Adana, Antep, İçel, Osmaniye, Antakya gibi il ve ilçelerin nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman Türklerin oluşturduğu topluluğu temsil etme Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmasını sağlamak, Çukurova bölgesindeki Ermeni faaliyetleri ve Fransız işgallerine karşı savunmada bulunmak.

Fransızların 17 Aralık 1918'de Çukurova'yı işgal etmeleri üzerine cemiyet merkezini İstanbul'dan Adana'ya taşıyarak burada Ermeni ve Fransızlara karşı mücadeleye başlamıştır.

g. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti genel olarak kendi bölgelerinde işgal tehlikesine karşı daha çok siyasi çalışmalar yapmak için resmi izin alarak kurulmuşlardır.

Maraş, Antep ve Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ise bu bölgede/Şehirlerde işgal başladıktan sonra kurulmuşlardır. Maraş Müdafaa-

i Hukuk Cemiyeti 28 Kasım 1919 Cuma günü Maraş kalesinde Türk bayrağının indirilmesinden sonra, mahalle/semtilerde teşkil edilen on heyetin birleşmesi ile Aslan Bey'in başkanlığında 30 Kasım 1919'da kurulmuştur.

h. Antep Müdafa-i Hukuk Cemiyeti: İngiltere 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinin 7'nci maddesine dayanarak 15 ocak 1919'da Antep'i işgal etmiştir. Ermeniler İngilizleri törenlerle karşılamışlardır. Antep işgaline ilk tepki Bülbülzade Hacı Abdullah Efendi başkanlığında on altı üyeden oluşan bir heyet tarafından Ocak 1919'da Cemiyet-i İslamiye adı ile ilk direniş cemiyeti kurulmuştur.

Bu cemiyet Sivas Kongresi beyannamesinin Antep mutasarrıflığına/valiliğine gelmesi ile 6 Eylül 1919'da müdafa-i hukuk cemiyeti haline dönüştürülmüştür. Fransızlara karşı çete savaşları Antep'te 27 savunma semtine ayrılarak başlamıştır.

Şahin Bey, Antepli Mahmut Sait Polat Bey ve Yüzbaşı Kamil idaresinde Antep Fransız Birliklerine karşı 1 Nisan 1920'den, 8 Şubat 1921'e kadar direnmiştir. TBMM 6 Şubat 1921 Antep'e Gazilik ünvanı verilmiştir.

i. Urfa Müdafa-i Hukuk Cemiyeti: Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey başkanlığında 12 kişiden oluşan gizli bir cemiyet olarak 5 Eylül 1919'da kurulmuştur. Urfa Müdafa-i Hukuk Cemiyeti mensupları kurtuluşa kadar mücadele vereceklerini Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederek söz vermişlerdir.

Urfa'nın işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa, heyeti temsiliye adına 11 Kasım 1919'da yayınladığı bildiride Urfa, Maraş ve Antep, İngilizlerden sonra Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bütün Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerini bu durumu İtilaf Devletlerine, Avrupa'ya ve ABD kamuoylarına duyurmak için protestolar yapılmasını istemiştir.

Bu bildiri üzerine Müftü Hüseyin Efendi tarafından yazılan protesto metni Osmanlı ve Yabancı Gazetelere gönderdi.

Bu ortamda Ali Said Bey Urfa'da Milli bir teşkilat kurmak ve direnişi başlatmak için Urfa Jandarma Komutanlığına tayin edildi.

9 Şubat 1920'de aşiretlerden oluşan Kuva-i Milliye birlikleri Urfa'ya hakim oldu. Yaklaşık 10 ay süren çatışmalardan sonra Fransızlar 11 Nisan 1920'de Urfa'yı terk ettiler.

j. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti: Doğu Karadenizdeki, Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu illerini kapsayan Cemiyet 10 Şubat 1919'da eski İttihat ve Terakki mensupları tarafından kurulmuştur.

Cemiyetin amacı, Nizamnamesinde Karadeniz’de Rum ve Ermeni faaliyetlerine karşı koymak, özellikle bölgede kurulmak istenen, Pontus Rum Devleti’ne karşı bölgenin demografik ve siyasi yapısı ile ilgili dokümanları bütün dünya kamuoyuna sunmak, Türk ve İslam halkını korumak, bölgenin Türk-İslam coğrafyası olduğunu ispatlamak şeklinde belirtilmiştir.

Cemiyet 23 Şubat 1919’da ve 22 Mayıs 1919’da olmak üzere Trabzon’da iki Kongre düzenlemiştir.

Cemiyetin en önemli faaliyeti Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk cemiyeti ile birlikte, milli mücadelenin ilk yerel kongresi olan Erzurum Kongresi’nin toplanmasına katkıda bulunmuş, İstiklal adlı gazeteyi yayınlamıştır.

k. Milli Kongre Cemiyeti: Cemiyet, İttihat ve Terakki Partisi’nin kapatılması ile bu partinin yerine kurulan Teceddüt Fırkası, Hürriyetperver Avam Fırkası, Türk Ocağı, Himayeyi Etfal Cemiyeti gibi sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımı ile 29 Kasım 1918’de kurulmuştur.

Milli Kongre Cemiyeti’nin amacı; Partiler üstü bir politika izleyerek, bütün Kuvva-i Milliye Cemiyetleri’ni birleştirmek, halkı aydınlatmak, basın ve yayın faaliyetlerinde bulunmaktır.

Cemiyetin yayınladığı bildirilerde, milli güçlerin birleştirilmesi, kamuoyunu aydınlatmak ve yabancı ülkelere heyet gönderilmesi gibi faaliyetler de yer almaktadır.

Cemiyetin ilk önemli faaliyeti İzmir’in işgalini protesto için 23 Mayıs 1919’da Sultan Ahmet mitingini düzenlemiştir.

l. Karakol Cemiyeti: İttihat ve Terakki Partisi’nin devamı niteliğindeki ikinci bir örgütlenme olan cemiyet, İTC’nin önde gelen üyelerinden Kara Kemal Bey ile Kara Vasıf Bey tarafından kurulmuştur.

Enver ve Talat Paşaların yurt dışından gönderdikleri talimatlar doğrultusunda faaliyet gösteren cemiyetin amacı, İttihatçıları bir arada tutmak/korumak Milli Mücadele’de aktif rol almak ve Milli Mücadeleyi Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki İttihatçı bir hareket haline dönüştürmektir.

Cemiyet örgütlenmesi İstanbul ile Anadolu arasında gizli ve sistemli bir iletişim sağlayarak İstanbul’daki subay ve sivillerin Anadolu’ya geçmelerini sağlamıştır. Cemiyet, TBMM için bilgi/istihbarat çalışmaları da bulunmuştur.

B- MİLLÎ MÜCADELEYE KARŞI CEMİYETLER

a. Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası: Hüseyin Hakkı Bey İsmail Suphi Bey ve Cami Bey tarafından 14 Ocak 1919'da kurulmuştur. Fırka I. Dünya Savaşı'nda izlenen politikaları ve yenilginin sorumlusu olarak İttihat ve Terakki Partisi'ni görmüş. İttihatçıların Milli Mücadeledeki etkinliğine karşı çıkmış, siyasi politikalarını ittihatçılık karşıtlığı üzerine kurulmuştur.

b. Kürt Teali Cemiyeti: Eski Şurayı Devlet/Danıştay Reisi Seyyit Abdulkadir, Mevlanazade Rifat ve Babanzade Şükrü Bey tarafından Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet Mondros Mütarekesinden sonra İngilizlerin himayesinde özerk bir Kürt Hükümeti kurma girişiminde bulunmuşlardır.

c. İngiliz Muhipler Cemiyeti: Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Said Molla tarafından 20 Mayıs 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet amacını İngiltere desteği ile ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak olarak duyurmuştur.

Ayrıca cemiyet İngiliz mandası ve yanlısı bir kamuoyu oluşturmak için İstanbul'da Peyam ve Alemdar gazetelerini yayınlamıştır.

d. Teali İslam Cemiyeti: İskilipli Atıf Hoca, Hoca Mehmet Seki Efendi ve Şemsettin Efendi gibi medrese hocaları tarafından 19 Şubat 1919'da Cemiyet-i Müderrisin adı altında kurulmuştur.

Cemiyet İzmir'in işgalini protesto eden bir bildiri yayınlamış, Milli Mücadele aleyhine yayınlanan fetvayı kabul etmemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü bunalımdan izlenecek İslamcı politikaları ile kurtarılabilceğini ileri süren cemiyet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile iş birliği yapmış, İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı sert politikalar izlemiştir.

e. Wilson Prensipleri Cemiyeti: Halide Edip, Yunus Nadi, Mehmet Emin, Refik Halit, tarafından 4 Aralık 1918'de ABD dostluğunu kazanmak için İstanbul'da kurulmuştur.

Cemiyetin amacı I.Dünya Savaşı sonuna doğru ABD Başkanı Wilson tarafından açıklanan ilkeler doğrultusunda bir barışın yapılmasını sağlamaktır. Cemiyet üyeleri Sivas Kongresi'nde ABD mandasının kabul edilmesini gündeme getirmişlerdir.

f. Mavri Mira Cemiyeti: İngiltere'nin ve Patrikhane'nin destekleri ile Batı ve Orta Anadolu, Trakya ve İstanbul'da Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma amacı ile kurulan cemiyet İstanbul, Bursa, Tekirdağ ve Kırklareli'nde yaşayan Rumları örgütleyerek, silahlı çeteler oluşturmuş,

propaganda ve mitingler yapmış, İzmir ve İstanbul'un işgal eden İngiliz ve Fransız askerlerini büyük törenlerle karşılamışlardır.

g. Pontus Rum Cemiyeti: İstanbul'da 1904 yılında kurulan cemiyet Karadeniz bölgesinde örgütlenerek Pontus Rum İmparatorluğu'nu yeniden kurma amacı ile kurulmuştur. Mondros mütarekesinden sonra İngiltere'nin desteği ile Karadeniz bölgesinde oluşturdukları çeteler ile Müslüman Türklere karşı silahlı eylemlerde bulunmuşlardır.

C- YUNANİSTAN'IN İZMİR'İ İŞGALİ

Mondros Ateşkesi imzalandıktan sonra İtilaf Devletleri/ İngiltere ve Fransa İzmir ve çevresindeki liman ve haberleşme birimlerinin kontrolünü ele geçirerek Ege ve Akdeniz kıyılarını askeri abluka altına almışlardır.

14 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz Yüksek Komiserliği Amiral Calthorpe Osmanlı dışişleri bakanlığına aşağıdaki notayı vermiştir;

İtilaf devletleri, İzmir'in işgal edilmesine karar vermişlerdir. Osmanlı askerleri, kırsallarından ayrılmayacaklar ve Yunanistan askeri makamlarının emirlerine uyacaklardır. Olası bir Osmanlı direnişine karşı limandaki İtilaf Devletleri'nin savaş gemileri müdahale edecektir.

Yunan birlikleri İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin eşliğinde ilk olarak 14 Mayıs 1919'da İzmir'de karaya çıkmışlar, ancak Kolordu Komutan Vekili Süleyman Fethi Bey'in tepkisi sonucu geri dönmüşlerdir.

İzmir'in işgali için ilk protesto 14 Mayıs 1919'da İzmir Redd-i İlhak Heyeti Cemiyeti'nin bildiri dağıtılması ile başlamış, Maşatlık mevkiinde yapılan mitingle devam etmiştir.

15 Mayıs 1919'da Yunan birlikleri İzmir'i işgale başladılar. İzmir rıhtımında bazı binalar Yunan bayraklarıyla donatılmış, Kordon Boyu'na toplanmış olan yerli Rumlar, dini törenle ve çiçeklerle Yunan Birliklerini coşku içinde karşılamışlardır. "Zito Venizelos/Yaşasın Venizelos" bağırışlarıyla Yunan askerini selamlamışlardır.

Yunan işgal birlikleri Konak Meydanına geldiğinde birliğin başında yürüyen Yunan sancaktarı Gazeteci Hasan Tahsin tarafından vuruldu. Bu gelişme üzerine Yunan askerleri Hasan Tahsin ile birlikte yaklaşık yüz sivil Türk'ü şehit etti. İşgalin ilk haftasında İzmir ve çevresinde Yunanlılar tarafından şehit edilen Türklerin sayısı iki bini geçmiştir.

Bu süreçte Damat Ferit Paşa Hükümeti İzmir'in işgali üzerine istifaya etmiştir. Ancak Padişah Vahdettin yeni hükümeti kurmakla yine Damat Ferit Paşa'yı görevlendirmiştir.

İzmir'in işgalini protesto için Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasında mitingler yapılmıştır. İstanbul'da ilk miting 18 Mayıs 1919'da İstanbul Dar-ül Fünun'da öğretim üyesi ve öğrenciler tarafından düzenlenmiştir. 23 Mayıs 1919 tarihinde ise Milli Mücadelenin en büyük sembol mitingi Sultanahmet'te binlerce kişinin katılımıyla yazar Halide Edip'in konuşma yaptığı bir miting gerçekleştirilmiştir.

Yunan birlikleri Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Selçuk ve Aydın'ı işgal ederek Ege Bölgesi ve Batı Anadolu'daki ilerlemelerini sürdürdüler. Haziran ayı başında İzmir'deki Yunan birlikleri iki tümene çıkarılmıştı. Gediz, Büyük Menderes, Küçük Menderes Vadileri boyunca ilerleyerek Edremit, Soma, Akhisar. Salihli, Nazilli hattına kadar gelerek işgali Burdur, Afyonkarahisar, Kütahya, Konya ve Trakya'da Muratlı istasyonuna kadar genişletmişlerdir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi işgal sürecinde İzmir ve çevresinde yaşanan katliamlar, Anadolu'da infiale dönüşmüş, milli mücadelenin başlangıcı olmuştur.

D- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 9./3. ORDU MÜFETTİŞLİĞİNE TAYİN EDİLMESİ

Mondros mütarekesinin 7. ve 24. Maddeleri, itilaf devletlerinin, Anadolu'da istedikleri yerleri işgal edebilmelerine imkan vermektedir.

Bu konjonktürde Karadeniz Bölgesinde yaşayan Rumlar İngilizlerin de desteği ile Pontus Rum Devleti'ni kurmak için silahlı çeteler oluşturarak kasaba ve köylere saldırılarda bulundular. Bu saldırılara karşı bölgede yaşayan Türkler, Pontuscu Rumlara karşı örgütlenip mücadeleye başladılar.

Türklerin direnişi üzerine Rumlar İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine müracaat ederek, Türklerin Hristiyan Rumlara karşı şiddet kullandıklarını bildirdiler.

Bu bildirimi alan İngiliz Yüksek Komiserliği, İstanbul Hükümetine bir nota vererek 21 Nisan 1919'da Karadeniz bölgesinde güvenliğin sağlanmasını, aksi takdirde Mondros Mütarekesinin 7.Maddesine dayanarak bu bölgeyi işgal edebileceklerini bildirdiler.

I. Dünya Savaşı döneminde siyasetten uzak durmuş, Çanakkale Cephesindeki başarıları ile tanınan, İttihatçılara muhalif, Padişahın Fahri Yaveri Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin onayı,

Padişah V.Mehmet Vahdettin'in İrade-i Seniyesi ile 30 Nisan 1919'da 3. Ordu adını alacak olan 9. Ordu müfettişliğine tayin edildi.

Erkan-ı Harbiye Reisi/Genelkurmay Başkanı tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın görüşü alınarak hazırlanan kararnamede *"Kaldırılmış olan Yıldırım grubu Komutanlarından Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu Kıt'aları Müfettişliğine/Komutanlığına tayin edilmiştir. İş bu Müfettişlik Vezâif-i Âlileri/Yüksek Vazifeleri yalnız Askeri olmayıp Müfettişliğin ihtiva eylediği/kapsadığı muntika dahilinde aynı zamanda mülkidir/İdaridir"* ifadeleri yer almıştır.

Kararname 5 Mayıs 1919 tarihinde Takvim-i Vekayi'de/Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın görev ve yetkileri şu şekilde düzenlenmiştir;

Bölgedeki iç güvenliğin sağlanması ve güvensizliğin çıkış sebeplerinin tespiti, Bölgede eskiden beri dağınmış durumda bulunan silah ve cephanenin bir an önce toplanarak uygun depolara konulması ve koruma altına alınması, Çeşitli Bölgelerde bir takım Şuralar/Topluluklar olduğunu ve bunların asker topladığı, silah dağıttığı ve ordu ile ilişki içinde bulundukları belirtilmektedir. Bu tür faaliyetler kesin olarak önlenektir, kurulmuş olan şuralar ortadan kaldırılacaktır, Ordu Müfettişlik Bölgesi Sivas, Trabzon, Samsun, Erzurum, Erzincan, Van illerini kapsamaktaydı. Müfettişliğin belirtilen görevleri yerine getirmek için vereceği bütün talimatları bu vilayetlerdeki Mutasarrıflar / Valiler doğrudan doğruya yerine getireceklerdir.

Müfettişlik sınırına bitişik vilayetler Diyarbakir, Bitlis, Elaziz, Ankara, Kastamonu Vilayetleri ile Kolordu Komutanları da Müfettişliğin yapacağı başvuruları doğrudan dikkate alacaklardır.

Müfettişliğin Askeri konularda yetkili makamı Harbiye Nezareti olmakla birlikte diğer hususlar için yüksek makamlarla/ Sadrazamlık/ Başbakanlık haberleşebilecek ve bu haberleşmeyle ilgili olarak Harbiye Nezareti'ne bilgi verecektir.

Osmanlı Siyasi tarihinde ilk kez bu kadar geniş yetki ile donatılan Mustafa Kemal Paşa'ya askeri ve sivil yöneticilere emir verme yetkisi de tanınmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da yaptığı görüşme ve incelemeler sonunda 22 Mayıs 1919'da hazırladığı raporda şu tespitlerde bulunmuştur;

Azınlık olan Rumların yörede çeteler kurarak sivil halka karşı cinayetler işledikleri, Müslüman Türk halkının da vatanını savunmak için Milis Güçler oluşturduğunu, Rumların Karadeniz Bölgesi'ndeki Çete faaliyetlerinden vazgeçmeleri ile asayişin sağlanabileceğini belirtmiştir.

E-MİLLÎ MÜCADELE’NİN BAŞLAMASI VE KONGRELER

a. Havza Genelgesi: Mustafa Kemal Paşa, Havza’ya geldikten sonra 28–29 Mayıs 1919 günü İstiklal Savaşı’nın ilk genelgesini hazırlayarak Milli Mücadeleyi başlatmıştır.

Genelge Anadolu’daki bütün Vali ve Mutasarrıflıklara, Erzurum’da ve Diyarbakir’de bulunan Kolordu Komutanlıkları’na, Konya’da bulunan Ordu Müfettişliği’ne gönderilmiştir.

Milli Mücadele Literatürümüze Havza Genelgesi olarak geçen metnin içeriği şöyledir:

İzmir, Manisa ve Aydın’ın düşman işgaline uğraması gerçek tehlikeyi açık olarak göstermektedir. Ülke bütünlüğümüzün korunması için, Milli Direnişin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gerekmektedir. Coşkulu toplantılarla Milli gösteriler yapılması, büyük devlet temsilcileriyle İstanbul Hükümetine etkin telgrafların çekilmesini, Milli Gösterilerde düzenin korunması, Hristiyan Halka karşı bir saldırı ve düşmanlık gösterilmemesi çok gereklidir. Sizleri bu bakımdan duyarlı ve etkili bulunduğunuzdan süreci iyi yöneteceğinize ve başaracağınıza güvenim vardır.

Halka ilk sesleniş olan Havza Genelgesi amacına ulaşmış, İstanbul başta olmak üzere birçok il ve ilçelerde mitingler yapılmıştır.

Bu süreçte İngiltere’nin Karadeniz Ordu Komutanı General Milne, Harbiye Nazırlığı’na başvurarak, Karadeniz Bölgesine gönderilen Subayların görevleri ve yapılması düşünülen faaliyetler hakkında bilgi verilmesini istemiştir. 6 Haziran 1919’da ise Hükümetten, Mustafa Kemal Paşa ve Mahiyetinin İstanbul’a geri dönmesi için karar almasını istemiştir.

b. Amasya Bildirgesi/Genelgesi 22 Haziran 1919: Anadolu’da kurulan Kuva-i Milliye Cemiyetleri Milli Direnişin örgütlenmesi için yoğun faaliyetlerde bulunuyor. Cemiyetler bu kapsamda Anadolu’nun ve Trakya’nın bir çok il ve ilçelerde yerel kongreler toplama girişimleri başlatmıştır.

Erzurum Kongresi Doğu Anadolu Bölgesi’nde “Ermeni iddialarına” karşı İstanbul’da kurulan Şark Vilayetleri Müdafa-i Hukuk Cemiyeti tarafından bölgesel amaçlara yönelik olarak düzenlenen bir kongredir.

Mustafa Kemal Paşa, bu yerel kongreleri faydalı bulmakla birlikte, Bütün Milleti Temsil edecek ve Milli Mücadelenin Teşkilatlanmasını sağlayacak bir genel kongre toplamak istiyordu.

Bu amaçla eski Bahriye Nazırı Rauf Bey, 3.Kolordu Komutanı Albay Rafet Bey ve 20.Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ile birlikte diğer komutanların onaylarını telgrafla alarak bir genelge hazırlamıştır.

Genelge Konya’da bulunan 2.Ordu Müfettişi Mersinli Cemal Paşa, Erzurum’da bulunan 15.Kolordu Komutanı Karabekir Paşa ve 13.Kolordu Komutanı Albay Cevdet Bey’in onayından sonra Amasya Genelgesi yayınlanmıştır.

Bütün komutanların onayının alınması ile Anadolu’daki Ordunun emir ve komuta yetkisi Mustafa Kemal Paşa’ya geçmesi ile Milli Mücadele Meşruiyet kazanmıştır.

Genelgenin İçeriği;

Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.

İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum Milletimizi yok duruma düşürmektedir.

Milletin Bağımsızlığını yine Milletin Azim ve Kararlılığı kurtaracaktır.

Milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek, Halkın Sesini Dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak Milli Bir Kurulun varlığı gereklidir.

Anadolu’nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas’ta Milli Bir Kongre toplanmalıdır.

Kongre Üyeleri Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Belediyelerce seçilmeli Bu amaçla seçimlerin yapılabildiği yerde seçim, seçimlerin yapılamadığı yerde, milletin güvenini kazanmış üç delegenin kısa bir sürede Sivas’ta olacak şekilde yola çıkarılmalıdır.

Doğu illeri adına Erzurum’da 10 Temmuz’da bir Kongre toplanacaktır. Belirtilen tarihe kadar diğer il delegeleri de Sivas’a ulaşabilirlerse, Erzurum Kongresi’nin delegeleri de Sivas’ta yapılacak Genel Kongreye katılmak üzere yola çıkacaklardır.

Bu genelge gizli tutulmalı, Delegeler gerekli görüldüğü yerde değişik isimlerle yolculuk yapmalıdırlar.

Askeri ve Milli Teşkilatlar hiçbir suretle ilga edilmeyecek, kumanda hiçbir suretle boş bırakılmayacaktır.

Vatanın herhangi bir yerinde yeni bir düşman işgali başlar ise bütün Ordu Birliklerini ilgilendirecek, komutanlar bu durumu birbirine bildirecektir. Silah ve Mühimmat kesinlikle elden çıkarılmayacaktır.

Amasya Genelgesinde Milli Mücadele’nin gerekçesi ve yöntemi belirtilmiş, Halkı Sivil ve Askeri direnişe çağırان Milli Mücadelenin ilk siyasi belgesidir.

c. Mustafa Kemal Paşa'nın Görevden Alınması: İstanbul Hükümeti, Halkı Hükümete karşı kışkırttığı, Hükümet emirlerine uymadığı gerekçesi ile 8 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alınmasını ve durumun ilgili vilayetlere bildirilmesi kararını aldı.

Bu karar üzerine Mustafa Kemal Paşa, 9 Temmuz 1919'da Ordu birliklerine, Vilayetlere ve Millete hitaben yayınladığı bildiride Mukaddes Gaye için her türlü fedakârlıkla "Bir Ferd-i Mücahit" olarak çalışacağını ilan etmiştir.

Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa 3. Ordu Müfettişliği görevinden alınması ve askerlikten ayrılması ile Anadolu'da başlayan Milli Mücadelenin Hareketi'nde bir çözülme beklentisi ve endişesi oluşmuştur.

Ancak Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa "Ben ve Kolordum emrinizdeyiz Paşam!" diyerek Milli Mücadelenin kaderini belirlediği gibi, Milli Mücadelenin Komutanlar tarafından destekleneceğini de göstermiştir.

d. Yerel direniş örgütleri Kongreler: Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması, İttihat ve Terakki Yönetiminin çökmesi, Enver Talat ve Cemal Paşaların yurt dışına çıkması, Mondros Mütarekesinin imzalanması, İngiltere'nin 3 Kasım 1918'de Musul'un, 13 Kasım 1918'de ise başkent İstanbul'u işgal edilmesi ile Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir dönem başlamıştır.

Bu konjunktürde ülke çapında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri adı altında yerel direniş örgütleri kurulmuş. Bu örgütlerin topladığı kongreler ile Anadolu'da yerel kongre hakimiyeti başlamış, 23 Nisan 1920'ye BMM'nin açılışına kadar devam etmiştir.

Erzurum, Alaşchir, Büyük Kars, Büyük Edirne, Balıkesir Kongreleri bölgesel ölçekli, Sivas Kongresi ise Milli ölçeklidir.

e. Erzurum Kongresi: Mondros Ateşkes Antlaşmasının 24. maddesinde Altı Ermeni Vilayeti/Vilayet-i Sitte'de karışıklık çıktığı takdirde İtilaf devletleri buraları işgal edecektir hükmü yer almıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi üzerinde Ermeni, Karadeniz Bölgesi üzerinde Rum isteklerine karşı 4 Aralık 1918'de Diyarbakırlı Süleyman Nazif'in önderliğinde İstanbul'da kurulan Vilayet-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi ile Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin işbirliği ile Şark vilayetlerinde Bölgesel bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Ermenilere, Karadeniz Bölgesinin Rumlara verileceği algısı üzerine Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile

Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri 17 Haziran 1919'da Erzurum'da bir vilayet kongresi toplamış ve şu kararları almıştır:

Osmanlı vatanından ayrılmamak için her türlü ihtimali göz önüne alınarak bu yolda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamayı ve göç etmemeyi ilke olarak kabul etmek, ilmi ve dini bir teşkilat kurulmalı,

İşgal edilecek Vilayet-i Şarkiyenin herhangi bir bucağının savunmasında birlik olunacaktır.

Her ne olursa olsun memleket bir Ermeni saldırısına uğrarsa buna şiddetle karşı koymak ve milli varlığımızı son ferdimiz kalıncaya kadar savunmak.

Amasya Genelgesinin ilk uygulaması olarak 10 Temmuz 1919'da toplanması öngörülen Erzurum Kongresi, bazı temsilcilerin gecikmesi üzerine 23 Temmuz 1919'da toplanmıştır.

Kongreye Bitlis, Erzurum, Sivas, Trabzon ve Van illerinden 54 delege katıldı. Elaziz, Mardin ve Diyarbakir delegelerinin katılımları ise bu illerin valileri tarafından engellenmiştir.

Kazım Karabekir'in çağrısı ile Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın, kongreye katılmak istemesi üzerine Kongreye Erzurum delegesi olarak seçilen Emekli Binbaşı Kazım Bey/Yurtalan ve Cevat Dursunoğlu delegelikten çekilerek Mustafa Kemal Paşa'ya ve Rauf Bey'in kongreye delege olarak katılmaları sağlanmıştır.

Yapılan gizli oylamayla kongre Mustafa Kemal Paşa'yı başkan seçti. 5 Ağustos 1919'a kadar devam eden Kongre sonunda Kongreyi temsil etmek üzere 9 kişilik Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar;

Vilayet-i Şarkiyeye olarak isimlendirilen Erzurum, Sivas, Diyarbakir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetleri ve Trabzon vilayeti ile Canik/Samsun Sancağı Osmanlı Vatanı ile bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.

Kendini en yakın ve uzak tehlikeler karşısında gören şark vilayetleri/Doğu Anadolu geleceğini bizzat kendisi korumaya karardır.

Her türlü Yabancı İşgaline ve müdahalesine karşı Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde Millet birlikte savunacak ve direnecektir. Osmanlı Hükümeti tedbir alamaz ise, Millet birleşerek işgale karşı koyacaktır.

Osmanlı Hükümeti, vatanın bütünlüğünü ve bağımsızlığını sağlayamaz ve koruyamaz ise, geçici bir hükümet, Milli Kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplanmış ise seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü ve bağımsızlığını, Padişah ve Halifenin korunmasını sağlamak için Kuva-i Milliye'yi amil ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

Hristiyan Ahaliye siyasi Hâkimiyetimizi ve Sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.

Merkezi Hükümetimizin, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nı derhal toplaması sağlanmalı, Meclis Hükümetin çalışmalarını denetlemeli ve millet adına kararlar almalıdır.

Her türlü işgal ve müdahale Rum ve Ermeni Devletlerinin kurulmasına yönelik bir hareket olarak kabul edilecektir.

Kongrede alınan kararlar, valiliklere, kolordu komutanlıklarına ve dünya basınına gönderilmiştir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri alınan kararları onaylamıştır.

İstanbul Hükümeti kongrenin meşru olmadığını belirtmiştir. Kongre sonunda hükümet; Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey'i, kendi emirlerine muhalefetten dolayı tutuklayıp İstanbul'a getirtmeye çalışmıştır.

İtilaf Devletleri ise, Kongreyi Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir isyan olarak değerlendirmişlerdir.

İlk sivil örgütlenme olan bu kongrede Milli Direniş, Milli Egemenlik, Vatanın ve Milletin Bağımsızlığı, millet iradesinin kararlılığı gündeme gelmiştir.

Erzurum Kongresi'nin toplanma amacı bölgesel olsa da, vatanın bütünlüğünü kapsayan kararlar alması nedeniyle Milli bir kongre olma niteliği kazanmıştır.

f. Sivas Kongresi: Doğu ve Batı vilayetlerinin, Trakya'nın ve bütün ülkenin birliğini sağlamak amacıyla Sivas'ta bir Kongrenin toplanması 21-22 Haziran 1919 Amasya Genelgesi ile duyurulmuştur.

Kongre Sivas Valisi Reşit Paşa'nın desteği ile 4-11 Eylül 1919'da 34-38 delegenin katılımı ile toplandı. Kongrede Başkan seçilen Mustafa Kemal Paşa, yaptığı açılış konuşmasında, *"Tarih bir milletin varlığını hakkını hiçbir zaman inkar edemez... Vatan ve milletimizin aleyhine verilen hükümler ortaya sürülen kanaatler, muhakkak ki iflasa mahkumdur..."* demiştir.

Kongre, ülkenin işgal edilmesine, ABD'nin, İngiltere ve Fransa'nın destekleri ile Ermenilerin Doğu Anadolu'da bir devlet kurma girişimlerine, Padişah ve Halifenin tutsak durumuna ve Müdafa-i Hukuk cemiyetlerinin faaliyet alanlarına değinmiştir. Delegelerin İttihat ve

Terakki Partisi ile bağlarının bulunmadığına dair yemin etmeleri istenmiş ve kongre üyelerinin siyasetle ilgilenmeyecekleri kabul edilmiştir.

Ayrıca Kongrede İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey ve İsmail Hami Bey tarafından hazırlanan ve 25 delegenin imzaladığı Amerikan Mandası'nı isteyen önerge de gündeme alındı. Uzun tartışmalardan sonra ABD Mandasının reddine ancak ABD'den bir heyetin davet edilmesi teklifi Kongre tarafından kabul edildi.

İstanbul Hükümeti, Elaziz Valisi olarak tayin ettiği Ali Galip'e, Bölgeden Aşiretlerden toplayacağı Milislerle Sivas Kongresinin toplanmasını engelleyip Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanması görevini verdi.

Mustafa Kemal Paşa 11 Eylül'de Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerine gönderdiği telgrafta bu durumu protesto etti.

Bu süreçte Fransız Binbaşı Brunot ise Sivas Valisi Reşit Paşa'ya, Kongrenin toplanması halinde Sivas'ın Mondros Ateşkesi'nin 7. ve 24. maddeleri gereğince İtilaf Devletleri tarafından işgal edileceğini bildirdi.

Kongrenin en önemli kararı, mücadelenin bütün Anadolu'ya yayılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın yoğun çalışmaları sonucunda manda tekliflerinin reddedilmesidir.

Sivas Kongresi Kararları: Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla belirtilen sınırlarımız içinde kalan topraklar ayrılık kabul etmez bir bütündür. Bu topraklar üzerinde yaşayan bütün Müslümanlar öz kardeşler.

Milli gücü etken, Milli İradeyi Egemen kılmak esastır.

Her türlü işgal ve müdahaleye, özellikle Rumluk ve Ermenilik teşkilini amaçlayan hareketlere karşı birlikte savunma ve direnme esası kabul edilmiştir.

Gayrimüslimlere, her türlü vatandaşlık hakları saklı kalacağından siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozucu ayrıcalıklar verilmesi kabul edilmeyecektir.

Osmanlı Hükümeti bir dış baskı karşısında vatanın herhangi bir parçasını terk ve ihmal etmek zorunda kalırsa Hilafet ve Saltanatın, Vatan ve Milletin korunmasını ve üstünlüğünü sağlayacak her türlü karar ve tedbir alınmıştır.

İtilaf Devletleri'nden, ülkemizin bölünmesi düşüncesinden tamamen vazgeçerek, bu topraklar üzerindeki haklarımıza saygı gösteren haklı ve adaletli bir karara varmalarını bekleriz.

Devletimizin ve Milletimizin Bağımsızlığı, Vatanımızın Üstünlüğü saklı kalmak şartıyla herhangi bir devletin fenni, sınaî ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılarız.

Merkezi hükümetin milli meclisi derhal toplanması ve bu suretle milletin ve ülkenin mukadderatı hakkında alacağı bütün kararları milli meclisin denetimine sunması zorunludur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Bütünlüğünü/Camia-i Osmaniye'nin ve Bağımsızlığını, Padişah ve Halifenin korunmasını sağlamak için Kuva-i Milliye'yi Amil ve Milli İradeyi hâkim kılmak esastır.

Milli vicdandan doğan bütün vatani ve Milli Cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirilmiştir.

Mukaddes gayeyi takip ve genel teşkilatı yönetmek için bir temsil heyeti seçilmiştir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kongreyi temsil eder. Bu cemiyet her türlü siyasi akımdan ve şahsi isteklerden tamamen arınmıştır.

Kongre Sonrası Siyasi Gelişmeler: Bölgelerde bağımsız çalışan Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri birleştirilerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almıştır.

Seçilen onbeş kişilik Heyet-i Temsiliye 12 Eylül'de yayınladığı bildiride, İstanbul Hükümetinin Meşru olmadığını, Meşru Bir Hükümet kuruluncaya kadar Anadolu ve İstanbul arasında haberleşmenin kesileceğini, Temsil Heyeti Anadolu'da hükümet yetkilerini kullanacağı kararı aldı.

Bu gelişme üzerine 30 Eylül 1919'da Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etti, 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa yeni hükümeti kurdu.

Mustafa Kemal Paşa yeni Hükümetin Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarına saygı göstermesi, Osmanlı Meclis-i Mebusan toplanıncaya kadar Milletin geleceği hakkında bir karar almaması, yapılacak Barış Antlaşmasına Heyet-i Temsiliye'nin de onayladığı kişilerin gönderilmesi şartı ile hükümete destek olacaklarını bildirdi.

Bu siyasi gelişmeler üzerine İstanbul Hükümeti, Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleye dikkate alarak politikalarını düzenlemek zorunda kalmıştır.

g. Anadolu Ve Trakya'da Toplanan Diğer Kongreler: Anadolu'daki sivil direniş örgütü olan Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin topladığı diğer yerel kongreler şunlardır;

Kars İslam Şurası 05.11.1918, Birinci Kars Kongresi 14.11.1918, Kars İslam Şurası Kongresi 30.11.1918, Birinci Ardahan Kongresi 05.01.1919, İkinci Ardahan Kongresi 07.01.1919, Büyük Kars Kongresi 17.01.1919, Birinci Trabzon Kongresi 23.02.1919, İzmir Büyük Kongresi 17.03.1919, İkinci Trabzon Kongresi 22.05.1919, Birinci Balıkesir Kongresi 02.06.1919, İkinci Balıkesir Kongresi 26.08.1919, Birinci

Nazilli Kongresi 06.08.1919, Alaşehir Kongresi 16.08.1919, Muğla Kongresi 18.08.1919, Üçüncü Balıkesir Kongresi 16.09.1919, İkinci Nazilli Kongresi 19.09.1919, Üçüncü Nazilli Kongresi 06.10.1919, Birinci Edirne Kongresi 16.10.1919, Dördüncü Balıkesir Kongresi 19.11.1919, Beşinci Balıkesir Kongresi 10.03.1920, Lüleburgaz Kongresi 31.03.1919, Büyük Edirne Kongresi 09.05 1919, İzmir Müdafaa-i Hukuk Kongresi 9.03.1919, İkinci Edirne Kongresi 15.01.1920, Afyon Kongresi 02.08.1920, Pozantı Kongresi 05.08.1920, Pozantı Kongresi 08.10.1920, Oltu İslam Terakki Fırkası Kongresi 21.02.1920

h. Amasya Görüşmeleri/Mülakatı:

Sivas Kongresi'nden sonra başlayan siyasi hareket Ali Rıza Paşa'nın yeni hükümeti kurmasında etkili olmuştur. Mustafa Kemal Paşa yeni hükümetten Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde kabul edilen kararları tanınmasını istedi.

Ali Rıza Paşa Anadolu'ya İstanbul hükümetini temsil etmek üzere bir temsilci göndermeye karar verdi.

Milli Mücadele sürecinin en önemli siyasi gelişmesi İstanbul Hükümetini adına Bahriye Nazırı Salih Paşa Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey arasında Amasya'da yapılan görüşmelerdir.

20–22 Ekim 1919 tarihlerinde yapılan görüşmelerde üçü açık ve imzalı, ikisi gizli ve imzasız olmak üzere beş protokol imzalanmıştır.

Birinci Protokol: İstanbul Hükümeti'nin isteklerini kapsayan bu protokol, Ordunun/Subayların siyasetle uğraşmaması, İttihat ve Terakki Politikalarının diriltilmemesi, Hükümeti küçük düşürücü davranışlarda bulunulmaması, Ülke genelinde asayiş bozacak olaylara imkân verilmemesi, Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerinin serbestçe yapılmasına engel olunmaması ve Meclis'in derhal toplanması sağlanmalıdır.

İkinci Protokol: Heyet-i Temsiliyenin isteklerini kapsayan bu protokol, Osmanlı vilayetlerinin işgal edilmesi önlenerek, Manda ve himaye kabul edilmeyecek, Vatanın Bütünlüğü ve Bağımsızlığı korunacak. Müslüman olmayan Topluluklara, Memleketin Siyasi Egemenliği ve Sosyal Dengesini bozacak imtiyazlar verilmeyecek,

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, hukuki bir kuruluş olarak İstanbul Hükümeti'nce tanınacak. İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında toplanacak Barış Konferansına, Heyet-i Temsiliye tarafından uygun görülen temsilcilerin katılması sağlanacak.

Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasının güvenlik açısından uygun olmadığı kabul edilecek. Heyet-i Temsiliye İstanbul Hükümeti'nin işlerine karışmayacak ve aleyhte faaliyetlerde bulunmayacak taleplerini ihtiva etmektedir.

Üçüncü Protokol: Bu protokolde yapılacak Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerine Heyet-i Temsiliye'nin müdahale etmemesi, Gayrimüslim-Osmanlı yurttaşlarının seçimlere katılmasının teşvik edilerek temsil gücünün bütün ülkeyi kapsamı sağlanmalı kararı alınmıştır.

Dördüncü Protokol: Gizli kalması kararlaştırılan bu protokolde; İzmir'in Yunanlılar tarafından boşaltılması için hükümetçe teşebbüslere girişilmesi, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin faaliyetlerinin engellenmesi,

Milli mücadeleye karşı olan bütün cemiyetlerin faaliyetlerine son verilmesi, Milli Mücadeleye katılan memurların görevlerinde kalmalarının sağlanması, Batı Trakya göçmenlerinin güvenli bir şekilde sevkini sağlanması, Ordudan uzaklaştırılan komutanların Divan-ı Harb'e verilmesine dair kabul edilen iradenin düzeltilmesi kararlaştırılmıştır.

Beşinci Protokol: Gizli ve imzasız olarak gerçekleştirilen bu protokole göre Tevfik Paşa'nın başkanlığında Paris Barış Konferansı'na gidecek Osmanlı heyet üyelerinin İstanbul Hükümeti ve Heyet-i Temsiliye tarafından tespit edilmelidir.

Sonuçları: İstanbul Hükümeti Salih Paşa'yı Amasya'ya göndermekle Anadolu hareketinin varlığını politik olarak tanıdı. Ayrıca İstanbul Hükümeti'nin Heyet-i Temsiliye ile görüşmesi Milli Mücadele direnişi Anadolu halkının nezdinde Meşruiyet kazanmıştır.

Ancak İstanbul Hükümeti, Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerinin yapılması dışında diğer kararları uygulamaya koymamıştır.

F. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ANKARA'YA GELİŞİ

Mustafa Kemal Paşa Heyeti Temsiliye üyeleri ile birlikte 18 Aralık 1919'da Sivas'tan Ankara'ya gitmek üzere ayrılmışlardır. 19 Aralık 1919'da Kayseri'ye gelen Mustafa Kemal Paşa Kayseri halkı tarafından törenle karşılanmıştır.

21 Aralık 1919'da Mucur, 22 Aralık'da Hacı Bektaş'a gelmiştir. Hacı Bektaş Veli Tekkesi Çelebisi Cemalettin Efendi ile görüşmüş 24 Aralık'da Kırşehir'e, 26 Aralık'da Kaman'dan ayrılan Mustafa Kemal, 27 Aralık'da Ankara Valisi Yahya Galip, Ali Fuat Paşa ve Ankara halkının karşılama töreniyle Ankara'ya gelmiştir.

G. OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANI

a. Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri: II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte 1908 -1912 ve 1914'te Osmanlı Meclis-i Mebusanı seçimleri yapılmıştır.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından elli bir gün sonra Padişah Vahdettin, Kanun-i Esasi'nin 7. maddesine dayanarak Meclis-i Mebusan'ı 21 Aralık 1918 tarihinde feshetmiştir.

Kanun-i Esasi'nin 35. maddesine göre dört ay içerisinde yapılması gereken seçimleri padişah 7 Ekim 1919'da yayınladığı İrade-i Seniye ile Mütareke dönemini gerekçe göstererek ertelemiştir.

Heyet-i Temsiliye ise 13 Ekim 1919'da bir genelge yayınlarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin denetiminde ve ordunun sağlayacağı güvenlik ortamında Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın seçimlerin en kısa zamanda yapılması gerektiğini bildirdi.

Meclis-i Mebusan seçimleri bir yıl sonra 5 Kasım 1919 - 27 Aralık 1919'da işgal edilen vilayetler dışında 1908 tarihli Osmanlı Seçim Kanununa göre seçimler iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçimlerin büyük çoğunluğunu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin gösterdikleri adaylar kazanmıştır.

Bu seçimlerde Mustafa Kemal Paşa 7 Kasım 1919'da Osmanlı Meclisi Mebusanına Erzurum Milletvekili olarak seçildi.

Seçimlerden Sonra Komutanlar Toplantısı:

Mustafa Kemal Paşa 16 Kasım 1919'da Sivas'ta 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ve 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa ile seçim sonuçlarının görüşüldüğü bir toplantı yapmıştır.

Bu toplantıda; -Mebuslar Meclisi'nin toplantı yeri, -Heyet-i Temsiliye'nin durumu, -Paris Barış Konferansı kararlarına karşı izlenecek politikalar görüşüldü.

Mustafa Kemal Paşa, Meclisin düşman işgalinden uzak bir yerde toplanması gerektiği ve Meclis İstanbul'da toplanacak olursa Milli İrade'nin hür bir şekilde temsil edilemeyeceği görüşünü ileri sürdü.

Seçilen Milletvekilleri İstanbul'a gitmeden önce Ankara'da toplanması, genel siyasi durum hakkında değerlendirme yapılarak Milletvekilleri ile birlikte izlenecek politikaların tespit edilmesi kararlaştırıldı.

Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla, seçilen milletvekillerinden Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen esasların kabul edilmesi, Meclisi Mebusanda Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun

oluşturulması, Meclis Başkanı sıfatıyla Meclisin İstanbul dışında toplantıya çağırmak için kendisinin de Meclis Başkanı seçilmesini istemiştir.

Meclis-i Mebusanda Müdafaa-i Hukuk Grubu oluşturulamadığı gibi Felah-ı Vatan adlı yeni bir grup oluşturuldu.

Mebuslar, Mecliste bulunmayan bir Mebusun Meclis başkanı seçilmesini doğru bulmadıkları ifade ederek, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkan seçilme isteğini kabul etmemiştir.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı 168 milletvekilinin 72'sinin katılımıyla, Padişah Vahdettin'in, İçişleri Başkanı Damat Şerif Paşa tarafından Mecliste okunan açılış konuşması ile 12 Ocak 1922'de İstanbul'da açıldı.

Padişah Vahdettin konuşma metninde Mondros Ateşkes Antlaşmasına uymayan itilaf devletlerini protesto ediyor, İzmir'in işgalinden dolayı üzüntülerini bildiriyordu. Milli Birliğin sağlanması konusunda Osmanlı Meclis-i Mebusanının üzerine düşen kutsal görevin önemine değinerek Meclis çalışmalarında başarılar diliyordu.

12 Ocak 1920'de toplanan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında yapılacak Barış görüşmelerinin ilkelerini, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinin imzalandığı zaman İşgal edilmemiş Osmanlı Toprakları olarak belirledi.

28 Ocak 1920 tarihinde bu ilkeler Misak-ı Milli adı altında Osmanlı Toprağı/Vatanı olarak kabul ve ilan edilmiştir.

Misak-ı Milli 17 Şubat 1920 Türk ve Dünya kamuoyuna duyurulmuştur. 18 Temmuz 1920'de ise TBMM'nin gizli oturumunda Misak-ı Milli'ye bağlı kalınacağına dair yemin edilmiştir.

Misak-ı Milli Osmanlı İmparatorluğunun Meclisi/Parlamentosunun/ Milli İradesinin aldığı karar olması bakımından bu süreçteki ilk hukuki ve siyasi belgedir.

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda yapılan oturumda Tunalı Hilmi, Doktor Rıza Nur ve 15 mebusun

“Meclisin hür iradesini ortaya koyacağı, mebusluk vazifesinin güven içinde yapılmasına imkân oluncaya kadar Meclis görüşmelerinin yapılmamasını teklif ederiz” önergesinin kabul edilmesiyle Meclis oturumuna 18 Mart 1920 tarihinde süresiz ara vermiştir.

Padişah Sultan Vahdettin ise yirmi üç gün sonra 11 Nisan 1920 tarihinde Kanun-i Esasi'nin 7. maddesine dayanarak Meclis-i Mebusan'ı resmen feshetti.

b. Misak-ı Milli: Osmanlı İmparatorluğu'nun, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918'de düşman işgali altında bulunan topraklarından Arapların çoğunlukla olduğu yerlerin geleceği, halkının serbestçe beyan edecekleri oylarla tayin edilmesi gerekir.

Mütarekenin imzalandığı tarihte işgal edilmemiş olan Türk ve İslam çoğunluğun yaşadığı yerlerin bütünü hiçbir şekilde ayrılık kabul etmez bir bütündür.

Daha önce kendi istekleriyle anavatana katılmış olan Evliye-i Selase /Kars, Ardahan, Batum için, gerekirse tekrar halkoyuna başvurulmasını kabul ederiz.

Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın Hukuki durumunun tespiti de oturanlarının tam bir hürriyetle bildirecekleri oylara bağlı kalarak yapılmalıdır.

İslam Halifeliğinin, Osmanlı Saltanat ve Hükümetinin Başkenti olan İstanbul ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü zarardan korunmuş olmalıdır. Bu esas korunmak şartıyla Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Dünya Ticaret ve ulaşımına açılması hakkında Osmanlı Devleti ile diğer ilgili Bütün Devletlerin ortaklaşa verecekleri karar geçerlidir.

İtilaf devletleri ile ortakları arasında kararlaştırılmış olan anlaşma esasları dairesinde azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman halkın da aynı haklardan faydalanmaları şartıyla tarafımızdan kabul ve temin edilecektir.

Milli ve İktisadi gelişmelerimizi sağlamak için her devlet gibi tam bir istiklal ve hürriyete sahip olmamız, yaşama amacımızdır ve varlığımızın temelidir. Bu sebeple siyasi, adli, mali gelişmemize engel olan kayıtlara karşıyız. Ortaya çıkacak devlet borçlarımızın ödeme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

c. İngiltere'nin İstanbul'u Resmen İşgali: Osmanlı Meclis-i Mebusan Meclisi'nin aldığı Misak-ı Milli kararları üzerine İngiltere'nin baskıları sonucunda Ali Rıza Paşa Hükümeti 3 Mart 1920'de istifa etti. 7 Mart 1920'de Salih Paşa yeni hükümeti kurdu. Yeni hükümet de İngilizlerin isteklerine karşı durdu.

Bunun üzerine İngiltere öncülüğünde itilaf devletleri Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak 13 Kasım 1918'den itibaren fiilen işgal ettikleri İstanbul'da 16 Mart 1920 sabahı Harbiye Nezaretinden başlamak üzere Karakollar, Telgraf Merkezleri, Limanlar ve Bütün Resmi Daireler işgal edilmiştir.

İstanbul'da yaşayan Garimüslimler işgali destekleyerek İngiliz, Fransız, İtalya işgal kuvvetleri ile yerli Rum ve Ermeniler bütünleştiler.

İngilizlerin işgal sonrasında yayınladığı bildiride;

“İşgal geçicidir. İtilaf devletinin amacı, Saltanat ve Hilafet Makamının Nüfuzunu kırmak değil, aksine Osmanlı İdaresinde kalacak Memleketlerdeki Nüfuzunu Kuvvetlendirmektir. Anadolu’da isyan çıktığı takdirde İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu’ndan alınacaktır. Herkesin Saltanat Makamı olan İstanbul Yönetiminin kararlarına uyması gereklidir.”

İstanbul’un İşgaline Mustafa Kemal Paşa’nın Tepkisi: Osmanlı Meclis-i Mebusanı 18 Mart 1920’de İstanbul’un işgali üzerine Meclis toplantılarını tatil etmiştir.

Bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 tarihinde Kolordu Komutanlıkları’na ve Bütün Mülki Amirlere gönderdiği bildiride şu önlemlerin alınmasını istemiştir:

İstanbul’un işgali, İtilaf Devletleri’nin temsilcileri ve bütün tarafsız devletler nezdinde protesto edilecek ve mitingler yapılacaktır.

İstanbul ve yabancı resmi merkezler ile geçici olarak görüşme kesilecektir.

Memleketin asayişini bozanlar, hangi dine ve milliyete mensup olursa olsunlar haklarında kanuni işlem yapılacaktır.

Haberleşme merkezleri kontrol altına alınacaktır.

Heyet-i Temsiliye’nin bilgisi ve izni olmadıkça hiçbir makam ve memur, İstanbul ile iletişim kurmayacaktır.

İstanbul’da yapılan tutuklamalara karşılık Anadolu’da görevli İtilaf Devletleri subayları tutuklanacaktır.

Anadolu’da bulunan bütün mali kuruluşların para ve kıymetli eşyaları, İstanbul’a göndermeleri yasaklanacaktır.

İstanbul’dan ve Adana’dan Anadolu’ya yapılacak İtilaf Devletleri’nin asker sevkiyatını önlemek için Geyve ve Ulukışla bölgesindeki demiryolları tahrip edilecektir.

H.TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NİN AÇILMASI

a. Büyük Millet Meclisi’nin Toplanması: İstanbul’un 16 Mart 1920 tarihinde İngiliz ve Fransızlar tarafından resmen işgali üzerine Meclis-i Mebusan’ı 18 Mart 1920 tarihinde yaptığı toplantıda/ Birleşiminde çalışmalarına kendi iradesiyle ara vermiştir.

11 Nisan 1920’de ise Padişah Vahdettin’in İrade-i Seniyesi ile Kanun-i Esasi’nin 7. Maddesine göre dört ay içerisinde seçimlerin yapılması gereğince Meclisi feshetmiştir.

Milletin tek Meşru Temsilcisi Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı ve Erzurum Milletvekili Sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da olağanüstü yetkilerle bir meclisin toplanması için 19 Mart 1920'de Valiliklere, Sancaklara ve Kolordu Komutanlıkları'na hitaben yayınladığı genelgede;

“Meclis-i Mebusan dağıtılmıştır. Milletın ve Devletin Bağımsızlığını, sağlayacak tedbirler düşünmek ve uygulamak üzere Millet tarafından Salahiyet-İ Fevkaledeye Haiz /Olağanüstü Yetkiye Sahip bir Meclisin, Ankara'ya toplantıya çağırılması öngörülmüştür.

Dağıtılmış olan Osmanlı Meclis-i Mebusanı Milletvekillerinden, Ankara'ya gelme imkânı olanların da bu Meclise katılmaları zaruri görülmüştür.

Aşağıda verilen talimat gereğince, seçimlerin yapılması yüksek ve derin vatanseverlik anlayışından beklenir.

Bu meclise seçilecek üyeler Osmanlı Mebus Seçimleri ile ilgili yasa hükümlerine göre seçeceklerdir.

Seçimlerde Sancaklar esas alınacaktır. Her Sancaktan beş üye seçilecektir.

Milletvekilleri, il ve Sancaklardan seçilen ikinci seçmenler, İl İdare Meclisleri, Belediye Meclisleri, Müdafaa-i Hukuk Yönetim Kurulları tarafından seçilir.

Seçimlere her Parti Zümre ve Dernek tarafından aday göstermek mümkün olduğu gibi, bağımsız adaylar da seçimlere katılabilirler.

Seçimlere her bölgenin en yüksek sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçim güvenliği ondan sorulacaktır.

Seçim gizli oyla ve salt çoğunluk esasına göre yapılacaktır. Oylar Kurul önünde açıkça sayılacaktır.

Seçimler en geç on beş gün içinde Ankara'da çoğunlukla toplanmayı sağlayacak şekilde tamamlanacaktır.”

Seçim sonucunda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gösterdiği adaylar yanında II. Meşrutiyet'ten itibaren siyasi mücadelenin içerisinde yer alan birçok aday milletvekili seçilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Adına 22 Nisan 1920'de sivil ve Resmi Makamlara yazdığı bildiride ise Allah'ın yardımı ile Nisan'ın 23'ü Cuma günü BMM açılarak çalışmaya başlayacağından o günden sonra bütün Sivil ve Askeri Makamların ve bütün Milletın başvuracağı en yüce katın BMM olacağını bildirmiştir.

Şehirlerde il Meclisleri tarafından seçilen 232 milletvekili Osmanlı Meclis-i Mebusanından gelen 92, Malta sürgününden dönen 14 milletvekilinin katılımı ile 23 Nisan 1920'de Hacı Bayram Camii'nde

kılınan Cuma namazına müteakip yapılan dini törenle saat 13.45'te BMM açılmıştır.

BMM Meclisin en yaşlı üyesi Sinop Milletvekili Şerif Bey'in konuşmasıyla çalışmalarına başladı. Şerif Bey; *"Milletimizin içte ve dışta tam istiklal dâhilinde geleceğini doğrudan üstlendiğini ve idare etmeye başladığını bütün dünyaya ilan ederek BMM'yi açıyorum"* ifadesi ile Meclisin açılışını ilan etmiştir.

Osmanlı Meclis-i Mebusanından gelen ve yeni seçilen üyelerden teşekkül eden BMM'nin bir nolu kararı ile 24 Nisan 1920'de Meclis Başkanlık Divanı oluşturuldu.

Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği ve siyasi literatürümüze 24 Nisan kararları olarak geçen ve yeni siyasi düzeni belirleyen ilkeler kabul edildi. Bu ilkeler;

Hükümet kurmak gereklidir.

Geçici olmak kaydıyla hükümet başkanı seçmek, padişaha vekil tayin etmek mümkün değildir.

Mecliste yoğunlaşan milli iradeyi vatan mukadderatına hâkim kılmak temel esastır.

BMM'nin üstünde hiçbir kuvvet yoktur.

BMM yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde toplar.

Meclis içinden seçilecek ve Vekil/Bakan olarak görevlendirilecek, oluşan "vekiller heyeti" hükümet işlerini yürütür. Meclis başkanı, bu heyetin başkanıdır.

Padişah-Halifenin durumu bulunduğu baskıdan kurtulduktan sonra, Büyük Millet Meclisi'nin düzenleyeceği kanuni esaslar ile konumu belirlenir.

Büyük Millet Meclisi 2 Mayıs 1920'de çıkardığı dört maddelik yasa ile;

İcra Vekilleri Heyeti/Bakanlar Kurulu seçileceği, İcra Vekilleri Heyetinin 11 kişiden oluşacağı, Heyet üyelerinin Meclisin salt çoğunluğuyla seçileceği ve görevden düşürüleceği kabul edildi.

BMM'de 3-5 Mayıs 1920 tarihleri arasında yapılan seçimler sonucu icra vekilleri heyeti/Bakan Kurulu oluşturulmuştur.

Bu Kanunla Ülke Yönetimi Meclis Hükümeti Sistemi uygulanmıştır.

BMM 7 Haziran 1920 tarihinde kabul ettiği kanun ile İstanbul'un işgal tarihi olan 16 Mart 1920 tarihinden itibaren BMM onayı dışında İstanbul Hükümetleri'nin yaptığı bütün antlaşmaları geçersiz saydı.

BMM'nin 5 Eylül 1920'de kabul ettiği Nisab-ı Müzakere Kanunu/İçtüzük ile meclisin çalışma düzeni belirlenmiştir.

BMM ülkede işgal ve devam eden savaşa rağmen milletvekilleri il meclisleri tarafından demokratik yöntemlerle seçilmişlerdir.

Güçler Birliği İlkesi uyarınca yasama, yürütme ve siyasi yargı yetkilerini kendi bünyesinde toplayarak Meclis Yürütme, Yasama ve Yargıya hakim olmuştur.

Türk demokrasi tarihinde saygın bir yere sahip olan İlk BMM, Milli Mücadeleyi yürüten temsil gücü yüksek, çoğulcu, bütün kimliklerin ve ideolojilerin temsil edildiği muhalefeti güçlü, özgür bir Meclisti.

Büyük Millet Meclisi 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenileme kararı almıştır. Birinci BMM son toplantısını 15 Nisan 1923'te yaparak dönemini tamamlamıştır.

İkinci BMM seçimleri 4 Temmuz 1923'te yapılmıştır. Seçimleri Müdafai-i Hukuk Grubunun gösterdiği adaylar kazanmıştır. İkinci Grup Milletvekillerinden Kırşehir Mebusu Rıza, Amasya mebusu Ali Rıza ve Biga Mebusu Mehmet dışında ilk TBMM üyeleri bütünü ile tasfiye edilmiştir.

İkinci BMM ilk toplantısını 11 Ağustos 1923'te yapmıştır. Meclis Başkanlığına yeniden Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. 23 Ağustos 1923'te yapılan Lozan Barış Antlaşması'nı bu meclis onaylamıştır.

b. Büyük Millet Meclisi'nde Siyasi Gruplar:

Birinci Grup: İnkılapçı, Otoriter ve Halkçı görüşlere sahip birinci grup, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde 10 Mayıs 1921'de Müdafai-i Hukuk grubu adıyla kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi Başkanlığı yanında bu grubun da başkanlığını üstlenmiştir.

İkinci Grup: BMM'nde Birinci Gruba tepki olarak Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni/Ulaş, Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey önderliğinde Muhalefet Hareketi olarak doğan, İttihatçı İtilafçı, İslahatçı gelenekten gelen Milletvekilleri ise "İkinci Grup" adını alarak, Muhalefet yapmışlardır.

Tesanüt/Dayanışma Grubu; Mazhar Müfit, İsmail Suphi ve Yusuf İzzettin Paşa'nın önderliğinde kurulan Tesanüt Grubu Ilımlı Milliyetçilik Düşüncesini savunmuş bu grup çoğunlukla İttihatçı Milletvekillerinden oluşmaktaydı.

İstiklal Grubu; Düşünce itibariyle Mustafa Kemal Paşa'ya yakın olan Milletvekilleri tarafından kurulmuş, kendilerini İlerici/ Terakkiperver olarak nitelendirmişlerdir.

Halk Zümresi; Yunus Nadi, Hakkı Behiç, Doktor Adnan Adıvar'ın önderliğinde Halkçılık düşüncesi etrafında toplanan ve Sovyet Bolşevik İhtilalinden etkilenen, Sosyalist Düşünceyi savunan Milletvekilleri tarafından kurulmuştur.

Islahat/ yenileşme Grubu; Egemenliğin millete verilmesi, halkın etkin olarak yönetime katılmasını savunan Milletvekilleri tarafından kurulmuştur.

Yeşil Ordu Grubu: Sosyalizm Düşüncesinden etkilenen, Sosyalizmi İslamiyet'le bağdaştırma çabasına giren Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesini sağlayan bir grup milletvekilleri tarafından kurulmuştur.

c. TBMM Açılmadan Önce Meydana Gelen İsyanlar

1. Ali Batı Olayı: Mardin'in Midyat ilçesinde bir aşiret lideri olan Ali Batı 11 Mayıs 1919'da I.Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine yaşadığı çevreye hakim olmaya çalıştı. Hükümetin Midyat ve Nusaybin çevresini kendisine emanet ettiği iddiasıyla ayaklandı. Mardin Midyat ve Nusaybin çevresinde 3 ay süre ile etkili oldu. 18 Ağustos 1919'da düzenlenen askeri operasyonla ortadan kaldırıldı.

2. Şeyh Eşref İsyanı: 26 Ekim 1919'da Bayburt'a bağlı Hart kazasında yaşayan Şeyh Eşref otorite boşluğundan yararlanarak kendisinin kurtarıcı olduğunu iddia ederek, 2 ay boyunca Bayburt ve çevresinde hakim olmaya çalıştı. Kazım Karabekir komutasındaki I.Kolordunun 9. Tümeni 24 Aralık 1919'da Şeyh Eşref'i ortadan kaldırdı.

3. Bozkır Ayaklanması: 27 Eylül 1919'da İstanbul hükümeti politikalarının yanında olan Konya Valisi Cemal Paşa'nın desteği ile başlayan isyan bastırılmış, ancak 20 Ekim'de yeniden başlaması ile isyancılar Konya'ya girmiştir. 4 Kasım 1919'da askeri operasyonla isyan bastırılmıştır.

4. Birinci Ahmet Anzavur İsyanı: İzmir Mutasarrıflığında /Vali likte bulunmuş bir emekli olan Bigalı Ahmet Anzavur, 1919 yılının Ekim ve Kasım aylarından itibaren asker toplama faaliyetlerine başlayarak Kuvayı Milliye'ye karşı birlik oluşturdu. Ekim 1919'da Susurluk'ta ayaklandı, Balıkesir'e gelerek Kuvay-i Milliye'cileri tutuklayacağını ilan etti.

Kuvay-i Milliye ile çatışan Ahmet Anzavur'a bağlı birlikler yenildi, Ahmet Anzavur kaçmayı başardı.

5. İkinci Ahmet Anzavur İsyanı: I.Anzavur ayaklanmasından sonra Ocak 1920'de bölgede etkin olan Kuvay-i Milliye birlikleri Biga'ya hakim oldular. Ancak 16 Şubat 1920'de Ahmet Anzavur Biga'yı işgal etti.

Ayaklanmanın genişlemesi üzerine bölgeyi kontrol altına alma görevi Çerkez Ethem'e verilmişti.

Çerkez Ethem'in Kuvayi Seyyaresi, 16 Nisan 1920'de Yahya Köy çatışmalarında Ahmet Anzavur kuvvetleri dağıldı. Anzavur İstanbul'a kaçtı. Böylece isyan sona ermiş oldu.

d. TBMM'ye Karşı İsyancılar

İsyancıların Genel Nedenleri: Meşru ve Kutsal İdare olarak Saltanat ve Halifeliğin tehlikeye düşeceği endişesi, Milli Mücadele'nin Padişah ve Halifeye karşı yapıldığı yönündeki algılama, Düzenli Ordu kurulması aşamasında bazı Kuva-i Milliye Birliklerinin disiplinsiz davranışları,

İngiltere'nin Boğazların her iki yakasında tampon bölge oluşturmak ve Boğazları denetlemek istemeleri, İngiltere gibi güçlü bir devlete karşı yeni bir savaşın başlatılmasının doğru olmadığı düşüncesi.

1.Kuva-i İnzibatiye İsyanı: Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleyi etkisiz hale getirmek amacıyla, Sarayın ve İngilizlerin desteği ile 18 Nisan 1920'de Kuva-i İnzibatiye teşkilatı kuruldu.

Teşkilatın başına Ordu Komutanlığı yetkisi ile Süleyman Şefik Paşa getirildi. Kuva-i İnzibatiye birlikleri İngilizlerin isteği ile Kocaeli ve doğusunu güvence altına almak için bu bölgeye intikal ettiler.

Geyve Boğazı'nda Kuva-i Milliye birlikleri ile çarpışan Kuva-i İnzibatiye birlikleri Ali Fuat Paşa tarafından etkisiz hale getirildi. Kuva-i İnzibatiye birliklerinden bir kısım asker Kuva-i Milliye'ye katıldı.

2.Birinci-İkinci Düzce-Adapazarı İsyancıları: Bolu Düzce Adapazarı ayaklanması Padişah Yanlısı ve Din Motifli bir ayaklanmadır. Temel amacı TBMM'nin gücünü kırmak ve Padişah Otoritesini yeniden sağlamaktır.

Adapazarı Hendek, Bolu Gerede ve Mudurnu olayları olarak adlandırılan bu ayaklanmalar 13 Nisan 1920-31 Mayıs 1920 tarihleri arasında gerçekleşti.

I. Düzce ayaklanması, 8 ağustos – 23 Eylül 1920 tarihleri arasında gerçekleşen II. Düzce ayaklanması ise Beypazarı ve Kızılcahamam'a ulaşarak Ankara'yı tehdit eder bir konuma gelmiştir.

I. Düzce ayaklanması Çerkez Ethem Bey ve Binbaşı Çolak İbrahim Bey tarafından 31 Mayıs 1920'de bastırılmıştır.

II. Düzce ayaklanması ise Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa tarafından bastırılmıştır. İsyanı başlatan kırk kişi ve liderleri TBMM'ye çektikleri telgrafla af dilediler. TBMM af çıkarması sonucunda II. Düzce ayaklanması da sona ermiştir.

3. Birinci ve İkinci Yozgat/Çapanoğlu İsyanı: Ankara’da kurulan TBMM’ye ilk tepki İstanbul Hükümeti’ni destekleyen Yozgat Mutasarrıf’ı Necip Bey’den gelmişti. Bu isyan Milletvekili Seçim sürecinde “Seçim Padişaha İsyandır” diye nitelendiren Çapanoğlu Edip ve kardeşi Celal’in önderliğinde çıkmıştır.

Yozgat’ın bağlı olduğu Ankara Vilayeti Valisi Yahya Galip’in gereken tedbirleri almaması üzerine 15 Mayıs 1920’de başlayan isyan 13 Haziran 1920’de Çapanoğullarının Yozgat’a girmesiyle I. Yozgat ayaklanması devam etmiştir.

TBMM isyanı bastırması için Çerkez Ethem Bey’i görevlendirdi. 21 Haziran’da Yozgat’a gelen Çerkez Ethem sert yöntemlerle isyanı bastırmıştır.

II. Yozgat ayaklanması ise I. Yozgat ayaklanmasına katılanlardan oluşan gönüllü Akdağmadeni Alayının cepheye gönderilmesinden doğmuştur. Bu alaydan ayrılan bazı gönüllüler Kuva-i Milliye’ye katılmak istemediklerini bildirerek 5 Eylül -30 Aralık 1920 tarihleri arasında Yozgat ve çevresinde yeniden ayaklandılar. Geniş kitlesi olmayan bu ayaklanma da Binbaşı Çolak İbrahim Bey Müfrezesi tarafından bastırılmıştır.

4. Konya/Delibaş İsyanı: Mehmet Delibaş, başlangıçta Milli Mücadeleye taraftar iken; İstanbul Hükümeti ile işbirliği yaparak Milli Mücadele’nin karşısında yer aldı.

Mehmet Delibaş Çumra’yı basmış Ekim 1920’de Konya’ya girmiş ve şehri yağmalamıştır. İsyân, TBMM kuvvetleri tarafından bastırıldı, Delibaş ise Mersin’e giderek Fransızlara sığındı.

5. Çerkez Ethem İsyanı: I. Dünya Savaşı döneminde Teşkilat-ı Mahsusa’da çalışan Çerkez Ethem, İran, Afganistan ve Irak bölgelerinde görev almıştır.

Milli Mücadelenin başlaması ile Kuva-i Seyyare Birliklerini oluşturan Çerkez Ethem, Batı Anadolu’da Yunanlılara karşı ilk mücadeleyi başlatmış, TBMM’nin açılması ile Marmara ve Orta Anadolu’da baş gösteren iç isyanların bastırılmasını sağlamıştır.

Bu başarı üzerine Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ve TBMM’de bulunan bazı Milletvekili Çerkez Ethem’e tebrik telgrafları çekmişlerdir.

Milli Mücadele’de büyük katkıları olan Çerkez Ethem Bey’in Yozgat isyanını bastırmasından sonra, Milli Mücadelenin Millis Kahramanı haline gelmiştir.

Çerkez Ethem, Yozgat’taki Çapanoğulları İsyanı’nın bastırılması sürecinde Ankara Valisi Yahya Galip’i yargılayıp cezalandırmak istemesi,

Kendisini TBMM'nin Siyasi ve Askeri otoritesinin üzerinde görmek istememesi, Otoriteye Başkaldırma ve Liderlik Çatışması, Düzenli Orduların kurulması sürecinde kuvvetlerinin dağılacığını görmesi, Batı Cephesi'nin ikiye ayrılarak Güney Cephesi'ne Rafet Bey, Kuzey Cephesi'ne Albay İsmet Bey'in atanması, Güçlü bir Milis Güce sahip olan Çerkez Ethem, Batı Cephesi Komutanlarının emrine girmek istememesi, Çerkez Ethem Bey İsyanı'nın temel sebepleridir.

Çerkez Ethem bu politikalarından vazgeçmemesi üzerine, TBMM kuvvetleri ile Çerkez Ethem Milisleri arasında Gediz'deki çatışmalarda Çerkez Ethem Kuvvetleri etkisiz hale getirildi. Çerkez Ethem Yunan Birliklerine sığındı.

6. Demirci Mehmet Efe İsyanı: Milli Mücadele başlarında büyük hizmetlerde bulunan çete reislerinden birisi de Demirci Mehmet Efe idi. Düzenli ordunun kurulmasına tepki göstererek 1–30 Aralık 1920 tarihlerinde Isparta/Keçiborlu yöresinde isyan etti.

Rafet Bey'in hareketi üzerine Mehmet Efe Antalya dağlarına kaçtı, adamları ise orduya katıldı. Mehmet Efe teslim olarak çetecilikten vazgeçti.

7. Ermeni İsyanı: İngiltere Mondros Mütarekesinden on gün sonra 9 Kasım 1918'de Adana'yı, 15 Ocak 1919'da Antep'i, 22 Şubat 1919'da ise Maraş'ı işgal ettiler. İngiltere ve Fransa ile yapılan Antlaşmalar ile 20 Eylül 1919'da Adana'yı, 29 Ekim 1919'da Antep'i ve Maraş'ı, 1 Kasım 1919'da ise Urfa'yı işgal ettikten sonra bölgede yaşayan Ermenileri silahlandırdı. Fransa'nın Askeri ve Siyasi desteği ile Ermeni İntikam Alayı oluşturuldu.

Bu intikam alayları köy ve kasabaları basıp Müslüman katliamına başladı. Fransızlarla yapılan Ateşkes Antlaşması ile 30 Mayıs 1920'de Ermeni İsyanı son buldu.

8. Pontus-Rum İsyanı: Mondros Mütarekesinden sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul, 15 Mayıs 1919 İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine motive olan Rumlar Karadeniz Bölgesi'nde Pontus-Rum Devleti kurmak amacıyla, Batum'dan İnebolu'ya kadar olan bölgede 1919–1923 tarihlerinde faaliyete geçen Pontus-Rum Cemiyeti tarafından isyanlar çıkarılmıştır.

Mondros Mütarekesi ile bu bölgedeki Rumlar, silahlanarak Müslüman halka saldırılarda bulundular. Ordu Birlikleri ve Kuva-i Milliye'nin bu saldırılara karşılık vermesi üzerine Rum isyanları bastırıldı.

9. Koçkiri Ayaklanması: Sivas ilinin Hafik, Zara ve İmranlı çevresinde yaşayan Koçkiri aşireti Ekim 1920'de ayaklandılar. Binbaşı

halis Bey 14 Şubat 1920'de İmralı'yı isyancılardan geri aldı. İsyancılar 6 Mart 1921'de Halis Bey'i şehit ettiler.

TBMM hükümeti 10 Mart 1921'de bölgede sıkıyönetim ilan etti. Koçkiri ayaklanması 17 Haziran 1921'de Nurettin Paşa tarafından bastırıldı. Ayaklanma bastırılır iken çok sert davrandığına dair TBMM'de tartışmalar yaşandı.

10. İsyanların Sonuçları: Anadolu'daki isyanların bastırılması ile Kuva-i Milliye birlikleri kaldırılarak düzenli orduya geçildi. Yunanistan ile mücadele edilmesi gerekirken BMM'nin gücü isyanlara karşı kullandı. İsyanlardan yararlanan Yunan birlikleri Anadolu'da ilerleme imkânı elde etti.

Hıyanet-i Vataniye kanununun uygulanmasıyla BMM otoritesinin, bütün Anadolu'da kurulması sağlandı. Ayaklanmaların bastırılması ile birlikte BMM Anadolu'ya tamamen hâkim oldu.

I. İSTİKLAL MAHKEMELERİ'NİN KURULMASI:

BMM ülkede hâkimiyeti sağlamak, gereken güvenlik önlemlerini almak, düzenli orduyu kurmak ve asker kaçaklarını önlemek için 29 Nisan 1920'de 2 sayılı 14 maddeden oluşan Hıyanet-i Vataniye kanununu kabul etmiştir.

Kanunu uygulayacak mahkemelerin teşkili için 11 Eylül 1920'de Firariler Hakkında 9 maddelik Kanun kabul edilerek İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

İstiklal Mahkemelerinin kuruluş gerekçesi Kanunun Birinci Maddesinde Hilafet ve Saltanat Makamını korumak, Anadolu'yu işgalden kurtarmak amacı ile teşekkül eden TBMM'nin Meşruiyetine karşı fiilen sözlü ve yazılı olarak isyan edenler ve kargaşa yaratanlar Vatan Haini sayılır. İkinci Maddesinde bu eylemleri fiilen işleyenler Vatana İhanette bulunanlara idam kararı verilir şeklinde düzenlenmiştir.

İstiklal Mahkemeleri, kuruluşunun ilk dönemlerinde asker kaçakları suçlarına bakmakla görevli iken, zamanla eşkıyalık, siyasi ayaklanma, casusluk, Tekâlif-i Milliye emirlerine uymama, düşmanla işbirliği, görevi kötüye kullanma ve vatana ihanet suçları da mahkemenin yetki alanına alınmıştır.

İstiklal Mahkemeleri'nde görev yapan yargıçlar, TBMM üyeleri/ Milletvekilleri içinden seçilen üç üyeden oluşmaktadır.

Mahkemelerin sayısı ve kurulacağı bölgeleri TBMM belirleyecektir. İstiklal Mahkemeleri kuruluşu ve işleyişi bakımından

İhtilal/ Devrim Mahkemesi niteliğinde olduğundan İstiklal Mahkemelerinin kararları kesindi. Ancak 31 Temmuz 1922’de çıkarılan Kanun ile idam kararlarının TBMM’nin onayından geçmesi kabul edilmiştir.

İstiklal Mahkemelerinin 1920–1923 I. Dönemi Vatana İhanet, Asker Kaçakları, Siyasi Davalar/İsyen Davaları ile ilgili yargılamalar yapmıştır. Mahkemelerin 1923–1927 II. Dönemi ise Rejim ve İnkılâplara karşı duranlar ile ilgili yargılama yapmıştır.

İ. MİLLİ MÜCADELEDE CEPHELER

a. Şark/Doğu Cephesi: Rusya 3 Mart 1918’de Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzalayarak I. Dünya Savaşı’ndan çekilmiştir. Aynı Antlaşma ile 13 Temmuz 1878’de Berlin Antlaşması’nda kaybedilen Batum, Kars ve Ardahan Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Sovyet Bolşevik/Komünist İhtilalinden sonra Mayıs 1918’de Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan bağımsız devletleri kurulmuştur.

Mondros Mütarekesi’nin 11. Maddesi gereğince Osmanlı İmparatorluğu Kafkas Cephesi’ndeki birliklerini geri çekmek zorunda kaldı. Alanın boşalması üzerine ABD ve İtilaf Devletlerinden destek alan Ermeniler, 27 Eylül 1919’da bölgeyi işgale başladılar.

Bu gelişme üzerine Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa 26 Nisan 1920’de BMM Hükümetine başvurarak, askeri harekât için izin istedi. BMM Hükümeti, Sovyet Hükümeti ile iyi ilişkilerin başlamakta olduğunu öne sürerek askeri harekata izin vermedi.

Ancak, Karabekir’in, önlem alınmaz ise Ermenilerin kısa bir sürede, Erzurum’a kadar ilerleyebileceklerini belirtmesi üzerine BMM 20 Eylül 1920’de Doğu Cephesi’nin açılmasına onay verdi.

Karabekir Paşa’nın komutasındaki BMM Birlikleri, 28 Eylül 1920’de Sarıkamış, 30 Ekim’de Kars’ı ve 7 Kasım’da Gümrü’yü geri aldı.

Ateşkes anlaşmasının şartlarını ağır bulan Ermeniler barış anlaşmasını kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Bu gelişme üzerine Karabekir Paşa, 14 Kasım’da yeni bir taarruza geçti.

Ermeniler, 17 Kasım’da BMM’ne ateşkes şartlarının tamamen kabul ettiklerini bildirerek, 25 Kasım’da “Gümrü’de” Kazım Karabekir Paşa başkanlığında BMM heyeti ile Ermeni Taşnak heyeti arasında 3 Aralık 1925 günü Gümrü Antlaşması imzalanmıştır.

Milli Mücadelenin İlk Askeri Başarısı ile Doğu cephesi kapanmış, Ermenilerin Doğu Anadolu üzerindeki iddiaları da sona ermiştir.

Kazım Karabekir Paşa I. Dünya Savaşı sürecinde 20 Mayıs 1918'de Gümrü'ye girdi. Bu gelişme üzerine Ermeniler barış yapmak zorunda kaldılar.

14 Haziran 1918'de imzalanan Batum antlaşması ile Ahıska, Ahılkelek Osmanlı topraklarına katıldı. Karabekir 7 Ağustos 1918'de Nahcivan'a 2 Eylül 1918'de ise Tebriz'e girdi. Mondros mütarekesinin imzalanması üzerine ateşkes şartları gereğince İstanbul'a döndü.

Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'yı 1 Aralık 1918'de ziyaret ederek doğudaki görevine iade edilmesini istedi.

Padişah Vahdettin ile 6 Aralık 1918'de yaptığı görüşmede ise aynı düşüncelerini padişaha ifade etmiştir.

Karabekir 2 Ocak 1919'da Tekirdağ'daki 14. Kolorduya, 24 Ocak 1919'da ise Erzurum'daki 15. Kolordu komutanlığına tayin edildi.

Mustafa Kemal Paşa ile 11 Nisan 1919'da İstanbul'da görüşerek Erzurum'a hareket edeceğini, kendisinin de en kısa zamanda Anadolu'ya gelip orduların başına geçmesini, milletin kurtuluş anahtarının Anadolu'da olduğunu söylemiştir.

Karabekir Paşa 12 Nisan 1919'da Gülcemal adlı yolcu vapuru ile İstanbul'dan hareket ederek 19 Nisan 1919'da Trabzon'a geldi.

Samsun'a 19 Mayıs 1919'da gelen Mustafa Kemal Paşa, Karabekir Paşa'nın daveti üzerine 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gitti.

Karabekir, Erzurum kongresinin toplanması çalışmalarına katıldı. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in kongre üyesi olmalarını destekledi. Kongrede heyet-i temsiliye üyeliğine seçildi. 25 Eylül 1919'da Erzurum'a gelen ABD heyetinin başkanı general James Harbord'a Ermeni mezalimi konusunda bilgi verdi.

Karabekir'in 15. Kolordu komutanlığı görevi devam ederken 23 Nisan 1920'de TBMM'ye Edirne milletvekili olarak seçildi.

1. Gümrü Antlaşması: Ermenistan ile BMM arasında yapılan Gümrü Antlaşması ile Doğu sınırı; Aras Nehri, Çıldır Gölü hattına kadar uzanacaktı. Berlin Antlaşması ile Rusya'ya bırakılan Kars, Sarıkamış, Iğdır Türkiye'ye verilecekti. Ermeni Hükümeti, Sevr Antlaşmasını tanımayacaktı. Türklere karşı savaşa katılanlar dışında Ermeniler altı ay içerisinde Türkiye'ye geri dönebileceklerdi.

BMM, ilk siyasi başarısını Gümrü Antlaşması ile sağlamıştır.

2. Gürcistan ile Antlaşma: I. Dünya Savaşından sonra kurulan Gürcistan Devleti daha önce Rusya'ya ait olan bazı bölgeleri kontrol altına almış, BMM Hükümeti, Gümrü Antlaşması'ndan sonra Gürcistan'a bir nota vererek Türkiye'ye ait olan Batum, Ardahan ve Artvin'in Türkiye'ye

iadesini istemiştir. Gürcistan Batum Antlaşması ile Ardahan ve Artvin'i Türkiye'ye geri vermiştir.

Ermenistan ile 2 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması'nın yapılmasından sonra, 5 Aralık 1920'de Ermeni Hükümeti Sovyetlerin kontrolüne girdi. Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Ermenistan ve Gürcistan ile yapılan antlaşmalar kesinlik kazanmıştır.

3.Kars Antlaşması: Kars Antlaşması, Moskova Antlaşması'nın çözemediği meseleleri görüşmek üzere toplanmıştır.

TBMM Hükümeti ile Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan arasında Sovyetler Birliği'nin katılımı ile 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma 16 Mart 1922'de yürürlüğe girmiştir.

Kars Antlaşması'nda TBMM Hükümeti'ni 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Başkanlığı'ndaki bir heyet temsil etmiştir. Kafkas Cumhuriyetleri'ni ise Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği heyetleri temsil etmiştir.

Kars Antlaşması ile Misak-ı Milli'de belirlenen Batum Gürcistan'a bırakılıyor, Nahcivan Azerbaycan'a bağlı özerk bir bölge haline geliyordu.

b. Güney/Güneydoğu Cephesi: I. Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli antlaşmalar ile Osmanlı İmparatorluk toprakları, İtilaf Devletleri arasında paylaşılmıştı.

İngiltere Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan dört gün sonra mütarekeye aykırı olarak ilk işgaline 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal ederek başladı.

Musul'dan sonra İskenderun, Kilis, Antep, Maraş ve Urfa İngiliz işgalleri başladı.

İngiliz işgali devam ederken Mersin, Osmaniye ve Adana Fransız işgaline uğradı.

I. Dünya Savaşı sonunda yapılacak Barış Antlaşmalarını hazırlamak amacıyla 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda Ortadoğu'yu paylaşarak, Manda Sistemi ile yönetilmesi kararlaştırıldı.

Buna göre İngiltere'ye, Irak ve Filistin; Fransa'ya Suriye, Lübnan, Antep, Urfa ve Maraş bırakıldı.

İngiltere ve Fransa arasında yapılan Antlaşma üzerine İngilizler bu bölgeden çekildi. Antep, Urfa ve Maraş Fransız işgaline terk edildi.

Fransızlar bölgedeki Ermenileri örgütleyip silahlandırarak Türklere karşı çete faaliyetlerinde bulundular.

Bu durum Fransızlara karşı büyük bir tepkinin doğmasına, Güneyde Kuva-i Milliye hareketinin doğmasına neden oldu.

Milli Mücadelenin İlk Direniş/İlk Kurşun Güney Cephesinde Fransızların desteğindeki Ermenilere karşı 19 Aralık 1918'de Hatay'ın Dört Yol ilçesinde Karaköse Köylüleri tarafından atılarak başlatılmıştır.

1. Maraş Savunması: Maraş 22 Şubat 1919'da İngiltere tarafından yerli Ermenilerin sevinç gösterileri ile işgal edilmiştir. İngiltere ile Fransa'nın yaptıkları Suriye antlaşması ile Fransa 29 Ekim 1919'da Maraş'ı işgale başlamıştır.

Fransızların, Maraş Kalesi'ndeki Türk Bayrağını indirmeleri ve halka karşı tutuklamalar yapmaları üzerine Ulu Cami'de Cuma namazı öncesi İmam Rıdvan Hoca "*Hürriyeti elinden alınan bir millete Cuma namazı farz olmaz*" söylemi üzerine Maraş Kalesi'ne yürüyen halk, Türk Bayrağını Kaleye yeniden dikmiştir.

Maraş'taki Ermeni toplumu da saldırılara başlaması üzerine, Maraş halkının Sütçü İmam'ın başlattığı direniş üzerine Maraş'ta Halk ve Fransızlar arasında kent içi çatışmalar başladı.

Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Üsteğmen Asaf takma adı ile Kılıç Ali Bey ve Yüzbaşı Salim, Maraş'taki Kuva-i Milliye'yi teşkilatlandırmak için görevlendirilmiştir. 20 Ocak-10 Şubat 1920 arasında Maraş Halkı ve 20. ve 3. Kolordudan gelen subaylar Fransız askerlerine karşı kahramanca savaştılar. Maraş savunması 11 Şubat 1920'ye kadar devam etti.

TBMM, 5 Nisan 1925'teki kararı ile Maraş'ı "İstiklal Madalyası" ile onurlandırılmış, TBMM 1973 yılında ise Maraş'a Kahraman ünvanını vermiştir.

2. Urfa Savunması: Urfa 24 Mart 1919'da İngiltere tarafından işgal edildi. İngiltere 15 Eylül 1919 Suriye Antlaşması ile Urfa'yı Fransız'lara terk etmiştir. 1 Kasım 1919'da Urfa Fransızlar tarafından resmen işgal edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından 29 Aralık 1919'da Urfa'ya tayin edilen Jandarma Komutanı Yüzbaşı Ali Saip/Ursavaş önderliğinde örgütlenen Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Urfa'da aşiret reisleri ve halkın desteğiyle oluşturulan Kuva-i Milliye birlikleri ile Fransız'lara karşı mücadele başlattı

Ali Saip Bey 7 Şubat 1920'de Kuva-i Milliye birlikleri çete savaşı ile Fransız'lara büyük kayıplar verdirmesi üzerine Fransız'lar 10-11 Nisan 1920 tarihlerinde şehri terk etmek zorunda kaldılar.

TBMM, 22 Haziran 1984'te Urfa'ya "Şanlı" ünvanını vermiştir.

3. Antep Savunması: İngiltere'nin 15 Ocak 1919'da başlayan işgali, 28 Ekim 1919'a kadar sürmüştür. İngiliz Fransız Antlaşması üzerine Fransızlar 29 Ekim 1919'da Ermenilerin sevinç gösterileri ile Antep'e girmişlerdir.

Fransız işgali ile başlayan süreçte Ermeni ayaklanmaları, Antep'te Cemiyet-i İslamiye önderliğinde başlayan mücadele, Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasıyla Antep ve çevresindeki il ve ilçelerde Milli Direniş örgütlemiştir. 15 yaşındaki Mehmet Kamil'in 21 Ocak 1920'de şehit edilmesi üzerine Antep direnişi infiale dönüşmüştür.

Mustafa Kemal, Paşa Kılıç Ali'yi Maraş, Antep Milis Kuvvetleri Komutanlığı'na atadı. Kılıç Ali 4 Nisan 1920'de Üsteğmen Asaf adı ile Antep'e gelerek Yıldırım ve Şimşek adıyla kurduğu milis taburlarla direniş başlatmıştır. 26 Nisan 1920'de Mağarabaşı, 24 Mayıs 1920'de Sarımsak Tepe taarruzlarını yapmıştır.

Kılıç Ali'nin TBMM'sine Antep mebusu seçilmesi üzerine yerine Özdemir Bey adı ile Ali Çetinkaya, 29 Temmuz 1920'de Antep Savunması Komutanlığına atanmıştır.

Ancak Mayıs ayı boyunca Antep'te Kuva-i Milliye ile Fransız birlikleri arasında süren çatışmalara rağmen Fransızlar Antep'e girdi.

Fransa ile BMM 30 Mayıs 1920'de başlamak üzere ateşkes antlaşması imzaladılar. Fransız'ların antlaşmaya uymaması üzerine 11 Ağustos 1920'de çatışmalar yeniden başladı. Antep savunması 9 Şubat 1921'e kadar devam etti. 20 Ekim 1921'de Fransız'lar ile yapılan Ankara Antlaşması gereğince Fransız'lar Antep işgaline son verdiler.

TBMM Antep şehrinin gösterdiği kahramanlıklardan dolayı 6 Şubat 1921'de "Gazi"lik ünvanı vermiştir.

4. Adana Savunması: İngilizler 9 Kasım 1918'de Adana Bölgesini/İskenderun'u işgal ettiler. Suriye Antlaşması ile Eylül 1919'da İngiltere, bölgeyi Fransa'ya terk ederek çekildiler.

Fransızların işgali ile bölgedeki Ermeniler büyük bir örgütlenme içerisine girerek Milis Ermeni Alaylarını oluşturdular. Bu alaylar Fransızların desteğini alarak, Adana ve çevresinde Sivil halka yönelik katliam yapmaya ve halkı bölgeyi terk etmeye zorladılar.

İstanbul'da 21 Aralık 1918'de kurulan Kilikyalılar Cemiyeti Çukurova bölgesinde Milli Direniş örgütlemeye başlamıştır. Tufan Bey lakaplı Yüzbaşı Osman Bey, Yüzbaşı Ratip Bey ve Doğan takma adlı Binbaşı Kemal Bey Kuva-i Milliye birlikleri ile Fransızlara karşı mücadele etmişlerdir. Mayıs 1920'de Pozantı Feke'de bir Fransız birliğinin esir edilmesi üzerine Fransızlar acil ateşkes istediler.

TBMM heyeti ile Fransız heyeti 30 Mayıs 1920’de 20 günlük bir ateşkes antlaşması imzaladılar. Ancak Fransız birliklerinin Zonguldak Ereğlisi’ni işgal etmesi üzerine 19 Haziran 1920’de ateşkes bozuldu.

Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Çakmak Paşa’nın katılımı ile 5 Ağustos 1920’de gerçekleşen Pozantı kongresinde Adana ve çevresindeki direnişin devam etmesi kararlaştırıldı.

TBMM ile Fransa arasında 20 Ekim 1921’de imzalanan Ankara antlaşması ile Fransızlar 5 Ocak 1922’de Adana ve çevresindeki işgali kaldırmışlardır.

c. Garb/Batı Cephesi

1. Kuva-i Milliye/Milli Kuvvetler/Milis Güçler: Kuva-i Milliye, Milli Mücadelenin ilk silahlı milis örgütüdür. Kuva-i Milliye daha sonra Milli Mücadele hareketinin adı olmuştur.

Kuva-i Milliye, işgallere karşı bir Halk/Milis savunması olarak ortaya çıkmıştır. Ege Bölgesi’nde Efeler, Güneydoğu’da da Çeteler Kuva-i Milliye’yi kurmuşlardır.

Yunanlıların İzmir’e çıkmaları ve Anadolu’da ilerlemelerinin ve Yunan işgalinin genişlemesi üzerine Ayvalık, Salihli ve Denizli’ye kadar uzanan çizgide Kuva-i Milliye Cephesi örgütlenmiştir.

Kuva-i Milliye Milislerinin başında halkın önde gelenlerinden bir kişi bulunurdu. Her Kuva-i Milliye birliği komutanının subay olan bir yardımcısı vardı.

Sorumluluk Kuva-i Milliye Komutanına aitti. Kuva-i Milliye’nin silah ihtiyacı askeri birliklerden karşılanır, diğer ihtiyaçları ise halk tarafından sağlanırdı.

Kuva-i Milliye’yi örgütlemek amacıyla 26-30 Temmuz 1919’da Balıkesir, 8 Ağustos 1920’de Nazilli, Uşak, Edirne, Lüleburgaz ve 16-25 Ağustos 1921’de Alaşehir Kongresi yapılmıştır. Ege Bölgesi’nde subayların öncülüğünde Kuva-i Milliye Cepheleri oluşturulmuştur. Ancak Kuva-i Milliye Birliklerinin ağır silahları bulunmadığı gibi askeri düzene göre örgütlenmiş bir komuta düzeni de yoktu.

Mustafa Kemal Paşa Bu Kuvvetlerin düzenli bir şekilde örgütlenmesi amacıyla Sivas Kongresi’nde, Ali Fuat Paşa’yı Batı Cephesinde Düzenli Bir Ordu Kurmak için Kuva-i Milliye Komutanlığı’na tayin etmiştir.

Milli Mücadele’nin altyapısını oluşturan Kuva-i Milliye Birlikleri sayesinde 15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgali ile TBMM’nin 10 Kasım 1920’de Albay İsmet Bey’in Batı, Albay Refet Bey’in ise Güney

Cephesine atanmasına kadar geçen yaklaşık 19 ay süresince Anadolu'daki Silahlı Direniş yürütülmüştür.

2. Batı Cephesi: Ege Bölgesi'nde, 29 Aralık 1919'da Ayvalık'ı işgal eden Yunan Birlikleri'ne karşı Ayvalık'ta bulunan Yarbey Ali Bey/Çetinkaya komutasındaki bir kısmı dağıtılmış 74. Piyade Alayı, Yunan ilerleyişine karşı direnişe geçti.

Direnişin başlaması ile birlikte 32. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey komutasında Bergama ve Soma Cephesi, Binbaşı Hüsnü Bey'in komutasında Akhisar Cephesi, Çerkez Ethem Bey ve Alaşehirli Mustafa Bey komutasında ise Salihli Cephesi açılmıştır.

Yunan birliklerinin 28 Mayıs 1919'da Aydın'ı işgal etmeleri üzerine Binbaşı Hakkı Bey ve 175. Alay Komutanı Hacı Şükrü Bey komutasında Aydın Cephesi, Yörük Ali Efe komutasında Nazilli Cephesi, Hacı İlyas Bey Komutasında Ödemiş Cephesi, Yarbey Kazım Bey Komutasında Urla Cephesi açılmıştır.

3. Milne Hattı/Çizgisi: Yunanistan'ın, İzmir'i işgal ederek Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemesine İtalyan Hükümeti büyük tepki göstermiş, durumu Paris Barış Konferansı'na taşımıştır. Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan "Onlar Konseyi", 18 Temmuz 1919'da Aydın ve çevresinin İtalya'ya ait olduğuna karar vermiştir.

Konsey, Türk ve Yunan Kuvvetleri arasında kalması ve her iki tarafında işgal etmemesi öngörülen bir Bölge/Hattın belirlenmesi için İngiliz General Milne'yi görevlendirmişti. Milne tespit ettiği bu hatta Milne Hattı denmiştir.

Osmanlı Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya 3 Kasım 1919'da Yunan Birliklerinin durdurulduğu Milne Hattı'nın, Ayvalık'ın Kuzeydoğusu'ndan başlayarak Büyük Menderes Nehri'ni izleyerek, Selçuk sahillerinden Ege Denizi'ne kadar 350 kilometrelik bir alanı kapsadığı bildirildi.

General Milne silahlı grupların belirlenen hatta çekilmesi için Osmanlı Harbiye Nezareti'ne başvurdu. Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Milne'ye Kuva-i Milliye'nin İstanbul Hükümeti'nin vereceği geri çekilme emrine uyacaklarını bildirmiştir.

Ancak Denizli ve Ege Bölgesi'nde bulunan Kuva-i Milliye birlikleri belirlenen hatta geri çekilme kararına uymadı.

Yunanistan ise zaman kazanarak Anadolu'ya yeni askeri birlikler sevk edebilmek için bu hattı kabul etmiştir.

Milne Hattı'nı tanımayan Kuva-i Milliye Birlikleri ile Yunan Birlikleri arasında geçen yerel çatışmalar dışında, iki taraf da 20 Haziran 1920'ye kadar Milne çizgisinde beklemişlerdir.

4. Amiral Bristol Raporu: Batı Anadolu'da ilerleyen Yunan işgaline karşı İstanbul, Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde başlayan silahlı direniş, İtilaf Devletleri'nin temsilciliklerinde, I.Dünya Savaşı'nın sonuçlarını görüşmek üzere toplanan Paris Barış Konferansı'nda gündeme gelmiştir.

Bu dönemde İstanbul Hükümeti de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a başvurarak, Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanistan'ın eylemlerinin İtilaf Devletleri arasında kurulacak bir komisyon tarafından incelenmesini istemiştir.

Bu karar üzerine Paris Barış Konferansı / Onlar Konseyi 18 Temmuz 1919'da Anadolu'da işgal bölgelerine bir inceleme komisyonu göndermeye karar verdi.

Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerin görev aldığı bu komisyonda Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu temsilcileri de yer alacak ancak oy hakları bulunmayacak, sadece komisyon çalışmalarını izleyebileceklerdi.

Amerikan delegesi ve İstanbul Olağanüstü Komiseri Amiral Bristol başkanlığındaki komisyonun hazırladığı, inceleme raporunu üç bölüm halinde düzenlenerek 7 Ekim 1919'da Paris Barış Konferansı'na/ Onlar Konseyi'ne sunmuştur.

Raporda şu tespitler yapılmaktadır; Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir, Aydın ve yöresinde yaşayan Hristiyanların güvenlikleri tehdit altında değildir. İşgal ile birlikte işlenen suçların sorumlusu Yunanistan'dır.

Yunanistan'ın Anadolu'yu işgal etmelerinde siyasi ve hukuki bir neden bulunmamaktadır. Bölgenin büyük bir yıkıma uğradığı ve ekonomik hayat çökmüştür.

Türk milliyetçilik ruhu Batı Anadolu'nun Yunanistan tarafından işgal edilmesini ve Yunanistan'a bağlanmasını asla kabul etmeyecektir.

Raporun ilan edilmesi ile Paris Barış Konferansı Yunanistan Başbakanı Venizelos'a 12 Kasım 1919'da şu uyarılarda bulunmuştur;

Konferans, İzmir'in işgalinde Yunan askeri ve sivil yetkililerin görevlerini ihmal ettiklerini kabul eder. Aşırı hareketlerin sorumlusu olarak Yunan makamları görülür.

Anadolu'da başlayan Türk Milli Mücadelesi'nin gerekçesi ilk defa uluslararası bir heyet tarafından bu raporla resmen kabul edilmiştir.

5. Düzenli Orduların Kurulması: Yunanistan'ın modern silahlarla donatılmış düzenli birliklerine karşı Kuva-i Milliye güçlerinin çete savaşı yöntemi ile mücadele etmek mümkün değildi. Gediz yenilgisi ve Çerkez Ethem'in faaliyetleri üzerine TBMM'de Kuva-i Milliye Birlikleri'nin düzenli orduya katılması kararlaştırıldı.

TBMM Düzenli Orduları, Osmanlı Askeri Teşkilatı alt yapısı üzerine Osmanlı Ordu Birliklerinin TBMM Ordusuna dönüştürülmesi ile kurulmuştur.

TBMM 9-10 Kasım 1920'de, Batı Cephesi'nin kendi içinde Batı ve Güney olarak ayrılmasını, Genelkurmay Başkanlığı görevinde bulunan Albay İsmet Bey Batı Cephesi'ne, Dâhiliye Vekili görevinde bulunan Albay Refet Bey ise Güney Cephesi'ne atamıştır.

Genelkurmay Başkanlığı'na ise Milli Müdafaa Vekili Fevzi/Çakmak Paşa vekâlet etmiştir.

6. I. İnönü Savaşı: Yunanistan ile savaş 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile başlamıştır. Yunan Birlikleri Anadolu içlerine doğru ilerlerken Kuva-i Milliye'nin direnişi ile karşılaşmıştır.

İhtilaf Devletlerinin müdahalesi ile 3 Kasım 1919'da Yunan Birlikleri Milne Hattı'nda durdurulmuş yedi ay bu hatta kalan Yunan Birlikleri, 22 Haziran 1920'de Milne Hattı'nı aşarak Doğu ve Kuzeye doğru harekete geçerek Balıkesir, Bursa, Edirne ve Kırklareli'ni işgal ederek, Bursa ve Uşak'tan Eskişehir ve Afyon yönüne ilerlediler.

6-11 Ocak 1921'de TBMM Ordusunun karşı taarruza geçmesi ile Yunan Kuvvetleri 10 Ocak 1921'den itibaren Bursa ve civarındaki eski mevzilerine çekilmek zorunda kalmışlardır.

I. İnönü savaşı TBMM kuvvetlerinin Yunan Taarruzuna karşı bir savunma savaşı şeklinde geçmiştir. Düzenli ordunun Batı Cephesi'nde kazandığı bu ilk zaferle TBMM otoritesi artmıştır.

Bu süreçte İtilaf Devletleri Londra Konferansı'nı toplamışlardır. Sovyetler Birliği ise TBMM ile Moskova Antlaşması'nı yapmıştır.

7. II. Londra Konferansı: 21 Şubat -12 Mart 1921'de I. İnönü Savaşı'nın kazanılması Batılı Devletlerin yeni çözüm yolları aramalarına ve Sovyetler Birliği'nin TBMM Hükümeti ile Moskova Antlaşması imzalanmasına yol açmıştır.

II. Londra Konferansı'na katılma konusunda İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasında varılan Antlaşma üzerine Osmanlı Hükümeti ve TBMM Hükümeti, iki ayrı delege heyeti halinde konferansa katılma kararı almışlardır.

İstanbul Delegelerinin başkanı Sadrazam Tevfik Paşa, Ankara Heyeti'nin Başkanı ise Bekir Sami Bey olmuştur. Heyet, İtalya'da bulunduğu sırada, İtilaf Devletleri adına davet almış ve 21 Şubat 1921'de konferansa katılmıştır.

Bu konferans ile TBMM Hükümeti ilk defa Uluslararası bir Toplantıya katılmış Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele'yi Dünya siyasi platformuna taşımıştır.

İstanbul Hükümeti adına konferansa katılan Tevfik Paşa söz hakkının Millet İradesi ile oluşan TBMM Temsilcisine ait olduğunu belirterek, TBMM'nin Meşruiyetini Uluslar arası platforma taşıdı.

TBMM Temsilcisi Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey de Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında kabul edilen Misak-ı Milli'de yer alan kararları gündeme getirdi.

İtilaf Devletleri ise konferansta şu hususları gündeme getirdi;

İzmir Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilecek fakat şehirde Yunan kuvveti bulunacaktı. Vali Hristiyan olacak ve Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilecekti. Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulacaktı. Doğu Trakya, Yunanistan'a bırakılacaktı. Kapitülasyonlar devam edecek, nüfus araştırılması yapılacak ve Osmanlı Ordusu'nun sayısı sınırlandırılacaktı.

İtilaf Devletleri bu teklifleri ile Sevr Projesini yeniden TBMM'ye kabul ettirmeyi denemişlerdir.

II.Londra Konferansı sonuçsuz kalmıştır. Ancak İtilaf Devletleri, TBMM Hükümeti'ni konferansa çağırarak TBMM'nin varlığını kabul etmiştir.

8. II. İnönü Savaşı: Londra Konferansı'ndaki Barış tekliflerinin TBMM Hükümeti tarafından kabul edilmemesi üzerine, Yunan orduları, TBMM Ordusunun Teşkilatlanmasına fırsat vermeden Eskişehir'i, Afyon'u ve Ankara'yı alarak TBMM'ni dağıtma amacı ile saldırıya geçti.

Yunan Ordusu 23 Mart 1921'de Bursa yoluyla Eskişehir'e, Uşak üzerinden de Afyon'a doğru ilerledi. 24 Mart'ta Bursa ve Bilecik'i işgal ederek İnönü'ye kadar gelerek stratejik bir konuma sahip olan Metris Tepe'yi ele geçirdiler.

Uşak'tan yaptıkları saldırı ile Afyon'a giren Yunan Kuvvetlerinin Kuzey kanadını, İsmet Bey'in kontrolündeki TBMM Ordusu İnönü Mevkiinde durdurdu.

31 Mart 1921'de başlayan askeri hareket ile TBMM orduları savunma konumundan çıkıp Taarruz konumuna geçerek 1 Nisan 1921'de Yunan Ordusunun geri çekilmesine kadar taarruz sürmüştür.

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafta; “Siz orada yalnız düşmanı değil, Milletin makûs tarihini de yendiniz. Bütün yurt başarınızı kutluyor” demiştir.

Anadolu'da kazanılan ilk büyük zafer olan II. İnönü Savaşı şu sonuçları doğurmuştur;

İstanbul'daki İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği Yunanistan ile TBMM arasındaki savaşta taraf olmadıklarını ilan etti. Fransa ve İtalya, İngiltere'den ayrı politika izlemeye başladılar. Fransa Türkiye ile anlaşma yapmak üzere Franklin Bouillon'u Ankara'ya gönderdi. İtalya Akdeniz ve Ege Bölgesinde işgal etmiş olduğu bölgelerden tamamen çekilmeye başladı.

9. İtalyan Birliklerinin Anadolu'dan Çıkarılması: İtilaf Devletleri I. Dünya savaşı öncesinde kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar ile Güneybatı Anadolu Bölgesi'nin İtalya'ya verilmesini kabul etmişlerdi.

Paris Barış Konferansı'nda ise İtilaf Devletleri Ege bölgesini Yunanistan'a bırakma görüşünü benimsediler. Bu gelişme üzerine İtalya, Mayıs 1919'dan itibaren Kuşadası-Antalya arasını işgal etmekle birlikte Güneybatı Anadolu Bölgesinde ise yeni bir cephe açmaktan vazgeçmiştir.

İtalyanlar, II. İnönü Savaşı'nın kazanılmasından sonra 5 Temmuz 1921'de işgal ettikleri Güney Batı Anadolu/Kuş Adası, Antalya bölgelerini terk etmişlerdir.

10. Kütahya-Eskişehir Savaşları: Yunan Kuvvetleri 10 Temmuz 1921'de yeniden saldırıya geçtiler. Ankara'yı hedef alan bu saldırıyı idare etmek üzere Yunan Kralı Konstantin, 7 Temmuz'da da cepheye hareket ederek Yunan Ordularının Başkomutanlığını üzerine almıştır.

Yunan Kuvvetleri 10 Temmuz'da Bursa'yı alarak Yenişehir'i ve İnegöl'ü işgal ettiler. Uşak'tan hareket eden diğer birlikler ise Gediz ve Dumlupınar'a doğru ilerlediler.

Yunan Ordusu ile TBMM orduları arasında Yumruçal ve Çataltepeler'de şiddetli çatışmalar yaşandı. Ancak TBMM Orduları başarılı olamadı. 13 Temmuz'da Afyon ve Kütahya Yunan Birliklerinin eline geçti. TBMM Orduları, Eskişehir Seyyit Gazi hattına çekilmesi üzerine 19 Temmuz'da Eskişehir de Yunanlıların eline geçti.

İsmet Paşa komutasındaki TBMM birliklerini geri çekmeye başladı. 25 Temmuz 1921'de TBMM Ordusu, Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir.

Bu başarısızlık, TBMM’de de şiddetli tartışmalara sebep oldu. Bu süreçte Ankara’nın boşaltılması ve TBMM’nin Kayseri’ye taşınması dahi gündeme geldi.

11. Başkomutanlık Kanunu: Kütahya-Eskişehir Savaşları’ndaki başarısızlık bir anda umutsuzluğa yol açtı.

Düzenli ordunun kaldırılıp Kuva-i Milliye’ye dönülmesi ve Mustafa Kemal Paşa’nın olağanüstü yetkilerle ordunun başına geçmesi TBMM’de tartışılmaya başlandı.

Mustafa Kemal Paşa, TBMM’nin kararların hızlı alınması ve uygulanması için kendisine geçici olarak olağanüstü yetkiler verilmesi gerektiğini ifade etti.

TBMM’deki birinci grup ve ikinci grup mensupları Mustafa Kemal Paşa’nın Başkomutanlığa getirilmesi konusunda görüş birliğine vardılar.

Bunun üzerine TBMM’de yapılan görüşmeler sonucunda 5 Ağustos 1921’de Mustafa Kemal Paşa’ya üç ay süreyle Başkomutanlık yetkisi veren kanun teklifi kabul edildi. Bu kanunla Mustafa Kemal Paşa, TBMM’ye ait olan Yasama, Yürütme yetkilerini kullanma hakkına sahip oldu.

Başkomutanlık yetkisi 31 Ekim 1921, 4 Şubat 1922’de ve 6 Mayıs 1922’de üçer aylık sürelerle, 20 Temmuz 1922’de ise süresiz olarak uzatıldı.

12. Sakarya Savaşı: Eskişehir ve Kütahya savaşlarının kaybedilmesinden sonra TBMM orduları Sakarya’nın doğusuna çekilmişti.

TBMM tarafından Başkomutanlık görevi verilen Mustafa Kemal Paşa, 12 Ağustos 1921 tarihinde Polatlı’daki cephe karargâhına giderek, ordunun komutasını üstlenmişti.

Yunan kuvvetleri 22 Ağustos 1921’de Sakarya Nehri’ni geçerek 100 km.lik bir cephede taarruza başladılar. Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Bilecik’i işgal ederek Polatlı yakınlarına kadar ilerlediler.

11 Tümen den oluşan Yunan kuvvetleri 23 Ağustos 1921’de büyük bir saldırıya geçtiler. 29 Ağustos’a kadar süren çarpışmalarda, TBMM savunma hatlarının yer yer kırılmıştı.

Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa “Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı yurttaş kanıyla sulanmadıkça terk olunmaz.” emrini vermiştir.

10 Eylül’de Beylikköprü’nün doğusundan genel taarruza geçen Türk ordusu, Yunan birliklerini Sakarya’nın batısına atmayı başarmıştır.

Sakarya savaşı ile TBMM orduları savunma durumundan taarruz durumuna geçti. Bu savaşta Yunan ordusunun 1/3'ü yok edilerek taarruz kabiliyetleri tamamen kırılmıştır.

13 Eylül itibariyle Sakarya Irmağı'nın sağında hiçbir Yunan birliği kalmamıştır. 23 Ağustos'ta başlayıp 22 gün 22 gece devam eden Sakarya Savaşı, TBMM Orduları'nın büyük kayıplar vermiş ve savaş zaferle sonuçlanmıştır.

TBMM Ordusunun Kurtuluş Savaşı'ndaki en büyük kaybı bu savaşta olmuştur. Sakarya Savaşı, çok sayıda Türk subayı şehit düştüğü için "Subay Savaşı" olarak da adlandırılmıştır.

TBMM tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya 19 Eylül 1921'de en büyük askeri rütbe olan Gazilik ve Mareşallik unvanı verildi.

Bu zaferin sonunda 13 Ekim 1921'de Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan ile Kars 20 Ekim 1921'de Fransızlarla Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

İngiltere ile 23 Ekim 1920'de savaş esirleriyle ilgili bir antlaşma yapılarak Anadolu'da tutulan İngiliz askerleri ile I.Dünya Savaşı sonunda savaş suçlusu olarak Malta'ya sürgün edilen İttihatçı aydın ve devlet adamlarının değişimi sağlanmıştır.

13. Büyük Taarruz/Başkomutanlık Meydan Muharebesi: Yunanistan Sakarya Savaşı'nda uğradıkları yenilgiden sonra Eskişehir-Afyon çizgisinde bir savunma hattı oluşturdular.

TBMM'de ordunun neden taarruz etmediği gündeme getiriliyor, TBMM'de ikinci gurup olarak adlandırılan Muhalif Milletvekilleri Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'yı eleştiriyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa ise öncelikle diplomatik yolların denenmesi gerektiğine inanıyordu. Bu amaçla Ali Fethi Bey'i İngilizlerle görüşmek üzere İngiltere'ye gönderdi. İngilizlerin olumsuz tavırları üzerine Ali Fethi Bey, diplomatik kanallarla sonuç alınamayacağını ifade ederek "*Milli amaçlara ulaşmak, ancak askeri faaliyetlerle mümkün olabilecektir*" beyanatını vermiştir.

Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal Paşa, Çankaya'daki Bağ Evi'nde 21 Ağustos'ta bir çay partisi düzenleyeceğini basına duyurarak, 17-18 Ağustos'ta Konya'ya gizlice hareket etti.

Taarruzu yönetmek üzere Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa da 26 Ağustosta Akşehir'e gelerek taarruz emrini verdiler.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Yönettiği Başkomutanlık Meydan Savaşı, 26 Ağustos'ta sabaha karşı 05.00'te başlamış, 30 Ağustos günü zaferle sonuçlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa 1 Eylül'de TBMM Ordularına Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir emrini vermiş, TBMM Orduları 9 Eylül'de İzmir'e girmiştir.

Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkması ile başlayan Anadolu'nun işgali, 18 Eylül 1922'de son bulmuştur.

d. El-Cezire Revandiz /Kuzey Irak Cephesi: El-Cezire cephesi 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinden sonra İngilizler'in 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal etmesi üzerine başlayan ve 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi'ne kadar devam eden Milli Mücadelenin en uzun süren cephesidir.

16 Haziran 1920'de TBMM/Hükümeti tarafından Fırat Nehri'nin Doğusu Musul, Kerkük, Süleymaniye, Diyarbakir, Bitlis, Urfa, Hakkari, Elaziz bölgesi El-Cezire cephesi olarak örgütlendi. Cephe Komutanlığına Nihat Paşa/Nihat Anılmış atandı.

Nihat Paşa'ya verilen görev bölgede yaşayan Arap, Türk ve Kürt aşiretlerin Osmanlı /TBMM idaresinde yaşamak isteklerini Dünyaya ilan edilmesini sağlamaktı.

25 Ekim 1920'de Irak'tan geçici bir hükümet kuruldu. Osmanlı/TBMM yanlısı aşiret ve topluluklar bu hükümete katılmadıklarını ilan ettiler.

I.Dünya savaşı süresince Türkiye'de bulunan Milli Mücadeleye destek veren Libyalı Dini Lider Şeyh Ahmet Es Sunisi de bölgedeki aşiret lideri ile görüşüp Osmanlı/TBMM bağlı olarak kalmalarını sağlamaya çalıştı.

Mustafa Kemal Paşa 1 Şubat 1922'de TBMM Başkanı ve Başkomutan olarak Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Musul vilayetini işgal ederek Milli sınırlarımıza saldırıda bulunulmasını önlemek ve işgale uğramış vatan topraklarını geri almak için Özdemiş Beyi El-Cezire bölgesinde özel olarak görevlendirmiştir.

Özdemiş Bey'e verilen görevde İngilizlerin İslam Ümmetini/ Birliğini parçalama, İslam memleketlerini işgal ederek sömürge toprağı haline getirmek istediğini Faysalın ve Nemrut Mustafa'nın İngiliz çıkarlarına göre hareket ettiğini halka ve aşiret önderlerine açık olarak anlatılmasını istemiştir.

Özdemiş Bey'in komutasındaki birlikler, aşiretlerin büyük desteğı ile Derbent'teki İngiliz kuvvetlerine taarruz ederek İngilizlerin geri çekilmelerini sağlamıştır. Ranya ve Hamidiye Beldeleri geri alınmıştır.

Derbent zaferinden sonra Barzani aşireti başta olmak üzere bütün İslam/Arap, Kürt, Türkmen aşiretleri TBMM yanında yer almaya başlamışlardır.

İngilizler Lozan Konferansının sürdüğü bu dönemde Musul bölgesinde halk üzerinde nüfuz kurmak ve petrol bölgesini kontrol edebilmek, TBMM'nin Musul'a karşı bir hareketini önlemek için Nasturi Ermeni ve diğer Hristiyan topluluklardan oluşan Milis güçleri oluşturdu.

İngilizler Mart-Nisan 1923'te Irak'ın Kuzeydoğu bölgesinde Kerkük'e bağlı bir ilçe olan Revandiz'deki TBMM Birliklerine/Müfrezesine karşı 50-60 uçağın desteği ile saldırıya geçtiler. Saldırıya karşı direnemeyen TBMM Birlikleri ve aşiret milis kuvvetleri geri çekilmişlerdir.

28 Nisan 1923'te Özdemir Bey Komutasındaki Türk Birlikleri/Müfrezesi İran üzerinden Türkiye'ye geçmiş ve Revandiz hareketi tamamlanmıştır.

3 Kasım 1918'de Musul ile Bağdat bölgesi yayılan İngiliz işgaline karşı Müslüman, Arap, Kürt ve Türkmen halkta bir infial direniş yol açmış, bu süreçte El Ahd, Pan Arap ve Cemiyeti Hilaliye gibi direniş cemiyetleri kurulmuştur.

Bu cemiyetler Irak'ın Osmanlı İmparatorluğu'na alınmasını ve Hükümet-i Osmaniye'den başka hükümet kabul etmediklerini veya bağımsızlık istediklerini ilan etmişlerdi.

İngilizlere karşı başlayan direniş kısa sürede Araplar, Kürtler ve Türkmenler arasında bir uzlaşmaya dönüşmüş, Feday-ı Vatan adlı bir direniş örgütü kurmuşlardır.

Çoğu Osmanlı ordusunda görev yapan Arap ve Kürt kökenli subayların önderliğinde İngiliz sömürgeciliğine karşı başlayan ilk ayaklanma olan 1920 Büyük Irak İhtilali olarak anılan bu direniş Arap, Kürt, Türkmen ve Şii topluluklar, Aşiretler ve eşraf tarafından desteklendi.

Bir direniş örgütü olan Feday-ı Vatan cemiyetinin Mustafa Kemal Paşaya gönderdiği telgrafta İngilizlerin Arapların siyasi haklarının yok edilmeye çalışıldığını belirtilerek İngilizlere karşı direnişin başladığını "Azim ve metanet-i Diniye ve milliyemizle geri alma ümidini besliyoruz bu hususta TBMM hükümetine dayanıyoruz" denilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa 20 Kasım 1921'de gönderdiği cevabi mektupta ise "Müşterek düşmanımız ve dinimizin istikbalimizin haini olan İngilizlere karşı Irak mücahitlerinin mücadelelerini büyük bir iftiharla ve takdirle takip ettiklerini, mücahitlere fiilen yardım etmek istediklerini ve yakında taarruza geçeceklerini bildirmiştir.

TBMM Hükümeti Kuzey Irak bölgesinde başlayan direnişe Haziran 1920'de Irak Şeyhülmeşayih Uceymi Sadun Paşa'ya silah

yardımlarında, Kerbelada'ki Şii din adamlarına maddi yardımlarda bulunmuştur.

e. Moskova Antlaşması: I. Dünya Savaşı'nda Rusya, İtilaf Devletleri içerisinde bulunuyordu. Ekim 1917'de çıkan Bolşevik/Komünist İhtilali sonunda Rusya I. Dünya Savaşı'ndan çekildi. Çarlık düzeni yıkıldı.

Rusya'da Bolşevik/Komünist Sovyetler Birliği Düzeni kuruldu. Yeni Devlet I. Dünya Savaşı öncesi Rusya'nın İtilaf Devletleri ile yaptığı Gizli Antlaşmaları Dünya kamuoyuna duyurdu.

Bu süreçte İtilaf Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında siyasi mücadele başladı. Batılı Emperyalist güçler karşısında bulunan TBMM Hükümeti ile Sovyetler Birliği arasında siyasi yakınlaşma başladı.

TBMM, 11 Mayıs 1920'de Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey Başkanlığında Moskova'ya bir heyet gönderdi. Ali Fuat Paşa ise 8 Kasım 1920'de TBMM tarafından Moskova Büyükelçiliği'ne tayin edildi.

16 Mart 1921'de yapılan Moskova Antlaşması'nın başlangıç kısmında her iki Hükümetin Batı Emperyalizmine karşı verdikleri mücadelede gösterdikleri dayanışmanın önemi vurgulandı.

Antlaşmanın maddeleri;

Her iki Devletten tanımadığı Devletlerarası Antlaşmayı diğer devlet de tanımayacaktır.

Türkiye Terimi Misak-i Milli ile çizilen toprakları kapsamaktadır.

Her iki Devlet kendi ülkesinde diğerinin zararına faaliyet gösteren örgütlerin çalışmasına engel olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya arasında yapılmış olan antlaşmalar geçersizdir.

Boğazlar'ın Uluslararası Ticarete açılması için her iki taraf Karadeniz ve Boğazlar'ın bağlı olacağı rejimin belirlenmesi için kıyı devletlerinin temsilcilerinin katılımıyla bir konferans düzenlenecektir.

Sovyetler Birliği Hükümeti, Kapitülasyonların kaldırılmış olduğunu kabul edecektir.

Gürcistan ile Türkiye sınırı tespit edilerek Batum'un egemenlik hakkının Gürcistan'a ait olduğu kabul edildi.

Her iki taraf da elinde bulundurduğu Savaş Tutsaklarını iade edecektir.

Sovyetler Birliği, TBMM Hükümeti ile Ermenistan ve Gürcistan arasında imzalanan antlaşmaları tanıyacaktır.

TBMM Hükümeti'ne iki Tümen Askere yetecek kadar silah ve cephane yardımı yapılacaktır.

Moskova Antlaşması ile TBMM Hükümeti diplomatik sahada önemli bir başarı kazanmıştır ve dünya siyasetinde etkin bir devlet, ilk defa TBMM Hükümeti'ni tanımıştır.

Türkiye bu antlaşma ile Sovyetler Birliği'nden siyasi, askeri ve iktisadi yardımlar almıştır.

Türkiye Doğu sınırlarını güvence altına almış, II. Dünya Savaşı sonlarına kadar sürecek olan Türkiye, Sovyetler Birliği Dostluk ve Barış Dönemi başlamıştır.

f. Ankara Antlaşması: Fransa Hükümetini adına Franklin Bouillon, TBMM adına Mustafa Kemal Paşa Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa ile yapılan görüşmeler sonucunda Fransa Misak-ı Milli'de yer alan kararları prensip olarak kabul etmiştir.

Sakarya Zaferi'nin kazanılması ve Sovyetlerle Moskova Antlaşması'nı imzalama süreci Fransa'nın TBMM Hükümeti'nin meşruiyeti ile ilgili tereddütlerinin ortadan kalkması üzerine 20 Ekim 1921'de Fransa, TBMM Hükümeti ile Ankara Antlaşması'nı imzaladı.

Bu antlaşma ile;

Türkiye ile Fransa arasındaki savaş durumu sona ermiş,

Türkiye sınırı, İskenderun Körfezi'nin güneyindeki Payas'tan başlayacak, Nusaybin ve Cizre'den geçerek Nusaybin, Cizre ve Kilis Türkiye'de bırakılacak,

Hatay ve İskenderun için Sancak/Özerk bir idare sistemi kurulacak,

Türk varlığı ve kültürü korunacak, Suriye topraklarında kalan Süleyman Şah'ın Türbesinin bulunduğu Ceber Kalesi Türkiye toprağı sayılacaktır.

Ankara Antlaşması ile TBMM ilk defa bir İtilaf Devleti ile bir antlaşma imzalamıştır. Böylece TBMM, Batılı bir Devlet tarafından resmen tanınmıştır.

Ankara Antlaşması ile Güney Cephesi'ndeki Askeri Faaliyetler sona ermiştir. Fransa, İskenderun ve Hatay için özel hükümleri kabul ederek, Bu Bölgelerin Türkiye'nin Siyasi ve Kültürel bir parçası olduğunu kabul etmiştir.

g. Mudanya Ateşkes Antlaşması: TBMM Hükümeti'nin kazandığı askeri zafer sonunda Uluslararası alanda kazanılan ilk büyük Siyasi ve Diplomatik Başarıdır.

Yunanistan İngiltere aracılığı ile 23 Eylül 1922'de TBMM Hükümeti'ne ateşkes teklifinde bulundu. TBMM 29 Eylül 1922'de Hükümeti ateşkes için şu şartları ileri sürdü.

Ateşkes tarihinden itibaren on beş gün içinde Trakya, 1914 sınırlarına kadar çekilecek ve kayıtsız şartsız TBMM Hükümeti'nin askeri kuvvetlerine teslim edilecektir.

Yunanlılar Türk askerlerini 15 gün içinde, İzmir Bandırma ve İzmit Limanları'nda teslim edeceklerdir. Yunan Hükümeti 3,5 yıldan beri Yunan Ordusu'nun Anadolu'da yaptığı tahribatı telafi etmeyi taahhüt etmelidir.

Anadolu'da, Yunan birliklerine karşı büyük başarılar kazanan TBMM kuvvetleri, 10 Eylül 1922 tarihinde Bursa'yı kurtardıktan sonra, Boğazlar Bölgesi'ne doğru ilerlemeye başladı. TBMM kuvvetleri ile İngiliz kuvvetleri karşı karşıya kalarak iki devlet çatışma durumuna geldiler.

İngiltere, TBMM kuvvetlerinin Avrupa'ya geçmesini engellemek için TBMM birliklerine karşı kuvvet kullanma kararı aldı.

Mudanya Ateşkes Görüşmeleri 3 Ekim 1922'de İngiliz General Harrington, Fransız General Charpy, İtalyan General Monbelli ve Türkiye'den İsmet Bey tarafından temsil edildi ve antlaşma 11 Ekim 1922'de imzalandı. Yunanistan Temsilcisi General Mazarakis ise konferansa katılmadı.

14 Ekim 1922'de yürürlüğe girecek olan Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri;

Türk ve Yunan birlikleri arasında çatışma sona erdirilecekti.

Trakya'daki Yunan orduları Meriç Nehri'nin Adalar Denizi'ne/Ege Denizi'ne döküldüğü yere kadar olan bölgeden çekileceklerdi.

İstanbul, Boğazlar ve çevresi TBMM Hükümeti'ne bırakılacaktı, İtilaf Devletleri barış yapıncaya kadar İstanbul'da kuvvet bulunduracaklardı.

Doğu Trakya, TBMM'nin jandarma kuvvetlerine bırakılacaktı, ancak asker sayısı 8.000'i geçmeyecekti.

Barış antlaşması yapıncaya kadar, TBMM kuvvetleri, Çanakkale ile İstanbul ve İzmit bölgesinde sınırları belirtilen hatları geçmeyecekti. Bu bölgeler sözü edilen şartla TBMM Hükümeti'ne teslim edilecekti. Gerekli önlemler, müttefik hükümetler ve TBMM Hükümeti'nce alınacaktır.

TBMM Hükümeti barış antlaşması imzalanıncaya kadar Doğu Trakya'ya asker çıkarmamayı, bu bölgede bir ordu toplamamayı taahhüt etmiştir.

Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Refet Paşa komutasındaki TBMM orduları 19 Ekim 1922'de halkın coşkulu gösterileriyle İstanbul'a girdi.

Mudanya Ateşkes Anlaşmasının Sonuçları;
Anadolu'da 15 Mayıs 1919'da silahlı direniş, 11 Ekim 1922'de
Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sona ermiştir,
İtilaf Devletleri TBMM Hükümeti'ni, tek meşru temsilci olarak
kabul etmiş, Milli Mücadele'nin Uluslararası Diplomatik süreci başlamış,
İstanbul, Boğazlar ve çevresinin TBMM Hükümeti'nin kontrolüne
girmesiyle Osmanlı İmparatorluğu hukuken sona ermiştir.

J. 1921 TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU ANAYASASI

Yeni Devletin kuruluş ve çalışma biçimini gösteren, 13 Eylül 1921'de Mustafa Kemal Paşa'nın imzası ile TBMM'ye sunulan 23 madde ve bir ek maddeden oluşan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 21 Ocak 1921'de TBMM tarafından kabul edildi.

Kanunun ilk 9 maddesi TBMM ve Hükümet Teşkilatlanması ile ilgili Maddeleri, diğer 14 maddesi ise İdare, Vilayet, Kaza, Nahiye, Umumi Müfettişlik gibi yönetim ile ilgili başlıklardan oluşmuştur.

Türkiye Devleti tabirinin ilk kez yer aldığı Teşkilat-i Esasiye Kanunu'nun önemli maddeleri şunlardır:

Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir.(Md.1) Yürütme Gücü ve Yasama Yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirlenir.(Md.2) Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi'nce yönetilir, Hükümeti TBMM Hükümeti adını alır.(Md.3) Büyük Millet Meclisi illerin halkı tarafından seçilen üyelerden oluşur.(Md.4) Her biri yalnız kendisini seçen ilin vekili olmayıp bütün Millet Vekilidir. Büyük Millet Meclisi'nin seçimi iki yılda bir yapılır. Üyeler bütün Ulusu Temsil eder.(Md.5) Din ile ilgili Konuların/Ahkâm-ı Şeriyye'nin yerine getirilmesi; yasaların konulması, değiştirilmesi, kaldırılması, antlaşma, savaş ve barış kararı Büyük Millet Meclisi'nin görevleridir.(Md.7) Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nca seçilen başkan, bir seçim dönemi süresince Meclis ve Bakanlar Kurulu'nun Başkanıdır.(Md.9)

Teşkilat-i Esasiye Kanunu'nda Temel Hak ve Hürriyetlerle ilgili düzenlemelerin bulunmayışı, ona klasik bir Anayasa'dan çok Milli Mücadeleyi yürütmek için kabul edilen geçici bir dönem Anayasası niteliği kazandırmıştır.

Ayrıca Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda 1876 Osmanlı Kanuni Esasisi' nin yürürlükten kaldırıldığına dair bir madde bulunmadığından, Kanun-i Esasi de yürürlükte olduğu çift Anayasalı bir dönemdir.

Yasama, Yürütme ve Yargı Erklerinin bütün güçlerin TBMM’de toplanması ile Güçler Birliği İlkesine dayanan bu Anayasa, Meclis Hükümeti sistemini getirmiş, Meclis Hükümeti sisteminin özelliğine uygun olarak Cumhuriyet’ in ilanına kadar resmi olarak devlet başkanlığı makamı bulunmamıştır. 29 Ekim 1923’te yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhuriyet ilan edilmiş, Cumhurbaşkanlığı makamı tesis edilmiş ve Bakanlar Kurulu/Kabine sistemine geçilmiştir.

K. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN

a. Anadolu Basını: Mustafa Kemal Paşa 11 Eylül 1919’da Sivas Kongresi sonrasında Milli Mücadelenin önemini ve izlenecek politikaları Millete anlatmak için bir gazete çıkarma gereğini duymuştur. 14 Eylül 1919’da İrade-i Milliye Gazetesi çıkmaya başlamıştır.

Heyet-i Temsiliye’nin 27 Aralık 1919’da Ankara’ya gelmesinden sonra ise 10 Ocak 1920’de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve TBMM’nin Yayın Organı olan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır.

Gazete Cumhuriyet’in ilanını takip eden yıllarda CHP’nin yayın organına dönüşerek Ulus Gazetesi adını almıştır.

Anadolu Basını’nın tamamı Milli Mücadeleyi desteklemiştir. Bu gazetelerden bazıları şunlardır; Anadolu’da Yeni Gün (Ankara), Doğru Söz (Balıkesir), Yeni Adana (Adana), Açık Söz (Kastamonu), Öğüt (Konya), Albayrak (Erzurum), Emel (Amasya), Ahali (Edirne), İstikbal (Trabzon), Işık (Giresun), Ahali (Samsun), Anadolu (Antalya), Küçük Mecmua (Diyarbakır), Satvet-i Milliye (Elaziz), Amâl-ı Milliye (Maraş).

b. İstanbul Basını: İstanbul Basını’nın bir kısmı Milli Mücadele’yi desteklemiştir. Ancak işgal nedeniyle uygulanan baskı ve sansür, İstanbul Gazeteleri’nin 1919–1921 yılları arasında Mustafa Kemal Paşa, Kuva-i Milliye ve TBMM ile ilgili Haber ve Yazılar yayınlamasına engel olmuştur.

İstanbul Basını sansüre uğrayan yazılar yerine başka yazılar koymayarak, boş sütunlarla yayınlanmıştır. Sansürün kaldırılması için Minber Gazetesi, 2 Kasım 1918 tarihli sayısındaki Hürriyet ve Matbuat başlıklı yazısında Basın Hürriyetinin Medeniyetin Bölünmez Bir Parçası olduğunu yazmıştır.

Tasvir-i Efkâr yazarı Ruşen Eşref, Milli Mücadele döneminde Sivas’a gelerek, Anadolu’da başlayan direniş hakkında bilgiler vermiş,

Mustafa Kemal Paşa, Rauf ve Refet Beyler ile röportaj yaparak, Resimlerini Basmış ve Heyet-i Temsiliye'nin bildirilerini yayınlamıştır.

Tasvir-i Efkâr gazetesi yanında İkdâm, Vakit, İleri, Yeni Gün, İstiklâl, Akşam ve Sebil-ül Reşat gazeteleri Anadolu'daki Milli Mücadele'yi desteklemişlerdir.

Alemdar, Peyam-ı Sabah, İstanbul Gazeteleri ile Aydede ve Ümit Dergileri Milli Mücadele'ye karşı yayınlar yapması üzerine ve Mütareke Basını olarak isimlendirilmiştir.

Bu gazete ve dergilere göre Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Halkının İtilaf Devletleri'ne karşı savaştıkları gücü bulunmadığı için İngiltere/Büyük Britanya İmparatorluğu'nun yanında yer almanın gerekli olduğuna inanmaktaydılar.

c. Anadolu Ajansı: Milli Mücadele'yi Anadolu Halkına ve Bütün Dünya Kamuoyuna duyurup Milli Mücadele ile ilgili yanlış haberlerin yayınlanmasını önlemek için Halide Edip Adıvar ve Yunus Nadi'nin önerisi, Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ile 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kurulmuştur.

Anadolu Ajansı Milli Mücadele konusunda Türk ve Dünya Kamuoyunun aydınlatılması ve mücadele lehine Kamuoyu oluşturulması, Milli Mücadeleyi engellemeye çalışan propaganda ve haberlere karşı Milletin bilgilendirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapmıştır.

d. Ceride-i Resmiye: 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışı ile kurulan hükümetin yaptığı işleri Dünya ve Anadolu kamuoyuna duyurmak için 7 Ekim 1336/1920'de Ceride-i Resmiye adıyla haftalık olarak resmi bir gazete çıkarılması kararlaştırılmış 7 Şubat 1337/1921 yayınlamaya başlamıştır.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye'sine bağlı olan gazete TBMM'nin yaptığı atamalar, hükümetin yayınladığı genelgeler ve yasalar yayınlanmıştır. 10 Eylül 1923'te Resmi Gazete ismini almıştır.

e. Basın Yayın Genel Müdürlüğü: İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'daki Milli Mücadele'yi engelleme yolundaki propagandalarını önlemek için 6 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyeti /Büyük Millet Meclisi Hükümeti İstanbul ile bütün haberleşmeyi kesmiştir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmek, halkın milli mücadeleye desteğini sağlamak için Büyük Millet Meclisi'nde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye'si Müdürlüğü/Basın Yayın Genel Müdürlüğü kurulmuştur ve Anadolu Ajansı bu Müdürlüğe bağlanmıştır.

Bu kurum, Dünya kamuoyuna Milli Mücadeleyi tanıtmayı, Halkı Milli Mücadele doğrultusunda bilinçlendirmeyi amaçlayan politikalar izlemiştir.

L. MİLLİ MÜCADELENİN İKTİSADİ KAYNAKLARI

a. Vergi Kanunları: Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla 17- 18 Mart 1920'de Kolordu Komutanlıkları'na ve vilayetlere yaptığı duyuru ile devlet kurumlarının Anadolu'daki hesaplarına ve Duyun-u Umumiye gelirlerine el konulmuştu.

Bu eylem Heyet-i Temsiliyenin Anadolu'da siyasi hakimiyet kurduğunun göstergesidir.

TBMM 23 Nisan 1920'de açıldıktan sonraki en önemli problemlerden biri de Milli Mücadeleyi yürütmek için gerekli mali kaynağı bulma olmuştur.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda görüşmeleri devam eden Ağnam/Hayvan Vergisi Kanunu meclisin feshi üzerine yarım kalmıştır. Görüşmeleri yarım kalan bu kanun, 24 Nisan 1920'de TBMM'de çiftçilerin lehine kabul edilen bir numaralı Kanun olmuştur.

Diğer Vergi Kanunları ise; Taş Kömürden Alınan İhracat Vergisi Kanunu/15 Ağustos 1920, Yeniden Düzenlenen İhracat Vergisi Kanunu/20 Eylül 1920, Temettü / Gelir Vergisi Kanunu/21 Eylül 1920.

TBMM 23 Nisan 1920'den 23 Nisan 1921'e kadar geçen bir yıllık süre içerisinde kabul ettiği 110 Kanunun 56'sı İktisadi konulara ilişkin Kanunlardır.

b. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yardımları: Mustafa Kemal Paşa 26 Nisan 1920'de SSCB'ye yazdığı mektupta emparlizme karşı savaşı iki Hükümet arasında diplomatik ilişki kurulmasını istemiştir.

Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığındaki TBMM heyeti, Moskova'da yaptığı görüşmeler sonunda Sovyetler Birliği'nin mali ve silah yardımı yapması prensip olarak karara bağlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 8 Eylül 1920'de ilk mali yardımı takriben 100 bin Lira değerindeki iki yüz kilo altın şeklinde Nahçıvan üzerinde Karaköse/Ağrı'da bulunan Tümen Komutanı Cavit Erdelhun Bey'e teslim edilmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği 6 Ekim 1920'de, İktisat Vekili Yusuf Kemal Tengrişek ile 1 milyon Altın Ruble'yi Türkiye'ye göndermiştir.

Milli Mücadele boyunca Sovyetler Birliği'nin yapmış olduğu silah ve cephane miktarı takriben 37.812 tüfek, 324 ağır makineli tüfek, 44.587 sandık mermi, 66 adet top ve 141.173 top mermisi olmuştur.

Sovyetler Birliği Mali Yardımının belli bir kısmının, Orta Asya Türk Halkının katkısı ile sağlandığı bilinmektedir. Buhara Cumhurbaşkanı Osman Bey'in takriben 100 bin altın Rubleyi TBMM'ye gönderilmek üzere Sovyetler Birliği'ne teslim etmiştir.

c. Hindistan/Pakistan Müslümanlarının Yardımları: Anadolu'nun işgali ile Hindistan Müslümanları tarafından kurulan Hindistan Hilafet Komitesi Lideri Mevlana Mehmet Ali Han, Anadolu'ya yardımda bulunmak için Temmuz 1921'de Karaçi'de bir Komite Kurmuştur. Bu komite tarafından 26 Aralık 1921'den, 12 Ağustos 1922'ye 14 Parti halinde Mustafa Kemal Paşa adına Osmanlı Bankasına 675.494 Osmanlı Lirası yatırılmıştır.

Hindistan/Pakistan Müslümanlarının gönderdiği bu yardımların bir miktarı ordunun ihtiyaçları için kullanılmış, diğer kısmı ise Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle 26 Ağustos 1924'de kurulan Türkiye İş Bankası'na sermaye olarak verilmiştir.

d. Tekâlif-i Milliye Kanunu/Emirleri: Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık görevini üstlendikten sonra öncelikle ordunun lojistik işlerini ele alarak birliklerin, taşıt, araç-gereç bakımından kuvvetini artırmak, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için 7-8 Ağustos 1921'de Tekâlif-i Milliye adıyla 10 ayrı Emir Kanun olarak yayınlanmıştır.

Tekâlif-i Milliye Emirleri TBMM'nin yayın organı olan "Hâkimiyet-i Milliye" gazetesi ile halka duyurulmuştur.

Tekâlif-i Milliye Emirleri; Her il ve ilçede bir Tekâlif-i Milliye Komisyonu kurulacak, Bu komisyonlarca toplanacak malzemeler ordunun çeşitli bölümlerine dağıtılacaktır. Vatanın her ailesi birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp Tekâlif-i Milliye Komisyonları'na teslim edecek.

Tüccarın ve Halkın elinde bulunan pamuk, yün, erkek elbisesi dikmeye yarayan her türlü kumaş, çivi, çeşitli boyutlarda ip, nal, yem torbası, semer ve urgan, buğday, arpa, fasulye, bulgur, mercimek, kasaplık hayvan, şeker, pirinç, gaz, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, stoklarının, petrol ürünleri, otomobil lastikleri ve diğer makine ve teknik malzemelerin % 40'ına, bedeli sonradan ödenmek üzere, el konulacaktır.

Halkın elinde bulunan bütün silah ve cephane üç gün içinde ordu birliklerine teslim edilecektir.

IV. BÖLÜM

A. SALTANATIN KALDIRILMASI

Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın 15 Ekim 1922'de yürürlüğe girmesinden sonra İtilaf Devletleri/ İngiltere 28 Ekim 1922'de TBMM Hükümeti ile birlikte İstanbul Hükümetine de 23 Kasım 1922'de Lozan'da toplanacak Barış Konferansı'na katılmaları için çağrı yaptılar.

İtilaf Devletleri bu çağrı ile diplomaside temsil sorunu yaratmak suretiyle barış görüşmelerinde Türk Tarafını anlaşmazlığa düşürerek siyasi çatışma yaratmak istiyorlardı.

Bu gelişme üzerine Sadrazam/Başbakan Tefik Paşa'nın 29 Ekim 1922'de, TBMM'ye gönderdiği ortak tutum ve çalışmayı öneren telgrafi, Meclis'te tepkiyle karşılaştı. Mustafa Kemal Paşa, Tefik Paşa'ya verdiği cevapta ise konferansa iki heyetin katılmasının mümkün olmayacağını, Barış Konferansı'na Anadolu'da Milli Mücadele'yi gerçekleştiren TBMM Hükümeti'nin temsil edeceğini bildirdi.

Mustafa Kemal Paşa, 30 Ekim 1922'de TBMM'de Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu toplayarak Saltanatın ve Hilafetin birbirinden ayrılması ve Saltanatın kesinlikle kaldırılmasına yönelik bir Kanun Tasarısı hazırlanmasını istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa ve 82 Milletvekilinin hazırladığı tasarı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiğini ve yeni Türkiye Devleti'nin doğduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na göre 'Egemenliğin Millete Ait Olduğu' belirtilmiştir.

Hazırlanan Kanun Tasarısı görüşülmek üzere Meclis Karma Komisyonu'na gönderildi. Komisyonunda bazı milletvekilleri Saltanatsız ve Hilafetsiz bir yönetimin olamayacağını, Saltanat ve Hilafetin birbirinden ayrılmayacağını savunmuşlardır.

Komisyon çalışmalarını izleyen Mustafa Kemal Paşa söz alarak *"Efendiler, hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim gereğidir diye müzakere ile münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır"* demiştir.

Mustafa Kemal'in bu konuşması üzerine komisyondan geçen Kanun Tasarısı, TBMM Genel Kurulu'nda yapılan görüşmeler ile saltanat ve hilafet birbirinden ayrılmış ve Saltanat 1 Kasım 1922'de kaldırılmıştır. Ancak, saltanatın kaldırılmasına ilişkin kanun menî incelendiğinde, İstanbul' un işgal edildiği 16 Mart 1920 tarihi itibarıyla saltanatın kaldırıldığının ifade edildiği görülmektedir.

T.B.M.M'nin saltanat konusundaki kararı şöyledir:

‘Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile Türkiye halkı hakimiyet ve hükümdarlık haklarını, gerçek temsilcisi olan T.B.M.M. ‘nin tüzel kişiliğinde, bırakılmaz, parçalanmaz ve başkasına aktarılamaz olarak temsile ve fiilen kullanmaya ve milli iradeye dayanmayan hiçbir kuvveti ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle, Misak-ı Milli sınırları içinde T.B.M.M. hükümetinden başka hükümet şekli tanıma; binaenaleyh Türkiye halkı, şahıs hakimiyetine dayanan İstanbul’daki hükümet şeklini 16 Mart tarihinden itibaren tarihe intikal etmiş saymıştır; Halifelik, Osmanogulları hanedanına ait olup, Halifelige T.B.M.M tarafından bu hanedanın, bilinççe, ahlakça en yetişkin ve en iyi olanı seçilir. Türkiye devleti, halifelik makamının dayanağıdır.’

Bu kanun 2 Kasım 1922’de Dünya Kamuoyuna ilan edildi. Bu gelişme üzerine 4 Kasım 1922’de Tefik Paşa Hükümeti istifa etti.

TBMM Hükümeti’nin Otoritesi İstanbul’a hâkim olması ile Osmanlı İmparatorluğu fiilen son bulmuş, Siyasi Erk/İktidar 6 Kasım 1922’de TBMM Hükümeti’ne geçmiştir.

Saltanatın kaldırılması ile Osmanlı İmparatorluğu’nda /Türkiye’de 23 Aralık 1876’da Kanun-i Esasi’nin kabulü ile ilan edilen Meşrutiyet Rejimi 46 yıl sonra 1 Kasım 1922’de sona ermiştir.

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile 6 Kasım 1922 tarihleri arasında kurulan İstanbul Hükümetleri:

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti 14.10.1918, I. Ahmet Tefik Paşa Hükümeti 11.11.1918, II. Ahmet Tefik Paşa Hükümeti 13.01.1919, I.Damat Ferit Paşa Hükümeti 04.03.1919, II. Damat Ferit Paşa Hükümeti 19.05.1919, III. Damat Ferit Paşa Hükümeti 21.07.1919, Ali Rıza Paşa Hükümeti 02.10.1919, Salih Paşa Hükümeti 08.03.1920, IV. Damat Ferit Paşa Hükümeti 05.04.1920, V.Damat Ferit Paşa Hükümeti 31.07.1920, III. Ahmet Tefik Paşa Hükümeti 21.10.1920

B. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

I.Dünya Savaşı’nın 30 Ekim 1918’de yapılan Mondros Ateşkes Antlaşması ile silahlı çatışma dönemi fiilen bitmiştir.

3 Kasım 1918’den itibaren İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan’ın Osmanlı topraklarını işgal etmesi ile I.Dünya Savaşı Anadolu’da Milli Mücadele olarak 19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı ile yeniden başlamıştır.

Trakya'nın ve İstanbul'un itilaf devletlerinin/İtalya'nın işgalinin devam ettiği bir konjunktürde Lozan Barış Konferansı toplanmıştır.

Lozan Barış Konferansının toplanma amacı, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya göre I. Dünya Savaşında mağlup olmuş ve Sevr Barış Antlaşması'nı imzalamış Osmanlı İmparatorluğunun durumunu görüşmekti. TBMM'ye göre ise TBMM Orduları'nın Anadolu'da yaptığı Milli Mücadeleden sonra eşit şartlarda bir barış antlaşması imzalamaktı.

TBMM, Konferans Heyetine 14 Maddelik bir talimat verilmiş, ayrıca Kapitülasyonlar, Düyun-u Umumiye'nin kaldırılması, Ermeni Konusunun Müzakere edilmemesi, Türk Ordu ve Donanmasına herhangi bir sınırlamanın getirilmemesi konularında taviz verilmemesini direktifini vermiştir.

İsviçre'nin Lozan kentinde 21-22 Kasım 1922 tarihinde toplanan konferansta Türkiye'yi Dışişleri Bakanlığı'na atanan İsmet Paşa Başkanlığında, Sağlık Vekili Dr. Rıza Nur ve Eski Maliye Vekili Hasan Bey'in katıldığı 33 kişilik TBMM heyeti temsil etmiştir.

Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Fransa, İtalya, Romanya, Yugoslavya bütün görüşmelere, Sovyetler Birliği, Ukrayna, Gürcistan Boğazlar'ın statüsü için yapılan görüşmelere, Belçika, Portekiz ise Ticaret ve Yerleşme görüşmelerine katılmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri ise Lozan Konferansı'na aktif gözlemci olarak katılmıştır.

Kapitülasyonlar / Ticaret Sorunları görüşüldüğünde toplantıya katılacak ülkeler ayrıca tespit edilecekti.

TBMM Temsilcisi İsmet Paşa Konferansın açılışında yaptığı konuşmada Misak-ı Milli kararlarından taviz verilmeyeceğini Türkiye'nin tam bağımsızlığını sağlamaya kararlı olduklarını belirtmiştir.

Görüşmelerde Osmanlı İmparatorluğu'na kalan borçlar, Kapitülasyonlar ve Irak sınırının belirlenmesinde anlaşma sağlanamaması üzerine Konferans 4 Şubat 1923'te görüşmelerine ara verdi.

Lozan Konferansı 23 Nisan 1923'te ikinci kez toplandı. Bu görüşmelerde Osmanlı borçları ve kapitülasyonlar konusunda anlaşma sağlandı. Türkiye- Irak sınırı ise dokuz ay içinde Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak görüşmelere bırakıldı.

Lozan Antlaşması ile Anadolu ve Trakya'da kurulan yeni Türkiye Devleti, Avrupalı devletler tarafından bağımsız, egemen ve eşit bir ülke olarak tanınırken, Osmanlı İmparatorluğu ise resmen sona ermiştir.

23 Temmuz 1923'te İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devletleri ve Türkiye arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması, dört bölüm 143 maddeden, 16 ayrı protokolden, bir sözleşme ve bir nihai senetten oluşmaktadır.

Lozan Barış Antlaşması I. TBMM'nin feshedilmesi ve yapılan yeni seçimler sonucunda oluşan II. TBMM'de, tarafından 23 Ağustos 1923'te 213 kabule karşı 14 ret oyuyla onaylanmıştır. Antlaşma 6 Haziran 1924'te yürürlüğe girmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nı İngiltere 10 Nisan 1924'te, Fransa 26 Ağustos 1924'te İtalya 11 Ocak 1924'te, Yunanistan 11 Şubat 1924'te onaylamışlardır. Cemiyet-i Akvam/Milletler Cemiyeti ise 5 Eylül 1925'te onaylamıştır.

1. Sınırlar

a. Suriye: Fransızlarla 20 Ekim 1921'de yapılan Ankara Antlaşması Suriye Sınırının belirlenmesinde esas alınmıştır.

Bu Antlaşma ile Türkiye-Suriye Sınırı İskenderun Körfezi ve Payas'ın güneyinde tespit edilen noktadan başlayacaktır. Nusaybin, Cizre, Kilis, Türkiye'ye kalacak, Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'ndeki mezarı Türkiye toprağı kabul edilecek, Türk muhafızları bulunacak ve Türk bayrağı çekilecekti.

b. Irak /Musul-Kerkük: Türkiye, Musul ve Kerkük'ün Misakı Milli sınırları içerisinde olduğunu belirtmesi üzerine Lozan'da antlaşma sağlanamamıştır.

Bunun üzerine Lozan Barış Antlaşması'nda Irak Sınırı, Türkiye ile İngiltere arasında dokuz ay içerisinde yapılan görüşmelerle çözülmesi öngörülmüştür. Türkiye ile İngiltere arasında 14 Mayıs 1924'te toplanan Haliç Konferansında da çözüme kavuşturulamayan sorun İngiltere'nin kontrolünde olan Milletler Cemiyeti'ne gönderildi.

Irak sınırını tespit etmek üzere Milletler Cemiyeti'nin görevlendirdiğı 3 müfettişin düzenlediğı rapor doğrultusunda Milletler Cemiyeti'nde oluşturulan komisyon 29 Ekim 1924'te Brüksel'de yaptığı toplantıda geçici sınır hattını belirleyerek Milletler Cemiyetine sunmuştur. Milletler Cemiyetince oluşturulan Daimi Adalet Komisyonu'nun 21 Kasım 1925'te aldığı karar ile Irak Türkiye sınırı oy birliğı ile tespit edilmiştir.

c. Bulgaristan: İstanbul ve Neuilly Antlaşması ile belirlenen ve Karadeniz kıyısında Rezve Deresi ağzından başlayıp Yunanistan sınırlarının Meriç üzerinde kesiştiğı yere kadar devam eden sınır, Türkiye-Bulgaristan sınırı olarak kabul edilmiştir.

d. Yunanistan ve Adalar: Meriç Irmağı sınır olarak kabul edildi, İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları Türkiye'ye verildi, Karaağaç Bölgesi savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakıldı.

Ege adaları Limni, Midilli, Sakız, Sisan, Semadirek, Nikerya Yunanistan'a, Oniki Ada ise İtalya'ya bırakılmıştır. Bütün Ege Adalarında

Deniz Üssü kurulmayacağını ve istihkam yapılmayacağı da kabul edilmiştir.

e. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve İran: Türkiye, SSCB sınırı Moskova ve Kars Antlaşmaları ile belirlenmiştir. İran sınırında bir değişiklik olmadığı için Lozan'da bu iki ülke ile ilgili bir madde görüşülmemiştir.

f. Diğer Sınırlar: Osmanlı İmparatorluğu 5 Kasım 1914'ten itibaren Mısır üzerindeki hakimiyetinden vazgeçmiş, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hakimiyetini kabul etmiştir.

Türkiye Lozan ile tespit edilen sınırların dışında kalan eski toprakları üzerindeki hakimiyetinden vazgeçtiğini kabul etmiştir.

2. Kapitülasyonlar: Her türlü Kapitülasyon ve İmtiyazlar bütün sonuçlarıyla kaldırılacak, Türkiye'deki bütün Yabancı Ticari Kurumlar Türk Kanunlarına uyacaktır. Türkiye karasularında Gemi İşletme Hakkı/Kabotaj Türkiye'ye ait olacaktı. 1916 Osmanlı Gümrük Tarifeleri 5 yıl süreyle/Ekim 1929'a kadar geçerliliğini koruyacaktır.

3. Boğazlar: Milletler Cemiyeti'ne bağlı Türkiye başkanlığında İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, SSCB, Bulgaristan Romanya, Yunanistan ve Sırbistan temsilcilerinden oluşan Boğazlar Komisyonu tarafından idare edilecektir. Türkiye savaşta taraf değil ise Savaş ve Barış dönemlerinde Bütün Ülkelerin gemileri Boğazlardan serbestçe geçecek, bu geçişten doğacak sonuçlar Türkiye için sorumluluk doğurmayacaktır.

Boğazlardan geçişi denetlemek üzere Türkiye'yi temsil eden bir üyenin de bulunduğu bu komisyon, denetimi yapacaktır. Boğazların güvenliği de bu Komisyon tarafından sağlanacaktır.

4. Dış Borçlar: Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletlerine olan borçları, Türkiye ile Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde kurulmuş olan yeni devletler arasında iktisadi durumları oranında paylaştırılacaktı.

Toplam Borç 120 milyon Fransız Frangı olarak hesaplandı. 1928'de yapılan Paris Borç Antlaşmasına göre Türkiye'nin payına düşen 107.428.000 Altın Liranın, yıllık taksitler şeklinde ödenmesi kabul edilmiş, ilk taksit 1 Haziran 1929'da 2 bin altın olarak ödenmiş, bütün borçlar 1954 yılında bitmiştir.

5. Gayrimüslimler/Azınlıklar: Bütün gayrimüslimlerin hakları korunarak Türkiye'de yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudilere azınlık statüsü verilmiştir. Azınlıklara kendi medeni hukuklarını uygulama hakkı verilmiştir. Ancak Azınlıklar yeni Türk Medeni Kanunu'na uymayı kabul etmişlerdir.

Dini kimlik ilkesi esas alınarak Batı Trakya'daki Müslüman/ Türkler ile İstanbul, İmroz ve Bozcaada'da yaşayan Ortodokslar/ Rumlar hariç Anadolu ve Doğu Trakya'daki Rumlar karşılıklı yer değiştirmeleri kabul edildi. Nüfus mübadelesi adı verilen bu nüfus değişimi 1930 yılına kadar devam etmiştir.

Türkiye, Lozan Barış Konferansında yerleşik bulunan Bütün Etnik Toplulukların Kültürel Haklarını ve Özgürlüklerini korumayı taahhüt etmiş, ayrıca bütün Türkiye vatandaşları din ayrımı gözetmeden kanun önünde eşit olacakları kabul edilmiştir.

6. Savaş Tazminatı: I. Dünya Savaşı sonucunda Türkiye hiçbir Devlete Savaş Tazminatı ödemeyecektir. İşgal sürecinde Batı Anadolu Bölgesinde verdiği zararlardan dolayı Yunanistan Karaağaç'ı savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakacaktır.

7. Diğer Konular: Yabancıların Osmanlı İmparatorluğu döneminde açtıkları Eğitim-Öğretim, Hayır ve Dini Kurumlar yeni statüleri doğrultusunda faaliyetlerine devam edecektir.

Türkiye genel af ilan edecektir. Milli Mücadele döneminde düşmanla iş birliği yaptığı gerekçesi ile siyasi suçlu olarak kabul edilen 150 kişi/150'likler bu genel affın dışında tutulacaktır.

Sonuç: Lozan ile Misak-ı Milli hedefleri büyük oranda gerçekleşmiş olup, Türkiye'nin siyasi bağımsızlığın bir belgesi olarak geçerliliğini sürdürmekte Türkiye dış politikası temelini Lozan Barış Antlaşması teşkil etmektedir.

Lozan, Milli Mücadelenin başarıya ulaşması sonucunda imzalanan bir antlaşma olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğunu için I.Dünya Savaşını bitiren ve İmparatorluğun tasfiyesini sağlayan bir antlaşmadır.

Lozan ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Dünya Siyasi Sistemine ve Batı Dünyasına Hukuki, Siyasi, İktisadi, Sosyal değerlerine entegre olmuştur. Lozan antlaşmasından doğacak iftilafları ilgili devletler Lahey Adalet Divanına götürebileceklerdir.

C. CUMHURİYET'İN İLANI

Osmanlı İmparatorluğu'nda 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi kabul etmesi ile Mutlakiyet Rejimi/Padişahlık, Meşrutiyet Rejimine dönüşmüştür. 19 Mart 1877'de ilk Parlamento/Meclis-i Mebusan toplanmış, II.Abdulhamit'in 14 Şubat 1878'de Kanun-i Esasi'yi askıya alması ve Meclis-i Mebusanı tatil etmesi ile I.Meşrutiyet dönemi kapanmıştır.

Jöntürk/İttihat ve Terakki Direnişi ile 23 Temmuz 1908’de II. Abdulhamit Kanun-i Esasi’yi yürürlüğe koymuş, 17 Aralık 1908’de Meclis-i Mebusan’ın toplanması ile II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır.

Mondros Mütarekesinden sonra Sultan Vahdettin 21 Aralık 1918’de Meclisi Mebusan’ı feshetmiştir.

Amasya Genelgesi’nde “Milletin bağımsızlığı yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Kuva-i Milliye’yi Amil ve Milli İrade’yi hakim kılmak esastır” ifadeleri yer almıştır.

Kasım 1919’da Yapılan seçimlerle Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920’de toplanmış, İstanbul’un işgali üzerine Meclis-i Mebusan kendi iradesi ile 18 Mart 1920’de meclisi tatil etmiştir.

19 Mart 1920’de Mustafa Kemal’in yayınladığı genelge ile 23 Nisan 1920’de Meclis-i Mebusan ve yeni seçilen milletvekillerinin katılımı ile olağanüstü yetkilere sahip TBMM toplanmıştır.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 1. Maddesi Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir ve Milli İrade Millet Adına Milleti Temsil eden tek Organ TBMM’dir ifadeleri yer almıştır.

Devlet başkanlığının Veraset/Hanedan yolu ile geçmediği, seçildiği bütün rejimler Cumhuriyet olduğu için TBMM’nin 1 Kasım 1922’de Saltanatı/Hanedanlığı/Meşrutiyeti kaldırılması ile yeni rejim fiilen Cumhuriyet olmuştur.

Başbakan Ali Fethi Bey’e karşı TBMM’de muhalefet oluşması üzerine 25 Ekim 1923’te ortaya çıkan hükümet bunalımı sonucu Mustafa Kemal Paşa’nın isteği üzerine 27 Ekim 1923’te hükümet istifa etmiştir.

Yeni Hükümetin kurulmasıyla ilgili çalışmaları sürecinde Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü, Fethi Okyar’ın bulunduğu toplantıda “Yarın Cumhuriyeti İlan Edeceğiz” ifadesini kullanmıştır.

TBMM’de kayıtlı milletvekillerinin 158’nin katılımı ile Teşkilatı Esasiye’nin 1, 2, 4, 10, 11 ve 12. maddelerini değiştirerek 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet Yönetimi kabul ve ilan edilmiştir.

Yapılan bu değişiklikler;

Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir. Türkiye Devletinin hükümet şekli Cumhuriyettir (Md. 1). Devletin Dini İslam, Resmi Dili Türkçedir (Md. 2). Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir. Meclis hükümetin yönetim kollarını Bakanlar Kurulu aracılığı ile yönetir (Md. 4). Türkiye Cumhurbaşkanı, TBMM Genel Kurulunca ve kendi üyeleri arasından, bir seçim dönemi için seçilir (Md. 10). Türkiye Cumhurbaşkanı Devletin başkanıdır. Gerek gördü günde Meclis’e ve Bakanlar Kurulu’na başkanlık eder (Md. 11). Cumhurbaşkanı, Başbakanı

Meclis üyeleri arasından seçer, diğer bakanları da Başbakan yine meclis üyeleri arasından seçtikten sonra Bakanlar kurulunu Cumhurbaşkanı'nın ve Meclis'in onayına sunar (Md. 12).

TBMM aynı oturumda Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal Paşa, 158 milletvekilinin oyu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 30 Ekim 1923'te Cumhurbaşkanı Malatya milletvekili İsmet Paşa'yı Başbakanlığa atadı.

D. HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

Hiz. Muhammed'in ölümünden sonra Hiz. Peygamber'in Devlet Başkanlığı Görevinin Devamı/Ondan Sonra Gelen anlamında Dört Halife seçikle İslam Devlet Başkanlığı görevini üstlenmiş, ancak Emeviler Dönemi ile birlikte Halifelik, Saltanat Sistemine dönüşmüştür.

Tarihi süreç içerisinde dini bir makam olarak kabul edilen Halifelik, İslam Birliği'nin sembolü olmuştur. İslam Öğretisinde Ruhban olmadığı için Ruhani bir Makam olmayıp, İslam Devletinin ve Ümmetinin Reisi/ Başkanı/ Lideri Anlamında Siyasi Bir Makamdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Halifelik Yavuz Sultan Selim'in 4 Şubat 1517'de Mısır/Memluk seferi sonunda Kahire'deki Abbasi Halifesi III.Mütevekkil'in İstanbul'a getirilmesiyle Halifeliğin Osmanlı İmparatorluğu'na geçtiği kabul edilir.

Yavuz Sultan Selim Halifelik ünvanını kullanmayıp Hadim-ül Haremeyniş Şerefeyn /İki Haremin Hizmetkarı Ünvanını kullanmıştır. Ancak kendisinden önce 19 Şubat 1451'de tahta çıkan Fatih Sultan Mehmet ve 19 Mayıs 1481'de tahta çıkan oğlu II.Beyazıt halife ünvanını kullanmıştır.

1774'te Rusya ile yapılan Küçük Kaynarca Antlaşmasında Rusya'nın Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmesine karşılık Müslümanların koruyucusu olarak da Osmanlı Padişahı/Halifesi kabul edilerek Halifelik makamı uluslararası Dini/Ruhani bir statü kazanmıştır.

Halifelik ünvanının kullanılması ilk olarak 1789 Aynalı Kavak Antlaşması'nda yer almış, III.Selim'den döneminde Resmi bir ünvan niteliği kazanmış, bu dönemden itibaren Osmanlı hükümdarlarının halifelik ünvanı dünya Müslümanlarınca kabul görmüştür.

II. Abdulhamit döneminde iç ve dış politikada, İttihatçılar ise II. Meşrutiyet döneminde dış politikada öne çıkarmışlardır. I.Dünya Savaşı sürecinde, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Hilafet Makamının önemine işaret edilmiştir.

TBMM 1 Kasım 1922’de saltanatı kaldırması üzerine padişah ve Halife olan Mehmet Vahdettin 17 Kasım 1922’de İstanbul’dan ayrıldı.

Boş kalan halifelik makamı için TBMM Hükümeti Diyanet İşlerinden Sorumlu Bakanı Mehmet Vehbi Efendi, yeni bir halife seçimin yapılması gerektiğine dair fetva yayınladı.

TBMM verilen bir önerge ile 18 Kasım 1922’de Vahdettin’in Halifeliği düşürüldü. TBMM Hükümeti aynı gün Halife seçimini gündeme alını. Yapılan seçimde kullanılan 162 oyun 148’ini alan Abdülmecit Efendi TBMM tarafından Halife seçildi.

Abdülmecit Efendiye, Halifeye uyması gereken kuralları ve yetkilerinin sınırlarını bildirildi. Halifenin uyması gereken kurallar şunlardı.

Abdülmecit Efendi yalnızca Halife-i Müslimin Unvanını kullanacak ve herhangi bir eklemeye bulunmayacak.

İslam dünyası için hazırlayacağı bildiri de TBMM ve hükümetinin Türkiye halkı ve İslam dünyası için en hayırlı sistem olduğundan bahsedecek.

TBMM Genel Kurulu’na 3 Mart 1924’te Urfa Milletvekili Şeyh Saffet Efendi ve 53 arkadaşının Hilafetin Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanın yurt dışına çıkarılması ile ilgili kanun teklifi,

Manisa Milletvekili Vasıf Bey ve 50 arkadaşının Tevhid-i Tedrisat ile ilgili kanun teklifi,

Siirt milletvekili Halil Hulki Efendi ve 50 arkadaşının Şer’iye ve Evkaf vekâleti ile Erkan-ı Harbiye vekâletinin kaldırılması ile ilgili, üç ayrı kanun teklifi sunulmuştur.

Bu Kanun tekliflerinin TBMM’de kabul edilmesi ile 3 Mart 1924’te Halifelik kaldırılmıştır.

Kanunun birinci maddesinde *“Hilafet halledilmiştir. Hilafet hükümetle Cumhuriyet mana ve mefhumunda/anlam ve kavramında esasen mündemiç/ içinde varolduğunda hilafet makamı mulgadır/ kaldırılmıştır”* ifadesi yer almıştır.

Kanunun ikinci maddesinde Halife ve Osmanlı hanedanının bütün üyeleri Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde edebiyyen men edilmiş, Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti hakimiyet paylaşımı/sorunu çözmek, laik bir rejim ve toplum kurulması hedeflerine yönelik olarak halifelik makamı kaldırılmıştır.

Hilafetin kaldırılması Batı dünyasında olumlu karşılanırken İslam Dünyasında ise endişe ve ihtiyatla karşılanmıştır.

E. 1924 TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Terakki Perver, Cumhuriyet Fırkası ve CHP'nin katılımı ile TBMM tarafından 20 Nisan 1340/1924'te kabul edilmiştir.

Önemli maddeleri şunlardır;

Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir (Md 1). Türkiye Devleti'nin dini İslam Dinidir, Resmi Dili Türkçe'dir, Başkenti Ankara şehridir (Md 2). Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir (Md 3). TBMM Millet'in Tek Ve Gerçek Temsilcisi Olup Millet Adına Egemenlik Hakkını Kullanır. Yasama Yetkisi Ve Yürütme Gücü TBMM'de Toplanır (Md 5). TBMM Yasama Yetkisini Doğrudan kendi kullanır (Md 6). Yürütme Yetkisini İse Cumhurbaşkanı Ve Onun Atayacağı Bakanlar Kurulu Kanalıyla Kullanır. Meclis, Hükümeti Denetleyebilir Ve Düşürebilir (Md 7). Yargı Millet Adına Bağımsız Mahkemelerce Kullanılır (Md 8).

1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 2. Maddesi 10 Nisan 1928'de değiştirilerek "Devletin Dini İslam'dır" hükmü kaldırılmıştır. 5 Aralık 1934 değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımıştır. 5 Şubat 1937 değişikliği ile de Cumhuriyet Halk Partisinin 6 ilkesi Halkçılık, Devletçilik, İnkılâpçılık, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na girmiştir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun dili 10 Ocak 1945'te sadeleştirilmiş, Anayasa ismini almıştır. Demokrat Parti iktidarında 24 Aralık 1952'de tekrar Teşkilat-ı Esasiye Kanunu haline getirilmiştir.

1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar 36 yıl yürürlükte kalmıştır.

F. CUMHURİYET DÖNEMİ İÇ SİYASAL GELİŞMELER

1. Şeyh Said İsyanı ve Tahrir-i Sükûn Kanunu: Şeyh Said aslen Elaziz'in Palu ilçesinden olup Erzurum'un Hınıs ilçesinde ikamet eden, Klasik Medrese Eğitimi yaptıran, bir Nakşibendî şeyhiydi.

Saltanatın ve Hilafetin kaldırılması Şeyh Said İsyanının temel nedenini oluşturur.

Şeyh Said 8 Şubat 1925'te Diyarbakır'ın Eğil bucağına bağlı Piran beldesinde Cuma namazında verdiği vaazda Medreselerin ve Şer'îye ve Efkafe Vekaletinin kaldırıldığı, Gazetelerin Dine Hakaret ettiğini ifade etmiştir.

Bu konjunktürde köydeki düğün töreninde başlayan adli olay, jandarma ve Şeyh Said'e bağlı gruplar arasında meydana gelen silahlı çatışma, kısa sürede bölgeye yayılarak 25 Şubat'ta Elaziz, 7 Mart'ta Diyarbakir kuşatmasıyla olay isyan niteliği kazanmıştır.

Başbakan Fethi Okyar, olayın yerel bir asayiş sorunu olduğunu belirtmiştir. Ancak isyanın gelişerek devam etmesi üzerine, gerekli tedbirleri almadığı gerekçesiyle TBMM, Fethi Okyar Hükümetini 2 Mart 1925'te Güvensizlik Oyu ile düşürmüştür.

İsmet İnönü Başbakanlığında kurulan Yeni Hükümet, 2 Mart 1925'te TBMM'de güvenoyu aldı. TBMM, ayaklanmanın bastırılması için hükümete geniş yetkiler veren Takrir-i Sükûn/Huzurun Korunması Kanunu 4 Mart 1925'te 122 kabul, 22 ret oyuyla kabul edilmiştir. Takrir-i Sükûn Kanunu maddeleri;

Hükümet, Cumhurbaşkanı onayı ile doğrudan doğruya yasak koymaya yetkilidir. Hükümet, gerici ayaklanmaya, ülkenin sosyal düzenini, huzur ve sükûnetini bozmaya neden olan bütün kişi ve kuruluşları İstiklal Mahkemeleri'ne sevk etmeye muktedirdir.

İsyan 31 Mart 1925 tarihinde bastırıldı. İsyana katılanlardan 48'i, 29 Haziran 1925'te Diyarbakir'de kurulan Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak idam edildiler.

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun süresi 2 Mart 1927'den 4 Mart 1929 tarihine kadar uzatılmıştır. 7 Mart 1927'de ise İstiklal Mahkemeleri kaldırılmıştır.

Bu süreçte Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, programında "Fırka Dini İnançlara Saygılıdır" maddesinden dolayı Devrime karşı çevrelere cesaret verdiği iddiasıyla isyandan sorumlu tutularak 5 Haziran 1925'te hükümet tarafından kapatılmıştır.

Ayrıca bu süreçte yaptıkları yayınlardan dolayı İstanbul'da Tevhid-i Efkar, İstiklal, Tanin ve Sebil'ül Reşad gazeteleri Takrir-i Sükun Kanunu'na muhalefetten yayınları durdurulmuştur, gazeteciler Velit Ebüzziya, Eşref Edip, Abdülkadir Kemali (Öğütçü), Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu) ile Sadri Ethem (Ertem) Ankara ve Elaziz İstiklal Mahkemesinde yargılanarak tutuklanmışlardır.

2. İzmir Suikastı/ Girişimi: I. Dünya Savaşının sonuçlarından sorumlu tutulan İttihat ve Terakki üst yöneticileri halktan büyük tepki toplamışlardı.

Ancak İttihat ve Terakki Partisi üst düzey asker ve sivil yönetici ve üyeleri/ B Takımı Milli Mücadele Hareketine katılmış Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kuruluşunda yer alarak Milli Mücadeleye önderlik yapmışlardır.

Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Hilafetin kaldırılması ile bazı Milli Mücadele liderleri arasında organik bir örgütlenme olmamakla birlikte Gazi Mustafa Kemal Paşa ve onun önderliğinde gerçekleşen İnkılaplara/Devrimlere karşı bir muhalefet bloku oluştu.

Mustafa Kemal Paşa 14 Haziran 1926'da Bursa'dan Balıkesir yoluyla İzmir'e geçmek üzere iken İzmir Valisi Kazım Paşa/Dirik Mustafa Kemal Paşa'ya bir suikast teşebbüsü olduğunu bildirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa 16 Haziran 1926'da İzmir'e geldi. İzmir gezisi sırasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kocaeli Milletvekili Şükrü Bey, eski Trabzon milletvekili Ziya Hurşit ve İttihatçı Kara Kemal, suikast düzenlemek iddiasıyla tutuklandılar.

Suikastı gerçekleştirmek için Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi'den oluşan suikast timi İzmir'e gelmiştir. Suikast girişimi Giritli Şevki'nin 17 Haziran 1926'da suikastla ilgili bilgileri resmi makamlara bildirmesiyle ortaya çıkmıştır.

İzmir suikasti dosyası Suikastçılar ve İttihatçılar dosyası olarak ikiye ayrıldı. İzmir'de suikaste katılanlar yargılanırken, Ankara'da Ali Çetinkaya başkanlığındaki Ankara İstiklal Mahkemesinde, Milli Mücadeleye lider kadrosundaki İttihatçı paşalar ve sivil bürokratlar yargılanmaya başlandı.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemindeki bütün siyasi faaliyetleri Cumhuriyetin ilanından sonra iktidarı ele geçirmek için yapılan girişimler mahkemede gündeme getirilerek sorgulandı.

Ankara İstiklal Mahkemesi İttihat ve Terakki önderlerinden eski Maliye Nazırı Cavit ve Doktor Bahattin Şakir, İsmail Canbolat, Halis Turgut, Rüştü Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Refet Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Rauf ve Adnan Adıvar tutuklanmış, daha sonra Kazım Karabekir, Refet Paşa ve Cafer Tayyar Paşa ise beraat etmiştir.

Ankara İstiklal Mahkemesi'nin 26 Haziran -13 Temmuz 1926'da İzmir'de yaptığı yargılamada 6'sı milletvekili olmak üzere 13 kişiyi, 18 Temmuz 1926'da ise İstiklal Mahkemesi'nin Ankara'da yaptığı yargılamada Cavit Bey ve Doktor Nazım Bey, Eskişehir Milletvekili Arif Bey, Emekli jandarma Yüzbaşı Sarı Edip Efe idam edilmiştir.

Suikast girişiminden sonra İttihat ve Terakki lider kadroları Türk siyasi hayatından tasfiye edilmiş, muhalefet üzerinde uzun yıllar sürecek siyasi baskı başlamıştır.

3. Menemen Olayı: Nakşibendi Tarikatı mensubu Derviş Mehmet öncülüğünde, Manisalı 6 köylü tarafından 23 Aralık 1930'da İzmir'in

Menemen ilçesinde şeriat isteriz sloganıyla yöresel bir eylem yapıldı. Bu eyleme müdahale eden Asteğmen Mustafa Fehmi Kubilay şehit edildi.

Bu gelişme üzerine Bakanlar Kurulu olayın Cumhuriyet'e ve İnkılâplara karşı bir ayaklanma olduğu gerekçesi ile 31 Aralık 1930'da İzmir/Menemen ve Manisa'da Fahrettin Altay Paşa komutanlığında bir ay süre ile sıkıyönetim ilan etti.

Mustafa Muğlalı başkanlığındaki Sıkıyönetim Mahkemesi yaptığı yargılamada olayların arkasında Nakşibendi Tarikatı bulunduğu hükmüne vararak olayla ilgili gördüğü Şeyh Esat Efendi'nin de bulunduğu otuz dört kişiye ölüm, kırk bir kişiye de ağır hapis cezaları verdi.

G. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASİ PARTİLERİ

1.Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi: Mustafa Kemal Paşa TBMM'de oluşan grupları birleştirmek amacıyla 10 Nisan 1921'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunu kurdu. TBMM'nin 11 Ağustos 1923'te açılışı ile yeni milletvekillerinin, yeni fırkanın yeni tüzüğünü 6 Eylül 1923'te kabul ettiler. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası adıyla siyasi partiye dönüştürüldü. Mustafa Kemal Paşa Genel Başkanlığa seçildi. Halk Fırkası 23 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası ismini aldı.

CHF/CHP ilk kurultayını 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi olarak kabul etti. 1927'deki kongresini ikinci büyük kongre olarak toplanmıştır. Bu kongrede Mustafa Kemal Büyük Nutkunu okumuştur. Nutukta, Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da başlayan Milli Mücadelenin başından itibaren bütün safhalarını anlatarak bu sürecin bir muhasebesini yapmıştır.

1931 Kongresinde parti programı kabul edilmiş Devletçilik, İnkılapçılık, Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik ilkeleri programa konuldu. CHF 1935 kongresinde ise Cumhuriyet Halk Partisi ismini aldı.1938'deki olağanüstü kongrede İsmet İnönü genel başkan seçildi. Mustafa Kemal Atatürk ebedi şef, İsmet İnönü'ye ise Milli Şef ünvanı verilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası Ayan, Eşraf, Sivil ve Asker Memur tabanına dayanan devletçi bir parti olarak kurulmuş, Kurucu parti olarak 1923-1950'ye kadar 27 yıl tek parti iktidarını sürdürmüş, ilk kurucu ve iktidar görevini tamamlayan CHP, 1960 Askeri Darbesi ve 1961 Anayasasını desteklemiştir.

1965'te partinin, Programının/ Politikasının Ortanın Solu olduğunu Genel Başkan İsmet İnönü tarafından ilan edildi. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 16 Ekim 1981'de bütün siyasi partiler ile birlikte kapatılmış.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra kapatılan siyasi partilerin yeniden açılabilmesi önündeki yasal engeller ortadan kaldırılması ile CHP, 9 Eylül 1992'de yeniden açılmıştır. 1946'da çok partili hayata geçişten itibaren yapılan hiçbir serbest ve özgür seçimde tek başına iktidara gelememiştir.

2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası: 1924 Anayasası memuriyet görevi ile milletvekili görevinin aynı kişide birleşmesini engellemiştir. Bu süreçte Kazım Karabekir, Ali Fuat, Cafer Tayyar ve Refet Paşalar askerlik görevini bırakarak milletvekili kalmayı tercih ettiler. Siyasi literatürümüzde paşalar komplosu olarak yer alan bu olay, TBMM'de ilk muhalefeti başlatmıştır.

Bu muhalif kanat İsmet Paşa Hükümetine karşı verdikleri gensoru önergesi ile hükümeti düşürme girişiminde bulundular, ancak hükümeti düşüremediler.

Bu gelişme üzerine TBMM'de Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Refet Bele, İsmail Canbolat, Halis Turgut ve Ali Fuat Cebesoy'un başlattıkları muhalif hareket, tek parti hakimiyetine dayalı rejime karşı durmak, CHP'nin karşısında bir muhalefet partisi çıkarmak ve Demokrasiyi savunmak için 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular.

Fırka Genel Başkanlığına Kazım Karabekir, Genel Sekreterliğine Ali Fuat Cebesoy seçildi.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Programı Liberalizm, Halk Hâkimiyeti, Dini İnanış ve düşüncelere saygı ilkelerine dayanmaktaydı.

Hükümet Şeyh Said İsyanı'nı gerekçe göstererek, irticayı desteklediğini ileri sürerek kuruluşundan yedi ay sonra Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanarak İstiklal Mahkemelerinin önerisi üzerine Cumhuriyet döneminin ikinci partisi ve ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 3 Haziran 1925'te Bakanlar Kurulu/Hükümet tarafından kapatıldı.

3. Serbest Cumhuriyet Fırkası: Mustafa Kemal Paşa, Ülkenin tek parti yönetiminde, hükümetin ise muhalefetsiz bir durumdan kurtulması için çok partili Demokratik bir düzene geçişi öngörmüştür.

Mustafa Kemal Paşa yeni Parti kurma görevini Paris Büyükelçisi, eski Başbakanlardan Ali Fethi Okyar'a vermiştir.

Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik ve Liberalizm ilkelerine dayanan Serbest Cumhuriyet Fırkası Ekim 1930'da yapılan yerel seçimlerde, seçime katıldığı bölgelerde büyük başarı göstermiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın iktidara doğru yürüyüşü CHP'de büyük bir tedirginliğe yol açtı. CHP ve Serbest Cumhuriyet Fırkası arasında başlayan siyasi çekişmeler, Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Okyar'ı karşı karşıya gelmesi üzerine Ali Fethi Okyar'ın 17 Kasım 1937 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kapatmıştır.

H. ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI

1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Boğazlar Sözleşmesini kabul etmiştir. Boğazlar Rejiminin Statüsünü belirlemek amacıyla Milletler Cemiyeti'ne bağlı uluslararası bir "Boğazlar Komisyonu" kurulmuştur.

Bu Komisyon Boğazlarda Serbest Geçişi Kabul etmiş, Boğazların her iki yakasının askerden arındırılması ve Güvenliğin Boğazlar Komisyonunda bulunan Devletlerin Garantisine alınmıştı.

Boğazlar sözleşmesinde yer alan Maddeler Türkiye'nin Egemenlik Haklarını ortadan kaldırıyordu. Türkiye, "Lozan Boğazlar Sözleşmesi"ne katılan ülkelere çağrıda bulunarak, Boğazlar'ın statüsünü belirleyen yeni bir sözleşme yapılmasını teklif etmiştir.

İsviçre'nin Montrö kentinde Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya arasında 20 Temmuz 1936'da imzalanan yeni Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların Egemenliği Türkiye'ye geçmiştir.

Bu sözleşmeye göre;

Türkiye, savaş şartlarında Boğazlar'ı kapatabilecek, Ticaret gemileri Boğaz'dan serbest geçiş hakkına sahip olacak, Karadeniz'de sınırı olan ülkelerin savaş gemilerine geçiş serbest olacaktı.

2. Hatay Sorunu: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Antakya ve İskenderun Bölgesi Suriye Vilayetine bağlı bir Sancaktı. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi kabul edildiğinde Antakya İskenderun Sancağı Misak-ı Milli sınırları içinde yer almıştı.

Ancak İngiltere 6 Kasım'da İskenderun ve Antakya'yı işgal etti. 23 Eylül 1919'da bölgeyi Fransızlara terk etti. Sakarya Zaferinden sonra 20 Ekim 1921'de Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması ile İskenderun

Sancağı Türk Müslüman Kimliğinin korunması şartı ile özel bir Statüye sahip olarak Fransız Yönetimine bırakılmıştır.

Fransa, 1936 yılında Manda Yönetimi altında bulunan Suriye'ye Bağımsızlığı vermeyi kararlaştırdı. Bu süreçte Özel/Özerk bir yönetimi olan İskenderun Sancağı'nın statüsü tartışılmaya başlandı.

Türkiye 9 Ekim 1930'da Fransa'ya nota vererek İskenderun Sancağı'na bağımsızlık verilmesini istedi. Fransa Mandater Devlet olarak yetkisinin olmadığını, sorunun Milletler Cemiyeti tarafından çözülebileceğini bildirdi.

Milletler Cemiyeti, 1 Aralık 1937'de İskenderun statüsünü, İçişlerinde Serbest, Dışişlerinde Suriye'ye bağlı olmasını kabul etti.

II. Dünya Savaşı'nın bütün Avrupa ülkelerini etkisi altına aldığı bu konjonktürde Fransa Almanya'nın saldırısına karşı Ortadoğu'daki birliklerini geri çekmeye başlamıştı.

Fransa, Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girme beklentisi içerisinde olduğundan, Hatay konusundaki politikasında önemli değişiklikler yapmıştır.

Özerk İskenderun Sancağı Meclisi, 2 Eylül 1938'de toplanarak bağımsız Hatay Devleti'ni kurmuştur.

Türkiye ile İngiltere 12 Mart 1939'da imzaladıkları antlaşma ile iki ülke Akdenizde bir saldırı hareketinin savaşa yönelmesi durumunda işbirliği yapacaklarını duyurdular. Fransa antlaşmaya kendilerinin de dahil edilmesini istedi. Ancak Fransa ile Türkiye arasında netleşeyen bir Hatay sorunu vardı.

Türkiye Akdeniz ve Balkanlardaki en büyük jeopolitik güç durumundaydı. Almanya'yı Balkanlarda durduracak tek ülke olarak kabul ediliyor, müttefiklere askeri üs sağlayabileceği öngörülüyordu.

Müttefikler, Türkiye'nin Almanlar tarafından işgal edilmesi ile boğazların bütün Ortadoğu'nun ve Kafkasların, düşebileceği endişesini taşımaktaydılar.

Bu süreçte İngiltere, Türkiye, Fransa 23 Haziran 1939'da dostluk ve yardımlaşması imzalanarak, Hatay-Türkiye görüşmelerini kabul ettiler.

Hatay Meclisi'nin 29 Haziran 1939'da yaptığı toplantıda, Hatay Cumhuriyeti oy çokluğu ile Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı aldı. 7 Temmuz 1939'da kabul edilen kanunla Hatay Türkiye'nin ili haline geldi.

3. Türkiye-İngiltere İlişkileri: Musul Meselesi'nin çözümü Lozan Antlaşması ile Türkiye ile İngiltere'ye bırakılmıştı. Türkiye ile İngiltere 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da Haliç Konferansı düzenlenmiş, ancak bu Konferanstan bir sonuç alınamamıştır.

İngiltere konuyu 6 Ağustos 1924'te Milletler Cemiyeti'ne götürmüştür. Milletler Cemiyeti Macaristan, Belçika, İsveç gibi tarafsız devletlerden teşekkül eden bir komisyon kurmuştur.

Komisyon 18 Temmuz 1925'te Musul Bölgesinin Irak'a bağlanması kararını almıştır. Türkiye komisyon raporunu reddetmiştir. Ancak İngiltere'nin nüfuzu altında bulunan Milletler Cemiyeti Genel Kurulu raporu kabul etmiştir. Milletler Cemiyeti hakem yetkisini kullanarak Musul'un Irak'a bırakılmasını kararlaştırmıştır.

Milletler Cemiyeti Genel Kurulunun verdiği karar çerçevesinde İngiltere ve Türkiye arasında 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Musul Bölgesi Irak'a bırakılacak, Sınır Hattı Kesin ve Bozulmaz Olduğu kabul edilmiştir. Musul petrol gelirlerinin %10'u 25 yıl süre ile Türkiye'ye verilecek.

Yapılan antlaşmanın 14. maddesinin verdiği imkânı kullanarak Türkiye Musul petrolleri üzerindeki %10'luk kâr payını sermayeye çevirerek 500 bin İngiliz sterlini karşılığında bu hakkından vazgeçmiştir.

4. Türkiye-İtalya İlişkileri: İtalya I. Dünya Savaşı döneminde Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun paylaşılması için yapılan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın katılımı ile imzalanan gizli Londra Sözleşmesi uyarınca, Akdeniz kıyılarından başlamak üzere işgale başlamıştır. 28 Mart 1919'da Antalya, 4 Mayıs'ta Kuşadası, 11 Mayıs'ta Fethiye, 12 Mayıs'ta Bodrum'u işgal etmiştir.

İtalya II. İnönü Zaferinden sonra Anadolu'dan çekilme kararı alan ilk itilaf devletidir. Antalya işgalini 5 Temmuz 1921'de kaldırarak Anadolu toprakları üzerindeki isteklerinden vazgeçmiştir.

İtalya'da 1922'de Mussolini'nin iktidara gelmesinden sonra Büyük İtalya, Büyük Deniz Akdeniz söylemleri ile İtalya Emperyalist bir Politika izlemeye başlamıştır.

Türkiye Batı Devletleriyle ilişkilerini geliştirme politikası doğrultusunda İtalya ile "Doğu Akdeniz İttifak"'ı oluşturmak için 30 Mayıs 1928'de "Türk-İtalyan Tarafsızlık ve Uzlaşma Antlaşması" imzalamıştır.

5. Türkiye-Fransa İlişkileri: I.Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız mandası altındaki Suriye ile sınır meselesi, Kapitülasyonlar, Osmanlı'nın borçları, Türkiye'deki Fransız Misyoner okulları ve Hatay Sorunu eksenleri üzerinde gelişmiştir.

TBMM Hükümeti ile Fransız Hükümeti arasında 20 Ekim 1921'de yapılan Ankara Antlaşması ile Suriye sınırı belirlenmiş, İskenderun Bölgesi için özel statü kabul edilmiştir.

Türkiye-Suriye sınırı 30 Nisan 1926'da imzalanan Türk-Fransız Dostluk Antlaşması ile belirlenmiştir.

Lozan Antlaşması'na göre Osmanlı borçları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkan ülkeler arasında bölüşürülecek. Borçların taksimini Duyun-u Umumiye yapacak, ödeme şartlarını ise Paris'te kurulacak bir komisyon tarafından belirlenmesi kabul edilmiştir.

Bir Fransız şirketi tarafından işletilmekte olan Adana-Mersin Demiryolu hattı 10 Ocak 1929'da çıkarılan bir kanunla Türkiye tarafından satın alınmıştı.

Osmanlı Borçlarının en büyük alacaklısı Fransa ile 13 Haziran 1928'de yapılan Antlaşma ile Osmanlı borçlarının ödenmesi bir sisteme bağlanmıştır.

1929 Dünya İktisat Bunalımı sürecinde ABD Başkanının 1931'de Hoover Moratoryumu ilan etmesi borçların ertelenmesi imkânını gündeme getirdi.

Türkiye için 20 Haziran 1933'de yeni bir Borç Ödeme Planı kabul edildi. Türkiye bu plana göre 25 Mayıs 1954'e kadar bütün borçlarını ödemiştir.

6. Türkiye-Yunanistan İlişkileri:

a. Nüfus Mübadelesi : Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Sorunların büyük bölümü Lozan Barış Antlaşması ile çözümlenmiştir.

Yunanistan ile imzalanan Türk ve Rum Ahalisi'nin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol'e göre;

Rum Ortodoks vatandaşları ile Müslüman Türk Yunan vatandaşları, 1 Mayıs 1923'te başlamak üzere zorunlu mübadeleye tabi olacaklardır.

İstanbul'da ikamet eden Etaplı/Yerleşik Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'da ikamet eden Türk Müslümanlar bu mübadelenin dışında tutulacaktır.

Yunanistan Başbakanı Venizelos 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında Ankara ziyaretinde, Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma Ve Hakem Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin sınırlandırılması hakkında Protokol, İkamet, Ticaret ve Seyr-i Sefain sözleşmeleri imzalanmıştır.

b. Adaların Silahlandırılması Sorunu: Türkiye Kıbrıs'ın bağımsızlığı için yapılan 1959 Zürih ve Londra antlaşmalarına göre Türkiye yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İngiltere ve Yunanistan ile birlikte Garantör Devleti olmuştur.

Türkiye bu Garantörlüğe dayanarak meydana gelen silahlı olaylar sonucunda 1964-1967 Kıbrıs'a Müdahale girişimi, 1974'te ise Kıbrıs

Barış Hareketi ile Askeri Müdahalede bulunmasıyla Türk-Yunan ilişkileri yeni bir döneme girmiştir.

Yunanistan Lozan Antlaşmasındaki dengenin 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile bozulduğunu ileri sürerek, Boğazların silahlandırılmasına izin verildiğini, Lozan'da Ege adalarının silahsızlandırılmasının geçerliliğini yitirdiğini, böylece Ege Adalarını silahlandırma hakkının doğduğunu iddia etmiştir.

Ancak Lozan'da Boğazlarla ilgili maddeyi kabul eden Devletler Montrö Sözleşmesinde konuyu yeniden görüşerek kabul etmişlerdir.

Yunanistan bu doğrultuda Limni Adası ve Ege Denizi'ndeki aidiyeti/Bağlantısı belli olmayan Adaların Yunanistan'a ait olduğunu iddia etmiştir.

Türkiye'nin ise bu Adaların Statüsünün Uluslararası ve ikili antlaşmalarla belirlenmediği için Aidiyetleri belirsiz olan bu adalar üzerinde Yunanistan'ın bir hak iddia edemeyeceğini ileri sürmüştür.

c. Kara Suları Sorunu: Bir ülkenin kıyılarından başlayıp, belli bir uzaklığa kadar uzanan deniz şeridi o ülkenin toprağı gibidir. Lozan Barış Antlaşması'na göre Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizindeki Kara Suları 3 Deniz Milidir.

Yunanistan 1936'da Kara sularını tek taraflı 6 deniz miline çıkarmış, Türkiye'de 1964'te kara sularının 6 deniz miline çıkarmıştır. Yunanistan 1974'te karasularının 12 deniz miline çıkarma girişiminde bulunmuş, Türkiye bu kararı savaş sebebi sayacağını ilan etmiştir.

Kara sularının 6 millik uygulamasına göre Ege Denzinin % 8,8'i Türkiye'ye % 35'i Yunanistan'a %56,2'lik Bölümü ise Uluslararası sular konumundadır.

d. Kıta Sahanelığı Sorunu: Bir ülkenin kara sularının bitiş noktasından başlayarak denizin altındaki jeolojik devamına kıta sahanlığı denir.

Ege Denzinde petrol arama ruhsatlarını Yunanistan 1959'da, Türkiye ise 1974'te verdiler. Türkiye Başbakanı Demirel ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis 1975'te Kıta Sahanelığı konusundaki anlaşmazlığı Uluslararası Lahey Adalet Divanına götürmeye karar verdiler. Adalet Divanı ise sorunun tarafların kendi aralarında diplomatik görüşmeler yaparak çözmeleri kararını verdi.

Türkiye 1976'da Hora/Sismik-1 gemisini Ege denzine petrol aramak için gönderdi.

e. Hava Sahası /Fır Hattı Sorunu: Bir Ülkenin Kara Toprağı ve Karasuları üzerindeki alana Hava Sahası denir. Yunanistan 1931'de Hava Sahasını 3 Milden 10 Mile çıkardığını ilan etti. Türkiye bu duruma

1974'te itiraz ederek, 1944 Chicago Hava Sahası Sözleşmesine göre Yunanistan'ın hava sahasını ancak 6 mile çıkarabileceğini belirtti.

Yunanistan ise Türkiye'nin bu duruma 1974'e kadar itiraz etmeyerek bu statüyü kabul ettiğini ileri sürdü.

Türkiye fir hattının iki ülke savaş uçakları arasında sürtüşmeler yaşandığını, sivil uçuşların güvenliğinin tehlikeye düştüğünü belirterek Ege'deki fir hattını fiilen Ege Denizi'nin ortasına kaydırды. Bu tartışmalı karar üzerine Ege Denizi üzerinde sivil uçuşlar yapılamadı.

ABD'nin girişimi sonucu Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan görüşmeler üzerine 22 Şubat 1980'de Ege Denizi üzerindeki sivil uçuşlar yeniden başladı. Ancak Yunanistan Askeri Uçakların bu kapsamda olmadığını iddia etmektedir.

7. Türkiye-Sovyetler Birliği/SSCB İlişkileri: Türkiye Sovyetler Birliği ilişkileri 26 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşmasıyla başlamıştır. Bu antlaşma ile Sovyetler Birliği Anadolu'da başlayan Milli Mücadele'ye, silah yardımıyla bulunmuştur. Misak-ı Milli'yi tanıyan ve Sevr Antlaşması'nı tanımadığını bildiren ilk ülke olmuştur.

Moskova Antlaşması ile başlayan Türk-Sovyet İttifakı Lozan Antlaşmasında Boğazların statüsü konusunda TBMM Hükümeti'nin tezinin Rusya'nın desteklemesi ile devam etmiştir.

Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması Paris'te 17 Aralık 1925'te imzalanmıştır. Bu antlaşmayı 11 Mart 1927'de Ticaret ve Seyri-i Sefain Antlaşması izlemiştir.

Milli Mücadele döneminde başlatılan iyi ilişkiler Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiş ancak Türkiye'nin 1930 yılından sonra Batılı Devletler ile kapsamlı işbirliğine girmesi Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri geriletmıştır.

SSCB, Boğazların statüsünü belirleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesini imzaladı.

II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye'nin izlediği tarafsızlık politikası Türk-Sovyet ilişkilerinin eski önemini kaybetmesine neden olmuştur. SSCB, 19 Mart 1945'te, 1925'te yapılan Türk-Sovyet dostluk anlaşmasının yenilenmeyeceğini bildirdi.

SSCB, 7 Ağustos 1946'da boğazların statüsü ile ilgili bir nota verdi. 26 Eylül 1946'da verilen ikinci notada ise SSCB, Türkiye ile boğazlarda ortak savunma önerisinde bulundu.

Bu süreç devam ederken Sovyet Lideri Stalin'in Mart 1953'te ölümünden sonra SSCB ani politika değişikliği ile Türkiye'ye verdiği notada boğazların güvenliği statüsünü kabul edilebilir olduğunu ve

SSCB'nin Türkiye toprakları üzerinde bir hak iddiası olmadığını belirtmiştir.

II. Dünya Savaşı sonunda başlayan Soğuk Savaş Dönemi Sovyet yayılmacılığı algısı ve Komünizm tehlikesi Türkiye'nin Batı Bloğunda yer alarak 1952'de NATO'ya girmesi Türk-Sovyet ilişkilerini sürekli gerginleşmesine neden olmuştur.

8. Türkiye-Afganistan İlişkileri: Afganistan TBMM ilişkileri 1 Mart 1921'de Türk-Afgan Dostluk Antlaşması ile başlamış, bu antlaşma 25 Mayıs 1925'te yenilenmiştir.

Afgan Kralı Amanullah Han'ın 20-25 Mart 1928'de Türkiye'yi ziyareti ile Türk-Afgan ilişkileri gelişmiştir. Bu antlaşmalarla Türkiye, Sivil ve Askeri Eğitim alanında Afganistan'a yardım etmeyi, Subay, Doktor ve Öğretmen göndermeyi taahhüt etmiştir.

9. Türkiye-İran İlişkileri: Milli Mücadele Döneminde İran ile siyasi bir sorun yaşamamıştır. Türkiye ile İran arasında 26 Nisan 1926'da Tahran'da Dostluk ve Güvenlik Antlaşması, 5 Kasım 1932'de Ankara'da Dostluk ve Güvenlik, Tarafsızlık ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.

Tahran'da 23 Ocak 1932'de bu Antlaşmalar yenilenerek Türk-İran sınır anlaşmazlıkları çözüme kavuşturulmuştur. İran Şahı Rıza Pehlevi Haziran 1934'te Türkiye'yi ziyaret ederek Gazi Mustafa Kemal Atatürk'le görüşmüştür.

10. Türkiye-Arap Ülkeleri İlişkileri: I. Dünya Savaşından sonra Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Lübnan, Filistin, Ürdün ve Körfez Emirlikleri Batılı Devletlerin mandası altında bulunması Türkiye ile olan ilişkilerini kısıtlamıştır.

Türkiye 1926 yılında kurulan Suudi Arabistan Krallığını tanımıştır. 3 Ağustos 1929'da Türkiye-Suudi Arabistan arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.

Ürdün Kralı Abdullah, 31 Mayıs 1937'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin ile olan ilişkiler ise Mandateri/Koruyucu ülke İngiltere ve Fransa aracılığıyla yürütülmüştür.

11. Balkan Paktı: Türkiye, Lozan Antlaşması'nı imzaladıktan sonra Balkan ülkeleri ile ikili ilişkiler kurmaya başlamıştır. 15 Aralık 1923'te Arnavutluk, 15 Ekim 1925'te Bulgaristan, 28 Ekim 1925'de Yugoslavya ile dostluk antlaşmaları imzalamıştır.

I. Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'ın Azınlık Sorunları ve toprak isteklerinden dolayı komşuları ile anlaşmazlığa düşmesi, 1933'te Almanya'da Nazi Partisinin iktidara gelmesi, İtalya'nın Akdeniz üzerindeki Emperyalist amaçları Balkan Paktı sürecini hızlandırmıştır.

Türk-Yunan İşbirliği, Balkan Paktı'nın Kuruluşunu hazırlamıştır. 14 Eylül 1933'te Türkiye ile Yunanistan Samimi Antlaşma Paktı, 17 Ekim 1933'te Romanya, 27 Kasım 1933'te Yugoslavya ile Dostluk ve Saldırmazlık Hakem ve Uzlaşma Antlaşmaları imzaladı.

Balkanlar'da sınırların güvence altına alınması, mevcut statülerin korunması amacıyla Ekim 1930'da Atina'da, Ekim 1931'de İstanbul'da, Ekim 1933'de Bükreş'te ve Kasım 1933'te Selanik'te Dört Balkan Ülkesinin katılımıyla Balkan Konferansları düzenlenmiştir.

Bu Konferanslar sonucunda, Bulgaristan ve Arnavutluk hariç Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Paktı Antlaşması'nı imzalamışlardır. Balkan Ülkeleri Şubat 1939'da Bükreş'te toplanarak Paktı'n 7 yıl süre ile uzatılmasına karar verdiler. Ancak II. Dünya Savaşı sürecinde Almanya'nın Mart 1940'ta Çekoslovakya'yı, İtalya'nın Nisan 1940'da Arnavutluk'u ve Yunanistan'ı işgal etmesi üzerine Balkan Paktı dağılmıştır.

Balkan Paktı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sürecinde Türkiye Politikalarını desteklemiştir.

12. Sadabat Paktı: İtalya'da Mussolini Yönetimi 1930'dan itibaren Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya karşı yayılma politikaları sonucu 1935'te Habeşistan'ı işgal etti. Doğu Akdeniz'deki İtalya yayılmacılığına karşı Türkiye, İran ve Irak 3 Ekim 1935'te Cenevre'de üçlü bir Dostluk Paktı imzaladılar.

Afganistan'ın da katılımı ile bu dört devlet 8 Temmuz 1937'de Tahran'da imzalanan Sadabat Paktı 25 Haziran 1938'de yürürlüğe girdi. Bu Pakt 1955'te Bağdat Paktı'nın kurulmasıyla önemini yitirdi.

13. Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a Girişi: I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış itilaf devletleri Yeni Dünya Düzenini kurmak ve Milletlerarası Barışı sağlamak ve İşbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Milletler Cemiyeti kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye I. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğradığı için kuruluş aşamasında Milletler Cemiyeti üyeleri arasına alınmamıştır. Barış düzeninin getirdiği değişim süreci I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan devletlerin de Milletler Cemiyeti'ne alınmasına imkân sağladı. Milletler Cemiyeti 6 Temmuz 1932'de İspanya'nın teklifi, Yunanistan'ın desteği ile Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne davetini öngören Karar Tasarısı kabul etmiştir.

TBMM 9 Temmuz 1932'de daveti kabul etmesi üzerine 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Türkiye 1935-1937'de Konsey üyesi olmuş, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Konsey Başkanlığı'na seçilmiştir.

V. BÖLÜM

A. ATATÜRK DÖNEMİNDE İKTİSADİ GELİŞMELER

1.Türkiye/İzmir İktisat Kongresi: Mustafa Kemal Paşa ve İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt'un girişimi ile İktisadi Politikaları tespit etmek, Uluslararası İktisat Sistemine dahil olmak için Tüccar, Çiftçi, Sanayici, Bankacı, İşçi, Bürokrat 1135 delegenin katılımı ile 17 Şubat-4 Mart 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır.

Kazım Karabekir Paşa'nın Başkanlığı'nı yaptığı Kongre, Büyük Toprak Sahipleri ve İstanbul Ticaret Burjuvazisinin hâkimiyetinde çalışmalarını sürdürmüştür.

Türkiye İktisat Kongresi'nde altı grup halinde görüşülerek kabul edilen konular şu şekilde düzenlenmiştir:

Çiftçi Grubunun İktisadi Esasları, Tüccar Grubunun İktisadi Esasları, Sanayi Grubunun İktisadi Esasları, İşçi Grubunun İktisadi Esasları, Yabancı Sermaye Hakkında Hükümete Sunulan Esaslar.

Bu Gruplarda kabul edilen esaslar özet olarak şu şekildedir:

Aşar vergisi kaldırılacak, uygun bir vergi konulacak, Demiryolu, limanlar, ulaşım sistemleri geliştirilecek, Ziraat Sektöründe makineleşmeye gidilecek, Ana Ticaret Bankası kurulacak, Kambiyo ve Borsa işlemleri yeniden düzenlenecek, Türk Denizciliği teşvik edilecek, Gümrük Resimleri yeniden düzenlenecek, Her türlü Tekel Sistemi kaldırılacak, Ticaret ve Sanayi Odaları yaygınlaştırılacak, Yeni Kara ve Deniz Ticaret Kanunları çıkarılacak, Harp Sanayi geliştirilecek, Tütün Ziraatı ve Ticareti serbest bırakılacak, Teşvik-i Sanayi Kanunu yeniden düzenlenecek, Sanayi Yatırımları için bir Sanayi Bankası kurulacaktır.

Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, Cumhuriyet döneminde uygulanan iktisat politikalarına öncülük etmesinden bakımından önemlidir.

Türkiye İktisat Kongresi'nde ileri sürülen İktisadi İlkeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Bir İktisadi Doktrin çerçevesinde İktisat Politikaları izlenmeyecek, Milli İktisat Politikası izlenecek, Sanayide Devlet Girişimci olacak, Yabancı Sermaye Kanunlar Çerçevesinde serbest olacaktır.

Türkiye İktisat Kongresi, İktisadi Hayatta Devletin müdahalesini kabul etmekle birlikte Liberal Ekonomi doğrultusunda Özel Teşebbüse öncelik veren, Ülkedeki Sermayenin Millileşmesini sağlayan Milli Ekonomi Modelini öngörmüştür.

Lozan Barış Görüşmelerinin kesildiği bir süreçte toplanan Kongre, Batı Dünyasına Türkiye'nin iktisadi politikalarının Liberal, Dış Dünyaya açık politika olacağı mesajı vermiştir.

2. Âli İktisat Meclisi: Ticaret ve Sanayiye geliştirmek, İktisadi Planlamalar yapmak üzere 25 Haziran 1927'de Âli İktisat Meclisi/ Yüksek Ekonomi Meclisi kurulmuştur.

Bu meclisin amacı ve görevleri kuruluş kanununda; İktisadi gelişmeyi hızlandırmak ve bu konuda beliren güçlükleri ortadan kaldırmak şeklinde belirlenmiştir.

Danışma kurulu niteliğindeki bu Meclisin Yaptırım gücü bulunmamaktadır. Âli İktisat Meclisinin görevleri şunlardır:

Hükümetin hazırladığı Kanun, Tüzük ve Tasarılar hakkında görüş bildirmek, Hükümete İktisadi konularda Danışmanlık Yapmak, Ülkenin ihtiyacına göre İktisadi Politikalar Üretmek için Araştırmalar Yapmak, Dünyadaki Ekonomik Gelişme ve Akımları İnceleyerek bunların Türkiye'ye etkilerini tespit etmek.

Liberal İktisat Politikaları izleyen Âli İktisat Meclisi 1935'te kaldırılmıştır.

3. Dünya İktisat Bunalımı: I. Dünya Savaşı konjonktörünün doğurduğu ihtiyaç, tarım ve sanayi alanında büyük bir üretim artışına neden olmuştur.

İktisat Bunalımı'nın temel nedeni Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan aşırı üretim ve bu üretimin Dünyada karşılayacak bir talebin bulunmamasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Newyork Wall Street Borsası'nda 1929'da başlamış ülkelerin yanlış para politikaları nedeniyle 1930 yılı başından itibaren bütün Dünyayı etkilemiştir.

Dünya İktisat Bunalımının yaşandığı dönemde Dünya Ticaret hacmi küçüldü, Tarım Ürün Fiyatları düştü, Yabancı Sermaye dolaşımı durdu.

Bunalım Türkiye'de Türk parasının değer kaybetmesi, satın alma gücünün azalması, ticari iflasların yaşanması şeklinde görülmüştür.

Zirai Ürün fiyatlarında yaşanan büyük düşüşler, Türkiye ekonomisinin ihraç ettiği ürünlerin yüzde 80'nin tarıma dayalı olması, Türkiye'nin Ticaret Hacmini daraltmıştır. İhtacat gelirlerinde önemli bir gerileme meydana gelmiştir.

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun borçlarının ilk taksit ödemesi 1929'da başlayacaktı. Ancak bütçe imkanları taksit ödemesine imkan vermediği için Türkiye'nin taksit ödenmesi ertelenmiştir.

Dünya İktisat Bunalımı 1929–1932 döneminde Dünyada ve Türkiye’de Liberalizmin/Serbest piyasa ekonomisinin tartışılmasına yol açmıştır. Keynes öncülüğünde başlayan Liberal/Kapitalist Ekonomilerde de Devletin Ekonomiye müdahalesini savunan İktisat Doktrininin kabul görmüş, Devletçilik ve Sosyal Devlet Kavramı gündeme gelmiştir.

4. Devletçilik Politikası: Türkiye’de 1923–1930/31 döneminde uygulanan Serbest Piyasa/Liberal İktisat Politikaları Sermaye Birikiminin olmaması Ekonomide Beklenen İktisadi büyümeyi sağlayamamıştır. Bu durum üzerine Hükümet yeni İktisadi Sistem arayışlarına yönelmiştir.

1929/32 yıllarında Dünyada ve Türkiye’de yaşanan iktisadi gelişmeler devletin iktisadi hayata doğrudan katılarak, Temel İhtiyaç Maddelerinin üretilmesine ve temel alt yapı yatırımlarını başlatmıştır.

Türkiye’de 1932’den itibaren uygulanmaya başlanan Devletçilik Politikası ile devletin İktisadi Hayata katılımı temel olarak kabul edilmiş, Devlet Kamu İktisadi Teşebbüsleri’ni kurarak, Sanayileşmeyi başlatmış, sanayileşmenin alt yapısını oluşturarak rol model olmuştur.

Eski Komünist yeni Kemalist Milliyetçi/Ulusalcı Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tür ve Burhan Belge’den oluşan ve kadrocular olarak isimlendirilen yazarların kadro dergisinde yazdıkları yazılarda merkezi planlamayı ve devletçiliği kabul ederek Sosyalist bir İktisadi model önermişlerdir.

5. Zirai /Tarım Alanında Yapılan Düzenlemeler:

a. Köy Kanunu: Ülke üretiminin büyük bölümünün Tarım Sektörüne dayandığı, Nüfusun %80’inin Köyde yaşadığı Türkiye’de Köyün Kalkınması, Sosyal, Kültürel ve Asayişin sağlanması için TBMM, 18 Mart 1924’te 97 madde, 15 ek madde ve 15 Bölümden oluşan ayrıntılı Köy Kanunu’nu kabul etti.

Ayrıntılı alt gruplara ayrılan Köy Kanunu Kültür, Eğitim, Çevre Sağlığı, Sosyal Yardım, Bayındırlık ve İmar, Güvenlik ve Kolluk ile İktisadi Faaliyetleri kapsamaktaydı.

Köy Kanununun 15 Bölümü; Köyün Tanım ve Sınırları, Köy İşleri, İmece ve Köy Parası, Köy Muhtarı, İhtiyar Meclisi ve Azalarının Seçilme Yolu, Muhtarın Göreceği İşler, İhtiyar Meclisinin Göreceği İşler, Davaların Nasıl Görüleceği, Köy Korucuları ve Göreceği İşler, Köy İmamları başlıklarından oluşmaktaydı.

b. Aşar’ın/ Öşür Kaldırılması: Osmanlı İmparatorluğu Gelirlerinin %25-27’sini köylüden alınan Aşar Vergisi oluşturmaktaydı. Ziraat Kesimi ve üreticilerin üzerinde büyük bir Mali Yük olan Aşar’ın 17 Şubat 1925’te kaldırılması ile Küçük Üreticilere artı ürünlerini pazarda

satma imkanı bulmuş, para ile tanışmış ve tarım üretimine ek bir ivme kazandırmıştır.

Aşar Vergisinin tahsil işini devlet doğrudan yürütmeyip açık arttırma yoluyla vergi miktarını Mültezim adı verilen aracılara satıyordu. Mültezimler/Vergi Müteahhidi ise fazla miktarda vergi toplamak için üretici köylü üzerinde Mali ve Sosyal bakımdan büyük bir baskı kurmuştur.

c.Arazi Dağıtım Politikaları: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 74. maddesinde, 1937'de yapılan değişiklikle Özel Arazilerin Kamulaştırılması arazi bedelinin piyasa değeri üzerinden peşin olarak ödenmesiyle mümkün olacaktır ifadesi ile topraksız köylere toprak dağıtılmasını öngörmüştür.

İktisat Vekili Celal Bayar 8 Kasım 1937'de TBMM'de okuduğu Hükümet Programında Atatürk'ün "*Milli Ekonominin Temeli Ziraattır*" ifadesini hatırlatarak, "Topraksız çiftçi bırakılmayacaktır" demiştir. İklim, su ve toprak verimi bakımından ziraat bölgelerine göre özel programlar geliştirmek pulluk harman makinesi kullanımı arttırılacaktır ifadesini kullanmıştır.

İlk Arazi Dağıtım uygulaması Balkan ülkelerinden gelen Türk göçmenlere, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde Ermeni ve Rum Osmanlı vatandaşlarının terk ettiği/Emval-i Metruke toprakların dağıtımı ile başlamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1935 yılında kabul ettiği Parti Programının 35. Maddesinde Her Türk çiftçisini yeterli toprak sahibi yapmak partimizin ana gayelerinden biridir ifadesi yer almıştır.

Topraksız göçmenlere, Harp Malullerine ve Şark/Doğu bölgesindeki çiftçilere arazi dağıtmak için 1929'da 1505 sayılı, 1934'te 2510 sayılı, 1940'ta 14170 sayılı kanunlar kabul edilmiştir.

Hükümet 1923–1938 döneminde, Muhacir ve Mübadelelilere yaklaşık 6 milyon Dekar, Muhtaç Çiftçilere 730 bin dekar, İskân Kanununa göre ise 2,9 milyon dekar arazi dağıtmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle Toprak Reformu ile ilgili yasal bir düzenleme yapılamamıştır. Savaşın sona erdiği 1945 yılında çıkarılan 2753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile Arazi Dağıtım Politikaları sürdürülmüş ancak sistemli bir uygulama gerçekleştirilememiştir.

d. Zirai Kredi Politikaları: 1924'te Ziraat Bankası tarafından köylüye kredi verilmesi kanunu kabul edilmiştir. 1924'de İtibar-ı Zirai Birlikler, 1929'da Zirai Kredi Kooperatifleri, 1935'te Tarım Satış

Kooperatifleri ve 1935'te Tarım Kredi Kooperatifleri kanunları kabul edilmiştir.

Mithat Paşa tarafından 1863 yılında Memleket Sandıkları adıyla kurulan Ziraat Bankası 4 Haziran 1937'de kabul edilen kanunla yeniden düzenlenerek Bankanın Kredi Kaynakları Zirai Üretimi destekleyecek yönde kullanılması ilkesini kabul etti.

e. Zirai Makineleşme: Zirai Makineleşmenin Yaygınlaştırılması için 1926'da 752, 1929'da 1527, 1930'da 1710 sayılı kanunlar kabul edilerek zirai makineleşmenin üretimi teşvik edilirken, ithal edilecek makineler ise gümrük indirimi uygulanmıştır.

Türkiye'de 1927'de yapılan tarım sayımına göre takriben 1.187.000 karasaban, 210.000 pulluk bulunuyordu. 1924'te 500 olan traktör sayısı 1928'de 1200'e, 1948'de ise 1750'ye yükselmiştir.

Türkiye'de Traktör kullanımının yaygınlaşması ise 1950'de DP iktidara geldikten sonra çekiş gücü yüksek ve her türlü engebeli arazide çalışabilen lastik tekerlekli traktörlerin kullanılmasıyla sağlanmıştır.

f. Zirai Eğitim: Cumhuriyet Döneminde Zirai Eğitimle ilgili ilk Kanun 1924 tarihinde Türkiye Dâhilinde Açılmış ve Açılacak Mıntika Ziraat Mekteplerinin Ziraat Bankası Tarafından İdaresi Kanunu'dur. Bu Kanun ile 12 merkezde Ziraat Ortaokulları açılmıştır.

Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali / Yüksek Mekteplerinin Tesisi'ne ve Ziraat Eğitimi'nin Islahına Ait Kanun 1927 tarihinde kabul edilmiştir. 1930 yılında İktisat Vekâleti'ne bağlı olarak Yüksek Ziraat Mektebi kuruldu.

Bu okul 1933 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne dönüştürüldü. Bu Enstitü Türkiye'de ziraat eğitimi ve bilimsel araştırma ve yayınları ile Türk zirai hayatına büyük katkı sağlamıştır.

g. Tohum Politikaları: Ürün Kalitesini ve Üretimini Artırmak için 1925–1945 yılları arasında TBMM'de beş ayrı kanun kabul edilmiştir. Bunlar 2 Aralık 1925, 24 Mayıs 1930, 2 Haziran 1930, 23 Aralık 1934'te kabul edilen kanunlar ile 8 Temmuz 1948'de kabul edilen Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanun'dur.

h. Buğdayın Korunması: Buğday fiyatlarının istikrarlı bir düzeyde tutulması için 3 Temmuz 1932'de Hükümetçe Ziraat Bankası'na Mubayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kanun'u kabul etmiştir.

Ziraat Bankası'nın yaptığı buğday alım ve satımı işlemlerinde meydana gelebilecek zararların giderilmesi, silo ve ambar yapımı için gerekli finansmanın sağlanabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi 28 Mayıs 1934'te "Buğday Koruma Karşılığı Kanunu"nu kabul etmiştir.

Bu kanunla buğday ürünleri olan un ve unlu mamullerden bir tüketim vergisi niteliğinde "Buğdayı Koruma Karşılığı Vergisi"nin alınması kanunlaşmıştır. Bu vergi kanunu buğdayın korunması ve kıymetlendirilmesi için gerekli altyapının oluşturulması ve yaygınlaştırma konusunda yeni bir sistem meydana getirmiştir.

Ülkede üretilen hububat fiyatlarını, üreticinin emeğini koruyucu bir seviyede tutarak, buğday fiyatlarının üreticinin aleyhine dönüşmesinin önüne geçmek için 24 Haziran 1938 tarihinde Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kurulmuştur.

i. Ziraat Kongreleri: TBMM Başkanı Kazım Özalp'ın Başkanlığını yaptığı Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 14 Ocak 1931'de I.Ziraat Kongresini topladı. Kongrede; Ziraat/Tarım Vergilerini Bölgelere göre farklı alınması, Murabahacılığın /Faizciliğin önlenmesi ve çözüm bulunması, faizi ödeyemeyen çiftçilere devletin yardım etmesi ve kooperatifin gelişmesi gündeme getirilmiştir.

Hükümetin öncülüğünde ilk köy kongresi ise 16 Aralık 1938'de I.Köy ve Ziraat Kongresi adı altında toplanmıştır. Kongrede Tarım ve hayvancılıkla ilgili köyün iktisadi ve sosyal sorunların ayrıntılı olarak akademik bir yaklaşımla gündeme getirilmiş köy kalkınması hakkında raporlar hazırlanmıştır.

Kongre sonunda Teknik Konuları içeren A serisinde 37, B serisinde ise 17 Kitap/Broşür yayınlanmıştır. Ayrıca kongre kitapçığına Ünlü Şair Behçet Kemal Çağlar'ın yazdığı Ziraat Marşı eklenmiştir.

j. Yol Vergisi Kanunu: Kara ve Demir Yollarının geliştirilmesi için Büyük Millet Meclisi 21 Şubat 1921'de Tarik-i Bedel-i Naktisi hakkında Kanun ile 18-60 yaş arasındaki her erkek vatandaşı Yol Vergisi ödemek zorunluluğu getirmiştir.

Yol Vergisi Nakdi/Parasal ödendiği gibi, Nakdi gücü olmayan yurttaşlara bu yükümlülüklerini yolda çalışarak ödeme zorunluluğu getirmiştir.

1929'da takriben iki milyon kişi Yol Vergisi mükellefi yazılmış, sekiz milyon yol vergisi tahsil edilmiş, 280 bin vatandaş yolda çalışarak vergisini ödemiştir.

6. Ticari Alanda Yapılan Düzenlemeler:

a. Ticarete Düzenlemeler: I. Dünya Savaşı sürecinde İttihat ve Terakki Hükümeti Kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını ilan etmiştir. Ancak Kapitülasyonlar Lozan Antlaşması'na kadar fiilen yürürlükte kalmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'na göre 1916 yılında tespit edilen Osmanlı Gümrük Tarifeleri 5 yıl süreyle yürürlükte kalacak, bu sürede gümrük oranlarını yükseltilemeyecekti.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülke sınırları içerisinde ticaret yapma hakkı yabancı ülkelere /vatandaşlara da tanınmıştı. 1 Temmuz 1926'da Kabotaj Kanunu ile deniz sınırları içerisinde yük taşıma şartları yeniden düzenlendi. Bu tarih Denizcilik ve Kabotaj Bayramı ilan edildi.

Türkiye, Osmanlı Gümrük Tarifelerinin geçerli olduğu Ekim 1929 yılına kadar Dış Ticarete korumasız kalması nedeni ile Liberal/Serbest bir Dış Ticaret Politikası uygulamıştır.

Ekim 1929'da Osmanlı Gümrük tarifelerinin yürürlükten kalkması ile Yeni/Milli İç ve Dış Ticaret Politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

Ticari alandaki diğer önemli İktisadi düzenleme ise; 22 Şubat 1930'da Türk Parasını Koruma Kanunu kabul edilmesi ile; Para piyasasını ve dolaşımını düzenlemek, hazine işlemlerini yapmak, Türk parasının istikrarını korumak, para ve kambiyo politikaları oluşturmak için 11 Haziran 1930'da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kuruluş Kanunu çıkartılmıştır.

b. Milli Üretimi Koruma Politikası: Bu politikalar ile Yüksek Gümrük oranları ile ithalatı zorlaştırırken, teşvik tedbirleri ile de ihracatı arttırarak, Dış Ticaret dengesini sağlamaya çalışmıştır.

21 Temmuz 1931'de kabul edilen kanunla Dış Ticarete Takas / Kontenjan Sistemi uygulanmaya başlamıştır. Bu sistem ürün ithal edilen ülkelere aynı oranda ürün ihraç edilmesi esasına dayanıyordu.

c. Tekellerinin Kurulması: Cumhuriyet'in kuruluşu ile ilk on yılda Milli İktisat politikaları doğrultusunda bütçe gelirlerini arttırmak için devlet tekelleri oluşturulmuştur. Ticari işlemlerin yalnız devlet tarafından yapıldığı İnhisar/Tekel oluşturulmuştur. Devlet bütçesine büyük gelirler sağlayan bu Tekeller kibrit, tütün, ispiroto, petrol, şeker ve çaydan oluşmaktaydı.

d. Yerli Ürünlerin Tüketimini Teşvik Politikası: Yerli üretimin iç ve dış pazarlarda tüketimini sağlamak için ilk olarak 9 Aralık 1925'te Yerli Kumaştan Elbise Giyinmesine Dair Kanun kabul edilmiştir.

TBMM Başkanı Kazım Özalp'in başkanlığında kurucu üyelerinin tamamı Milletvekillerinden oluşan ve yarı-resmi bir niteliği olan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 13 Aralık 1929'da kurulmuştur.

Cemiyetin amacı, Tüzüğünde; Halkı İsrarla Mücadeleye Alıştırarak Tasarrufa Teşvik Etmek, Yerli Mallar Üretmek, Bu Malları Tanıtmak ve Kullanmak, Her türlü İthal Malların Tüketimini Azaltmak şeklinde belirtmiştir.

Ülkede üretilen malları tanıtmak kullanımı teşvik etmek için 21 Nisan 1930'da ilk sanayi sergisi olan Milli Sanayi Numune Sergisi açılmıştır. Yerli malının kullanımını teşvik etmek için okullarda Yerli Malı Haftaları düzenlemiştir.

7.Sanayi Alanında Yapılan Düzenlemeler:

Sanayi Sektörü: Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Milli İktisat Politikaları doğrultusunda 1 Aralık 1913'te Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır.

Bu Kanun Cumhuriyet döneminde özel girişimciyi desteklemek için yeniden yapılandırılarak, 28 Mayıs 1927'de kabul edilmiştir.

Özel Sektöre Arsa Tahsisi, Vergi Muafiyeti, Nakliye ve Gümrük İndirimleri sağlanarak Sanayi Yatırımları hızlandırılmıştır. Bu Kanun 1 Haziran 1942'ye kadar yürürlükte kalmıştır.

Yurtçi tasarrufların Milli Bankalarda toplanmasını sağlamak ve Yerli Sanayinin Kredi/Finans ihtiyacını karşılamak için Celal Bayar'ın Genel Müdürlüğünde 26 Ağustos 1924'te Türkiye İş Bankası kurulmuştur.

Türkiye'de, 1934-1938 dönemini kapsayan Devletçi Sanayileşmenin ilk adımı olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 17 Nisan 1934 yılında hazırlanması ile sanayide İlk Planlı Kalkınma Dönemi başlamıştır.

Bu planı uygulama görevi Sümerbank'a verilmiştir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda izlenecek öncelikli sektörler şu şekilde belirlenmiştir:

Temel hammaddeleri Yurt İçinde üretilen ve üretimi, tüketimi karşılamayan sanayi sektörlerinin kurulması,

İhracatı yapılan hammaddeleri Mamul ve Yarı-Mamul haline getirecek tesislerin kurulması,

Sanayileşme Politikasında iç talep esas alınarak, Ülkenin öz kaynakları ile kendi kendine yeter hale getirilmesi,

Büyük sermaye ve ileri teknolojiyi gerektiren sanayi yatırımlarının yapılması,

Büyük Halk Kitlelerinin kullandığı tüketim ürünleri üreten Sanayi Sektörlerinin öncelikle kurulması için Sanayi ve Maadin Bankası 19 Nisan 1924'te kurulmuş, bu Bankaya Devlete ait Sanayi İşletmelerinin bir bölümünü yönetme, Kredi ve Ticari İşleri takip etme görevi verilmiştir.

Türkiye'de şeker sanayisinin kurulması için 14 Nisan 1925'te kabul edilen Kanuna göre Türkiye şeker pancarı ekimi teşvik ediliyor, şeker fabrikalarının kurulması için karşılıksız arazi tahsis ediliyor, Türkiye'de üretilen şekerlere 8 yıl tüketim vergisinden muaf tutuluyordu.

Tütün Kanunu ile Tütün alımı, İşletilmesi, Sigara Üretimi ve Satışı 26 Kasım 1925'te Devlet Tekeline verilmiştir. Devlet Demiryolları ve Limanlar Umum Müdürlüğü 20 Mayıs 1929'da kurulmuştur. 1930-31 döneminde Milli gelirden sağlanan sermaye birikimi büyük oranda sanayi yatırımlarına yönlendirilerek tekstil, gıda, kimya, inşaat sektörlerinde büyük yatırımlar yapıldı.

Bu dönemde 1923-1938'de kurulan önemli Sanayi Tesisleri, Uşak Şeker Fabrikası, Bakırköy, Malatya, Kayseri, Nazilli ve Bursa'da Tekstil/Bez Basma Fabrikaları, Paşabahçe'de cam, Beykoz'da deri, İzmit'te kâğıt ve Karabük'te Demir-Çelik ve Kayseri Uçak Fabrikası kurulmuştur.

Sanayinin geliştirilmesi için 22 Nisan 1930'da Birinci Sanayi Kongresi toplanmıştır. Kongre sonunda sanayileşme ile ilgili raporlar hazırlamak üzere 17 ihtisas raporu kurulmuştur.

Sanayi Kuruluşlarına kredi açmak ve Milli Sanayinin Hammadde ihtiyacını karşılamak için 3 Temmuz 1932'de Devlet Sanayi Ofisi ve 7 Temmuz 1932'de Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur.

Sanayi ve Bankacılık alanında faaliyet gösterecek olan Sümerbank 3 Haziran 1933'te kurulmuştur.

Enerji ve Maden alanlarında araştırma yapmak, işletmeler kurmak ve denetleme yapabilmek amacıyla 14 Haziran 1935'te Maden Tetkik Arama Enstitüsü, 23 Ekim 1935 yılında Etibank kurulmuştur.

Enerji alanında plan ve proje çalışmaları yapmak üzere 14 Haziran 1935'de Elektrik İşleri Etüt İdaresi/EİE kuruldu.

Millileştirme politikaları doğrultusunda yabancı sermayeye ait olan stratejik öneme haiz Demiryolları, Limanlar ve Madenler Devletleştirilmiştir.

Yerel Yönetimlere mali destek vermek üzere 11 Haziran 1933'de İller Bankası kuruldu. Esnaf ve Sanatkâra Kredi ve Finans sağlamak üzere 17 Ocak 1938'de Türkiye Halk Bankası kuruldu.

İkinci Sanayi Planı hazırlamak üzere iktisat Vekili Celal Bayar başkanlığında 20-24 Ocak 1936'da İkinci Sanayi Kongresi düzenlendi.

İkinci Sanayi Planı (1938–1942) II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 5 Nisan 1939'da yeniden düzenlenerek İktisadi Savunma Planı olarak yürürlüğe kondu.

Türkiye'de Planlı Ekonomi Politikaları II. Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiş, 1946'da İvedi Sanayi Planı ve 1947'de Türkiye İktisadi Kalkınma Planı /Varnar Planı hazırlanmıştır.

Bu planlarla özel teşebbüsün etkinliğinin artırılması, Devletin altyapı çalışmalarını yürütmesi ve yardım etmesi öngörülmüş ve İthal İkameci Sanayi Politikası projelendirilmiştir.

B. SOSYAL ALANDA YAPILAN DÜZENLEMELER

1. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması: TBMM 30 Kasım 1925'te Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasına Dair Kanunu kabul ederek bütün Tekke ve Zaviyeleri kapattı. Bu kanun ile ulus ve seküler/laik bir toplum oluşturulması süreci başlamıştır.

1 Mart 1950 tarihine gelindiğinde kabul edilen kanun ile de sanat değeri bulunan ve Türk büyüklerine ait olan türbelerin açılması sağlandı.

2. Uluslararası Takvimin Kabulü: Osmanlı İmparatorluğu'nda Dini ve Sosyal Hayat Hicretin başlangıcı olarak kabul edilen, zamanı Ay'ın Hareketine göre düzenleyen Hicri Takvim'i kullanmıştır.

Mali ve Resmi işlemlerde ise 1 Mart 1840'ta Hicri Takvim'in esası değiştirilmeden, Güneş'in zamanını esas alan Jülyen/Rumi Takvimi'in uygulanmasına başlanmıştır.

II. Meşrutiyet/ İttihat ve Terakki Döneminde Rumi Takvim'de meydana gelen 13 günlük fark nedeniyle 16 Şubat 1332-1917'de kabul edilen bir kanunla Rumi ve Miladi takvim eşitlenmiştir.

Rumi ve Miladi Takvim arasındaki 584 Yıllık fark Uluslararası ilişkilerde büyük bir uyumsuzluk yaratıyordu. Bu uyumsuzluğu gidermek için 1 Ocak 1926 başlangıç olmak üzere TBMM'de Uluslararası geçerliliği olan Miladi Takvim sistemi kabul edilmiştir.

Uluslararası Rakam ve Simgelerin kullanılması ise 20 Mayıs 1928'de kabul edildi. 1 Haziran 1935'te kabul edilen Kanun ile de hafta tatili Cuma gününden Pazar gününe alınmıştır.

Dört eski ay ismi Teşrin-i evvel/Ekim, Teşrin-i Sani/Kasım, Kanun-u evvel/Aralık ve Kanun-u Sani/Ocak olarak 13 Ocak 1945'te değiştirildi.

3. Soyadı Kanunu: Osmanlı Toplumunda Bireyler Özel ve Resmi işlerinde Lakap veya Baba Adları ile tanınmaktaydılar. 21 Haziran 1934'te

kabul edilen Soyadı Kanunu “Her Türk Öz Adından başka Soyadını da Taşımaya Mecburdur” ifadesi ile 1 Temmuz 1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yayınlanan soyadı nizamnamesi ile iki yıl içerisinde soyadı alınması ve nüfusa kaydedilmesi zorunluluğu getirilmiştir. 26 Kasım 1934’ten itibaren Efendi, Bey, Paşa ve bütün lakap ve ünvanların kaldırılmasına dair Kanun kabul edilmiştir.

TBMM 24 Kasım 1934’te Mustafa Kemal Paşa’ya Atatürk soyadını vermiştir.

4. Kıyafet Kanunu: Osmanlı Çok Kültürlü Sivil Toplumunun Kıyafetini Dini ve Kültürel Kimlik, Meslek ve Sosyal Grupların değer yargıları belirliyordu.

Kıyafet İnkılâbı Dini hayatta var olan sembollerin günlük yaşantıdan çıkarılması ile halkın kıyafetinin laik bir görüntüye kavuşturulması amaçlanmıştır.

25 Kasım 1925’te TBMM’ye sunulan bir Kanun Önergesinin kabul edilmesi ile başta TBMM üyeleri olmak üzere Bütün Resmi Görevlilerin Şapka giymeleri mecburi hale getirilmiştir. Kadın Kıyafeti ile ilgili yasal bir düzenleme yapılmamıştır.

5. Hukuk Alanında Yapılan Düzenlemeler:

Medeni Kanun: Osmanlı İmparatorluğu’nda Medeni/Özel Hukuk alanında Kur’an, Sünnet, İçma ve İçtihadı yorumlara dayanan İslam Hukuk’u/Şerri Hukuk; Kamu Hukuk alanında ise Hükümdarın koyduğu Kanunlar Örfi Hukuk uygulanmıştır.

Gayrimüslimler için Özel Hukuk/Kilise Hukuku uygulanmıştır. Yabancılar ise Kapitülasyonlar ve diğer Antlaşmalarla belirlenen Hukuki bir Statüye sahiptiler.

Tanzimatla birlikte, Hukukun üstünlüğü Adalet ve Eşitlik ilkelerinin kabul edilmesi ile Osmanlı Hukuk ve Adliye Sisteminde önemli yenilikler yapılarak Batı Hukuk Metoduyla yazılan ilk İslam ve Osmanlı Medeni Hukuku olan Mecelle kabul edilmiş, yeni mahkemeler kurulmuştur.

Cumhuriyet Dönemi ile yeni bir hukuk sistemi ile seküler/laik yeni bir toplum inşaa edilmesi hedeflenmiştir. Bunun için büyük bir kanunlaşma hareketi başlamış, Klasik Roma Hukukuna Dayalı Kara Avrupası Hukuk Sistemi alınmıştır.

Medeni Kanun olmak üzere temel Kanunlar Batıdan iktibas yoluyla alınmış, İsveç Medeni Kanunu 17 Şubat 1926’da Türk Medeni Kanunu olarak kabul edilmiş, 4 Ekim 1926’da ise yürürlüğe girmiştir.

Türk vatandaşı kadın ve erkeğe 3 Nisan 1930'da kabul edilen "Belediyeler Kanunu" ile belediye seçimlerinde oy kullanma hakkı verilmiş, seçilme yaşı da 25 olarak belirlenmiştir. 5 Aralık 1934'te TBMM'de kabul edilen Kanun ile Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı tanınmıştır. 8 Şubat 1935'te yapılan Milletvekili Seçimlerinde 18 Kadın Aday Milletvekili seçilmiştir.

Borçlar Kanunu: İsviçre Borçlar Kanunu İktibas edilmek suretiyle 22 Nisan 1926'da TBMM'de kabul edilerek 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir.

Türk Ceza Kanunu: İtalyan Ceza Yasasından iktibas edilerek hazırlanmıştır. 1 Mart 1926'da kabul edilmiş, 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe girmiştir.

Kara Ticaret Kanunu: Alman ve İtalyan Kara Ticaret Kanunu esas alınarak 29 Mayıs 1926'da kabul edilmiştir.

İcra ve İflas Kanunu: İsviçre İcra ve İflas Kanunundan İktibas edilerek hazırlanmış ve 24 Nisan 1929'da yürürlüğe girmiştir.

Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu: İsviçre Neuchatel Kantonu Hukuk Usulü-Sisteminden uyarlanarak hazırlanmıştır. Temmuz 1927'de kabul edilmiş Ekim 1927'de yürürlüğe girmiştir.

Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu: Alman Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'ndan iktibas edilerek hazırlanmıştır. 4 Nisan 1929 tarihinde kabul edilmiştir. 20 Ağustos 1929'da yürürlüğe girmiştir.

C. EĞİTİM ALANINDA DÜZENLEMELER

1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu: Eğitim alanındaki en önemli İnkılâp Halifeliğın kaldırıldığı 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile gerçekleşmiştir. Bu Kanunla Dini Eğitime son verilerek bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanarak Eğitime Birlik İlkesi getirilmiştir.

Böylece Türk Eğitim Sistemi Laik bir nitelik kazanmıştır. 22 Mart 1926'da Maarif Teşkilatı Kanunu kabul edilerek, Türk Milli Eğitim Teşkilatı yeni bir yapılanmaya kavuşturulmuştur.

2. Üniversite Reformu: Tanzimat Dönemi'nde 1863'te açılan Darül Fünun, bir süre sonra kapatılmış, II. Abdulhamit döneminde 1900'da yeniden açılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile Darül Fünun adı 1924'te İstanbul Darül Fünun'u olarak tüzel kişilik ve özerklik verilmiştir. 1933'te İstanbul Darül Fünun ilgası ile İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

Bu dönemde Almanya Nazi yönetiminden kaçan Alman Bilim adamları İstanbul Üniversitesi ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulmasında etkin rol almışlardır. 1946'da üniversitelere tüzel kişilik ve özerklik verilen kanun kabul edilmiştir.

3. Latin Alfabesinin Kabulü: Türkler, İslam'dan önce Göktürk ve Uygur harflerini kullanmışlardır. İslam'ı kabul ettikten sonra ise Arap harflerini kullanmaya başladılar. Ayrıca Türklerin İslam'ı kabulü ile Türk Dili, Arap ve Fars Dili'nin etkisi altına girmiştir.

Tanzimat Döneminde 1839-1876 başlayan reform hareketleri II. Meşrutiyet döneminde dilin sadeleştirilmesi ve harflerin değiştirilmesi tartışmalarını başlatmıştır. Bu süreçte Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi yazarların yer aldığı Genç Kalem Dergisi, Yeni Lisan Akımı'nın öncülüğünü yaptı.

II. Meşrutiyet Döneminde 1908-1922 Meclis-i Mebusan üyesi Musullu Doktor Davut Bey, İslah-ı Hurufa/Yazının İslahı için bir kanun teklifinde bulunarak Latin harflerinin kullanılmasını önermiştir.

Cumhuriyet döneminde Latin harflerine geçilmesine dair ilk teklif Türkiye İktisat Kongresi'nde yapılmış, Latin Harflerinin Kabulü için verilen teklifin Maarif Vekâleti'ne sunulmasına karar verilmiştir.

Uluslararası Rakam ve Takvimlerin Kullanılmasına Dair Kanunda 1925'te yapılan değişikliklerle alfabenin de değiştirilmesi konusunu gündeme gelmiştir. Kurulan Dil Encümeni 1926'da yeni Türk Alfabesinin hazırlanması ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır.

1 Kasım 1928'de Latin Harflerinin Kabulü ve Uygulaması Hakkında Kanun'un kabul edilmesi ile 1 Ocak 1929'dan itibaren bütün resmi yazışmalar yeni Türk harfleriyle yapılmaya başlandı. 1 Haziran 1929 tarihinden itibaren ise Türkiye'de Arap harfleri kullanımı yasaklandı.

Latin Harflerinin kabulü Atatürk İnkılapları'nın en köklü ve etkili atılımlarından biridir. Okuma-Yazmanın kolaylaşması, basılı kitap sayısının büyük oranda artmasını sağlamıştır.

Ancak Latin harfleri, Türk/Osmanlı İslam Kültür Mirasından büyük bir kopukluğu doğurmuş, Batı Dünyası Kültürü ile yakınlaşma; İslam Kültür Dünyası ile uzaklaşma başlamıştır.

4. Millet Mektepleri: Harf İnkılabını Yaygınlaştırmak, halka İnkılapları tanıtmak için Mustafa Kemal Paşa'nın Başöğretmenliğinde 15 Eylül 1928'de Sinop'ta verdiği ilk ders ile başlamıştır. Millet Mektepleri 16-45 yaş arasında bütün kadın ve erkek yuttaşları kapsamıştır. Gezici ve sabit olan Millet Mektepleri 4 ay sürüyor, dersler öğleden sonra ve geceleri yapılıyordu. Mekteplerin A sınıfında okuma-yazma, B sınıfında

ise Matematik, Sağlık Bilgisi, Yurt Bilgisi, Tarih, Coğrafya Eğitimi veriliyordu. 1928-1950 yılları arasında faaliyet gösteren bu Mekteplerin A sınıfından takriben 70.000, B sınıfından ise 18.000 okul açılmıştır. Okur-Yazarlık 1927'de % 10,7 iken, 1935'te % 19,5'e, 1940'ta ise % 22,4'e yükselmiştir.

5. Halk Evleri: 1912'de Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Yusuf Akçura tarafından kurulan Türk Ocakları 25 Nisan 1932'de CHP düşüncesi ile uzlaşmaması üzerine kapatılmıştır.

Türk Ocakları yerine CHP 1931'de III.Kongresinde CHP düşüncesini halka anlatmak köylü gençlik ve parti arasında bağ kurmak için CHP'ye bağlı Halk Evleri ve Halk Odaları kurması kararı almıştır.

Halk Evleri Köycülük faaliyetleri kapsamında Genel Merkez Yayın Organı olan Ülkü Dergisini çıkarmıştır. Halk Evleri'nin çeşitli illerde çıkarılan dergi sayısı ise 55'e ulaşmıştır. Halk Evlerinde Konferans, Halk Dersleri yapılmış, Kütüphaneler kurulmuş, Sergiler açılmış ve Köy gezileri düzenlenmiştir. İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın Halk Evleri ile ilgili olarak; 1932'de 24 evimiz 34.000 Üyemiz, 1938'de 209 Evimiz 100.000'den fazla Üyemiz mevcuttur bilgisini vermiştir.

6. Türk Dil Kurumu: Milli/Ulus Devletin inşasında en önemli unsur olan Dilin/Türkçenin geleceğini sağlamak, Yabancı Dillerin etkisinden korumak amacıyla 17 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu kuruldu. 26 Eylül 1932'de birinci Türk Dil Kurultayı toplandı ve tarih Dil Bayramı olarak kabul edildi.

7. Türk Tarih Kurumu: Tanzimat Dönemi ile birlikte Osmanlı Milleti ve Osmanlı Bilinci oluşturmak, İmparatorluğun devamını sağlamak amacıyla Osmanlı Tarih anlayışı öne çıkmıştır.

Türk Tarihinin araştırılarak Milli Tarih Bilincinin geliştirilmesi amacıyla, 12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti/Türk Tarih Kurumu kuruldu. Yeni Tarih Metot ve Felsefesini belirlemek için Ankara'da 1932'de I. Türk Tarih Kongresi toplanmıştır.

D. ATATÜRK İLKELERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini oluşturan İnkılapçılık, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, ve Devletçilik İlkeleri yeni kurulan Devletin İdeoloji oluşturma girişimidir.

İnkılâbın Düşünce ve İdeolojisini oluşturan Atatürk ilkeleri Siyasal, Ekonomik ve Sosyal alanda laik bir toplum inşa etmeyi öngörmektedir.

Atatürk ilkeleri Cumhuriyet Halk Fırkasının 1931’de toplanan üçüncü kurultayında partinin temel ilkeleri haline gelmiş, 5 Şubat 1937’de ise Teşkilat-ı Esasiye/Anayasaya girerek Devletin temel felsefesini oluşturmuştur.

1. Halkçılık: TBMM’deki Eşraf, Asker-Sivil Bürokratlar, Din Adamları ve Köylüleri Milli Mücadele Hareketi ve İnkılâplar etrafında birleştirmeyi amaçlamıştır.

Halkçılık halkın kendi kendini demokratik esaslar çerçevesinde yönetmesidir. Bu bakımdan Halkçılık Demokratik Kurumların yerleşmesi ve yaşamasını hedefler.

Halkçılık İlkesi, Ekonomik anlamda; Bütün Meslek gruplarının ve toplumun bir bütün olarak kalkınmasını, Toplumsal anlamda; Sınıf ve Zümre farklılığını ve ayrıcalığını reddeder. Siyasal anlamda; Yönetimin Halka dayanması ve Devlet kurumlarının halka açık olmasını benimser. Sosyal anlamda ise; Devletin Temel Sağlık ve Eğitim gibi hizmetlerinin halka ulaştırılmasını öngörür.

2. Devletçilik: Devletin ekonomik hayata düzenleyici, denetleyici ve girişimci olarak katılmasıdır.

Cumhuriyet Döneminin Ekonomik Atılım ve Gelişim Süreci Devletçilik Politikası ile başlamıştır. Temel Sanayi Girişimleri olan Demir Çelik, Maden, Bankacılık, Demiryolu, Karayolu, Liman, Çimento, Tekstil Devlet tarafından gerçekleştirilmiştir.

Devletçilik ilkesi özel girişimciyi engellemediği gibi, rakip bir sektör olarak da görmemiş ve özel sektörün gelişmesini desteklemiş, özel sektör için teknik altyapı ve model olmuştur.

Türkiye Devletçiliğin uygulaması Özel Girişimcilik ile Devlet Girişimciliğinin bir arada bulunduğu Karma Ekonomi şekline dönüştürülerek uygulanmıştır.

3. İnkılâpçılık: Bir Halden Diğer Bir Hale Dönüşmeyi ifade eden İnkılâp kavramı sürekli yenilenmeyi öngörmektedir.

İnkılâbın Amacı, Türk Ulusunu Uygarlık/Muassır Medeniyet düzeyine çıkarmak, değişen Dünya şartlara göre yenilenmesini sağlamaktır.

İnkılâpçılık anlayışı, eski kurum ve kuruluşları tamamen ortadan kaldıracak radikal anlamda bir yapılanmayı öngörür. Islahat Kavramı ise yeniden yapılanma olmakla birlikte, bu yapılanmanın içinde eski düzen ile yeni düzenin birlikte yaşamasını ifade eder.

Atatürk, Türk İnkılâbı ile Çağdaş Bir Türk Devleti'nin kurulması, Laiklik Düşüncesini, Batı Uygarlığını, Hukuk Devletini, bilim ve tekniği hedef göstermiştir.

4. Cumhuriyetçilik: Siyaset Bilimine göre Cumhuriyet Mutlak Hâkimiyete dayanmayan Devlet Başkanının Halk tarafından seçildiği bir Yönetim Şeklidir. Cumhuriyet yönetimi ve hâkimiyetin millete ait olduğu siyasi bir rejimdir.

Cumhuriyet Yönetiminin ve Cumhuriyet İdaresinin Temel Esasını Seçme ve Seçilme İlkeleri oluşturur. Kamu görev ve hizmetleri bütün aşamalarda bu ilke doğrultusunda yapılır. Cumhuriyet, Halkın yönetime katılımı oranında demokratik nitelik kazanır.

Atatürk Cumhuriyet rejimini “Cumhuriyette son söz millet tarafından seçilen meclistedir. Millet adına her türlü kararı meclis alır” şeklinde ifade etmiştir.

5. Milliyetçilik: Milliyetçilik, toplumun bütün bireylerinin ortak kültür ve kimlik bilincine ulaşması, ülke ve millet birliği içinde milli varlığın yükseltilmesi anlamındadır. Milliyetçilik ilkesi tarih, sosyal ve kültürel bir gerçekliğe dayanır. Irkçı ve fanatik görüşleri reddeder; millet menfaatlerini, fert ve zümre menfaatlerinden üstün tutar.

Atatürk, millet kavramını; “Millet, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve sosyal heyettir.” şeklinde tarif ederek “Ortak geçmişe sahip, birlikte yaşayan ve ortak idealler olan insan topluluğuna millet denir” şeklinde tarif etmiştir.

6. Laiklik: Laiklik/Sekülerizm kavramı ruhban sınıfına, dine ait olmayan düşünce ve sistem anlamındadır.

Batı Hristiyan Teokratik sistemi içinde ortaya çıkan laiklik düşüncesinin temeli, Rönesans Aydınlanma Çağı ve Reform hareketine dayanmaktadır. Laiklik, Hukuk ve Siyasal sistemin din esaslarına göre düzenlenmediği, bireylerin din, inanç ve ibadet özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir yönetim biçimidir.

Fransız İnkılâbı'nın getirdiği temel ilkelerden birisi olan Laiklik düşüncesi Laik Hukuk, Laik Eğitim, felsefesini öngörmektedir. Batı düşüncesinde gelişen Laiklik kavramı din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin din işlerine, dinin de devlet işlerine müdahale etmemesi anlamını taşımaktadır.

VI. BÖLÜM

A.İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ VE II. DÜNYA SAVAŞI

1- İnönü /Milli Şef Dönemi: Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefatından bir gün sonra, 11 Kasım 1938'de tek aday olarak girdiği Cumhurbaşkanlığı seçiminde, TBMM tarafından oy birliğiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçildi. Celal Bayar Başbakanlık görevini sürdürdü.

İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı'na seçildikten sonra ilk olarak parti ve hükümet üzerindeki siyasi otoritesini sağlamlaştırmıştır.

CHP I. Olağanüstü Kurultayı'nda 26 Aralık 1938'de Partinin Değişmez Genel Başkanı Seçildi ve Milli Şef ünvanı verildi.

Başbakan Celal Bayar 25 Ocak 1939'da görevinden istifa etti. İnönü, Atatürk Dönemi Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Dışişleri Vekili Tevfik Rüştü Aras ve İstiklal Mahkemeleri Hâkimlerinden Kılıç Ali'yi Milletvekili seçimlerinde aday göstermemiştir.

İzmir suikasti sonrası siyaset dışı kalan Kazım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Refet Bele ve Fethi Okyar'ı 1938 ara seçimlerinde Milletvekili seçirmiştir. Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay ve Refet Bele'yi ise CHP'ye katılmasını sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan/1945'ten sonra ABD ve İngiltere'nin oluşturduğu Batı Bloğuna dâhil olma Şartının Demokrasi ile yönetilmeye bağlı olması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nin Kars, Ardahan ve Artvin'e yönelik Toprak Talepleri, Boğazlar üzerindeki Hak İddiaları ve Komünizm Tehdidi Türkiye'nin çok partili hayata geçmesini zorunlu kılmıştır.

CHP 5. Olağanüstü Kurultayında Demokrasi Eğitimi geliştirmek, Parti İç Denetimini sağlamak ve Parti İçi Muhalefeti oluşturmak için 29 Mayıs 1939'da toplanan Kurultay tarafından farklı Siyasal Görüşlere sahip 21 Milletvekilinden oluşan parti başkanlığına bağlı olarak çalışacak ve hükümet faaliyetlerini eleştirebilecek Müstakil Grup kurulmuştur.

II.Dünya Savaşı konjonktüründe Türkiye'de savaş Ekonomisi Koşulları içinde Bütçe Gelirlerini arttırmak için Zirai ve Sanayi ve her türlü ürüne El Koymak, Fiyat Artışlarını Denetlemek ve Kara Borsayı Önlemek için Milli Koruma Kanunu çıkartılmıştır.

Savunma giderlerini karşılamak ve savaş şartlarında yüksek kazanç sağlayanları vergilendirmek için şehirlere yönelik bir sermaye vergisi olan

Varlık Vergisi Kanunu, Kırsal kesimdeki üretim gelirlerini vergilendirmek için Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu çıkartılmıştır.

Bu uygulamalar sonucunda Ekmek, Un, Şeker, Et ve Benzinin Karne ile dağıtılması Büyük Halk Kitlelerini ciddi anlamda ekonomik sıkıntı içine düşürmüştür.

Kırsal Kesimde Jandarma ve Tahsildar Baskısı, Dini Baskılar büyük boyutlara ulaşmış, Basın-Yayın üzerindeki sıkı denetim ve siyasi baskılar artmıştır. Şair Nazım Hikmet ve Romancı Kemal Tahir'in tutuklanmaları İnönü Döneminde yaşananları karakterize etmektedir.

İsmet İnönü II.Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan demokrasi konjunktörüne uymak için 7 Haziran 1947'den itibaren muhalefet lideri Bayar ve Başbakan Recep Peker ile bir görüşme dizisi başlattı.

12 Temmuz 1947'de yayınladığı 12 Temmuz Beyannamesinde kendisinin Hakem Rolünü üstlendiğini vurguladığı, İnönü her iki partiye karşı aynı biçimde davranma partiler arasında yansız kalma sözünü verdi.

Milli Mücadele önderlerinden 20 yıl gibi uzun bir süre Genelkurmay Başkanlığını yürüten Mareşal Fevzi Çakmak 12 Ocak 1944'te yaş haddinden emekliye sevk edildi. Çakmak, 1946'da Demokrat Parti'den Bağımsız Milletvekili oldu. 10 Nisan 1950'de vefat ettiğinde hükümetin Milli yas ilan etmemesi üzerine Çakmak'ın cenazesi büyük protesto gösterisi ile kaldırılmıştır.

3 Mayıs 1944'te Turancılığa/Türkçülüğe karşı operasyon yapılarak Zeki Velidi Togan, Hasan Feri Cansever, Nihal Adsız, Reha Oğuz Türkkan ve Alpaslan Türkeş gibi TurancıTürkçü gibi birçok aydın ve asker tutuklandı.

İnönü, 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmada TBMM'de gerçek bir denetimin sağlanması, demokratik kurumların serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve Anayasanın halkçı ruhunu sınırlayan bazı kanunlarda ve parti tüzüğündeki değişiklik yapılmasına işaret ederek TBMM kudreti elinde olan millet iradesi demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir diyerek çok partili siyasete geçileceğine işaret etmiştir.

21 Temmuz 1946'da açık oy gizli sayım ilkesine göre Türkiye'de ilk çok partili genel seçimler yapıldı. Sandık Kurullarında oy sayım tutanakları yakılarak yok edildiği bu seçimde CHP 395, DP 66 milletvekili çıkardı.

7 Eylül 1946'da Cumhuriyet İktisadi tarihinin ilk büyük devalüasyonu yapıldı. Türk Lirası ABD doları karşısında 131 Kuruştan 280 Kuruşa yükselerek değer kaybetti. Türkiye Mart 1947'de Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu IMF'ye üye oldu.

Soğuk Savaş'ın başlamasından sonra Turuman Doktrini 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Harry Truman tarafından ilan edildi. Komünizme karşı Türk ve Yunanistan'a karşı askeri yardım yapılmasını istedi. 12 Temmuz 1947'de ABD ile Türkiye arasında ikili yardım antlaşması imzalandı.

Aralık 1946'da sıkı yönetim ilan edildi. Sol eğilimli parti, sendika, gençlik dernekleri ve gazetelere operasyon yapıldı. 1947'de Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde sol eğilimli Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav ve Behice Boran gibi Öğretim üyeleri üniversiteden atıldı.

İnönü Döneminde yaşanan Sosyal ve Ekonomik sıkıntıların yanında, kırsal kalkınmayı sağlamak, köye öğretmen yetiştirmek için kaynağı köy çocukları olan Köy Enstitüleri Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç önderliğinde 17 Nisan 1940'ta kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı sürecinde hükümetin uyguladığı iktisat politikaları sonucunda sıkıntı ve yoksulluğa maruz kalan köylüyü kazanmak için Topraksız Köylüye Toprak Dağıtmak 11 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır.

Sağlık Alanında Şark Çıbanı, Çiçek, Tifüs ve Sıtma Hastalığı ile mücadele edilmiştir.

Atatürk döneminde 1923-1937 yılları arasında 14 yıl Başbakanlık yapan İnönü, Cumhurbaşkanı seçilmesi ile dış politikada Avrupa'daki çağdaş rejimleri Mussolini ve Hitler rejimlerinden etkilenmiş, iç politikada ise şehir ve kasabalarda devlete ait hoparlörlerde Milli Şefin başarı ve kahramanlıkları anlatılmış, okul kitaplarında İsmet İnönü adı öne çıkarılmış, resmi dairelerde okullarda, mağazalarda portresinin asılması mecburiyeti getirilmiş, paralarda Atatürk'ün resmi kaldırılarak İnönü'nün resminin konulması ile İnönü devletle özdeşleştirilmiştir.

Demokrat Parti ile CHP arasındaki diyalogun kopması üzerine 16 Ocak 1959'da toplanan CHP 14. Kurultayında İlk Hedefler Beyannamesi kabul edildi. Beyannamede partizanlığın kaldırılması ikinci bir meclisin kurulması, seçim güvenliğinin sağlanması, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, Yüksek Hakimler-Yüksek Savcılar Kurulunun oluşturulması ve sosyal adalet ilkesinin anayasaya konulması gibi konulara yer verildi.

2. II. Dünya Savaşı'nın Başlaması: I. Dünya Savaşı'nın ağır sonuçları nedeniyle İngiltere ve Fransa'ya büyük tepki gösteren Almanya, İtalya ve Japonya ile Mihver Bloku'nu oluşturdu.

İngiltere ve Fransa'nın bu Blok karşısında Müttefik Bloku'nu oluşturması ve bu Bloka ABD ve SSCB'nin katılması ile mücadele kısa bir süre sonra Bir Dünya Savaşı'na dönüşmüştür.

II. Dünya Savaşı Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması ile fiilen başlamıştır. Ağustos 1939'da Almanya SSCB ile Saldırmazlık Antlaşması imzalamıştır.

Bu süreçte Sovyetler Birliği 28 Eylül 1939'da Estonya, 10 Ekim 1939'da Litvanya'yı işgal etmiştir.

Almanya, 9 Nisan 1940'ta Danimarka ve Norveç'i, 10 Mayıs'ta Belçika ve Hollanda'yı, 10 Haziran'da ise Fransa/Paris'i işgal etmiştir.

Fransa 22 Haziran 1940'ta Ateşkes isteyerek teslim olmuştur. Alman Hava Kuvvetleri 13 Haziran 1940'tan itibaren İngiltere'yi yoğun bir bombardıman altına almıştır ancak İngiltere de Alman Hava Kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmiştir.

Almanya-İtalya-Japonya arasında 27 Eylül 1940'ta üçlü bir Pakt oluştu. Bu Paktın bir amacı yeni Dünya düzeninin kurulması görevini Avrupa'da Almanya ve İtalya'ya, Uzakdoğu'da ise Japonya'ya vermekti. Diğer bir amacı ise Amerika Birleşik Devletleri'ni savaşın dışında tutmaktı.

Alman-Sovyet İttifakının 1941 yılı başlarında bitmesi üzerine Almanya, 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne savaş ilan ederek Balkan ülkelerini, Yunanistan'ı, Ege Adalarını ve Sovyetleri işgale başladı. Bu gelişme üzerine İngiltere ile Sovyetler Birliği ortak hareket etme kararı aldılar.

Japonya, Aralık 1941'de Perl Harbor baskını ile ABD'ye savaş açtı. 1942'de Alman Orduları SSCB tarafından Stalin Grat ve Lenin Grat önlerinde durduruldu. Bu aşamada İngiltere ve SSCB, Türkiye'nin Almanya'ya karşı Balkanlarda bir cephe açmasını istediler.

Almanya Ağustos 1942'de bütün Kuzey Afrika'da yenilgiye uğramaya başladı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'nin yanında savaşa dâhil olması üzerine 1943'ten itibaren müttefikler cephelerde başarılı olmaya başladılar. SSCB Haziran 1944'te Bagradion Planı ile Almanya'ya karşı büyük bir saldırı başlattı.

Almanya 1945 başlarında bütün cephelerde gerilemeye başladı. 8 Mayıs 1945'te Almanya, 5 Ağustos'ta ise Japonya teslim oldu. İtalya ise

daha 1943'te Müttefikler tarafından savaş dışı bırakılmış ve İtalya'da kurulan yeni hükümet 13 Ekim 1943'te Almanya'ya savaş ilan etmişti.

Türkiye müttefiklerin önerisi üzerine 20 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya ile ilişkilerini kesti ve siyasi anlamda II.Dünya Savaşı'na katıldı.

Bu gelişme bütün Akdeniz'in Müttefiklerin kontrolüne geçmesini sağlamıştır. 1945 yılı başlarında Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesi üzerine Müttefikler 2 Mayıs 1945'te Berlin'i işgal etmişlerdir.

3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dünya Siyaseti:

Marshall Planı/ Truman Doktrini: Amerika Birleşik Devletleri'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte izlediği dış politikanın temelini, Soğuk Savaş olarak isimlendirilen ABD önderliğinde, Batı Kapitalist Bloku ülkeleri ile SSCB önderliğinde Doğu Sosyalist Bloku Ülkeleri arasında yaşanan siyasi ve ideolojik konular oluşturur.

II. Dünya Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "...Amerika Dünya Çapında Normal İktisadi Düzenin kurulması için elinden gelen her şeyi yapacaktır..." diyerek Dünya Barışı için İktisadi alanda büyük faaliyetler göstereceğine işaret etmiştir.

Bu dönemde ABD'nin Truman Doktrini çerçevesinde Rus Yayılmacılığı ve Komünizm tehlikesine karşı Avrupa'yı desteklemek ve güçlendirmek politikaları izlemiştir. Bu planı hayata geçirmek için 16 Temmuz 1947'de 16 Avrupa ülkesinin katılımı ile Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı kurulmuştur.

ABD-Türkiye arasında Siyasi ve Ekonomik İlişkiler gelişmeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman, 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'nde Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapılması için yetki istedi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Stratejik Konumu gereğince Batı Bloku içinde bulunması, Coğrafi Konum itibarıyla Avrupa İktisadi Sistemi içerisinde yer alması, Tarım ve Yeraltı Kaynaklarının önemli bir potansiyele sahip olması Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil edilmesini sağlayan etkenlerdir.

Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye 1948 yılından itibaren 100 milyon dolarlık yardım almıştır.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Kararına uyarak, Demokrat Parti hükümeti tarafından Kore'ye asker göndermesi sonucunda 1950'de yardım 223 milyon dolara yükselmiştir. Başta Traktör olmak üzere önemli miktarda Zirai Alet ve Makine Türkiye'ye gelmiştir.

4. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye:

a. Siyasi Süreç: Müttefik olan Devletler İngiltere ve Fransa, Mihver Devletler ise Almanya, İtalya'dır. Stratejik konumundan dolayı Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa katılmasını sağlamak için 1939 Ekim'inden itibaren büyük bir diplomatik süreç başlatmışlardır.

Ancak Türkiye'nin temel politikası ise savaşa katılmamak, toprak bütünlüğünü korumak, tarafsız kalmak, taraflar arasında denge kurmak olmuştur.

Türkiye, savaşın başladığı ilk dönemde Mihver Devletlere karşı Sovyetlerin de içinde bulunduğu İngiltere-Fransa ittifakı içerisinde yer almayı düşünmüştür.

Ancak Sovyetler Birliği'nin İngiltere ve Fransa'ya karşı Almanya ile ittifak yapması üzerine Türkiye politikalarını değiştirerek, Sovyet Planına karşı kendisini güvence altına almak için 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız üçlü savunma antlaşmasını yaptı.

Bu antlaşmaya göre Türkiye bir Avrupa Devleti tarafından herhangi bir saldırıya uğraması durumunda İngiltere ve Fransa siyasi ve askeri yardımda bulunacaktı. Türkiye'nin askeri yükümlülükleri Sovyetler ile bir savaşa yol açmayacaktı.

Türkiye savaşın ilk yıllarından itibaren Müttefiklerin, Almanya'nın askeri gücünü etkisiz hale getireceğini tahmin ediyordu. Ancak Almanya'nın Haziran 1940'ta Fransa'ya saldırması, İtalya'nın da Almanya'nın yanında yer alması savaşın Akdeniz Bölgesine kadar genişlemesine yol açtı.

Almanya'nın kısa sürede Fransa'yı kontrolü altına alması siyasi olarak Türkiye'yi zor durumda bıraktı. Üçlü ittifak antlaşması gereği Fransa'ya yardım etmek durumunda olan Türkiye'nin, böyle bir girişimde bulunmasının, Alman-Sovyet devletlerine karşı savaş ilan etmesi anlamına gelecekti. Türkiye'yi Sovyetler ile büyük bir savaşın içine çekebileceğini müttefiklere ilettiler.

Türkiye bu süreçte kesinlikle savaşın dışında kalmak, denge politikası izlemek için büyük bir Diplomasi mücadelesi vermek zorunda kaldı.

Almanya Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne savaş açarak, Sovyetler Birliği topraklarında ilerlemeye başlaması üzerine, Türk-Alman Saldırmazlık Paketi imzalandı. Bir süre sonra Almanya ile Türkiye arasında Savunma Sanayisinde kullanılan Krom satışına ilişkin gizli bir antlaşma daha imzalandı.

Almanya'nın saldırısı Sovyetleri yeniden Mihver / İngiltere politikalarına yaklaştırdı. Bu gelişme üzerine Türkiye üzerindeki İngiliz-Sovyet baskısı artmaya başladı. Almanların Doğu cephesinde/ Balkan ve Sovyet topraklarında başarılı olmasından sonra büyük güç kaybeden müttefikler Türkiye'nin Mihver Devletleriyle daha fazla yakınlaşmamasını dahi kendileri için yeterli gördüler.

Bu süreçte Almanya, Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesini sağlamak için Diplomatik faaliyette bulunarak Türkiye'ye önemli vaatlerde bulunmaya başladı.

Türkiye ise 1942 yılında Mihver Devletlere Müttefiklerin varlığını gerekçe göstererek savaşın dışında kalmak için Diplomatik mücadelesini sürdürdü.

Almanya'nın Doğu ve Kuzey Afrika cephelerinde başarısız olması üzerine Müttefikler, Almanya'ya karşı Avrupa'da ve Balkanlar'da yapacakları savaşlara Türkiye'nin de katılması için karar aldılar.

Müttefikler almış oldukları bu kararları 30 Ocak 1943'te Adana-Yenice istasyonunda İngiliz Başbakanı Churchill ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye resmen bildirdi. İnönü, Churchill görüşmesinde Türkiye'nin ileri süreceği şartların yerine getirilmesi şartıyla müttefikler yanında savaşa girmeyi kabul edebileceğini söyledi.

Müttefikler, 1943 yılı içerisinde topladıkları Moskova, Tahran, Kahire Konferansları'nda da Türkiye üzerindeki baskıyı daha da artırmışlardır.

Ocak 1944'te Ankara'da başlayan Türkiye-İngiltere görüşmelerinde bir sonuç alınmaması üzerine Türkiye müttefiklerden kopma sürecine girdi. Ancak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Batı Bloğu'ndan kopmak istemediği için müttefiklerle ilişkileri sürdürmek istiyordu.

Türkiye Batı Bloğuna dâhil olmak, müttefiklerle ilişkilerini geliştirebilmek için, ilk olarak Almanya'ya yaptığı Krom satışını durdurdu.

Türkiye, 1944'te Almanya'nın savaşta hızla başarısızlığa doğru gittiğini görmesi üzerine yeni bir politika izlenmeye başlamıştır.

Türkiye, San Francisco Konferansı'na katılabilmek için 23 Şubat 1944'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.

Almanya'nın Mayıs 1945'te, Japonya'nın ise Eylül 1945'te ateşkes imzalaması ile II. Dünya Savaşı fiilen sona ermiş, Türkiye'de bu süreçte sıcak çatışma dışında kalmayı başarmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Türk-Sovyet ilişkilerinde gergin bir siyasi dönem yaşanmaya başladı. Sovyetler Şubat 1945'te

toplanan Yalta Konferansı'nda 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'nı tek yanlı olarak feshettiğini bildirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin 7 Haziran 1945'te Türkiye'ye verdiği notada ise Boğazlarda Ortak Güvenlik Sistemi /Boğazlar yönetiminde hak sahibi olmak istemesi ile Kars ve çevresinin tekrar Sovyetler Birliği'ne verilmesini istemişlerdir.

Bu süreçte Türkiye 1 Mart 1945'te San Francisco'da toplanan Birleşmiş Milletler Konferansı'na/25 Nisan-26 Haziran 1945 kurucu üye olarak katılmış ve 1945'te Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.

b.İktisadi Hayat

b.1. Milli Korunma Kanunu: Türkiye II. Dünya Savaşında insan ve toprak kaybına uğramadı. Ancak ağır ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşadı.

Hükümet ekonomiyi kontrol etmek Savaş Ekonomisi koşullarında üretim ve tüketimi düzenlemek için TBMM 18 Ocak 1940 tarihinde 72 maddeden oluşan ve bazı değişikliklerle 1960'a kadar yürürlükte kalan Milli Korunma Kanunu'nu kabul etmiştir.

Milli Korunma Kanunu ile hükümete verilen yetkiler şunlardır;

İthal Edilecek Maddelerin miktar ve cinslerini tespit edecek, Sanayi Tesislerinin hangi malları ne oranda üreteceği belirlenebilecek, gerekli gördüğü kuruluşlara ve ürünlere tazminat ödeyerek el koyabilecek,

Ürünlerin ekileceği oranı belirleyecek, beşyüz hektarın üzerindeki araziye gerekirse bizzat işletecek, Türkiye'de üretilen her türlü mahsulün ihracı ve ithali izne bağlanacak, başta hububat olmak üzere her türlü ürüne el koyabilecek, sekiz hektar ve üzerindeki arazinin yarısına hububat ekme veya ektirme mecburiyeti getirebilecek.

Hükümet Milli Korunma Kanunun uygulayabilmek amacı ile İaşe Müsteşarlığı, Ticaret Ofisi, Petrol Ofisi ve Milli Korunma Kanunu Kontrolörleri gibi kurumlar oluşturmuştur.

b.2. Zirai Ürüne El Konulması: Hükümet savaş döneminde stratejik bir ürün niteliği kazanan Hububat/Buğday ürününü kontrol altına almak için 18 Haziran 1941'de kabul edilen Kararname ile şu düzenlemeler yapılmıştır:

Hububat Ürününün ekim sahaları belirlenmiş ve ekim zorunluluğu getirilmiş, Çiftçi, Tüccar ve diğer bütün Özel ve Tüzel kişilerin elinde bulunan Hububat Üretim ve Stok miktarının Hükümete bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

15 Temmuz 1942 tarihli kararname ile "Yüzde Yirmibeş Sistemi" getirilmiş bu sisteme göre, üretilen hububatın 50 tona kadar olan miktarın

%25'i, 50 ton ile 100 ton arasındaki miktarın %35'i, 100 tondan fazla olan miktarın ise %50'si Hükümete teslim edilecekti.

b.3. Varlık Vergisi: II.Dünya Savaşı sürecinde Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, Mali bakımdan savaş ekonomisinin getirdiği olağanüstü harcamaları karşılamak için yeni bir vergi kaynağı finanse etmeyi planlamıştır.

Savaş şartlarından yararlanarak Gelir ve Servetlerinde büyük artışlar sağlayan Tüccarların ve Büyük Çiftçilerin Servetlerinden bir defaya mahsus olmak üzere “Sermaye” Vergisi olan olağanüstü bir Vergi alınması için 11 Kasım 1942’de Varlık Vergisi Kanunu TBMM’de kabul edilmiştir.

Vergi Varlığı olanlardan, varlığını gösteren karnelere bakarak hesaplanacak, vergi 15 gün içerisinde tahakkuk ve tahsil edilecek, vergi matrahına itiraz edilmeyecek, verginin tahsilinde yasal icra dışında kamu yararına işlerde çalıştırma yolu mümkün olacaktı.

Vergi Matrahının Kanunla tespit edilmemiş olması, tahakkuk edilecek vergi miktarına takdir komisyonlarının karar vermesi, verginin daha çok İstanbul’da yaşayan gayrimüslim vatandaşlardan alınması, varlık vergisine yapılan eleştirilerdir. Varlık vergisi 15 Mart 1944 tarihinde kaldırılmıştır.

b.4. Toprak Mahsulleri Vergisi: Şehir kaynaklı varlık vergisinden sonra 26 Nisan 1944’te kırsal kaynaklı “Toprak Mahsulleri Vergisi” kabul edilmiştir. Vergi üretilen toprak mahsulleri üzerinden %8, diğer ürünlerden ise %12 oranında alınacaktır.

Toprak Mahsulleri Vergisi genelde geçimlik üretim yapan çiftçiden alınan vergi iken, Varlık Vergisi varlıktan ve sermayeden alınan bir vergi türüdür.

Aşar’ın/Öşür’ün dönüşü olarak yorumlanan Toprak Mahsulleri Vergisi üç mahsul dönemi uygulandıktan sonra 23 Ocak 1946’da kaldırılmıştır.

Hükümet II.Dünya Savaşı döneminde Mali Bakımdan finans ihtiyacını karşılamak için tespit edilebilen bütün kaynaklar kullanılmaya çalışmıştır.

Bu dönemde, 1939-1946 Kazanç Vergisi, İktisadi Buhran Vergisi, Muvazane Vergisi, Hayvan Vergisi, Muamele İşlem Vergileri, Dahili İstilak Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Arazi ve Yol Vergisi gibi çeşitli vergiler alınmıştır.

5. II. Dünya Savaşı Sürecinde Görüşme ve Antlaşmalar:

a. Kazablanka Konferansı: ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill'in katılımı ile 14 Ocak 1943'de Fas'ın Kazablanka kentinde yapılmıştır.

Konferansta ABD Kuvvetlerinin Kasım 1942'de Fas ve Cezayir'e çıkması Balkanlarda ikinci bir cephenin açılmasını sağlamak için Türkiye'nin savaşa katılması kararlaştırıldı.

Bu karar üzerine Churchill 30 Ocak 1943'te Adana/Yenice'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşerek, Türkiye'nin Aralık 1943'e kadar savaşa katılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.

b. Washington Konferansı: Churchill ve Roosevelt'in katıldığı 12 Mayıs 1943'te düzenlenen bu konferansta İtalya'nın işgal edilmesi, Fransa'da bir cephe açılması Türkiye'nin hava alanlarının kullanılması görüşüldü.

Konferansta savaş sonrasında barışın korunması için kurulacak Dünya Konseyinin/Birleşmiş Milletler'in ABD, İngiltere, SSCB ve Çin'den oluşturulması kararlaştırıldı.

c. Quebec Konferansı: Kanada'nın Quebec şehrinde 14 Ağustos 1943'de, ABD ve İngiltere Genel Kurmay Başkanlarının katılımıyla yapılan bu konferansta İtalya'nın işgal edilmesi, Türkiye'nin savaşa katılmasının sağlanması, ABD öncülüğünde Fransa'nın Normandiya kıyılarında yeni bir cephe açılması ve Almanya'nın silahsızlandırılması planları görüşülmüştür.

d. Moskova Konferansı: ABD, SSCB ve Çin Dışışleri Bakanlarının 19 Ekim 1943'de katıldığı bu konferansta Alman 15. Tümeninin SSCB cephesinden çekilmesi; Türkiye'nin Müttefiklere ulaşım kolaylıkları sağlaması ve savaşa girmeye zorlanması, savaştan sonra kurulacak Dünya Konseyine SSCB'nin dahil edilmesi konuları görüşüldü.

e. Kahire Konferansı: Savaş sürecinde Uzak Doğu'daki gelişmeleri, Japonya'nın ve Kore'nin durumunu değerlendirmek üzere 22 Kasım 1943'de ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Çin Başkanı Chiang Kai-Shek'in katılımı ile Mısır/Kahire'de toplanmıştır.

f. Tahran Konferansı: ABD Başkanı Rosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve SSCB Başkanı Stalin'in katılımı ile 28 Aralık 1943'de Tahran'da toplanmıştır.

Konferansta İngiltere ve SSCB tarafından 1941'de işgal edilen İran'a ve Yugoslavya'daki Direnişçilere yardım yapılması, Polonya'nın sınırlarının belirlenmesi ve Türkiye'nin savaşa girmesi için zorlanması konuları görüşülmüştür.

g. Yalta Konferansı: II. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin Başkanları Roosevelt, Churchill ve Stalin, 4 Şubat 1945'te Kırım'ın Yalta kentinde toplanmışlardır.

Konferansta Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olması, Alman topraklarının ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB tarafından işgal bölgelerine ayrılması ve Berlin'de Dört Ülkeyi temsil eden bir Komisyonun kurulması kararlaştırıldı.

Almanya'nın Nazi'lerden arındırılması, savaş suçlularının Uluslararası bir mahkemede yargılanması ve Almanya'nın Savaş Tazminatı ödenmesi kararları alındı.

h. San Francisco Konferansı: Türkiye'nin de içinde bulunduğu 50 ülkenin katılımı ile 26 Haziran 1945'te ABD'nin San Francisco şehrinde toplandı.

Konferansta 111 maddeden oluşan Birleşmiş Milletler Anayasa'sı kabul edilerek Birleşmiş Milletler/BM Örgütü kuruldu.

ABD, İngiltere, Fransa, SSCB ve Çin'in Daimi Üye bulunduğu Güvenlik Konseyi 24 Ekim 1945'de oluşturuldu.

Türkiye, Antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'yle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 24 Ağustos 1945'te Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'nin Çok Partili Hayata geçiş süreci bu Konferans sonucunda başlamıştır.

i. Potsdam Konferansı: Almanya'nın 7 Mayıs 1945'te teslim olmasından sonra ABD'yi Truman, İngiltere'yi önce Churchill sonra yeni Başbakan Clement, SSCB'yi Stalin'in temsil ettiği savaşını son konferansı 17 Temmuz 1945'te toplanmıştır.

Konferansta Almanya'nın Yeni Statüsünün tespit edilmesi, İngiltere'nin İran'ın işgaline son vermesi, Rusya Boğazlarda ortak savunma istemesi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının statülerinin yeniden belirlenmesi ve barış antlaşması yapmak üzere bir Dışişleri Bakanları Konseyinin kurulması konuları görüşülmüştür.

VII. BÖLÜM

A. DEMOKRAT PARTİ / MENDERES DÖNEMİ

1. Kuruluşu: II. Dünya Savaşından sonra ABD'nin Önderliğinde “Batı Bloku”, SSCB önderliğinde “Doğu Bloku” meydana gelmiş, bu süreçte Türkiye Batı Bloku'nda yer almak için iç siyasetinde yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 17 Ocak 1945'te görüşülmeye başlanan “Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılmasına ve Çiftçi Ocaklarının Kurulmasına Kair Kanun” tasarısı görüşmeleri sırasında CHP içerisinde muhalif bir grup oluştu.

Aydın Milletvekili Adnan Menderes, kanun tasarısı üzerine yaptığı konuşmada Milli Egemenlik, meclisin üstünlüğü ve demokratik rejim konularını gündeme getirerek II. Dünya Savaşı'nın bittiğini, gerek Milli gerekse Milletlerarası yaşayışın demokrasi ve Milli Hakimiyet esaslarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiği ifade etti.

Eski Başbakanlardan Celal Bayar, CHP Parti Müfettişi Adnan Menderes, eski Vali Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'den oluşan dört CHP milletvekili, 7 Haziran 1945'te siyasi literatürümüze “Dörtlü Takrir” olarak geçen önergeyi CHP Meclis Grubuna verdiler.

Önergenin amacı, yeni bir parti kurmaktan çok parti içi muhalefeti güçlendirmek, parti yönetimini değiştirmekti. Parti içinde demokratikleşmeyi, Anayasanın öngördüğü Demokratik açılımların yapılmasını, muhalefet partilerin kurulmasına imkan sağlanması gibi taleplerden oluşuyordu.

Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan Gazetesinde Milli Egemenliğin Sağlanması, İnsan Hak ve Hürriyetlerinin güvenceye alınması yasalarında Anti Demokratik hükümlerin kaldırılması ve baskılara son verilmesi konusunda Hükümeti eleştiren yazılar kaleme almaya başladılar. Bu yazılar üzerine CHP Parti Divanı, Menderes ve Köprülü'yü parti içi disipline uymadıkları gerekçesiyle 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraç etmiştir.

Bu gelişme üzerine Celal Bayar önce milletvekilliğinden, 26 Eylül 1945'te ise CHP'den istifa etmiştir. Vatan Gazetesinde Menderes ve Köprülü'nün partiden ihracının Parti Tüzüğüne aykırı olduğunu yazan Refik Koraltan, 27 Kasım 1945'te CHP'den ihraç edilmiştir. Bu ihraçlar sonucunda yeni bir parti kurulma süreci başlamıştır.

Parti kurma çalışmaları sırasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Celal Bayar arasında yapılan görüşmede, laikliğe bağlı kalacaklarını, Köy

Enstitüleri ve İlkokul seferberliğini devam ettireceklerini, dış politikada ayrı bir politika izlemeyeceklerine dair anlaşma sağlanması üzerine, CHP'den kopan bu grubun yeni parti kurmasına olumlu yaklaşıldı.

İktidar'ın/CHP'nin icazetiyle ruhsatlı bir parti olarak Refik Koraltan'ın 7 Ocak 1946 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verdiği dilekçe ile Demokrat Parti kurulmuştur.

Demokrat Parti, CHP gibi siyasi ilkelerini Laiklik ve Kemalizm Politikaları üzerine kurdu. Parti kadrolarında dini kimliği ve sol görüşleri ile tanınan kişilere yer vermedi. İktidarı süresince CHP'nin başlattığı moderenleşme politikasından da ayrıldı. Bu politikalarına rağmen, sivil ve askeri bürokrasi ile üniversitelerden beklediği desteği göremedi.

2. Programı: Demokrat Parti 'nin kuruluş amacı programının birinci maddesinde; 'Demokrat Parti Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin Demokratik bir görüş ve zihniyetle hizmet etme maksadı ile kurulmuştur.' şeklinde ifade edilmiştir.

İkinci maddesinde ise temel insan hakları ve hürriyetlerine önem verileceği vurgulanmıştır.

DP kuruluş felsefesini "Yeter Söz Milletindir" ilkesi ile Siyasette Demokrasi, Ekonomide Liberalizm, Sosyal Hayatta Özgürlük ve Dış Politikada ise Tam Bağımsızlık olarak belirlemiştir.

DP, ilk büyük kongresini 7 Ocak 1947'de topladı. Kongrede hazırlanan Ana Davalar Raporunda; Anayasaya aykırı yasaların kaldırılması, Yargı Güvenliği ve Denetimi getiren bir Seçim Kanunu yapılması, Cumhurbaşkanlığı ile Parti Başkanlığının bir birinden ayrılması ve Hükümetin icraatlarında tarafsız olması talepleri yer almıştır.

Bu taleplerin yerine getirilmemesi halinde DP, TBMM'yi terk ederek mücadeleyi millet içinde yürütecekleri deklere etmiştir. Bu rapor ile halkın siyasete yön vereceğine işaret edilmiştir.

3. Seçimler: Cumhuriyet Döneminde ilk çok partili genel seçim 21 Temmuz 1946'da iki dereceli 'Açık Oy Gizli Tasnif' yöntemi ile yapılmıştır. Parti Teşkilatı bulunmadığı gerekçesiyle Demokrat Parti, 15 ilde seçime sokulmamıştır. Siyasi tarihimize şaibeli seçim olarak geçen bu seçimde CHP 395, DP ise 64 milletvekili çıkarmıştır.

DP'nin gayreti ile 16 Şubat 1950'de eşit , gizli oy, açık sayım ilkesine dayanan yargı güvenliğini ön gören seçim kanunu kabul edildi. Türkiye'de ilk kez Yargı denetiminde serbest seçimler 14 Mayıs 1950'de yapılmıştır. Bu seçimle Türk siyasi tarihinde ilk kez iktidar, halkın özgür iradesi ve demokratik yöntemlerle değişmiş, 27 yıllık Totaliter Tek

Parti/CHP yönetimine son verilmiştir. Bu seçimde DP 434, CHP 51 milletvekili çıkarmıştır

DP, 22 Mayıs 1950'de TBMM'de Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı Refik Koraltan'ın Meclis Başkanı seçilmesiyle iktidarı resmen devraldı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen Adnan Menderes' in kurduğu hükümet, 2 Haziran 1950'de TBMM'de güven oyu alarak göreve başladı.

Adnan Menderes, 29 Mayıs 1950'de TBMM'de okuduğu hükümet pogramında; *“Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin milli tarihimizde alacağı yer her bakımdan çok mühim olacaktır. Tarihimizde ilk defadır ki yüksek heyetiniz milli iradenin tam ve serbest tecellisi neticesinde millet mukadderatına hakim olmak mevkiine gelmiş bulunuyor”* demiştir.

Demokrat Parti, 2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlerde DP 503, CHP 31 milletvekili, 27 Ekim 1957'de yapılan erken genel seçimlerde ise DP 424, CHP ise 178 milletvekili çıkarmıştır.

4. Siyasi Politikalar: On yıllık DP döneminde ilk icraatlardan biri 18 Temmuz 1932 tarihli bir genelge ile Türkçe okutulmaya başlanan ezan DP'nin TBMM'ye getirdiği bir önerge ile İsmet Paşa ve 6 milletvekili hariç CHP grubunun da desteğiyle 16 Haziran 1950'de ezan aslı gibi/Arapça okutulmaya başlandı.

15 Temmuz 1950'de Genel Af Kanunu çıkarıldı. Bu af 1938' te hapse giren şair Nazım Hikmet ve romancı Kemal Tahir tahliye oldular.

13 Eylül 1950'de öğretmenlerin siyaset yapmalarının yasaklayan kanun kabul edildi. Köylü kesim üzerinde büyük bir yük olan bedenlen çalışmakla da ödenen yol mükellefiyeti vergisi kaldırıldı.

21 Ekim 1950'de ilk ve Orta Dereceli Okullarda din derslerinin seçmeli olarak okutulması ve İmam Hatip okullarının sayısının arttırılması kararlaştırıldı.

Demokrat Parti, CHP ideolojisinden gelen bir kadro tarafından kurulduğu için CHP gibi laiklik ve devrimlere bağlı, komünizme karşı politikalar izledi.

İktirada geldiği döneme kadar siyaset dışında tutulan köylü, esnaf, küçük tüccar gibi geniş sivil kesimlere mensup toplumsal tabana sahip olan DP, kendisini destekleyen geniş halk kitleleri ile yakın diyalog içerisinde oldu. Halkın dini inançlarına ve geleneklerine önem verdi.

CHP propagandası yaptığı gerekçesi ile 11 Aralık 1951'de Halk Evleri kapatıldı. Dünyada Komünizm tehlikesinin tartışıldığı bir süreçte 3 Aralık 1951'de Komünizmle mücadele etmek için Türk Ceza Kanununa 141 ve 142'nci maddeler eklendi. 21 Temmuz 1951'de Atatürk'ü Koruma Kanunu kabul edildi.

3 Mart 1924'te yurtdışına çıkarılan Osmanlı hanedanına mensup kadınların, Nisan 1952'de kabul edilen kanunla Türkiye'ye dönüşü sağlandı.

Dış politikada, II.Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, Batı eksenli politika izlemeye başlamış, özellikle ABD çizgisinde yer alma ve müttefik ilişkileri kurma temeline dayanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de ABD askeri üslerinin kurulması ile ilgili savunma ve işbirliği antlaşmaları yapılmış, DP hükümeti ile ABD arasında 1954-1960 yıllarında 30'a yakın askeri antlaşma yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin çağrısı üzerine DP hükümeti, 25 Temmuz 1950'de Kore'ye 4500 asker gönderilmesi kararını almış, 10 Ekim 1950'de BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmiştir. Türkiye 19 Şubat 1952'de NATO üyeliğine kabul edilmiştir.

16 Aralık 1953'te CHP'nin mal varlığına el konulmasını sağlayan CHP'nin haksız mal iktisaplarının iadesi başlıklı kanun kabul edildi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap ülkelerinin bağımsız olmaları üzerine Irak'la, Mısır ve Suriye'nin karşı çıkmalarına rağmen 24 Şubat 1955'te Bağdat Savunma Paktı kuruldu. 4 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül'de Pakistan, 3 Kasım'da da İran bu Pakta üye oldu. ABD ise Pakta gözlemci üye olarak katıldı.

Londra'da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katılımı ile Kıbrıs görüşmelerinin yapıldığı günlerde 6 Eylül 1955 günü İstanbul'da yayınlanan Ekspres Gazetesinde Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberinin yayınlanması üzerine İstanbul'da yaşayan Rumların işyerleri ve evleri bir grup tarafından yağmalandı. Tarihe '6-7 Eylül Olayları' olarak geçen yağma hadisesi, Yassıada Mahkemelerinde yapılan yargılamaların önemli bir ayağını oluşturmuştur.

DP politikalarına karşı 1957'de CHP'ce oluşturulan Milli Muhalefet Cephesine karşı Demokrat Parti de vatan cephesi ocaklarını kurdu.

DP, muhalefeti ve basını, hükümete karşı orduyu ve halkı ayaklandırmaya kışkırtmakla suçladı ve bu iddiaları araştırmak üzere TBMM'de 18 Nisan 1960'ta Ahmet Hilmi Sancar'ın başkanlığında 15 üyeden oluşan Tahkikat Komisyonunu kurdu.

27 Mayıs askeri darbesinin temel gerekçesi olarak ileri sürülen Tahkikat Komisyonu özetle, her türlü yayını yasaklamak, tahkikat ile ilgili her türlü mal, evrak ve eşyaya el koymak, siyasi nitelikli toplantı ve faaliyetlerle ilgili gerekli önlemler almak gibi geniş yetkilerle donatılmış, yaptığı Tahkikatlar/ Araştırmalar sonuçlanıncaya kadar meclis görüşmeleri ile önergelerin basında yayınlanmamasına karar vermiştir.

Kanunun kabul edildiği gün olan 28 Nisan 1960' ta İstanbul'da öğrenci protestoları yapıldı.

5. İktisat Politikaları: DP 22 Mayıs 1950'de hükümeti kurduğunda Türkiye'de kapalı bir iktisadi bir yapı hakimdi. DP'nin İktisat Politikaları; Devletin Ekonomiye Müdahalesinin asgariye indireceği, Ekonomide Devlet Sektörünün hacminin daraltılacağı, Sanayi ve Ticaretin Özel Sektöre bırakılacağı, Tarım Sektörünün destekleneceği ve Yabancı Sermayenin ülkeye girmesinin teşvik edileceği ilkelerine dayanıyordu.

Özel sektöre dayalı sanayileşmeyi öngörmesine rağmen DP Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, Türkiye Şeker Fabrikaları Kurumu, Türkiye Çimento Sanayi Endüstrisi, Türk Petrolleri Anonim Şirketleri, Gübre Sanayi, Türkiye Demir Çelik Fabrikaları gibi Türkiye Sanayisinin temeli olan Kamu İktisadi Teşebbüsü fabrikaları bu dönemde kurulmuştur.

Ancak DP hükümeti, Ekonomik Piyasaları kontrol altına almak için II. Dünya Savaşı Konjonktüründe 18 Ocak 1940'te çıkarılan fakat kaldırılan Milli Korunma Kanununu 6 Aralık 1956'da yeniden yürürlüğe kondu.

DP Döneminde, Tarımda yüksek bir kalkınma hızı sağlandı. Tarım ürünleri fiyatları yükseldi.

Tarımda üretim % 5,4 oranında, sanayi üretimi % 8,3, hizmet sektöründe ise % 6,7 oranında büyüme sağlanmıştır.

6. Dış Politikası: Türkiye'nin NATO'ya/Kuzey Atlantik Paktı'na Girişi. Menderes Döneminin dış politikadaki en önemli kararı Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıdır. ABD, Sovyet yayılmacılığını ve Komünizmin tehlikesini önlemek, dünyada barış ortamını sağlamak için Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi siyasi ve ekonomik önlemler almıştır.

ABD, aynı amaçla Belçika, Fransa, İngiltere, İtalya, Portekiz, Hollanda, İrlanda, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan 12 Batılı ülkenin katılımıyla 4 Nisan 1949'da NATO/Kuzey Atlantik İttifakı kurarak askeri önlemler almıştır.

Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşından sonra Boğazlarda etkin olmak istemesi ile Kars ve çevresini talep etmesi, Türkiye'yi Sovyetlere karşı ittifak arayışlarına yöneltmiştir.

NATO'nun kurulması üzerine Türkiye bu ittifaka dâhil olmak için yoğun faaliyette bulunmuştur. ABD Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine sıcak bakarken, İngiltere, Hollanda ve Belçika bu isteğe muhalefet etmiştir.

NATO Bakanlar Konseyi, 17 Ekim 1951'de Türkiye ve Yunanistan'ı NATO üyeliğine kabul ettiğini açıklamıştır. Bu gelişme

üzerine TBMM 19 Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini onaylamıştır.

Sovyetler Birliği ise 14 Mayıs 1955'te Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Doğu Almanya ve Arnavutluk'un katılımıyla NATO'ya karşı Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerini savunmak amacı ile Askeri, Siyasi ve İktisadi Birlik olan Varşova Paktı'nı/Doğu Bloku'nu oluşturmuştur.

Sovyetler Birliği bu Pakt ile Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da Siyasi ve İktisadi etkinliğini 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin/Komünizmin çöküşüne kadar devam ettirmiştir.

B. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

1. Darbe: 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen askeri darbenin gerekçelerinin anlaşılabilmesi için Demokrat Parti' nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra gelişen bazı olayların bilinmesine ihtiyaç vardır.

Başbakan Adnan Menderes'e 5 Haziran 1950'de ulaşan bir muvazzaf Albay, İsmet İnönü'ye bağlı generallerin askeri darbe hazırlığı içinde olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine 8 Haziran 1950'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nazif Gürman olmak üzere 15 general ile 150 Albay emekliye sevk edildi. Genelkurmay Başkanlığına Org. Nuri Yamut getirildi.

27 Mayıs 1960 Darbesinin ilk nüvesi 1954 yılında Tuzla Uçaksavar okulunda Yüzbaşı Orhan Kabibay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan tarafından oluşturulmuş, Sadi Koçaş, Farul Güventürk, 1956'dan sonra Sezai Okan, Osman Köksal, Orhan Erkanlı Talat Aydemir, Adnan Çelikbaş 1958'den sonra Alparslan Türkeş, Sami Küçük oluşan cuntaya katılmıştır.

İlk girişimin üzerinden yedi yıl geçtiğinde, bu defa Binbaşı Samet Kuşçu 27 Aralık 1957'de ordu içinde 8 subayın bir cunta oluşturarak darbe hazırlığında olduğunu DP Milletvekili Mithat Perin ve Emekli Tuğgeneral Kazım Demirkan' a bildirmiş, adı geçen kişiler Başbakan Menderes ile görüşmüş ve Samet Kuşçu'nun ihbar mektubunu iletmıştır.

Bunun üzerine 10 Ocak 1958'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu konuyu görüştü. Dönemin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin, "Benim subaylarım ihtilal yapmaz" ifadesinde bulundu.

DP iktidarının yedinci yılında, darbe girişiminde adı geçen aralarında Samet Kuşçu' nun da bulunduğu 8 subay, 26 Mayıs 1958'de Tuğgeneral Cemal Tural başkanlığındaki askeri mahkemede yargılandılar. 8 subayı savunmak için CHP, 20'i aşkın avukatı mahkemede görevlendirdi. Yapılan yargılamada 7 subay beraat etti. Samet Kuşçu ise darbeyi ihbar ettiği için Askeri Mahkemede, rütbeleri alınarak 2 yıl ağır hapse mahkum edildi.

Bu olaya adı karışan ve beraat eden subayların tamamı 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine katıldılar.

Diğer yandan iktidarı doğal hakkı olarak gören CHP, 14 Mayıs 1950'de DP'nin iktidara gelmesini, karşı bir devrim kabul etmiştir. İsmet İnönü Başkanlığında çok sayıda CHP Milletvekilinin ve gazetecilerin katıldığı 29 Nisan 1959'da CHP'nin Büyük Taarruz adını verdiği Yurt Gezileri düzenledi.

3 Mayıs 1959'da İstanbul/Topkapı, Kayseri, Bursa, Konya, Çanakkale şehirlerinde iktidar ve muhalefet taraftarları arasında çatışmalar çıktı.

DP 18 Nisan 1960'ta, Muhalefet ve basının işlediği suçları soruşturmak için 15 kişiden oluşan Tahkikat Komisyonu kurulmasına karar verdi. Komisyon her türlü yayını yasaklamak, yasaya uymayan gazeteleri kapatmak, evrak ve mala el koymak, siyasi toplantılarla ilgili gerekli önlemleri almak gibi yetkiler verilmiştir.

Bu konjunktürde İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin 27-28 Nisan 1960'ta, Harp okulu öğrencileri ise 21 Mayıs 1960'ta Hükümete karşı yürüyüş ve protesto eylemleri yapması üzerine Hükümet, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan ederek gösteri ve yürüyüşleri yasaklamıştır.

Siyasi konjunktürün oldukça gergin olduğu bu süreçte Ankara'da '555 K/5'inci ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da olayı' olarak bilinen Ankara Kızılay meydanında gerçekleştirilen protestoda Başbakan Adnan Menderes protesto edilmiş, hatta fiziki saldırıya uğramıştır.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Nisan 1960'da TBMM'de yaptığı konuşmada "Bir idare insan haklarını tanımaz ve baskı rejimi kurar ise o Memlekette İhtilal Kaçınılmaz olur, bu yolda devam ederseniz sizi ben bile kurtaramam" şeklinde bir darbe uyarısı yapmıştır.

27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri içinde örgütlenen Yüzbaşı ve Albay rütbesindeki 37 Subayın kurduğu Askeri Cunta tarafından Albay Alparslan Türkeş'in radyoda okuduğu bildiri ile 10 yıllık Demokratik Parti Hükümetine karşı askeri darbe yapıldığı ilan edilmiştir.

Türkeş okuduğu bildiride, Demokrasinin içine düştüğü çıkmaz durum ve son zamanlarda yaşanan üzücü gelişmeler dolayısı ile kardeş

kamı dökülmesine engel olmak için TSK ülke yönetimine el koyduğunu, en kısa zamanda seçimlere gidilerek İdarenin Seçimleri Kazanan Partilere devredileceğini ifade etmiştir.

Darbe, şehirlerde Yargı, Akademisyen, Gazeteci, İşadamı çevreleri ve CHP mensupları tarafından açıkça desteklendi.

Kırsal kesimde/köyde yaşayan geniş Halk Kitleleri ve DP taraftarları ise darbeyi büyük bir endişe ve korku ile karşıladılar ve kitlesel bir tepki ortaya koyamadılar.

3 Ağustos 1960'ta 25 yılını doldurmuş olan Eminsü /Emekli Subaylar olarak ifade edilen 235 general, çeşitli rütbelerden yaklaşık 5000 subay emekliye sevk edildi.

Ekim 1960'ta, aralarında Tarık Zafer Tunaya, Mina Urgan gibi ünlü sol görüşlü akademisyenlerin de bulunduğu 147 öğretim üyesi üniversitelerden atıldı.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdemhun, Başbakan Adnan Menderes ve 532 DP'li Milletvekilleri ve Yöneticileri tutuklanmıştır.

Tutuklanan DP'liler hakkında Milli Birlik Komitesi tarafından oluşan, olağanüstü bir Mahkeme olan Adalet Divanında/Yassıada Mahkemesinde Vatana İhanet, Anayasa'yı İhlal Etmek, Kamu Fonlarını Kötüye Kullanmak suçları ile 14 Ekim 1960'ta yargılama başladı.

Tabii hakim ilkesine aykırı olarak oluşturulan mahkeme tarafından yürütülen yargılama sürecinde, Mahkeme Başkanı Salim Başol'un kullandığı 'Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor' sözü Yassıada Mahkemelerinin bağımsızlık ve tarafsızlık özelliği olmadığını açıkça ortaya koymuştur.

Milli Birlik Komitesi yönetimi, Ekim 1960'ta yönetimin sivillere kısa sürede devredilmesi düşüncesine karşı duran darbenin lider kadrosundan başta Alpaslan Türkeş olmak üzere MBK üyesi 14 kişi/14'ler 13 Kasım 1960'da MBK'dan çıkarılıp yurt dışındaki elçiliklerde görevlendirildiler.

15 Eylül 1961'de, yargılama sonucunda 15 kişiye idam, 31 kişiye müebbet, 410 kişiye çeşitli hapis cezaları verildi, 123 kişi ise beraat etti. İdam kararı verilen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan 16 Eylül 1961'de, Başbakan Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de idam edildi.

Adnan Menderes idamından kısa bir süre önce yazdığı ve Muş DP Milletvekili Giyaseddin Emre'ye ulaştırılan mektubunda şunları yazmıştır:

"Sizlere dargın değilim. Sizin ve diğer zevatın iplerinin hangi efendiler tarafından idare edildiğini biliyorum. Onlara da dargın değilim."

Kellemi onlara götürdüğünüzde deyiniz ki, Adnan Menderes hürriyet uğruna koyduğu başını 17 sene evvel almadığınız için sizlere müteşekkirdir. İdam edilmek için ortada hiçbir sebep yok. Ölüme kadar metanetle gittiğimi, silahların gölgesinde yaşayan kahraman efendilerinize acaba söyleyebilecek misiniz? Şunu da söyleyeyim ki, milletçe kazanılacak hürriyet mücadelesinde sizi ve efendinizi yine de 1950’de olduğu gibi kurtarabilirdim. Dirimden korkmayacaktınız. Ama şimdi milletle el ele vererek Adnan Menderes’in ölüsü ebediyete kadar sizi takip edecek ve bir gün sizi silip süpürecektir. Ama buna rağmen merhametim sizlerle beraberdir.”

27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra ordu özerk/bağımsız bir kurum halini aldı. 1961 Anayasası ile kurduğu düzenin koruyucusu olduğu kabul edildi. Ülkenin siyasi ve iktisadi yaşamında etkili olmaya devam etti.

Ordunun siyasi hayata müdahale etmesi Türkiye’de iktidar ve siyasetin aldığı kararlarda ‘Askeri kanat nasıl karşılar?’ sorusunu sürekli gündeme getirmiş ve askeri vesayet süreci başlamıştır.

Kabul edilen yeni yasalarla askeri personelin ekonomik durumu iyileştirildi. Emekli subaylar bürokraside ve özel sektörde üst görevlere getirildi. Bir çok vergi harç ve denetiminden muaf tutulan ticari kuruluş olan Ordu Yardımlaşma Kurumu/OYAK kuruldu. Böylece Ordu, iş ve ticaret dünyasına girdi.

Türkiye 27 Mayıs 1960’dan 15 Ekim 1961’e kadar Milli Birlik Komitesi/MBK tarafından idare edilmiştir.

Bütün partilerin oylarıyla, TBMM 4 Nisan 1963’te kabul ettiği kanunla 27 Mayıs gününü Hürriyet ve Anayasa Bayramı olarak ilan etmiş, 12 Eylül 1980 darbesi ile yönetime gelen Milli Güvenlik Konseyi /MGK 14 Mart 1980’de aldığı kararla Hürriyet ve Anayasa Bayramını kaldırdı.

2. 1961 Anayasası: DP iktidar olduğu 14 Mayıs 1950 – 27 Mayıs 1960 döneminde yürürlükte olan 1924 Anayasası, darbeden sonra yürürlükten kaldırılmıştır. 12 Haziran 1960’ta Prof. Sıddık Sami Onar Başkanlığındaki Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan ve darbenin gerekçesi ile MBK’nin yetkilerini benimseyen 27 maddeden oluşan Geçici Anayasa ilan edilmiştir.

Geçici Anayasaya göre; MBK, Türk Milleti adına egemenlik hakkını TBMM yönetimi devralıncaya kadar kullanacaktır.

Yeni bir Anayasa hazırlamak için 13Aralık 1960’ta kabul edilen kanunla üyelerinin MBK tarafından atanan, 272 üyeli Temsilciler Meclisi ve 23 üyeli MBK’dan oluşan Kurucu Meclis oluşturulmuştu. DP tabanının temsil edilmediği bu meclis, CHP’ye yakın üyelerden oluşmuştur.

1961 Anayasası, Temel Hak ve Özgürlükleri anayasal güvence altına almış ancak millet iradesine ortak Bürokratik Kurumlar/Anayasal Özerk Kurumlar ihdas ederek siyasi iktidarı/yürütme erkini sınırlayan bir anayasa olmuştur.

1961 Anayasası'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri yasama organının/TBMM'nin kabul ettiği kanunların Anayasaya uygunluğunu şekil ve esas bakımından denetlemekle yetkili Anayasa Mahkemesinin kurulmasıdır.

27 Mayıs Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yapısı yeniden inşa edilmiş, TBMM yanında 150 üyenin seçimle, 15 üyenin Cumhurbaşkanının atamasıyla ve Askeri Darbeyi yapan MBK'nin 23 üyesinin Ömür Boyu Parlamenter kalacakları Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Bu dönem siyasi literatürümüzde ikinci Cumhuriyet diye isimlendirilmiştir.

1961 Anayasası'nın kurduğu siyasi yapı ve hükümet sistemi 1950-1960 yılları arasında iktidarda bulunan DP uygulamalarına karşı bir tepki olarak dizayn edilmiştir. Şöyle ki; yürütmenin/hükmetin elinde bulunan yetkiler büyük ölçüde zayıflatılmış, yürütmenin uygulamalarını denetleyecek mekanizmalar oluşturulmuştur.

Yeni Anayasa 9 Temmuz 1961'de Türkiye'de yapılan ilk Referandum/Halk oylaması sonucu %61,7 evet, %38,3 hayır oranı ile kabul edildi.

3. Darbeden Sonraki Dönem: Darbeden sonra ilk Genel Seçimler 15 Ekim 1961'de yapılmış, Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala liderliğinde kurulan Adalet Partisi/AP oyların %34 ile 158 Milletvekili, İsmet İnönü liderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi/CHP %36,7 ile 173 Milletvekili, Osman Bölükbaşı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi/CKMP %13,9 ile 65 Milletvekili, Ekrem Alican önderliğinde kurulan Yeni Türkiye Partisi/YTP %13,7 ile 54 Milletvekili çıkarmıştır.

Seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına iktidara gelememiş, DP'nin devamı olan AP ve YTP'nin toplam oyu %53,5 olurken, CHP'nin oyları % 36,7'de kalmıştır.

Seçim sonuçlarına göre normal şartlarda CHP'nin karşısında yer alan sağ partilerin koalisyon kurması beklenirse de darbe konjonktörü AP ile CHP koalisyonunun kurulmasını zorunlu kılmıştır. Seçimlerin yapılması ile MBK'nin görevleri hukuken sona ermiştir.

Seçim sonucunda CHP' nin tek başına iktidara geleceğini düşünen ve bundan emin olan bir grup subay, seçim sonuçlarının bekledikleri şekilde olmama üzerine, 21 Ekim 1961'de İstanbul Harp Akademisi'nde İstanbul 1.Ordu Komutanı Cemal Tural, İstanbul Valisi Korg. Refik

Tulga'nın da aralarında bulunduğu toplam 10 general, 28 albay aşağıdaki Zabıt Varakası/Protokolü imzaladılar.

'Türk Silahlı Kuvvetleri/TSK 15 Ekim 1961'de yapılan seçimlerden sonra gelecek yeni TBMM toplanmadan evvel duruma fiilen müdahale edecektir. İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli temsilcilerine Tevdi edecektir/Verecektir. Bütün Siyasi Partiler faaliyetten men edilecek, seçim sonuçları ile MBK feshedilecektir.'

Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın girişimi ile Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı ve İsmet İnönü'nün Başbakan olacağının kesin garantisi vermesi üzerine darbe girişiminden vazgeçmiştir. Darbe girişimi tabiri, askerlerin tutumu, davranışları ve yaşanan gelişmeler dikkate alındığında durumu tanımlamak bakımından yerindedir.

Bu süreçte siyasi parti liderleri, TBMM açılışından bir gün önce 25 Ekim 1961'de Çankaya Köşkünde Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanarak Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel'den başka bir adayı desteklemeyeceklerini, 27 Mayıs'ı eleştirmeyeceklerini, Yassıada mahkemesinde ceza alan DP'lilerin affını gündeme getirmeyeceklerine ilişkin Çankaya protokolünü imzaladılar. Böylece, darbe girişimi önlenmiştir.

Bu ortamda toplanan TBMM, AP içerisinde güçlü bir grup Cumhurbaşkanlığına Ord.Prof.Dr.Ali Fuat Başgil'in aday gösterilmesini istedi.

Ancak Silahlı Kuvvetlerin /General Fahri Özdilek ve Sıtkı Ulay, Ali Fuat Başgil'i hayatı ile tehdit etmeleri üzerine Başgil Cumhurbaşkanlığı adaylığından vazgeçerek siyasi hayatını sona erdirmiştir.

MBK Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel, Türkiye Büyük Millet Meclisi/TBMM ve Cumhuriyet Senatosu/CS'nin ortak birleşiminde tek aday olarak 604 oyun 434'ünü alarak 26 Ekim 1961'de Cumhurbaşkanı seçilir.

Hiçbir Partinin tek başına İktidar olabilecek kadar Milletvekili çıkarmaması, DP'nin mirasçısı partilerin çoğunluğu sağlamasına rağmen CHP Genel Başkanı İsmet İnönü başkanlığında Türkiye'nin ilk koalisyon hükümeti olan AP-CHP Hükümeti 20 Kasım 1961'de kurulmuştur.

25 Haziran 1962'de İnönü'nün Başbakanlıktan istifası ile ilk koalisyon hükümeti dağılmıştır. İkinci koalisyon hükümeti yine İsmet İnönü Başkanlığında 25 Haziran 1962'de Cumhuriyet Halk Partisi-Yeni Türkiye Partisi - Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi - Millet Partisi'nin katılımı ile Koalisyon Hükümeti kurulmuştur. Bu Hükümetin 25 Aralık 1963'te istifa etmiştir.

İsmet İnönü darbeden sonra üçüncü hükümetini 25 Aralık 1963'te Cumhuriyet Halk Partisi ve bağımsızların katılımı ile kurmuştur. Bu azınlık hükümeti de 20 Şubat 1965'te sona ermesi ile İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Tarihindeki ikinci başbakanlık dönemi de sona ermiştir.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonraki son hükümeti Suat Hayri Ürgüplü kurmuştur.

10 Ekim 1965'te yapılan seçimlerden sonra Süleyman Demirel ilk Hükümetini 27 Ekim 1965'te kurması ile 27 Mayıs 1960'ta başlayan ara rejim sona ermiştir.

C. ALBAY TALAT AYDEMİR'İN DARBE GİRİŞİMLERİ:

27 Mayıs 1960 Darbesini hazırlayan Komitenin Başkanı olan Talat Aydemir, Kore'de görevli bulunduğu için darbeye iştirak edemedi.

Harp Okulu Komutanlığı'na atanan Kurmay Albay Talat Aydemir Kurduğu Silahlı Kuvvetler Birliği/SKB cuntası, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Eksik Kalmış/Amacına Ulaşmamış bir Devrim olarak görmesi ve Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi'nin Hükümet ortağı olmasına tepki göstermiştir.

Bunun üzerine 54'ü aşkın general ve albayın katılımı ile 9 Şubat Protokolü'nü imzalamışlardır. Bu protokolde şu maddeler yer almıştır; SKB hiyerarşik nizamaya uygun olarak iktidara el koyacaktır. Hareket için Hava Kuvvetlerinin muvaffakiyetlerini almak şarttır, hareket 28 Şubat'a kadar olan müddet içerisinde icra edilecektir ifadeleri yer almıştır.

Darbe girişimi 22 Şubat 1962'de harp okulunda örgütlenen darbe radyoda okunan bildiri ile başlamıştır. Cumhurbaşkanlığı köşkü kuşatılmış, muhafız alayı etkisiz hale getirilmiştir.

Hava Kuvvetlerinin ve diğer Kuvvet Komutanlarının desteklememesi ve İnönü Hükümetinin kararlılığı üzerine Darbe gecesi radyonun 4 kez el değiştirmiş, son olarak Hükümet adına Ali Elverdi'nin radyoda yaptığı konuşmada darbenin bastırıldığını duyurmuştur.

Başbakan İsmet İnönü, Darbe girişimine şu sözlerle tepki göstermiştir. "Bu nasıl iş 15 tane çapulcu çıkacak, devletin masum kuvvetlerinden bir kısmını iğfal edip, hepimizi teslim alacak. Biz hiçbir Mukavemet/Direnış göstermeyeceğiz. Eğer kan dökülmek icab ederse dökülecektir" demiştir.

İsmet İnönü Darbecilerin yargılanmayacaklarına dair güvence vermesi üzerine Darbe girişimi 23 Şubat'ta sona erdi. Talat Aydemir ve darbeye iştirak eden subaylar emekliye sevk edildi.

TBMM, 30 Nisan 1962'de ayaklanmaya karışanların ceza kovuşturmasına uğramamasına ilişkin yasayı kabul etti.

Emekli Albay Talat Aydemir liderliğindeki aynı grup yine Harp okulunda 21 Mayıs 1963'te ikinci bir darbe girişiminde bulundu. Bu girişim de hükümet tarafından bastırıldı.

Darbeye destek veren Harp Okulu öğrencileri, okulun disiplin kararı ile askerlikten çıkarılarak, diğer sivil yüksek öğretim kurumlarına yerleştirildiler.

Darbe girişimi ile yargılanan Talat Aydemir 5 Temmuz 1964'te, Fethi Gürcan ise 5 Temmuz 1964'te idam edilmişlerdir.

D. ADALET PARTİSİ / DEMİREL DÖNEMİ

Milli Birlik Komitesi'nin 13 Ocak 1961'de siyasi faaliyetlere izin vermesi ile kısa sürede birçoğunda emekli askerlerin yer aldığı 11 yeni parti kurulmuştur.

27 Mayıs Askeri Darbesinde 3.Ordu komutanı olan 4 Haziran 1960'ta Genelkurmay Başkanlığı'na atanan ve 2 ay sonra emekli edilen emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın yer aldığı 11 kurucu tarafından Demokrat Parti'nin mirasçısı ve devamı olarak 11 Şubat 1961'de Adalet Partisi/AP kurulmuştur.

Kuruluşunda 27 Mayıs darbesinde emekli edilen subaylar, serbest meslek mensupları, üst düzey bürokratlar, DP eski milletekilleri ve Milliyetçi Muhafazakar isimler yer almıştır.

AP ilk çıkışını Cmuhurbaşkanlığı seçimlerinde göstermiş. Darbenin/MBK'nin Cmuhurbaşkanı adayı Cemal Gürsel'e karşı Ali Fuat Başgil'i Cmuhurbaşkanı adayı olarak desteklemesiyle göstermiştir.

27 Mayıs darbe konjonktörü içerisinde iktidara gelen AP, askeri baskı ve vesayet atmosferi içinde demokrasiyi öne çıkararak, ülkeyi yönetmeye çalışmıştır.

Adalet Partisi Türkiye'de İnönü başkanlığında kurulan ilk iki koalisyonda yer almış, ancak 29 Kasım 1964'te Süleyman Demirel'in genel başkan seçilmesi ile siyasi hayatında etkinliği artmıştır.

AP 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde % 52,8 oy ile 240 milletvekili ile tek başına Hükümeti kurdu. CHP ise %29 oyla 137 milletvekili ve Türk İşçi Partisi/TİP milli bakiye sistemi sonucu %3 oyla 15 milletvekili çıkarmıştır.

AP 1969 seçimlerinde %46,5 oy alarak 250 milletvekili çıkararak ikinci kez tek başına Hükümeti kurdu.

Ancak DP'nin siyasi takipçisi olduğunu iddia eden AP iktidarı boyunca DP ve Menderes'in entelektüel ve kültürel mirasına sahip çıkmamasına tepki olarak Şubat 1970'te Adalet Partisi'nden 41 milletvekili bütçeye red oyu vererek hükümeti düşürdüler.

Bu milletvekilleri AP'den ayrılarak eski TBMM Başkanı Ferruh Bozbeyli başkanlığında Demokrat Parti'nin gerçek siyasal mirasçısı olma iddiasıyla 18 Aralık 1970'te Demokratik Parti'yi kurdular.

Bu süreçte Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği/TOBB Başkanı Prof.Dr. Necmettin Erbakan Başkanlığında 26 Ocak 1970'te İslamcı Milli Nizam Partisi/MNP kurulmuştur.

Böylece Sahada iki güçlü partinin kurulması ile AP'nin siyasi etkinliği azalmıştır.

E. 12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASI/DARBESİ

Fransa'da 1968'de görülmeye başlayan öğrenci hareketleri Türkiye'de de sol öğrenci hareketleri olarak kendisini göstermiştir. 15 Temmuz 1969'da İstanbul'u ziyaret eden ABD 6.Filosunu protesto etmek için toplanan sol gruplar üzerine ateş açılmıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde öğrenci ve sendikal kaynaklı siyasi hareketler başlamış ve Sosyalist Devrim için Silahlı Eylemlere dönüşmüştür. Sol gruplar AP hükümetini devirmek için ordu gençlik el ele sloganları ile mitingler düzenlemeye başladılar.

Bu süreçte, 27 Mayıs darbecilerinden, Cemal Madanoğlu, Numan Esin, Orhan Kabipay, Mucip Ataklı, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Tümgeneral Celil Gürkan'dan oluşan askeri yapı ile Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Sarp Kuray, Uluç Gürkan ve Hasan Cemal'den oluşan sivil yapı Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde örgütlenmişlerdir.

Örgütlenen bu Marksist Askeri Cunta /Milli Demokratik Devrim Grubu 9 Mart 1971'de Sol-Kemalist Bir Darbe teşebbüsünde bulunmuş, ancak Korgeneral Atıf Erçikan, MİT mensubu Mahir Kaynak tarafından deşifre edilmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir komuta zinciri içerisinde 12 Mart 1971'de verdiği muhtıra ile 9 Mart Marksist/Kemalist Sol cuntanın darbe girişimi engellenmiştir.

12 Mart Muhtırası Türkiye'de başlayan Sol İdeoloji ve Eylemlere engel olmak, ülkenin içine sürüklendiği Kaostan/Anarşik ortamdan kurtarmak için Genekurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri

Komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyicioğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un imzası ile Türk Silahlı Kuvvetleri Emir Komuta Zinciri içerisinde Cumhurbaşkanı, TBMM ve Cumhuriyet Senatosu'na muhtıra verdi. Muhtıra, radyonun saat 13 haberlerinde Türk ve Dünya kamuoyuna duyurdu.

Sol aydın ve gazeteciler, sol bir askeri müdahale olduğunu sandıkları 12 Mart Muhtırasına destek verdiler. Ancak kısa bir süre sonra sol aydın ve gazeteciler, öğretim üyeleri balyoz hareketi adı verilen operayonla tutuklanmaya başladılar. Bu Muhtıra üzerine Başbakan Süleyman Demirel istifa etti.

Muhtıraya ilk tepkiyi, muhtıranın TBMM'de okunması girişimine karşı duran Demokratik Parti Milletvekili Hasan Kokmazcan göstermiştir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş tarafsız kalmış, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli kurulan Hükümete destek vermiştir.

İsmet İnönü partiler üstü bir hükümet kurulacağı ve başbakanlığa eski CHP Nihat Erim getirileceği için muhtıraya destek vermiştir. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit ise darbenin Demirel'e değil yaklaşmakta olan ortanın solu iktidarına karşı yapıldığını iddia ederek, CHP Genel Sekreterliğinden istifa etmiştir.

Bu süreçte CHP Milletvekili Nihat Erim Partisinden istifa ederek 19 Mart 1971'de Adalet Partisi'nden 5, CHP'den 3, Güven Partisi'nden 1 ve Bürokratlardan oluşan 14 Bakanla Partiler Üstü Hükümeti 26 Mart 1971'de I.Erim Hükümeti kurmuştur. Nihat Erim, II. Erim Hükümeti'ni 11 Aralık 1971-22 Mayıs 1972, Ferit Melen 22 Mayıs 1972-15 Nisan 1973 ve Naim Talu 15 Nisan 1973-26 Ocak 1974 hükümetleri görev yapmıştır.

Sol örgütler şehirlerde şiddet ve terör eylemlerine başladığı bu dönem Türk Siyasi Literatüründe ara rejim olarak isimlendirilmiştir. TBMM açık olmasına rağmen 12 Mart 1971'den 14 Ekim 1973'e kadar yaklaşık iki yıl Türkiye sivil görünümüne askeri bir idare tarafından yönetilmiştir.

1961 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlüklere sınırlama getirildi. 24 saat olan gözaltı süresi 7 ve 15 güne çıkarıldı. Memurların sendika üyesi olma hakları kaldırıldı. Hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi tanındı. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması öngörüldü.

Bu süreçte 27 Nisan 1971'de İstanbul, Ankara, Adana, İzmir, Diyarbakır, Sakarya, Eskişehir, Kocaeli, Hatay, Siirt ve Zonguldak'ta sıkı

yönetim ilan edilerek sokağa çıkma yasağı getirilmiş grev ve lokavt yasaklanmıştır.

CHP'nin 5.Olağan Kongresinde Bülent Ecevit 14 Mayıs 1972'de Atatürk ve İnönü'den sonra CHP Genel Başkanı seçilmiştir.

F. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ

Türkiye'de 1970 yılında tek taraflı olarak başlayan silahlı sol Eylemler 5 yıl içerisinde sağ ve sol grupların çatışmasına dönüşmüştür. 1980 yılının ilk sekiz ayında sağ-sol çatışmalarında takriben 2.000'e yakın yurttaş hayatını kaybetmiştir.

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren liderliğinde Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun'dan oluşan komutanlar, TSK'nın İç Hizmet Kanunu'nun 35'nci maddesine dayanarak Emir Komuta Zinciri içerisinde 12 Eylül 1980'de ülke yönetimine el koydu.

12 Eylül 1980'de Türkiye'de Sıkıyönetim ilan edilerek TBMM kapatıldı ve Süleyman Demirel'in kurduğu AP Azınlık Hükümetinin görevine son verildi.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Milli Güvenlik Konseyi/MGK Başkanı ve Devlet Başkanı olarak ülke yönetimini üstlendi. 20 Eylül 1980'de Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Bülent Ulusu Başbakan olarak atandı.

TSK, dönemin Siyasi Partileri olan AP, CHP, MSP, MHP ülkede yaşanan bu çatışmalara bir çözüm bulunamamasını, daha fazla kardeş kanının dökülmemesini darbenin gerekçesi olarak göstermiştir.

Anayasa düzeni hakkında kanun ile 27 Ekim 1980'den itibaren 1961 Anayasasında TBMM ve Cumhuriyet Senatosuna ait görev ve yetkiler, Milli Güvenlik Konseyi/MGK'ya verildi.

MGK, 27 Ekim 1980'den– 6 Kasım 1983'e kadar Yasama ve Yürütme organı olarak Türkiye'yi yönetti. Bu dönemde seçilmiş bir Yasama Organı/TBMM olmamasına rağmen Siyasi, Askeri, Yargı, Örgütlenme ve Eğitim alanları başta olmak üzere takriben 800 Yasa/Kanun kabul edilerek yürürlüğe koyulmuştur.

Bu dönemde kesin olmayan rakamlara göre; Sağ ve sol silahlı saldırı ve çatışmalarda takriben 5 bin yurttaş öldü. 230 bin kişi yargılandı. 517 kişiye idam cezası verildi. Haklarında idam cezası verilenlerden 50 kişi idam edildi. 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden

yargılandı. 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı. 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu. Gazeteler değişik günlerde olmak üzere toplam 300-400 gün yayın yapamadı. Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.

1982 Anayasası: Yeni Anayasayı yapmak için, MGK 29 Haziran 1981’de kabul ettiği Kurucu Meclis hakkındaki Kanun ile Kurucu Meclis Milli Güvenlik Konseyi ve Milli Güvenlik Konseyi’nin iller bazında seçtiği üyelerden oluşan Danışma Meclisi kuruldu.

Danışma Meclisi’nde Prof.Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında kurulan Anayasa Komisyonunun hazırladığı Yeni Anayasa 18 Ekim 1982’de MGK tarafından kabul edildi.

MGK tarafından kabul edilen Yeni Anayasa 7 Kasım 1982 günü yapılan halk oylaması ile % 91,3 oranında kabul edildi.

Kabul edilen Anayasanın halk tarafından reddi durumunda ne yapılacağı geçici bir madde ile belirtilmemiştir.

Aynı halk oylaması sonucunda MGK Başkanı Kenan Evren Türkiye’nin 7’nci Cumhurbaşkanı seçildi. MGK üyeleri Anayasanın geçici maddeleri ile Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri olarak atandı ve anayasal dokunulmazlık kazandılar.

1982 Anayasası: 1924 Anayasasında Egemenlik hakkının kullanılması doğrudan TBMM’ye verilmişti. 1961 Anayasasında TBMM’de oluşacak güçlü iktidarı önlemek için Anayasada belirtilen anayasal kuruluşlarla paylaşıldı. 1982 Anayasasında ise yürütme organı/hükümet güçlendirildi. 1971’de yapılan değişikliklerle hükümete verilen kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi genişletildi.

1961 anayasası ile getirilen senato/çift meclisli sistem kaldırılarak tek meclisli sisteme geçilmiştir.

Klasik parlamenter sistemin aksine, 1982 anayasasında sembolik yetkileri aşan yetkilerle donatılan cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak kabul edildi.

G. TURGUT ÖZAL DÖNEMİ

6 Kasım 1982’de kabul edilen 1982 Anayasası’ndan sonra 3 Mart 1983’te Siyasi Partiler Kanunu ile siyasi faaliyetler serbest oldu. 12 Eylül öncesi siyasi parti yöneticilerine yeni partide üye olma yasağı getirildi.

Milli Güvenlik Konseyi/MGK’nin izin verdiği ve MGK’nin desteklediği Emekli Orgeneral Turgut Sunalp liderliğinde Milliyetçi Demokrasi Partisi/MDP, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ve 12 Eylül

askeri yönetiminin devlet bakanı ve başbakan yardımcısı Turgut Özal'ın liderliğinde Anavatan Partisi/ANAP ve İsmet İnönü'nün özel kalem müdürü Necdet Calp liderliğinde Halkçı Parti/HP'ye MGK tarafından 6 Kasım 1983 seçimlerine katıldı.

Bütün Milletvekili aday adaylarının MGK tarafından onaylandıktan sonra aday olabildikleri 6 Kasım 1983'te yapılan seçimlerde ANAP oyların %45,14'ünü alarak 211 milletvekili, MDP oyların %23,27'sini alarak 71 Milletvekili, HP oyların %30,46'sını alarak 117 milletvekili çıkarmıştır.

MGK Başkanı Kenan Evren'in/Askeri Yönetim'in, Turgut Sunalp liderliğindeki MDP'yi basın ve televizyon yolu ile açıkça desteklemesine rağmen, Turgut Özal liderliğindeki ANAP'ın seçimi kazanması Türk Demokratik tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir.

1983 genel seçimlerinde HP %30,5 ile 117, MDP %23,3 ile 71 milletvekili çıkardı. ANAP ise %45,1 ile 211 milletvekili çıkararak tek başına iktidar olma hakkı kazanması üzerine Genel Başkan Turgut Özal'a hükümeti kurma görevi verip vermeme tartışmaları ortamında Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Turgut Özal'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Özal hükümeti TBMM'de kullanılan 393 oyun 213'ünün kabul çıkması üzerine güvenoyu aldı.

25 Mart 1984'de yapılan yerel seçimlerde ANAP, %41,5 oy alarak birinci parti olmuş, 57 ilin belediye başkanlığını kazanmıştır.

1987 genel seçimlerinde SHP %24,7 99, DYP %19,1 59, ANAP ise %36,3 ile 292 milletvekili, milletvekili çıkararak ikinci kez tek başına iktidar oldu.

Türkiye'de, Turgut Özal dönemi hükümetin güvenoyu aldığı 24 Aralık 1983'te başlar, Özal'ın 31 Ekim 1989'da Cumhurbaşkanı seçilmesi ile 17 Nisan 1993'te ölümüne kadar devam eden dönemdir.

Özal Döneminde Askeri İdareden Sivil İdareye geçiş sağlanmış, Devlet ve Siyasetin Sivilleştirme girişiminde bulunulmuş, Bürokrasi azaltılmış, Ceza Kanunundaki 141. 142. ve 143. maddeler kaldırılarak ifade özgürlüğü getirilmiştir.

Özal Hükümetleri döneminde Türkiye'de önemli alt yapı çalışmaları gerçekleştirilmiş, yüksek bir büyüme hızına ulaşılmıştır.

Turgut Özal'ın Başbakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı olarak görev yaptı. Bu dönemde Serbest Piyasa Ekonomisine radikal anlamda geçiş olan 24 Ocak 1980 kararları, Turgut Özal'ın 1983'te kurduğu hükümet döneminde de Ekonomide Serbest Piyasa/Liberal Ekonomi uygulanmaya devam etmiştir.

Ekonomide korumacılık kaldırılmış Ekonomi Dünya Rekabet Piyasasına açılması hedeflenmiş, Özelleştirmeler yapılmaya başlanmış, Girişimcilik Teşvik edilerek Ekonomiye Özel Sektörün hakim olması sağlanmıştır. Döviz satışları ve fiyat kontrolü serbest bırakıldı. Kamuya ait iktisadi kuruluşlarda Süspansiyon/Destek Politikaları bazı alanlarda kaldırılarak yeniden düzenlendi.

Bu dönemde gelir dağılımındaki farklılaşmayı kaldırmak için orta direk diye isimlendirilen Bir Toplum Tabakasının oluşturulması hedeflenmiştir. Ücretliye Vergi İadesi uygulaması getirilirken yoksul kesimleri desteklemek için Devlet Destekli Fonlar/Vakıflar kurulmuştur. Gecekondulara yönelik Tapu Tahsis Belgesi verilmiş ve İmar Affı çıkarılmıştır.

Ancak 12 Eylül öncesi Siyasi Parti Lider ve yöneticilerinin, siyasi yasaklarının kaldırılmasına yönelik 6 Kasım 1987’de yapılan Referandumda Özal’ın izlediği özgürlükçü ve liberal politikalara aykırı bir tutum almış ve siyasi yasakların devam etmesi yönünde kampanya yürütmüştür.

Referandumda siyasi yasaklar %50,16 oranı ile kaldırılması kabul edilmiştir. Referandum sonucunda 12 Eylül 1980 öncesi siyasi liderlerden Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş’in yasakları kaldırılmıştır.

H. KIBRIS SORUNU

1. Tarihi Süreç: Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1571’de Fethedilen Kıbrıs 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına kadar Osmanlı İmparatorluğu Egemenliğinde kalmıştır.

İngiltere, Osmanlı-Rus savaşı sürecinde Rusya’ya karşı Osmanlı İmparatorluğunu destekleme karşılığında Kıbrıs Adasını Osmanlı İmparatorluğu’ndan kiraladı.

İngiltere I.Dünya Savaşı sürecinde stratejik konumundaki Kıbrıs Adası’nı fiilen işgal ederek Kıbrıs’a hakim olmuştur.

Türkiye Lozan Barış Antlaşması üzerine Kıbrıs üzerindeki siyasi haklarını İngiltere’ye terk etmiştir.

İngiltere’nin hakimiyetine giren adada yaşayan Türklerin siyasi bir istek ve mücadelesi olmamasına karşın adada yaşayan Rumlar adanın Yunanistan’a İlhakı/Bağlanması anlamına gelen ENOSİS’i gerçekleştirmek için EOKA adlı örgütü kurdular.

Adada yaşayan Türkler bu durumun getireceği olumsuzluklardan dolayı Rumlara karşı direnerek, İngiltere'nin politikalarını desteklemişlerdir.

Türkiye Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs'ın statüsünün devam etmesi yönünde Politikalar izlemiştir.

2. Bağımsız Kıbrıs Devleti'nin Kurulması: Rumların Kıbrıs'ta 1955'te başlattıkları siyasi olaylar üzerine, Adnan Menderes hükümeti döneminde 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan garantörlüğünde 16 Ağustos 1960'ta bağımsız Kıbrıs Devleti kurulmuştur.

Zürih ve Londra antlaşmaları ile Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türk azınlıklar ile yeniden ilişki kurmuştur.

Ancak Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı/ENOSİS iddiasından vazgeçmeyen Rumlar, Zürih ve Londra Antlaşmalarının getirdiği düzeni ortadan kaldırmak için tekrar eyleme geçti.

Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963- 21 ve 24 Ocak 1964'te Türk halkına karşı şiddet eylemlerinin başlaması üzerine adada bulunan 650 kişilik Türk Askeri Birliği Lefkoşa'daki Türk Topluluğunu korumaya almıştır.

Makarios 1 Ocak 1964'te Zürih ve Londra Antlaşmalarını ve 1960 Kıbrıs Anayasasını tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması üzerine adada Türklere yapılan saldırılar yeniden başlamıştır.

Bu gelişme üzerine İnönü Başbakanlığındaki Hükümet 13 Şubat 1964'te Birleşmiş Milletlere başvurmuş, BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'te olayların önlenmesi için adaya BM Barış gücü konuşlandırılmasına karar vermiştir.

3. Türkiye'nin Müdahale Girişimi: Türklere yönelik katliamlar durmamış, yüzün üzerinde Türk köyü boşaltılmış, beş yüze yakın şehit verilmesi üzerine Türkiye garantör hakkını kullanarak Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacağına dair notayı Kıbrıs hükümetine vermiştir.

Bu gelişme üzerine ABD Başkanı Johnson 5 Haziran 1964'te Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunma girişimini eleştiriyor NATO ve ABD silahlarının ancak Türkiye'ye bir saldırı olması halinde kullanılmak üzere verildiğini hatırlatıyordu.

Kıbrıs'taki Yunan Birlikleri ve Rum Milislerinin BM Barış gücüne rağmen Geçitkale ve Boğaziçi köylerinde 20 Türk'ü katletmesi üzerine Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde 7-11 Ağustos 1964'te uyarı uçuşları ve bombardıman yapmıştır.

Johnson'un bu mektubu Türk-Amerikan ilişkilerinde büyük bir güvensizliğe yol açmış ve Türkiye'de ABD Karşıtlığının Başlangıç Noktası olmuştur.

4. Türkiye'nin Askeri Müdahalesi: Yunanistan'da bir grup Albay 21 Nisan 1967'de Askeri Darbe yaparak yönetimi ele geçirmiş, Yunanistan 20 Temmuz 1974'e kadar bu Albaylar Cuntası tarafından yönetilmiştir.

Kıbrıs'ta Yunanistan askeri cuntası Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını kolaylaştırmak için Grivas adlı bir subayı adaya göndererek Milli Muhafız Gücü oluşturuldu. Bu güç 15 Temmuz 1974'te yaptığı Darbe ile Cumhurbaşkanı Makarios'u görevden uzaklaştırmıştır.

Türkiye'de Hükümette bulunan CHP, MSP Koalisyon Hükümeti /Ecevit Hükümeti Zürih ve Londra antlaşmaları gereği garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974'te ve 14 Ağustos 1974'te Kıbrıs'a Kıbrıs Barış Hareketi adı altında Askeri Müdahalede bulunmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri Doğu'da Magusa, Batıda Lefke olan bölgeyi kontrol etmiştir.

Kıbrıs'ta 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1983'te ise Bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 2004 yılında Birleşik Kıbrıs Devleti'nin kurulması için yapılan referandumu Kıbrıs Türk tarafı kabul etmiş, Kıbrıs Rum tarafı ise reddetmiştir. Kıbrıs sorunu Türkiye-Yunanistan, BM ve AB platformlarında diplomatik olarak devam etmektedir.

İ. 28 ŞUBAT 1997 POST-MODERN DARBESİ

TOBB Genel Başkanı olan Prof. Dr. Necmettin Erbakan 1969 Milletvekili Genel seçimlerinde Adalet Partisi'nden aday olmasına izin verilmemesi üzerine Konya'dan büyük bir oy çoğunluğu ile bağımsız milletvekili olarak seçilmiştir. Kısa bir süre sonra İslamcı kimlikle 26 Ocak 1970'te Milli Nizam Partisi kurulmuştur.

DP'nin mirasçısı olan Adalet Partisi, merkez sağ ve laik politikaları muhafazakar Anadolu toplumunun temsil etme konusunda yetersiz kalması üzerine Anadolu'daki küçük esnaf, tüccar, zanaatçı ve çiftçilerin tepkisi olarak Milli Görüş Hareketinin ilk Partisi İslamcı Milli Nizam Partisi 26 Ocak 1970'te kurulmuştur.

Laikliği din ve vicdan hürriyetinin güvencesi olarak gören, Laikliği din karşıtlığı yorumuna karşı çıkan MNP 12 Mart 1970 Askeri Müdahalesi sürecinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

MNP'nin kapatılması üzerine 11 Ekim 1972'de Süleyman Arif Emre'nin başkanlığında Milli Selamet Partisi/MSP aynı kadro tarafından

kurulmuştur. 14 Ekim 1973 Genel seçimlerinde oyların %11,8'ini alarak 48 milletvekili çıkarmıştır.

Bu seçimlerde CHP 181, AP 149, DP 45, CGP 13, MHP 3 milletvekili çıkarmıştır. Hiçbir partinin tek başına iktidar olabilecek sayıya ulaşamaması MSP'yi TBMM'de anahtar konuma getirmiştir.

Bu süreçte tarihi bir uzlaşma gerçekleşmiş Cumhuriyetin kurucusu Kemalist-Laik CHP ile Muhafazakar-İslamcı MSP, 26 Ocak 1974 tarihinde Bülent Ecevit başkanlığında CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu dönemdeki en önemli gelişme 20 Temmuz 1974 yılında Kıbrıs'a Askeri Müdahale yapılmasıdır.

Eylül 1974'te bu koalisyon hükümetinin bozulması üzerine AP Genel Başkanı Süleyman Demirel Başkanlığında AP ve MHP ortaklığında MSP'nin katıldığı ikinci hükümet olan birinci Milli Cephe /MC Hükümeti kurulmuştur.

5 Haziran 1977 seçimlerinde 24 Milletvekili çıkaran MSP, yine Süleyman Demirel'in başkanlığında AP ve MHP'nin katıldığı üçüncü hükümeti olan ikinci Milli Cephe/MC Hükümeti kurulmuştur.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra MSP/Erbakan ve arkadaşları yargılanmış, bir yıla aşkın süre tutuklu kaldıktan sonra serbest kalmışlardır.

Ekim 1981'de bütün siyasi partiler ile birlikte MSP de kapatılmıştır. 12 Eylül 1980 Darbesinden sonra siyasi faaliyetlerin serbest bırakılması üzerine Milli Görüş Geleneginin üçüncü Partisi olan Refah Partisi/RP 19 Temmuz 1983'te kurulmuştur. 1987'de yapılan seçimlerde ülke barajını aşamayan RP, 1989 yerel seçimlerinde % 9,8 oranında oy alarak Konya, Sivas, Kahramanmaraş, Van ve Şanlıurfa illerinde Belediye başkanlıklarını kazanarak yükselişe geçmiştir.

20 Ekim 1991 genel seçimlerinde MHP ile yaptığı ittifakla oyların % 16,9'unu alarak 62 Milletvekili çıkarmıştır.

27 Mart 1994 yerel seçimlerinde ise oy oranını %19'a çıkararak çok büyük bir başarı kazandı.

Yerel seçimlerde 29 il ile İstanbul'un 16 ilçesi başta olmak üzere 82 ilçe ve 101 beldede belediye seçimlerini kazandı.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı Recep Tayyip Erdoğan, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığını Melih Gökçe'nin kazanması Dünya ve Türkiye'de büyük yankı uyandırdı.

24 Aralık 1995 Genel seçimlerinde birinci Parti çıkarak oyların %21,4'ünü alarak 158 Milletvekili çıkarmıştır. 9 Ocak 1996'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümet kurma görevini Erbakan'a vermişti. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz ile Koalisyon protokolünde

genel olarak anlaşılmış, ancak Genelkurmay'ın açık baskısı üzerine hükümet kurulamamıştır.

Hükümeti kurma görevi verilen RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın hükümeti kuramaması üzerine, hükümeti kurma görevi ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. Mesut Yılmaz başkanlığında ANAP-DYP koalisyonu kurulmuştur. 550 üyeli TBMM'de 12 Mart 1996'da yapılan güven oylamasında 257 kabul, 207 red oyu verirken DSP'li 80 Milletvekili çekimser oy kullandı.

RP'nin güven oylamasının Anayasanın 96'ncı maddesine göre geçersiz olması dolayısıyla Anayasa Mahkemesine başvurdu. Anayasa Mahkemesi güven oylamasının iptal etti. Fakat yeni oylamaya gerek olmadığını bildirdi.

Mesut Yılmaz Hükümeti koalisyon ortağı DYP ile aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine 6 Haziran 1996'da istifa etmesi üzerine, Cumhurbaşkanı Demirel yeni Hükümeti kurmakla RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ı görevlendirdi. Dönüşümlü başbakanlık üzerine yapılan koalisyon protokolü sonucu, 28 Haziran 1996 günü Erbakan Başbakan olarak 54. hükümeti kurdu. RP-DYP koalisyon hükümeti 8 Temmuz 1996'da TBMM'den güvenoyu aldı.

Koalisyon ortağı Tansu Çiller ile uyumlu bir şekilde çalışan Erbakan, Ağustos'ta katıldığı ilk YAŞ toplantısının ardından komutanlara Başbakanlık konutunda akşam yemeği verildi. İçki servisinin yapılmadığı yemekte Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya, Erbakan Hükümetine tepki olarak ısrarla içki istedi. "İçki servisimiz yok" demesi üzerine, emir subayını dışarı gönderip içki aldirttı. Ertesi gün bu hadiseyi basınla paylaştı. Böylece Türkiye'de çağdaşlık/laiklik-gericilik-irtica tartışmaları başladı.

Başbakanlık'ta 11 Ocak 1997'de tarikat ve cemaat liderlerine verilen iftar yemeği ve Bakanlar Kurulunun memurların mesai saatlerini Ramazan'a göre düzenlemesi üzerine irtica tartışmaları iyice yükseldi.

Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı başkanlığında oluşturulan "Darbe Konseyi" 22-25 Ocak 1997 tarihleri arasında Gölcük Donanma Komutanlığı'nda 72 saat süren gizli bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda komutanlar REFAH-YOL hükümetinin düşürülmesi ve "irtica" ile mücadele için bir eylem planı hazırladılar.

Ankara'nın Sincan ilçesinde yapılan Kudüs gecesi Türkiye siyasetinde yeni bir dönemi başlattı. Genelkurmay ikinci Başkanı Çevik Bir'in emri ile 4 Şubat'ta Sincan'da tankların yürümesiyle askeri müdahale süreci fiilen başlamış oldu. Çevik Bir, amacını açıklarken, "Sincan'da demokrasinin balans ayarını yaptık" diyecekti.

Erbakan ise 18 Şubat günü RP Meclis grubunda yaptığı konuşmada, "Milletin inancı ve başörtüsü ile uğraşmak gerici bir tutumdur. Laiklik adına din düşmanlığı yapmaktır. Eski Halk Partisi zihniyeti sona erdi. Bunun aksini düşünenlerin devri bitmiştir. Kendi inancını şiddet ve zorla başkasına kabul ettirmeye çalışmak da laikliğe aykırıdır."

Bu süreçte 28 Şubat günü 9 saat süren MGK toplantısı yapıldı. Başta Güven Erkaya ve Teoman Koman anayasaya göre Milli İradeyi temsil eden Başbakan ve hükümetine baskı uygulayarak Darbe Konseyi'nin hazırladığı 18 maddeyi kabul ettirdiler.

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında hükümete dikte edilen 18 maddelik kararlarla başlayıp Haziran 1997'de Refahiyol hükümetinin düşmesi ile sonuçlanan ve etkisi uzun süre devam eden süreç siyasal literatürümüze "28 Şubat Post-Modern Darbesi" olarak geçti.

Basında "Askerî muhtıra fiilen verildi. Darbe fiilen gerçekleştirildi. Bu kez TSK mektup ve silah kullanmadı, basını kullandı. Bugün yaşananlar bir askerî müdahalenin güncelleştirilmiş hâinden başka bir şey değildir" yorumları yapıldı.

Başbakan yardımcısı Çiller 16 Nisan 1997 günü Genelkurmay Başkanı Karadayı'ya bir grup paşanın hükümet ve meclis üzerinde kurduğu bu tahakküme derhal son vermelerini söyledikten sonra, "Böyle giderse bazı paşaları emekli ederiz" dedi. Karadayı, "Elinizden geleni ardınıza koymayın" diye karşılık verdi.

Genelkurmay Başkanlığı'nın Nisan sonlarına doğru yurt içi ve yurt dışı basın, iş adamlarının, bürokratların akredite olanlarına ayrı ayrı verdiği brifinglerde TSK'nın önceliklerinin değiştiği vurgulanıyor, iç tehdit olarak irticanın terörle birlikte değerlendirildiği, hatta terörün de önüne geçtiği açıkça ifade ediliyordu.

Böylece İrtica birinci tehdit düzeyine yükseltildi. İrtica gerekçesiyle Kur'an kurslarına, İmam Hatip okullarına, üniversitelerdeki başörtülü öğrencilere, baskı uygulanmaya başlandı.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş 21 Mayıs 1997'de, "RP'nin laiklik prensibine aykırı eylemlerin odağı hâline geldiği" gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak kapatma davası açtı.

Anayasanın 138. Maddesine göre "Hiçbir organ, makam ve merci yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz" ifadesi yer almasına rağmen, 10 Haziran'da 1997'de Genelkurmay Başkanlığı başta Anayasa Mahkemesi üyeleri ve Yargıtay Başsavcısı

olmak üzere bütün yüksek yargı mensuplarının tamamını düzenlediği brifinge davet etti.

Başında Çevik Bir'in bulunduğu Batı Çalışma Grubu/BÇG tarafından hazırlanan brifingde başbakan, bakanlar, meclis üyeleri, valiler, kaymakamlar, emniyet müdürleri, işadamları, Diyanet İşleri Başkanlığı irticayla suçlandı. BÇG'nin hazırladığı "Siyasi İslam'ın Yayılması" raporuna göre Türkiye'nin %66'sını kapsayan sağ partilere oy veren vatandaşlar "tehdit" olarak tanımlandı.

REFAH-YOL hükümeti koalisyon protokolüne göre başbakanlık iki yıl süre ile dönüşümlü yapılacaktı.

Hükümet, tansiyonu düşürmek için başbakanlığı Tansu Çiller'e devretmeyi kararlaştırdı. Bu işlemi gerçekleştirmek için Erbakan istifasını Cumhurbaşkanı'na sundu.

Demokratik teamüllere göre TBMM'de çoğunluğu sağlayan parti ve koalisyonlara hükümeti kurma görevi verilir.

TBMM'de hükümeti kurma çoğunluğunun sağlandığı Milletvekillerinden alınan imzalarla kanıtlanmasına rağmen Cumhurbaşkanı Demirel, *"Anayasaya göre Hükümeti kurma görevini istediğime veririm"* diyerek hükümeti kurma görevini DYP genel Başkanı Tansu Çillere vermedi.

Bu gelişme üzerine hükümeti kurma görevi Meclisin üçüncü partisinin lideri Mesut Yılmaz'a verildi. Bunun üzerine Çiller, Demirel'i *"Çankaya Darbesi"*ni yapmakla suçladı.

28 Şubat Diğer darbelerden farklı olarak Askeri birlikler yerine medya kullanarak, Refahyol hükümetini yıkmak, Yeni hükümeti kendi vesayetleri altına almak, MGK'da belirlenen 18 maddeyi uygulamaktı.

Milli Güvenlik Konseyi, Hükümete bir tavsiye Kurulu olarak ilk kez 1961 Anayasasında yer almıştır.

1982 Anayasasında ise Bakanlar Kurulu, *"MGK'nın Devletin varlığı ve Bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun huzur ve güvenin korunması için gerekli önlemlerin alınmasına dair kararları öncelikle değerlendirmek zorundadır"* ifadesi yer almıştır.

28 Şubat sürecinde MGK'nın bir tavsiye kurulu olmaktan çıkıp tam anlamıyla bir karar organı haline gelmesi diğer kurumların ise bu kararları uygulamak zorunda olan kurumlar düzeyine indirgemişir.

Bu dönemde iç ve dış politikada eğitim, kültür ve iktisadi alanları düzenlemeye yönelik kararları ve bu gelişmelerin hukuksal altyapılarını oluşturma çabalarına kadar toplumsal hayatın her alanına MGK'nın müdahil olması ile 28 Şubat süreci klasik darbelerden daha etkili ve daha belirleyici bir operasyona dönüştü.

Mesut Yılmaz'ın kurduğu hükümet döneminde başta 8 yıllık kesintisiz eğitim ve başörtüsü yasağı olmak üzere 28 Şubat cuntasının bütün talimatları uygulandı. Böylece İmam Hatip Liseleri'nin orta kısımları fiilen kapatılırken YÖK'ün katsayı uygulamasıyla ilahiyatların dışında hiçbir fakülteye girme imkânları da kalmamıştı. İrticanın sembolü olan başörtüsü, dolayısıyla başörtülüler okullara sokulmadı.

Nihayet Anayasa Mahkemesi RP hakkındaki kararını Ramazan ayına denk gelen 16 Ocak 1998'de açıkladı. Türkiye'nin en büyük partisi kapatılırken Erbakan'a siyaset yasağı getirildi. Kararın ardından Washington Post şu yorumu yapmıştı:

TSK ile mevcut hükümetin RP'ye karşı sürdürdüğü mücadele bitti.

Bu süreçte İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'te okuduğu Ziya Gökalp'in mısraları sebebiyle 20 Nisan 1998'de 10 ay hapse mahkûm edildi.

18 Nisan 1999'da yapılan genel seçimlerden DSP %22 ile birinci, MHP %18 ile ikinci parti, RP'nin yerine kurulan Fazilet Partisi/FP ise %15,4 ile üçüncü parti olarak çıktı.

18 Nisan seçimlerinde MHP ve Fazilet Partisi'nden birer başörtülü kadın milletvekili seçilmişti. 2 Mayıs günü mecliste yapılan yemin töreni sırasında Merve Kavakçı meclise başörtüsüyle girince protesto edildi. Başbakan Ecevit, "Burası Devlete meydan okunacak yer değildir. Bu hanıma haddini bildirin" diye tepki gösterdi.

Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu 26 Ağustos günü şu değerlendirmeyi yaptı. "28 Şubat bitmiştir şeklinde yaklaşımlarla karşılaşıyoruz. 28 Şubat bir süreçtir; 1923'te başlamıştır ve bu tarihten bu yana irticaya endeksli olarak sürmektedir. 28 Şubat gerekirse 10 sene sürecektir. Bu gerekirse 100 sene, gerekirse 1000 sene devam edecek bir süreçtir."

28 Şubat sürecine tepki gösteren halk 3 Kasım 2002 seçimlerinde, DSP'nin oy oranı %21,2 den %1,2'ye düşerken, MHP, ANAP ve DYP baraj altında kaldı. 14 Ağustos 2001'de kurulan/15 ay önce kurulan AK Parti ise %34 oranı ile TBMM'de 363 milletvekiline ulaştı. Bu durum halkın darbelere verdiği tepki olarak yorumlandı.

Yaklaşık 10 yıl sonra, 2011 yılının Kasım ayında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından, 28 Şubat darbesinin faileri hakkında soruşturma başlatılarak çok sayıda emekli asker gözaltına alınarak tutuklandı.

Soruşturma sonucunda açılan davada Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesi, 13 Nisan 2018 tarihinde aralarında dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Çetin Doğan, Çevik Bir, Erol Özkasnak,

Kemal Gürüz, Ahmet Çörekçi, İlhan Kılıç, Aydan Erol, Cevat Temel Özkaynak, Çetin Dizdar, Çetin Saner, Erdoğan Öznal, Fevzi Türkeri, Hakkı Kılıç, Hayri Bülent Alpkaya, Hikmet Köksal, İdris Koralp, Kenan Deniz, Muhittin Erdal Şenel, Vural Avar ve Yıldırım Türkeri, ‘Hükümeti Devirmeye Teşebbüs’ suçundan ‘Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası’ ile cezalandırılmasına karar verdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye’nin yakın tarihindeki darbeleri araştırmak üzere 11 Nisan 2012’de, 4 partinin önerisi ile darbeleri ve muhtıraları araştırmak üzere Anayasa’nın 98.maddesi ile TBMM içtüzüğünün 104. ve 105. maddeleri gereğince bir meclis araştırma komisyonu kurulmuştur.

Araştırma üç alt komisyon şeklinde yapılmıştır. Birinci alt komisyon “27 Mayıs 1960 Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası”, İkinci alt komisyon “12 Eylül 1980 Darbesi” üçüncü alt komisyon ise “28 Şubat Postmodern Askeri Darbesini ve 27 Nisan E-Muhtıra Müdahale süreçlerini” incelemiştir.

J. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

Avrupa’da birlik düşüncesi II. Dünya Savaşından sonra güçlü bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

Fransa, Batı Almanya, Belçika Hollanda, İtalya ve Lüksemburg 1952’de İktisadi Bir Birlik olarak Avrupa Kömür ve Çelik Birliği’ni/AKÇB kurarak Avrupa’da ilk kez siyasi ve ekonomik bir örgütlenmenin temelini atmıştır. Avrupa Kömür Çelik Birliği üyeleri 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması’yla Avrupa Ekonomik Topluluğu adı altında doğdu.

Türkiye 1959 yılında topluluğa üye olmak için başvuruda bulundu. Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’na/AET giriş süreci başladı.

Ankara Antlaşması 12 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girdi. AET ile Türkiye arasındaki ilişkiler 12 Eylül 1980 Darbesinden sonra donduruldu.

Turgut Özal Hükümetinin kurulması ve 1983 yılında Çok Partili Hayata Geçilmesi üzerine Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler yeniden başladı. 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye resmen tam üyelik başvurusunda bulundu. Avrupa Birliği’yle bütünleşmenin ilk aşaması olarak Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği Gümrük Birliği’ne üye oldu.

Avrupa Birliği lkeleri 17 Aralık 2004'te Türkiye'nin katılma müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar verdiler.

Türkiye 2007 yılında, 2013 yılına kadar AB Hukukuna uymayı hedeflediklerini belirtti.

Ancak Brüksel, yelik için son tarih olarak bunu reddetti. 2006 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı Jos Manuel Barroso, yelik sürecinin en az 2021 yılına kadar süreceğini belirtti.

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 31 Ekim 2012'de Almanya'ya bir ziyarette bulunarak 2023'te Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıl dönümünde Avrupa Birliği'ne üyeliğini beklediğini açıkça belirtmiştir.

AB lkeleri Türkiye'de seçilmiş sivil hükümete karşı 15 Temmuz 2016'da yapılan darbe girişimine beklenen tepkiyi göstermediği gibi, darbe girişiminde bulunan asker ve sivillere sığınma hakkı verdi. 24 Kasım 2016'da Avrupa Parlamentosu Türkiye ile müzakerelerin geçici olarak durdurma kararı aldı.

KAYNAKÇA

- Afetinan, A. *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1977.
....., *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, 1969.
Ağaoğlu, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul, 1969.
Ağaoğlu, Samet, *Marmara'da Bir Ada* İstanbul, 1972.
....., *Kuvayı Milliye Ruhu*, İstanbul, 1973.
....., *Arkadaşım Menderes* İstanbul, 2011.
Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul, 1992.
....., *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul 1995.
....., *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul, 1985.
Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 1976.
....., *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Son Meşrutiyet*, C. II, İst., 1992.
....., *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara, 1996.
....., *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1980.
Akyol, Taha, *Medine'den Lozan'a*, İstanbul, 1996.
Altay, Fahrettin, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, (Haz. Taylan Sorgun), 1998.
Arar, İsmail, *Hükümet Programları (1920-1965)*, İstanbul, 1968.
Arıkoğlu, Damar, *Hatıralarım*, İstanbul, 1961.
Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara, 1983.
....., *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1973.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.
Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, C.IV, Ankara, 1964.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları, C. V., Ankara, 1972.
Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, İstanbul, 1969.
Aybars, Ergün, *İstiklâl Mahkemeleri*, 2. Cilt, Ankara, 1982
Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, 3. Cilt, İstanbul, 1975-1976.
....., *İkinci Adam*, 3. Cilt, İstanbul, 1976
....., *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, 3. Cilt, İstanbul, 1972
....., *İnkılâp ve Kadro*, 3.basım, İstanbul, 1986.
....., *Menderes'in Dramı*, İstanbul, 1976
Aydemir, Talat, Albay, *Hatıralarım* İstanbul, 2017.
Bağcı, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara, 1990.
Balcıoğlu, Mustafa, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e*, İstanbul, 2001.
Başar, Ahmet Hamdi, *İktisadi Devletçilik*, II. C, İstanbul, 1931-1933.
Başgil, Ali Fuat, *Din ve Lâiklik*, İstanbul, 1962.
....., *27 Mayıs İhtilalinin Sebepleri* İstanbul, 2011.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, VIII C, İstanbul, 1968-1972.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Atatürk, Hayatı ve Eseri*, I, Ankara, 1963.

....., *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara, 1973.

....., *Türk İnkılâbı Tarihi*, 10 Cilt, Ankara, 1991.

Berkes, Niyazi, *Atatürk ve Devrimleri*, İstanbul, 1982.

....., *Teokrasi ve Laiklik*, İstanbul, 1984.

Bila, Hikmet, *CHP Tarihi 1919-1979*, Ankara, 1979.

Birand, Mehmet Ali, *Emret Komutanım* İstanbul, 1986.

....., *12 Eylül Saat 04:00* İstanbul, 1990.

Boratav, Korkut, *Türkiye'de Devletçilik*, 2. basım, Ankara, 1982.

Bozkurt, Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, Ankara, 1996.

Burçak, Rıfık Salim, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)*, Ankara, 1979.

Cebesoy, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar*, II. C, İstanbul, 1957-1960.

....., *Moskova Hatıraları*, İstanbul, 1955.

....., *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953.

Cemal, Hasan, *Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım* İstanbul, 1999.

Cinisi, Rasim, *Bir Devrin Hafızası* İstanbul, 2017.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri* İstanbul, 2011.

Çavdar, Teyfik, *"Demokrat Parti" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, VIII.Cilt.

Çoker, Fahri, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ankara, 1983.

Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, İstanbul, 1973.

Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis 'te Muhalefet, İkinci Grup*, İstanbul, 1994.

Derin, Haldun, *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul, 1940.

Dursun, Davut, *27 Mayıs Darbesi* İstanbul, 2001.

Erer, Tekin, *Yassıada ve Sonrası* İstanbul, 1965.

Erkanlı, Orhan, *Anılar, Sorunlar, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 Türkiye*.

Elevli, Ali, *Hürriyet için 27 Mayıs 1960 Devrimi*, Ankara, 1960.

Elevli, Ali, *1960-1965 Olayları ve Batırılan Gemi Türkiye* Ankara, 1967.

Eliçin, Emin Türk, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, İstanbul, 1970.

Ergil, Doğu, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Ankara, 1981.

Ergin, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, V.C., İstanbul, 1977.

Erkanlı, Orhan *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, İstanbul, 1972.

Erkin, Feridun Cemal, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, 1968.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 1990.

Esin, Numan, *Devrim ve Demokrasi, Bir 27 Mayısçının Anıları* İstanbul, 2000.

Gevgilli, Ali, *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Toplum Basın ve Atatürk*. İstanbul 1990.

-, *Türkiye’de 1971 Rejimi* İstanbul, 1973.
- Goloğlu, Mahmut, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968.
-, *Sivas Kongresi*, Ankara, 1969.
-, *Üçüncü Meşrutiyet 1920*, Ankara, 1970.
-, *Cumhuriyete Doğru 1921-1922*, Ankara, 1970.
-, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Ankara, 1974.
- Gökbilgin, Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken*, II.C, Ankara, 1959-1965.
- Gökdemir, Ender, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, Ankara, 1989.
- Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, 5.bs. 1982.
- Gürel, Şükrü S., *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri*, Ankara, 1993.
- Gürtün, Kamuran, *Türk Sovyet İlişkileri 1920-1953*, Ankara, 1991.
-, *Ermeni Dosyası*, Ankara, 1985.
- Güneş, İhsan, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Ankara, 1997.
- Güngör, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul, 1999.
- Heper, Metin, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara, 1974.
- İnalcık, Halil, *Kuruluşundan İmparatorluk Sürecinde Osmanlı...* İstanbul, 2011.
- İnan, Kamran, *Dış Politika*, İstanbul, 1983.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar*, II.C, Ankara, 1987.
- İpekçi, Abdi, Coşar Ömer Sami, *İhtilalin İç Yüzü*, İstanbul, 2010.
- Jaeschke, Gottard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, II, C, Ankara, 1970-1973
-, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. C.Köprülü), Ankara, 1972.
-, *Yeni Türkiye’de İslamlık*, (Çev. Hayrullah Örs), Ankara, 1972.
- Karatepe, Şükrü, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme* İstanbul, 2009.
-, *Tek Parti Dönemi* İstanbul, 2011.
- Kansu, M. Müfit, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Ankara 1988.
- Karabekir, Kâzım, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul, 1989.
- Karal, Akgün Seçil, *27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa*, Ankara, 2009.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Ankara, 1968.
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1987.
- Kayalı, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs -12 Mart* İstanbul, 1994.
- Kayra, Cahit, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi* İstanbul, 2011.
- Kırzioğlu, Fahrettin, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1993.
- Kili, Suna, *Atatürk Devrimi*, Ankara, 1981.
- Kili, Suna-Gözübüyük, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri Sened-i İttifak’tan Günümüze*, Ank.

Kinross, Lord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev. Ayhan Tezel), 1980.

Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Ankara, 1986.

Koçaş, Sadi, *12 Mart Anıları* İstanbul, 1972.

....., *Atatürk'ten 12 Mart'a* İstanbul, 1977.

Kongar, Emre, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul, 1997.

Kuran, Ercüment, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Ankara, 1981.

....., *"Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri*, Ankara, 1992.

Kuran, Ercüment, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Ankara, 1997.

Kuran, Ahmet, Bedevi, *İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1948.

Kurat, Yuluğ Tekin, *Osmanlı İmparatorluğu'mm Paylaşılması*, Ankara, 1986.

Küçük, Sami, *Rumeli'nden 27 Mayıs'a* İstanbul, 2008.

Küçükömer, İdris, *Düzenin Yabancılaşması, Batılılaşması*, İstanbul, 1969.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara, 1978.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), 2.bs., 1984.

Mardin, Şerif, *Jön Türkler'in Siyasi Fikirleri*, İstanbul, 1983.

....., *Türk Modernleşmesi* İstanbul, 1991.

....., *Din ve İdeoloji*, İstanbul, 1999.

Müderisoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Ankara, 1990.

Nebati, Nureddin, *Milli Görüşten Muhafazakar Demokrasiye*, İstanbul, 2014.

Olca, Osman-Meray, Sahal, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri*, Ank, 1977.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, İstanbul, 1983.

Ortaylı İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, 1983.

....., *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı*, İstanbul, 2014.

Ökçin, Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi*, Ankara, 1988.

Öz, Esat, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, (1923-1945)*, Ankara, 1992.

Özalp, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922, 2 Cilt*, Ankara, 1971.

Özdemir, Hikmet, *Rejim ve Asker* İstanbul, 1993

....., *Türkiye Cumhuriyeti* İstanbul, 1995.

Özdağ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*

Öztoprak, İzzet, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara, 1989.

Peker, Recep, *İnkılâp Dersleri*, İstanbul, 1984.

Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, İstanbul, 2012.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1987-1989.

Sakallı, Bayram, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, İstanbul, 1997.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV. C, Ankara, 1996.

....., *Kurtuluş Savaşı Sırasında İkili İktidar*, İstanbul, 2001.

- Sarıнай, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, İst.,1994.
- Sarıнай, Yusuf, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, İstanbul, 1996.
- Satan, Ali, *100 Soruda I.Dünya Savaşı* İstanbul, 2014.
- Selçuk, İlhan, *Ziverbey Köşkü*, İstanbul, 1987.
- Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilâli*, İstanbul, 1981.
-, *Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, 2. Cilt, İstanbul, 1982.
- Seyhan, Dündar, *Gölgedeki Adam* Ankara, 1966.
- Shaw, S.- Shaw Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İst., 1983.
- Söğüt, Mine, *Darbeleri Kalemler 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül* İstanbul, 2010.
- Şimşir, Bilâl, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, IV. C, Ankara-1973-1975.
- Tanır, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul, 1995.
- Tekeli, İ.İlkin, *S.1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*.
- Tevetoğlu, Fethi, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, 1988.
- Tezel, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi*, Ankara, 1988.
- Timur, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, (1919-1946), Ankara, 1971.
- Tekin, İsmail Husrev, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", Kadro, Say 12, 1933.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler(1859-1952)*, İstanbul, 1952.
- Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, 1992.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, V. C, Ankara, 1991-1999.
- Turgut, Serdar, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi*, Ankara, 1991.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişimleri*, İstanbul, 1997.
- Türkiye Tarihi*, 4. Çağdaş Türkiye, Sina Akşin, İstanbul, 1989.
- Üçok, Coşkun-Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı*, Ankara, 1976.
- Ülken, Yüksel, *Atatürk ve İktisat*, Ankara, 1981.
- Yıldız, Abdullah, *28 Şubat Belgeleri*, İstanbul, 2000.
- Yılmaz, Mehmet, *Avrupa Tarihi*, Konya, 2004.
- Zürcher, E.J. *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul, 1987.
-, *Modernleşen Türkiye 'nin Tarihi*, Çev: Yasemin Sanen Göner, İst, 2009.